

Regeringens proposition

1978/79: 180

om läroplan för grundskolan m. m.

beslutad den 29 mars 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll denna dag.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

BIRGIT RODHE

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag som berör grundskolans läroplan, sambandet mellan grundskola och gymnasieskola och betygsättningen i grundskolan. Utgångspunkt för förslagen är skolöverstyrelsens (SÖ:s) i april 1978 överlämnade Förslag till förändring av grundskolans läroplan och 1973 års betygsutrednings betänkande (SOU 1977:9) Betygen i skolan.

Gymnasieskolans språkprogram och intagningsbestämmelser är så utformade att elevernas val i grundskolans årskurs 6 av alternativkurser i engelska och matematik och av tillvalsämnen i realiteten blir avgörande för deras senare möjligheter att välja främst treåriga linjer i gymnasieskolan. I propositionen föreslås att sambandet mellan grundskola och gymnasieskola skall utformas så, att olika val i grundskolan skall ge alla samma möjlighet att välja studievägar i fortsatt utbildning. Därigenom upphör tillvalsämnen och alternativkurser att skicka eleverna på olika studievägar.

I propositionen betonas att jämlikheten i skolan måste innebära en rätt till goda kunskaper och färdigheter. Stor vikt läggs vid att varje skola söker ge alla elever goda färdigheter i att tala, läsa, skriva och räkna. Diagnostiskt material skall ställas till skolornas förfogande för att vara en hjälp vid fördelningen av insatser och stöd till olika elever. Ökade resurser för att möjliggöra arbete i delad klass i basfärdighetsämnen föreslås tillföras skolan.

Ökad mångsidighet i innehåll och arbetssätt ses som en tillgång för att få fler elever att uppleva skolan positivt och grundlägga intresse för fortsatt utbildning. Ett fritt studieval betonas. På alla stadier skall eleverna ges tid

för intressevalda fördjupningsstudier inom de obligatoriska ämnenas ram. På högstadiet föreslås dessa studier, som benämns temastudier, uppta en tid av tolv veckotimmar som riktvärde.

På högstadiet ingår dessutom ett tillvalsblock om elva veckotimmar i det fria studievalet. I tillvalsblocket skall vid alla skolor erbjudas treåriga kurser i tyska och franska (B-språk).

Stor vikt läggs också vid decentralisering. Skolstyrelsen föreslås därför få besluta om vilka kurser som skall förekomma i tillvalsblocket utöver kurser i B-språk. Sådana kurser kan bl. a. vara kurser i hemspråk eller kurser som innehåller moment från mer än ett av de obligatoriska ämnena. SÖ föreslås få i uppdrag att som service till skolorna utarbeta kursplaner för tillvalskurserna men också länskolnämnd, skolstyrelse och rektor kan utarbeta sådana kursplaner. Kursernas längd föreslås kunna variera från en termin till tre år. Kurserna får ej utgöra parallellkurser eller överkurser till de obligatoriska ämnena. En viss resursökning, relativt sett större vid små högstadieskolor, föreslås för att fler elevintressen än nu skall kunna tillgodoses.

Utöver temastudier och tillvalsämnen finns på högstadiet tid för icke timplanebundna verksamheter, i propositionen benämnda fria aktiviteter. Tillsammans kommer temastudier, tillvalsämnen och fria aktiviteter att svara för omkring 30% av studietiden på högstadiet.

Fria aktiviteter föreslås också införas på mellanstadiet genom att den timplanebundna tiden minskas med tre veckotimmar. Dessutom föreslås att hemkunskapsmoment om minst en veckotimme införs på lågstadiet och att tekniska moment skall ingå i orienteringsämnena också på låg- och mellanstadierna.

På högstadiet föreslås teknik bli obligatoriskt för alla med två veckotimmar inom ramen för orienteringsämnena. Tiden för dessa utökas. Barnkunskap föreslås också införas som särskilt ämne med utökad tid till en veckotimme. Musikundervisning föreslås ske i delad klass under två veckotimmar i stället för som nu i helklass under tre veckotimmar.

Alternativkurserna i matematik och engelska föreslås vara kvar. Genom försöksverksamhet skall fördelar och nackdelar med andra grupperingar utprövas. I B-språk föreslås alternativkurserna avskaffas fr. o. m. 1985/86. Ändringar i läromedel och behovet av ett metodiskt utvecklingsarbete motiverar en femårig övergångstid fr. o. m. 1980.

I propositionen konstateras en stor samstämmighet i remissinstansernas synpunkter på arbetssätten i skolan. Så långt möjligt bör ett undersökande och experimentellt arbetssätt eftersträvas. Teori och praktik, förklaring och tillämpning bör varvas. Sambandet mellan skola och arbetsliv bör successivt byggas ut så att den nu påbörjade försöksverksamheten med praktisk arbetslivsorientering under 6–10 veckor läsåret 1982/83 omfattar alla kommuner. Ett ställningstagande beträffande arbetslivsorienteringens framtida omfattning bör göras senast den 1 juli 1982. Skolans ansvar för

ungdomar mellan 16 och 18 år, den s. k. ungdomsgarantin, föreslås utökad.

Betygsättning i grundskolan inskränks enligt propositionen till årskurserna 8 och 9. Betygen skall ges i en femgradig skala, där medelbetyget är tre. Övriga betyg skall ges med hänsyn till elevernas prestationer. Någon given proportion för de olika betygsgraderna skall inte finnas. Betyg som grund för urval till fortsatt utbildning skall kompletteras med arbetslivserfarenhet, förutbildning, rangordning av val, upprepad ansökan samt könstillhörighet. Försöksverksamhet med betygsfri intagning till gymnasieskolan skall inledas. Frågan om betyg i gymnasieskolan skall utredas av gymnasieutredningen (U 1976: 10).

Läroplanens utformning föreslås bli en annan än för närvarande. Till en kortfattad allmän del som innehåller mål och riktlinjer, timplaner och kursplaner knyts ett kommentarmaterial som beskriver alternativa sätt att arbeta. Inom varje rektorsområde skall utformas en arbetsplan som blir ett uttryck för den enskilda skolans ambitioner. Under genomförandeperioden tillförs rektorsområdena en särskild resurs för planering.

Läroplanen föreslås genomföras läsåret 1982/83.

Förslag till

Lag om ändring i skollagen (1962: 319)

Däriigenom föreskrives att 9 och 20 c §§ skollagen (1962: 319)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §²

Skolstyrelsen skall beakta den allmänna utvecklingen på skolväsendets område, följa skolväsendets tillstånd inom kommunen och taga erforderliga initiativ för att bereda barn och ungdom i kommunen tillfredsställande utbildning.

Skolstyrelsen skall vidare

a) i den mån sådant ej tillkommer annan enligt bestämmelser som regeringen meddelar eller enligt beslut som avses i 3 kap. 14 § kommunallagen (1977:179), ombesörja de angelägenheter avseende skolväsendet i kommunen, vilka äro att hänföra till förvaltning och verkställighet,

b) tillse att verksamheten vid skolorna fortgår enligt gällande föreskrifter, och sörja för samordning av och enhetlighet i verksamheten,

c) främja pedagogiska försök och lärarnas fortbildning *samt*

d) verka för samarbete mellan hem och skola.

c) främja pedagogiska försök och lärarnas fortbildning,

d) verka för samarbete mellan hem och skola *samt*

e) *verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.*

20 c §³

Utbildningsnämnden skall beakta den allmänna utvecklingen på skolväsendets område, följa tillståndet i landstingskommunernas gymnasieskola och taga erforderliga initiativ för att bereda ungdom i landstingskommunen tillfredsställande utbildning i gymnasieskolan.

Utbildningsnämnden skall vidare

a) i den mån sådant ej tillkommer annan enligt bestämmelse som regeringen meddelar eller enligt beslut som avses i 3 kap. 14 § kommunallagen (1977:179), ombesörja de angelägenheter avseende landstingskommunens gymnasieskola, vilka äro att hänföra till förvaltning och verkställighet,

b) tillse, att verksamheten vid landstingskommunens gymnasieskola fortgår enligt gällande föreskrifter och sörja för samordning av och enhetlighet i verksamheten,

c) främja pedagogiska försök och lärarnas fortbildning *samt*

d) verka för samarbete mellan hem och skola.

c) främja pedagogiska försök och lärarnas fortbildning,

d) verka för samarbete mellan hem och skola *samt*

e) *verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.

¹ Lagen omtryckt 1970:1026.

² Senaste lydelse 1977:194.

³ Senaste lydelse 1977:194.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-03-29

Närvarande: statsminister Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Friggebo, Huss, Rodhe, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, De Geer, Gabriel Romanus, Tham, Bondestam

Föredragande: statsrådet Rodhe.

Proposition om läroplan för grundskolan m. m.

1 Inledning

Regeringen lämnade den 3 juni resp. den 23 juni 1976 vissa uppdrag till skolöverstyrelsen (SÖ). Uppdragen avsåg dels en läroplansöversyn, dels vissa åtgärder rörande praktisk arbetslivsorientering inom grundskolan.

SÖ har den 5 april 1978 lämnat Förslag till förändring av grundskolans läroplan. I förslaget berör SÖ också den praktiska arbetslivsorienteringen.

Det huvudsakliga innehållet i SÖ:s förslag har av SÖ sammanfattats i en till utbildningsdepartementet den 16 februari 1979 överlämnad promemoria. Sammanfattningen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över förslaget avgetts av riksrevisionsverket (RRV), statskontoret, socialstyrelsen, läns skolnämnderna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), statens avtalsverk, statens personalnämnd, statens kulturråd, statens handikappråd, statens institut för läromedelsinformation (SIL), brottsförebyggande rådet (BRÅ), gymnasieutredningen (U 1976:10), decentraliseringsutredningen (Kn 1975:01), jämställdhetskommittén (Ju 1976:08), statskontrollkommittén (Kn 1976:06), kommittén om kommunal vuxenutbildning (U 1978:04), folkbildningsutredningen (U 1975:04), omsorgskommittén (S 1977:12), delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor (A 1978:01), statens invandrarverk (SIV), statens

ungdomsråd, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Centralorganisationen SACO/SR, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges Industri- och Hantverksorganisation (SHIO - Familjeföretagen), Svenska kommunförbundet, Kiruna, Harparanda, Bodens, Piteå, Luleå, Älvsbyn, Pajala, Kalix, Överkalix, Jokkmokks, Arvidsjaurs, Skellefteå, Lycksele, Umeå, Vilhelmina, Storumans, Norsjö, Robertsfors, Härjedalens, Bergs, Åre, Strömsunds, Bräcke, Ragunda, Örnsköldsviks, Sollefteå, Timrå, Hudiksvalls, Bollnäs, Söderhamns, Gävle, Ljusdal, Nordanstigs, Ovanåkers, Ludvika, Avesta, Hedemora, Faluns, Mora, Smedjebackens, Älvdalens, Orsa, Malungs, Arboga, Köpings, Sala, Västerås, Norbergs, Hallstahammars, Kungsörs, Heby, Surahammars, Lindesbergs, Karlskoga, Askersunds, Kumla, Örebro, Hällefors, Hallsbergs, Arvika, Filipstads, Karlstads, Årjängs, Grums, Forshaga, Munkfors, Storfors, Eda, Kils, Falköpings, Tidaholms, Hjo, Skövde, Skara, Mariestads, Töreboda, Tibro, Götene, Vara, Gullspångs, Åmåls, Ulricehamns, Borås, Alingsås, Trollhättans, Vänersborgs, Svenljunga, Marks, Melleruds, Bengtsfors, Tranemo, Vårgårda, Lerums, Ale, Färjelanda, Dals-Eds, Uddevalla, Lysekils, Kungälv, Mölndals, Göteborgs, Tanums, Tjörns, Partille, Härryda, Kungälv, Varbergs, Falkenberg, Laholms, Halmstads, Trelleborgs, Ystads, Eslövs, Helsingborgs, Landskrona, Lunds, Malmö, Sjöbo, Skurups, Svedala, Burlövs, Staffanstorps, Svalövs, Hässleholms, Ängelholms, Simrishamns, Kristianstads, Båstads, Åstorps, Klippans, Perstorps, Osby, Bromölla, Tomelilla, Örkelljunga, Östra Göinge, Sölvesborgs, Karlshamns, Karlskrona, Olofströms, Gotlands, Borgholms, Vimmerby, Oskarshamns, Nybro, Kalmar, Emmaboda, Mönsterås, Hultsfreds, Högsby, Ljungby, Växjö, Markaryds, Älmhults, Alvesta, Tingsryds, Lessebo, Tranås, Eksjö, Vetlanda, Jönköpings, Vaggeryds, Gislaveds, Gnosjö, Mjölby, Motala, Norrköpings, Linköpings, Finspångs, Åtvidabergs, Boxholms, Kinda, Ydre, Ödeshögs, Strängnäs, Katrineholms, Flens, Oxelösunds, Nyköpings, Vingåkers, Enköpings, Uppsala, Håbo, Sigtuna, Norrtälje, Vaxholms, Lidingö, Solna, Nacka, Södertälje, Stockholms, Sollentuna, Danderyds, Upplands-Bro, Tyresö, Haninge, Botkyrka, Järfälla, Värmdö, Vallentuna och Upplands Väsby kommuner, Landstingsförbundet, Utbildningsnämnderna i Stockholms, Östergötlands och Värmlands läns landsting, Centerns ungdomsförbund (CUF), Folkpartiets ungdomsförbund (FPU), Kommunistisk ungdom (KU), Kristen Demokratisk Ungdom (KDU), Moderata ungdomsförbundet (MUF), Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU), Centerpartiets kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, Fredrika Bremerförbundet, Sveriges elever centralorganisation (SECO), Elevförbundet, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), De handikappades riksförbund (DHR), Handikappades centralkommitté (HCK), Riksidrottsförbundet, Aktiv ungdom, Förbundet Vi Unga, Unga

Örnars riksförbund, Studieförbundet Vuxenskolan, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, Samkristna skolnämnden, Sveriges kristna ungdomsråd, Sveriges skolkuratorers förening, Svenska förbundet för specialpedagogik, Biologilärarnas förening, Föreningen lärare i religionskunskap, Föreningen lärare i samhällskunskap, Geografilärarnas riksförening, Historielärarnas riksförening, Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi, Riksföreningen för lärare i moderna språk, Svenska gymnastiklärarsällskapet, Svenskläraryöreningen, Föreningen Svenska läromedelsproducenter, Nordiska kultursekretariatet i Köpenhamn samt Svenska naturskyddsföreningen.

Därutöver har ett stort antal synpunkter i ärendet lämnats av 1974 års lärarutbildningsutredning (LUT 74), skolstyrelser, föräldraföreningar, organisationer, skolpersonal och elever m.fl.

En sammanfattning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Kungl. Maj:t bemyndigade den 16 februari 1973 dävarande chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla sju sakkunniga med uppdrag att pröva frågan om betygsättning i grundskola och gymnasieskola. De sakkunniga antog benämningen 1973 års betygsutredning. Utredningen avlämnade i april 1977 sitt betänkande (SOU 1977:9) Betygen i skolan. Utredningens sammanfattning av sitt förslag bör fogas till protokollet för detta ärende som *bilaga 3*.

Efter remiss har yttranden över förslaget avgetts av *socialstyrelsen, statistiska centralbyrån (SCB), skolöverstyrelsen (SÖ)* efter hörande av *länskolnämnderna, universitets- och högskoleämberet (UHÄ), statens ungdomsråd, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), 1974 års lärarutbildningsutredning (U 1974:04) (LUT-74), gymnasieutredningen (U 1976:10), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro och Västerbottens läns landstingskommuner, Botkyrka, Solna, Stockholms, Uppsala, Oxelösunds, Finspängs, Linköpings, Norrköpings, Jönköpings, Ljungby, Växjö, Emmaboda, Kalmar, Gotlands, Karlskrona, Ronneby, Kristianstads, Malmö, Trelleborgs, Halmstads, Göteborgs, Vänersborgs, Skövde, Karlstads, Torshy, Hallsbergs, Örebro, Västerås, Gävle, Härnösands, Vilhelmina, Umeå, Luleå och Pajala kommuner, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/ISR, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Elevförbundet, Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Fredrika Bremer-förbundet, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Svenska kvinnors vänsterförbund, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Moderata ungdomsförbundet, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund och Sveriges förenade studentkårer.*

Därutöver har ett stort antal synpunkter i ärendet lämnats av skolstyrelser, föräldraföreningar, organisationer, skolpersonal och elever m.fl.

En sammanfattning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*. I sammanfattningen redovisas yttrandena i vad de berör grundskolan och intagningen till gymnasieskolan.

Den förändring av grundskolans läroplan som jag i det följande kommer att föreslå bygger på ett förslag från skolöverstyrelsen. Diskussionen kring SÖ:s läroplansförslag har varit omfattande. Även om ett stort antal remissinstanser anfört kritiska synpunkter på förslaget föreligger ändå en bred enighet om att en förändring av grundskolans läroplan är nödvändig med hänsyn till att riksdagen år 1976 beslutat om en reformering av skolans inre arbete. Det är mot denna bakgrund man skall se mina förslag.

Jag avser att ta upp dels de frågor som behandlas i SÖ:s förslag till förändring av grundskolans läroplan, dels de förslag i 1973 års betygsutrednings betänkande som avser betyg i grundskolan och intagning till gymnasieskolan. Till övriga förslag i betygsutredningens betänkande avser jag att återkomma i samband med mitt ställningstagande till gymnasieutredningens (U 1976:10) kommande förslag.

I anslutning till mina förslag angående grundskolans läroplan har jag också funnit skäl att behandla SÖ:s skrivelse den 10 november 1977 till regeringen. I skrivelsen föreslår SÖ bl.a. att bestämmelser förs in i skollagen (1962:319) om att skolstyrelserna och utbildningsnämnderna skall verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.

Jag har efter samråd med chefen för utbildningsdepartementet i propositionen behandlat vissa frågor om slutbetyg från grundskolan, avgivet inom kommunal och statlig vuxenutbildning. Jag har däremot i det här sammanhanget inte tagit upp de konsekvenser som mina förslag kommer att få för den kommunala vuxenutbildningens läroplaner på grundskolenivå. Jag förutsätter att chefen för utbildningsdepartementet återkommer till dessa frågor i samband med behandlingen av förslag från utredningen (U 1978:04) om kommunal vuxenutbildning.

För överblickens skull redovisas i anslutning till de förslag som tas upp till behandling även vissa förslag som inte fordrar beslut av riksdagen.

2 Grundskolans utveckling

2.1 Utgångspunkt

De förslag om förändring av grundskolans läroplan som SÖ lagt fram är ett led i en omfattande reformverksamhet. I den har ingått beslut om skolans inre arbete (prop. 1975/76:39, UbU 1975/76:30, rskr 1975/76:367) och om nytt statsbidrag till grundskolan m.m. (prop. 1977/78:85, UbU

1977/78:21, rskr 1977/78:260). Vidare har propositionen (prop. 1978/79:159) med förslag till lag om rätt till ledighet för vissa föreningsuppdrag inom skolan, m.m. nyligen förelagts riksdagen.

Reformernas syfte har varit att ge skolan bättre möjligheter att hjälpa elever med svårigheter, att bredda kontakterna mellan skola och närsamhälle och att öka det lokala ansvaret för skolan.

Besluten har berört både arbetssättet i skolan och skolans organisation och ledning. De har successivt trätt i kraft. Fr.o.m. innevarande budgetår tillämpas ett nytt statsbidragssystem med friare resursanvändning. Samtidigt har samlad skoldag börjat införas efter lokala beslut. En skolledarutbildning startade år 1977, och år 1978 påbörjades en omfattande personalagsfortbildning, som avser att främja samverkan inom arbetsenheterna.

Läroplansförslaget måste ses i detta sammanhang. SÖ har också inledningsvis i förslaget under rubriken Vägar till utveckling tagit upp några allmänna principfrågor. Även om dessa utförligt behandlades i samband med riksdagens beslut om skolans inre arbete år 1976 kan det finnas anledning att åter beröra dem i den mån nya aspekter tillkommit.

En ny läroplan är emellertid också ett led i en läroplansutveckling som påbörjades redan på 1940-talet och fortsatte med 1962 och 1969 års läroplaner (Lgr 62 och Lgr 69). Genom dem har grunden lagts till en för alla gemensam nioårig skola, som utgör den självklara utgångspunkten för all fortsatt skolutveckling.

Arbetsituationen i skolan växlar mycket starkt mellan olika kommuner, skolor och klasser. Generella omdömen om arbetsmiljö och resultat blir nästan alltid missvisande. Det finns en stark arbetsglädje och trivsel hos många lärare och elever, medan andra upplever mer av besvikelser och svårigheter. I många fall rör det sig om problem, som man bara kan göra något åt i den enskilda skolan eller klassen. I andra fall handlar det om allmänna samhällsproblem, som hör samman med bostadsförhållanden och familjesituation. Men det är uppenbart att åtskilliga problem också har att göra med förhållanden inom skolan som förutsätter centrala beslut om ändrad organisation eller förnyade riktlinjer för att kunna lösas.

Det är exempelvis inte tillfredsställande när undersökningar visar att mellan 15 och 20 % av de elever som genomgått årskurs 9 inte ens läser och skriver lika bra som genomsnittseleven i årskurs 6. Det måste vara en rättighet för varje elev att efter nio års skolgång ha fått grundläggande kunskaper och färdigheter.

Det är lika otillfredsställande att elever och föräldrar redan när barnen går i årskurs 6 tvingas göra tillval och välja kurser som sedan blir avgörande för elevernas fortsatta studier och yrkesliv. Ett sådant system har i betydande omfattning missgynnat många barn och lett till en påtaglig social snedrekrytering vid val av yrke och utbildning.

Elevernas intresse för skolan avtar ofta under högstadiet. Skoltröttheten är påfallande hos många. Det är nödvändigt att i betydligt större utsträck-

ning än hittills ta till vara lärarnas men även annan personals kännedom om tonåringar. Den initiativkraft som finns ute på skolorna måste utnyttjas för att genom ett mångsidigt och varierat kursutbud få eleverna att uppleva skolan som meningsfull. Att uppemot 6 % av eleverna nu lämnar grundskolan med ofullständig utbildning är en utmaning som ställer krav på förnyelse av innehåll och arbetssätt i skolan.

Att eleverna tillbringar lång tid inom skolan har i många fall lett till att de står främmande för det samhälle och arbetsliv där de senare skall verka. Skola och arbetsliv måste därför i framtiden knytas samman i betydligt större utsträckning än vad som varit möjligt hittills.

Det är bl.a. dessa förhållanden som motiverar de läroplansförändringar jag i det följande kommer att föreslå. Men också andra åtgärder – utöver dem som redan vidtagits som en följd av riksdagens beslut om skolans inre arbete – är angelägna för att skapa förutsättning för en positiv skolutveckling. Jag avser senare att föreslå regeringen att förelägga riksdagen förslag om bl.a. skolstorlek och lokalplanering. I sammanhanget vill jag också erinra om att den s.k. normgruppen inom utbildningsdepartementet nyligen presenterat en debattskrift. Skolan skall fostra, som är avsedd att ligga till grund för en bred diskussion mellan alla som har anknytning till skolan.

Innan förändringarna av läroplanen behandlas i detalj vill jag markera några väsentliga riktlinjer som bör prägla det fortsatta reformarbetet inom grundskolan.

Några remissinstanser har berört allmänna målfrågor. Enligt TCO kan starka skäl anföras för en ny diskussion om en gemensam målsättning för hela barn- och ungdomsskolan. Riksförbundet Hem och Skola (RHS) har papekat de motsägelser och spänningar som ligger i den ofta upprepade formuleringen att skolan skall främja elevens allsidiga utveckling. Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) har betonat att hela ungdomsskolan måste betraktas som ett enda utbildningssystem.

Frågan om grundskolans mål berör mycket långsiktiga problem. Sedan de nuvarande målen och riktlinjerna för grundskolan ursprungligen formulerades har många förhållanden i samhället förändrats. Framför allt gäller detta arbetslivet och den arbetsmarknad tonåringar möter. Men också kunskapssynen har i viss mån ändrat karaktär och vår kännedom om människans utveckling från barn till vuxen har vidgats. Vikten av att relationerna mellan individuella mål och samhällets mål klarare uttalas har betonats i debatten.

Mot denna bakgrund anser jag att en samlad prövning av målsättningen för hela ungdomsskolan och en därmed sammanhängande översyn av olika utbildningsformer inom ungdomsskolan är angelägen.

Jag kommer senare att föreslå regeringen att ge gymnasieutredningen i uppdrag att i sitt arbete överväga dessa problem.

2.2 Sambandet mellan grundskola och gymnasieskola

När grundskolan infördes år 1962 skapades en organisatoriskt sammanhållen, obligatorisk skola av samma längd för alla elever. Det tidigare urvalssystemet ersattes av elevernas och föräldrarnas fria val av olika ämnen, alternativkurser och linjer. Samtidigt bevarades en stark anknytning mellan elevernas val i grundskolan och deras möjligheter till vidare studier i gymnasiet. I årskurs 9 utformades vissa linjer som direkt gymnasieförberedande. Vissa tillval och alternativkurser utgjorde förutsättning för vidare studier.

Den reviderade läroplanen från år 1969 (Lgr 69) innebar mindre förändringar i detta avseende. Kopplingen mellan val av tillvalsämne och val av senare utbildning upphävdes. Men någon förändring av gymnasieskolan som en följd av detta beslut genomfördes inte. Det betyder att en elev som inte läst franska eller tyska i grundskolan, i det följande för enkelhetens skull benämnda B-språk, i praktiken får svårare att bedriva studier på vissa treåriga linjer (humanistisk, samhällsvetenskaplig, ekonomisk och naturvetenskaplig) därför att de tvingas att samtidigt börja med två nybörjarspråk i gymnasieskolans första årskurs.

Det val av tillvalsämne men också av allmän eller särskild kurs i engelska och matematik som elever och föräldrar träffar redan då eleven går i årskurs 6 har därför i realiteten stor betydelse.

För att senare kunna genomgå exempelvis naturvetenskaplig linje i gymnasieskolan är det en klar fördel om eleven redan i årskurs 6 väljer B-språk – även om hans intressen i övrigt borde ha lett honom till att välja exempelvis teknik – och han måste ha valt särskild kurs i matematik och engelska.

För närvarande krävs särskild kurs i engelska för behörighet till treåriga linjer och till flera specialkurser. Särskild kurs i matematik krävs för tvåårig teknisk linje och för naturvetenskaplig linje och fyraårig teknisk linje jämte olika specialkurser. I B-språk på treåriga linjer bygger språkprogrammet på särskild kurs i grundskolan. Särskild kurs är dock i detta senare fall inget formellt krav.

I högstadiets konstruktion finns således fortfarande inbyggd en indirekt differentiering av eleverna. Liksom all tidig differentiering förstärker den en social snedfördelning. Den missgynnar barn från hem utan studietradition. Övergången från en urvalsskola till en skola med tillval har därför lett till betydligt mindre social utjämning än vad många ursprungligen förväntade sig.

Det är riktigt, vilket hävdats i debatten, att en social snedfördelning i skolan i dag innebär mindre olägenheter än tidigare, eftersom också vissa tvååriga linjer i gymnasieskolan, kan ge allmän behörighet till högskolan. Trots detta kvarstår faktum att tillvalssystemets och alternativkursernas samband med gymnasieskolans treåriga linjer bidragit till ett socialt betingat urval till en lång rad utbildningar i högskolan.

Det nuvarande sambandet mellan vissa val på grundskolan och vissa linjer i gymnasieskolan kan därför inte accepteras. Grundskolan måste få framträda som en skola utformad efter sina egna villkor, inte beroende av efterföljande skolformers inträdeskrav och konstruktion. Eleverna måste kunna välja olika ämnen, kurser och aktiviteter under grundskoletiden utan att detta påverkar deras senare studiemöjligheter. Därigenom knyts hela grundskolan samman med gymnasieskolan.

Detta förutsätter bl.a. att inträdeskraven till de treåriga linjerna i gymnasieskolan och språkprogrammet på dessa linjer ändras. Ett nytt språkprogram bör utformas. Förslag om ett sådant som tillgodoser de krav jag angett, presenterades redan år 1975 av SÖ. Förslaget har remissbehandlats. Det visar på möjligheten att också förbättra språkutbildningen i gymnasieskolan. Ett nytt språkprogram breddar dessutom rekryteringen för treåriga linjer.

Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag om hur språkutbildningen på treåriga linjer och inträdeskraven till gymnasieskolan mer i detalj skall utformas. Jag vill erinra om att SÖ i sitt förslag till nytt språkprogram visade att ett sådant språkprogram inte behöver innebära några kostnadsökningar. Till konsekvenserna för alternativkurserna i engelska och matematik återkommer jag i avsnitt 4.7.5.

Ändringarna bör träda i kraft fr.o.m. läsåret 1985/86 då den första årskull, som följt den nya läroplanen, lämnar grundskolan.

En förändring av detta slag har genomgripande betydelse för studiesituationen i grundskolan. Valet av olika ämnen och aktiviteter kommer då även i realiteten att få samma värde för elevernas senare studie- och yrkesval. Ett viktigt led i tre decenniers skolutveckling kan därigenom förverkligas.

Det är viktigt att grundskolans utformning kan ske från denna utgångspunkt. Inom ett fritt val av fördjupningsuppgifter, tillvalsämnen och fria aktiviteter intar därvid tillvalsämnena inte längre någon särställning genom att som nu skikka eleverna för kommande studier. En mångsidig och intresseväckande verksamhet kan utformas under den samlade skoldagen. Hur denna verksamhet organiseras – som individualisering inom klassens ram eller i form av teman, projektstudier, ämnen, kurser eller fria aktiviteter – blir huvudsakligen en fråga om vad som i olika fall är pedagogiskt önskvärt och resursmässigt möjligt.

2.3 Jämlikhet – en rätt till goda kunskaper och färdigheter

I likhet med bl.a. riksförbundet Hem och Skola (RHS) anser jag att den allvarligaste ojämlikheten i dagens skola är att många elever har stora och irreparabla kunskapsblottor i elementära avscenden. Detta handikapp i skolan förlängs till en social och psykologisk vanmakt under resten av livet

och bidrar, som RHS påpekat, att lägga grunden för ett negativt socialt arv för nästa generation.

Denna tankegång framkommer tydligt också i den redogörelse för verksamhetsåret 1977/78 som SÖ:s pedagogiska nämnd lämnat i juni 1978. I dagens skola förstärks, menar nämnden, de sociala handikappen främst inom de för alla gemensamma ämnena där undervisningen som sådan inte förmår motivera eleverna.

RHS syftar närmast på de grundläggande färdigheterna i svenska och matematik. Det är viktigt, menar RHS, att kursplanerna inte enbart anger de önskvärda utan också formulerar de nödvändiga kunskaper och färdigheter som skolan måste ge.

Över huvud taget har flertalet remissinstanser mycket starkt betonat att eleverna måste få vissa nödvändiga kunskaper och framför allt en god träning i främst svenska och matematik.

Den pedagogiska forskningen har också visat hur bristande förkunskaper bidrar till att eleven uppfattar sig själv som "obegåvad" och som "olämplig för fortsatt utbildning". Sett i perspektiv av ett livslångt lärande och en återkommande utbildning kan skolan bidra till att förstärka en ojämlikhet i samhället om man försummar att lägga en god grund av basfärdigheter.

Det är enligt min mening angeläget att i debatten om jämlikhet i skolan framhäva detta avgörande förhållande.

Men jämlikheten i skolan måste ses också från en annan synpunkt. Ju mångsidigare innehåll skolan kan erbjuda, desto lättare blir det för elever att finna aktiviteter där de kan uppleva framgång. Att ge eleverna möjlighet att välja stoff av olika slag och att arbeta på olika sätt blir därmed en viktig förutsättning för ökad jämlikhet. Skolan får inte vara så ensidigt utformad att stora elevgrupper får sin självkänsla försvagad eller knäckt.

2.4 Det fria studievalet

Att eleverna behärskar vissa grundläggande kunskaper och färdigheter är ett centralt krav på skolan. Det måste finnas en gemensam kurs som omfattar samma ämnen och stoffområden i alla landets skolor. Därigenom garanteras en gemensam referensram. Elevernas utbildning under grundskoletiden får inte genom lokala prioriteringar tillåtas bli så skiftande att den inte längre är likvärdig.

Men verksamheten måste också skapa ett aktivt intresse hos alla elever och en motivation för skolarbetet. Inte minst är detta väsentligt på högstadiet.

Möjligheterna till en mångsidig verksamhet under skoldagen bör därför vidgas. Vid sidan av en gemensam kurs – med alla de individualiseringsmöjligheter som denna innehåller – bör det finnas ett betydande utrymme

för varje skola att utforma de kurser och teman som lärare och elever finner mest intressanta.

Skälen för en sådan utformning av läroplanen är flera:

1. En del av timplanen bör ge utrymme för egna initiativ från dem som verkar i skolan. Genom att en sådan möjlighet finns, stimuleras medbestämmandet och medansvaret på ett aktivt sätt.

2. Ett friare studieval kan också genom sin karaktär bli av stor betydelse för aktiv medverkan av föräldrar, föreningslivets företrädare och kulturarbetare i skolan, för utveckling av skapande arbete inom olika konstformer såsom musik, teckning, målning, dans, dramatik, foto, film osv. Därigenom skulle de friare studierna lämpa sig speciellt väl för att ta till vara ungdomens intressen.

3. Inom ramen för ett friare studieval blir möjligheterna större att anpassa skolan till de speciella behov som många elever har. Undervisningen av minoritetsgrupper kommer att underlättas av en friare uppläggning.

4. Elevernas personlighetsutveckling sker huvudsakligen genom att de tillägnar sig kunskaper och färdigheter inom ramen för olika aktiviteter. Exempel: elever som arbetar i grupp utvecklar samarbetsförmåga, elever som vänjs vid att handleda yngre elever utvecklar ansvar osv. Ett friare studieval ger utrymme för andra lösningar av skolans verksamhet än de traditionella. Fadderverksamhetssystemet har i vissa skolor utvecklats långt. Högstadiets elever kan ges viss inskolning innan de biträder i undervisningen och i de fria aktiviteterna på lägre stadier. Detta är endast ett exempel på hur skolan kan ordna verksamheten för att utveckla elevernas personligheter och ge eleverna ökat ansvar.

5. Det har ofta klagats på att skolan är en isolerad institution i samhället. Den regleras centralt och har därför i stort sett samma utformning över hela landet. I de forskningsprojekt som sysslar med glesbygdernas skolor har man såväl i Sverige som utomlands kommit fram till att de skolkonstruktioner som man tillämpar i urbaniserade regioner inte alltid är lämpliga i glesbygderna. Resultaten visar även att skolorna måste utformas på ett sådant sätt att den omgivande miljön, samhället, arbetslivet osv. ges möjlighet att medverka. Lokala önskemål i fråga om undervisningens innehåll och aktiviteter måste få utrymme. Detta låter sig dock inte göras om inte timplanen är så utformad att det finns ett fritt studieval inom vilket initiativ av denna art kan realiseras.

2.5 Decentralisering av ansvar och befogenheter

Riksdagens beslut om en reformering av skolans inre arbete m.m. innebär en långtgående decentralisering av ansvaret för skolorganisationens utformning. Genom decentraliseringen har den statliga styrningen begränsats till förmån för avgörande i kommunstyrelsen, i skolstyrelsen, inom rektorsområdet eller i arbetsenheter.

Den grundläggande principen för skolorganisationens utformning bör vara att närma beslutsnivå och verkställighetsnivå till varandra. Det är därför viktigt att decentraliseringen inte stannar på kommunnivå utan förs vidare till dem som direkt har att arbeta med frågorna på de olika skolorna. Det är i denna direkta koppling mellan besluts- och verkställighetsnivå som de största vinsterna med decentralisering finns att hämta.

Det kan synas naturligt att decentraliseringen så som SÖ föreslagit också får prägla innehållet i skolans undervisning. I de aktuella förslagen anges detta endast inom mycket vida ramar, i mål och huvudmoment. Detta är emellertid inte självklart. En decentralisering av organisationsbesluten i form av fri resursanvändning och timplan för stadium har inte som logisk fortsättning en decentralisering av innehåll i och mål för arbetet i skolan. Tvärtom bör det ökade lokala ansvaret för organisationen, den friare resursanvändningen, ses som ett medel att göra det lättare att bemästra samma krav i olika miljöer.

Det finns en viktig skillnad mellan begreppen likhet och likvärdighet. Det stoff som behandlas i en skola kan inom ganska vida ramar skilja sig från, vara olikt, det som behandlas i en annan skola. De båda utbildningarna kan trots detta framstå som likvärdiga, då det gäller elevernas orientering inför val till gymnasieskolan eller chanser att klara gymnasieskolestudier eller att få arbete. Men det finns samtidigt en gräns, där olikheten mellan utbildningarna blir så stor att de inte längre blir likvärdiga. Om vid en skola exempelvis den tekniska orienteringen helt skjuts i bakgrunden, medan naturvetenskapligt-tekniska inslag får stort utrymme vid en annan har elevernas utbildning blivit så skiftande att den inte längre ger dem likvärdiga förutsättningar när de skall välja till gymnasieskolan eller välja arbete.

Det är viktigt att ytterligare decentralisera många organisationsbeslut inom skolan. Men det måste också ske en avvägning mot kraven på likvärdig utbildningsstandard i olika skolor. Detta gör att decentraliseringen av besluten rörande innehållet i undervisningen inte kan göras så långtgående som SÖ föreslagit.

Det är exempelvis nödvändigt att garantera ett bestämt mått av naturvetenskaplig-teknisk orientering i alla skolor. Detta fordrar att särskild tid och särskilda mål och huvudmoment anges för de naturorienterande ämnena. Inom orienteringsämnena måste väsentligt stoff markeras i huvudmoment liksom hittills. Religionskunskap bör erhålla motsvarande utrymme som nu. Träningen av grundläggande färdigheter kan inte heller, som jag tidigare påpekade, få bli beroende av skiftande prioriteringar i olika skolor och kommuner. Det rör sig här om en avgörande jämlikhetsfråga, om elevers rättighet att få goda förutsättningar för kommande studier. Jag anser därför att ett bestämt krav måste ställas på skolornas resursfördelning till hjälp för elever med svårigheter i läsning, skrivning och räkning.

2.6 Skolan – ett kulturellt centrum

Skolan har många viktiga roller på det kulturella området. Genom undervisningen i t.ex. svenska, teckning, musik, slöjd och gymnastik får alla elever grundläggande insikter i de olika uttryck för mänskliga känslor, stämningar och erfarenheter som förmedlas genom de olika konstarterna. De får också en träning i eget skapande som är ett viktigt led i personlighetsutvecklingen. De konstnärliga uttrycksmedlen, i form av t.ex. drama och utställningar utgör också viktiga medel för att levandegöra stoffet i andra ämnen och för att redovisa arbetsresultat och uttrycka opinioner.

Skolans roll som kulturcentrum är emellertid inte begränsad till den obligatoriska undervisningen. Genom skolan kan eleverna också komma i kontakt med olika kulturyttringar såsom konserter, teaterföreställningar, filmförevisningar och konstutställningar. Eftersom skolan når alla barn och ungdomar motverkar man den skevhet som annars präglar publiktillströmningen till andra kulturevenemang.

Slutligen kan skolan erbjuda eleverna möjligheter att inom ramen för intressestyrda tillval eller olika aktiviteter mer ingående än som kan ske i den obligatoriska undervisningen få utveckla sina intressen inom olika kulturområden. Samverkan med det fria organisationslivet kan betyda mycket i detta sammanhang.

Jag vill erinra om den beskrivning av skolans kulturpolitiska uppgifter som görs i propositionen 1978/79:143 om barn och kultur vilken nyligen framlagts för riksdagen.

Synpunkter av detta slag var vägledande för besluten om samlad skoldag. Under icke timplanebundna aktiviteter, i fortsättningen kallade fria aktiviteter, finns möjligheter för föreningar men också för kulturarbetare av skilda slag att medverka i skolan. Medel för viss frivillig musikundervisning ingår i skolans s.k. förstärkningsresurs. Grupper kring teater, film, bild och dans kan anordnas av skolan. Det är väsentligt att olika grupper på skolan får möjlighet att gå ut med egna program, till andra klasser, stadier eller skolor.

Jag räknar med att den samlade skoldagen successivt kommer att införas i alla kommuner. Jag föreslår också att tid avsätts för fria aktiviteter på mellanstadiet. Jag lägger vidare fram förslag om att tid i skolarbetet skall avsättas för fördjupningsuppgifter. Genom alla dessa åtgärder förbättras förutsättningarna för kulturellt skapande verksamhet i skolorna. Temastudier underlättar exempelvis verksamhet kring drama och film och ett utnyttjande av skolbibliotekens resurser. Den lokala friheten att utforma tillvalskurser ger möjlighet till intressanta nya idéer.

Ämnet bild (teckning) är viktigt i skolans kulturliv. Jag kan inte biträda SÖ:s förslag att skära ner tiden för ämnet.

Jag anser liksom SÖ det viktigt att litteraturen får en förstärkt ställning inom ämnet svenska.

Musik har en framträdande plats genom ett omfattande frivilligt engage-

mang både inom skolan och i den kommunala musikskolan. En betydligt bättre ställning för den obligatoriska musikundervisningen skapas enligt min mening om lektionsantalet på högstadiet minskas från tre till två medan dessa lektioner i stället får bedrivas i delad klass.

2.7 Ökad jämställdhet mellan pojkar och flickor

Principen om jämställdhet mellan kvinnor och män måste genomsyra hela skolan. Skolan skall hjälpa eleverna att utvecklas efter personlig fallenhet och intresse, oberoende av kön. Undervisningens uppläggning och innehåll skall vara sådant att den medvetet främjar jämställdhet. Den skall då ta hänsyn till de olikheter mellan könen som finns och som bl.a. är betingade av flickors och pojkars olika utvecklingstakt.

Ämnet teknik har som tillvalsämne nästan uteslutande lockat pojkar. Som jag senare kommer att föreslå bör ämnet bli gemensamt för alla elever. I motsats till SÖ anser jag det viktigt att ämnet också får egen tid till sitt förfogande så att det kan utvecklas till ett engagerande inslag med ett praktiskt och laborativt arbetssätt.

Jag anser det också väsentligt att stärka ämnet barnkunskap, både i förhållande till nuläget och till SÖ:s förslag. Enligt min mening bör ämnet på ett betydelsefullt sätt kunna bidra till ökad kunskap om familj och samlevnad och om handikappades förhållanden som barn och vuxna.

Jag föreslår något ökad tid för hemkunskapsmomentet genom att hemkunskap införs i orienteringsämnena på lågstadiet och lärarinsatsen förstärks för att möjliggöra praktiska arbetsformer.

Det blir därigenom möjligt att bättre än nu anknyta undervisningen på lågstadiet till det praktiska arbete som bedrivs i förskolan och så tidigt som möjligt söka ge eleverna den inställningen att hemarbete bör utföras av både pojkar och flickor.

Förstärkning av personalinsatsen bör ske genom att medel motsvarande ytterligare en veckotimme per klass i årskurs 2 tillförs förstärkningsresursen.

Även elevernas val av maskinskrivning har visat sig vara beroende av könsrollsuppfattningar. Jag anser det viktigt att också här påverka attityderna så tidigt som möjligt genom att undervisning i maskinskrivning, såvida inte localsituationen i skolan förhindrar det, förläggs till mellanstadiet. Där kan ämnet på ett naturligt sätt förstärka färdighetsträningen i svenska. Träningstillfällen om 30 undervisningstimmar bör vara obligatoriska för alla elever. De som inte har möjlighet att erhålla dem på mellanstadiet och inte heller väljer utbildningen inom tillvalet på högstadiet bör ges motsvarande träning under tid för fria aktiviteter på högstadiet.

Gymnastik är under de första skolåren ett gemensamt ämne för pojkar och flickor. Sedan sker en uppdelning. Jag anser det viktigt att samgym-

nastik är huvudprincip för skolans gymnastikundervisning. Endast i speciella moment bör man gruppera eleverna efter kön.

De nuvarande tillvalsämnenä teknisk, konst och ekonomi har visat sig leda till starkt könsbundna val. Jag anser liksom SÖ att det är viktigt att nya tillvalsämnen konstrueras så att det motverkar den nuvarande starka tendensen till könsbundna val. Den lokala frihet att organisera det fria studievalet, som jag föreslår, begränsas därför genom kravet på att olika kurser inte får konstrueras så att man kan förutse en mycket sned könsfördelning.

SÖ har föreslagit att såväl textil- som trä- och metallslöjd också på högstadiet skall vara obligatoriska för alla elever. Jag är väl medveten om att könsrollsuppfattningarna är mycket bestämda på detta område. Jag anser det dock inte för närvarande möjligt att tvinga fram en förändring på så sätt att alla även på högstadiet skulle åläggas ägna lika mycket tid åt båda slöjdarterna. I stället bör eleverna inom det gemensamma ämnet slöjd kunna välja tyngdpunkt för sitt arbete. Jag bedömer att det är viktigare att genom projekt som syftar till samverkan mellan slöjdarterna och inom en bred ämnesövergripande verksamhet kring bostads- och miljökunskap successivt förändra nuvarande attityder.

Det är viktigt att skolan, som en del av samhället, förmedlar en bild av jämställdhet och delat ansvar och inflytande mellan kvinnor och män. Skolan är vårt lands största arbetsplats. Som sådan präglas den av samma skillnader mellan kvinnor och män som råder i arbetslivet i övrigt. Vissa uppgifter utförs så gott som uteslutande av kvinnor respektive av män. Det är betydligt vanligare att männen innehar arbetsledande ställningar. Och det hierarkiska mönstret i skolan är detsamma som i samhället i övrigt – det är män som har beslutsfattande positioner. En jämnare könsfördelning på olika uppgifter inom skolan måste därför eftersträvas.

SÖ har i skrivelse till regeringen den 10 november 1977 kommit in med ett handlingsprogram Könsroller i skolan, som har utarbetats på grundval av rapporten Ett friare val – jämställdhetsprogram för skolan och remissvar som har avgetts över rapporten. SÖ hemställer samtidigt att ett moment med innebörd att skolan skall verka för jämställdhet, bl.a. mellan kvinnor och män, inom utbildningsväsendet som helhet förs in i de paragrafer i skollagen som reglerar skolstyrelsens respektive utbildningsnämndens åligganden. Ett liknande moment bör samtidigt enligt SÖ tas in i skolförordningen i fråga om skolchefers och skolledares åligganden.

I propositionen 1978/79:100 (bil. 12 s. 251) anförde jag under littera C. Skolväsendet, Vissa gemensamma frågor att SÖ:s framställning om ändring i skollagen skulle komma att behandlas i en särskild proposition med förslag till lag om jämställdhet i arbetslivet. Jag kommer i stället att här behandla SÖ:s framställning.

Med hänvisning till vad jag nyss har anført har jag funnit det angeläget att bestämmelser förs in i skollagen (1962:319) som ålägger skolstyrelserna och landstingskommunernas utbildningsnämnder att verka för jämställd-

het mellan kvinnor och män. De nya bestämmelserna bör lämpligen tas in som en ny punkt, punkten e, i 9 § andra stycket och 20 § c andra stycket. Jag avser att senare föreslå regeringen att göra de ändringar som behövs i skolförordningen (1971:235).

2.8 Skolans internationalisering

Internationella förbindelser spelar en allt större roll. Allt fler problem måste lösas i internationell samverkan. Detta är, vilket bl.a. framhölls av dåvarande universitetskanslersämbetets internationaliseringsutredning år 1974, en fråga som inte angår bara politiker och experter. I en demokrati är det nödvändigt, att de enskilda medborgarna har insikt i det globala beroendet samt förståelse för att nationell isolering inte är möjlig. Det blir för skolan viktigt att ge eleverna en god orientering om andra länders förhållanden och om olika politiska och religiösa uppfattningar som är betydelsefulla i andra länder och för invandrare i vårt eget land.

Samhällsorienterande ämnen och religionskunskap, naturorienterande ämnen, bild och musik spelar liksom litteraturläsning stor roll för en ökad internationell förståelse. Invandrarelever och deras föräldrar kan vara en stor tillgång för att förmedla andra länders kultur. En utökad undervisning i hemspråk kommer efter hand att ge tillgång till god och varierad språkkompetens i Sverige.

Goda språkkunskaper kommer över huvud taget att spela en stor roll. De är betydelsefulla inte bara för umgänge över gränserna utan också för vilka kulturinflytelser, som kommer att kunna göra sig gällande i framtiden. Det är väsentligt, att Sverige inte enbart har anknytning till det anglosaxiska språkområdet. Tyska och franska måste enligt min mening ingå i den språkundervisning som erbjuds i grundskolan. Även de som inte fortsätter med B-språk (franska eller tyska) i gymnasieskolan kan då få en grund för att senare kunna komplettera sina språkkunskaper inom vuxenutbildning eller studiecirkelverksamhet. Mot denna bakgrund kommer jag senare att föreslå att tiden för B-språk behålls oförändrad i grundskolan. För dem som inte väljer treåriga kurser i B-språk i grundskolan öppnar den konstruktion av tillvalet som jag kommer att föreslå möjlighet att läsa kortare kurser i dessa språk.

I vissa större länder, där det egna språket är ett världsspråk, erbjuder man endast ett främmande språk i den obligatoriska skolan. För Sverige måste det däremot vara viktigt att ge språkutbildningen ett betydande utrymme. Jag kan i detta sammanhang nämna att regeringen den 1 mars 1979 medgett att Stockholms kommun får bedriva försöksverksamhet med utökade studiemöjligheter i franska eller tyska i grundskolan.

Kultur- och samhällsförhållanden i övriga nordiska länder bör behandlas på alla stadier. Aktuella händelser inom politik, ekonomi, samfärdsel, idrott osv. har ofta anknytning till något av våra grannländer. Utveckling-

en av massmedia har bl.a. medfört att kontakttillfällena mellan folken i Norden har ökat. I SÖ:s läroplansförslag föreslås för ämnet svenska som huvudmoment att eleverna skall få övning i att uppfatta talad danska och norska. Motsvarande huvudmoment finns även i Lgr 69. Enligt min mening bör förhållandena i Norden och förståelsen för problemen i grannländerna ges vidgat utrymme i undervisningen i grundskolan. Detta bör uppmärksammas vid utformningen av mål och huvudmoment.

2.9 Samverkan mellan skolan och samhället i övrigt

En ökad samverkan mellan skolan och samhället i övrigt är väsentlig. Denna strävan har nu liksom tidigare stöd av en stark remissopinion. I dag sker denna samverkan på främst tre vägar. Dels byggs successivt den samlade skoldagen ut i allt fler kommuner. Dels pågår en omfattande försöksverksamhet med vidgad arbetslivsorientering i drygt 100 kommuner. Slutligen innebär de rekommenderade arbetsätten starkt ökade inslag av studiebesök och medverkan av dem som är anställda i arbetsliv eller arbetar i föreningar, organisationer och kulturliv.

En utbyggd samverkan mellan skola och omgivande samhälle bör enligt min mening i väsentlig grad prägla den fortsatta skolutvecklingen. Den kommer att kräva stora insatser för planering liksom det blir viktigt att väga olika elevgruppers och utbildningsstadiers intressen mot varandra om det blir brist på praktikplatser.

Det är i detta sammanhang viktigt att också uppmärksamma förutsättningarna på kommunal nivå. Om en inriktning för att få kontakt med när-samhället skall få genomslagskraft, måste den också få konkret uttryck genom att kommunen decentraliserar medelsanvändningen till skolorna. Det är betydelsefullt, att de enskilda skolorna kan disponera tillgängliga medel så att det befrämjar ett verklighetsanknutet undervisningssätt.

Valet mellan att besöka en arbetsplats eller att läsa om den är ett pedagogiskt val som bör träffas på skolan, inte vid den kommunala budgetens kontouppdelning. En detaljerad kontouppdelning och medelsfördelning innebär en metodisk styrning, som nu i många fall förhindrar att skolorna satsar på ökade samhällskontakter. Jag utgår ifrån att man i kommunerna inte har något intresse av sådan styrning.

Även betydelsen av en nära och förtroendefull kontakt mellan hemmen och skolan har betonats i många sammanhang. SIA-utredningen föreslog i betänkandet (SOU 1974:53) Skolans arbetsmiljö flera nya åtgärder. I propositionen (prop. 1975/76:39) om skolans inre arbete m.m. betonades att samarbetet mellan hemmen och skolan är ytterst väsentligt. I propositionen föreslogs att två kontakttillfällen per läsår skulle vara obligatoriska för skolan att anordna. Skolan föreslogs också få möjlighet att använda del av förstärkningsresursen för kontakt mellan hem och skola, särskilt med tanke på den uppsökande verksamheten. Förslagen föranledde ingen erinran

från riksdagens sida (UbU 1975/76:30, rskr 1975/76:367). Regeringen har nyligen förelagt riksdagen en proposition (prop. 1978/79:159) med förslag till lag om rätt till ledighet för vissa föreningsuppdrag inom skolan, m.m.

Förbättrade kontakter mellan hem och skola är synnerligen viktiga. Jag har därför med stöd av regeringens bemyndigande tillkallat en särskild utredning (U 1979:01) om förstärkta kontakter mellan hem och skola. Utredningen skall lägga fram förslag om hur samarbetet mellan hem och skola skall kunna fördjupas och hur föräldrarna skall kunna utnyttjas som en aktiv resurs i skolan.

2.10 Hjälptill elever med svårigheter

Skolan måste på många olika sätt kunna hjälpa elever med svårigheter. Genom riksdagens beslut år 1976 om skolans inre arbete har möjligheterna i hög grad ökat.

Hjälpen till elever med svårigheter är till en del en fråga om hur personalinsatserna fördelas i skolan och vilken flexibilitet som gäller för resursanvändningen. Besluten om en samlad förstärkningsresurs och om en friare resursanvändning har möjliggjort en anpassning till skiftande behov. I samband med SIA-besluten betonades uttryckligt arbetslagets roll. De nu gällande riktlinjerna för resursfördelningen pekar på nödvändigheten att ge större resurser till kommuner, skolor och arbetsenheter där svårigheterna är större än normalt. Utbyggnaden av speciallärarutbildningen har också resulterat i att fler utbildade lärare kan ge stödinsatser för barn med särskilda undervisningsbehov.

Den fria resursanvändningen och den ökning av speciallärarutbildningen som redan skett har varit betydelsefulla insatser. Lika väsentligt är att arbetssätt och kursinnehåll blir så avpassade att skolan kan främja varje elevs utveckling. Om träningen av grundläggande färdigheter att tala, läsa, skriva och räkna försummas blir det ett svårt handikapp framför allt för de elever som inte kan få stöd och hjälp hemma. En alltför verbalt och teoretiskt inriktad metodik gynnar ensidigt vissa elever. Färdighetsträning och ökade undersökande inslag, där teori och tillämpning varvas, måste därför få prägla skolans arbetssätt i så många ämnen som möjligt.

Delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor framhåller i sitt remissvar att varje elev utifrån sina förutsättningar måste få ett sådant stöd att han inte tappar tron på sin egen förmåga. Vissa av delegationens erfarenheter pekar på att en del elever så tappat tron på sin egen förmåga att de t.ex. inte vågar söka ett arbete av rädsla för ett misslyckande. Även många andra remissinstanser, bl.a. gymnasieutredningen och SAF, uttrycker oro över utslagningstendenserna i grundskolan.

Det är därför också från denna synpunkt betydelsefullt att skolan kan erbjuda ett mångsidigt innehåll. Elever med olika läggning och intressen

måste få uppleva skolarbetet som något som kan utveckla dem själva personligen.

De måste få känna att det som behandlas i skolan angår dem, att innehållet har vad SÖ kallar personlig relevans. Detta fordrar en omfattande frihet för den enskilda skolan, för arbetsenheten, för klassen och den enskilde eleven att kunna välja studieområden och arbetsformer. Mina förslag om ökning av resurserna för färdighetsträning och för det fria tillvalet har som syfte bl.a. att ge hjälp till elever med svårigheter.

2.11 Elevernas aktiva medverkan

SIA-utredningen framhävde i sitt betänkande (SOU 1974:53) Skolans arbetsmiljö vikten av elevernas aktiva medverkan i att utforma den egna skolans arbetsmiljö. Som en mycket väsentlig brist såg utredningen en utbredd passiv inställning bland eleverna. I propositionen (prop. 1975/76:39) om skolans inre arbete m.m. betonades vikten av att eleverna tränade sig i att hjälpa varandra och ta ansvar för varandra. Vad som efterlystes var lokala initiativ för sådan elevmedverkan.

Riksdagen anslöt sig till denna uppfattning. Vid sin behandling av propositionen framhöll utbildningsutskottet (UbU 1975/76:30 s. 57) att skolan måste ta till vara elevernas vilja att hjälpa till i olika avscenden. Eleverna bör således träna sig i att ta ett eget ansvar för uppgifter i skolmiljön. Med ökat medbestämmande följer, betonade utskottet, ökade skyldigheter.

Verksamhet av det åsyftade slaget har nu kommit igång i många skolor, inte minst i samband med skolmåltiderna och i form av fadderverksamhet. SÖ understryker också i läroplansförslaget att det generellt är viktigt att motarbeta passivitet. Vetskapen om att man kan påverka sin omgivning och sina livsvillkor är, som SÖ betonar, av största betydelse. Den ger ett självförtroende utan vilket den enskilde känner sig måktlös.

Genom besluten om skolans inre arbete tillkom bestämmelser i skolförordningen (1971:235) om klassråd. Eleverna blev också representerade i de konferenser som planerar undervisning inom en arbetsenhet. Särskilt genom klassråd, där alla elever deltar, bör det vara möjligt att engagera eleverna för utveckling av skolans inre arbete.

Flera remissinstanser har betonat värdet av denna utveckling. Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting menar att det i skolan gäller att ta till vara barns och ungdomars erfarenheter och värderingar. Därigenom kan en mer eller mindre påtvingad passivitet motarbetas och ett självförtroende skapas hos eleverna, vilket utgör grunden för viljan och beredskapen att påverka sin omgivning och sina livsvillkor. Brottsförebyggande rådet har utförligt uppehållit sig vid denna fråga. Rådet betonar värdet av kollektivt arbete. Eleverna måste, menar man, få träna sig i att ta ett kollektivt ansvar för gemensamma värden, t.ex. skolans närmiljö. Ett sådant engagemang kan bidra till att bryta ett i dag vanligt förekommande främ-

lingsskap mellan människor, som ofta tar sig uttryck i skadegörelse och mobbning av svaga och annorlunda barn. För att undervisningsinsatserna på området som rör lag och rätt skall bli meningsfulla, hävdar rådet, måste detta ämnesområde behandlas i ett vidare perspektiv. De verksamheter där barn får praktisera medinflytande, samarbete och ansvarstagande bidrar till att förklara vad lag och rätt egentligen innebär.

Det är viktigt att denna utveckling på alla sätt stöds av de lokala skolmyndigheterna. Men det är också väsentligt att skolan verkligen kan motsvara de förväntningar som den själv bidrar till att skapa. Den enskilda skolan och arbetet i den enskilda klassen måste därför så långt möjligt kunna anpassas efter de intressen, som eleverna har eller som lärarna förmår ge dem. Det är därför även från denna synpunkt viktigt att det finns ett betydande område inom skolan där man lokalt kan utforma program och kurser. Fria aktiviteter under den samlade skoldagen bör utgöra en del av detta program. Det bör vara naturligt att eleverna ges ansvar för exempelvis olika lokaler inom skolan, för service av olika slag, för utställningar m.m. Eleverna bör inte hibringas den föreställningen att om de själva skräpar ner andra skall städa upp. I samarbetsnämnder, klassråd eller andra konferenser bör man gemensamt resonera sig fram till vilka krav det är rimligt att ställa vid en arbetsplats, hur man kan motverka mobbning etc.

Elevernas medverkan i skolans inre arbete kan också komplettera deras arbetslivsorientering. Genom att t.ex. svara för dukning och servering vid skolmåltiderna, arbeta inom skolbiblioteken, medverka vid utformningen av närmiljön, arrangera utställningar, delta i skolans interna information genom elevtidningar och hjälpa yngre kamrater i materialframställning kan de få givande inblickar i hur en arbetsplats fungerar. I skolor exempelvis i glesbygdsområden som annars kan ha svårt att ordna en omfattande arbetslivsorientering utanför skolmiljön bör även sådant internt arbete kunna ingå i de veckor som avsätts för skolans arbetslivsorientering.

3 Läroplan för grundskolan

3.1 Läroplanens roll

En läroplan är ett av flera medel för att utforma skolans arbete. Begreppet läroplan är inte entydigt vare sig i olika anvisningar eller i den pedagogiska debatten eller vetenskapen. Det är därför viktigt att inledningsvis något beröra hur en läroplan bör se ut och vad den skall innehålla.

Avsikten med en läroplan är att påverka skolans arbete i en bestämd riktning. Strävanden till ett mera decentraliserat skolansvar måste då leda till att läroplanen nu får en annan utformning än den hittills har haft. Önskemålet att främja ett lokalt utvecklingsarbete måste få samma konsekvens.

3.2 Läroplanens utformning

Skolförordningen (1971:235) innehåller följande definition på läroplan i 5 kap. 4 §.

I läroplan för grundskolan anges mål och riktlinjer för skolans arbete samt allmänna anvisningar för skolans verksamhet.

För undervisningen i ämnen och för praktisk yrkesorientering innehåller läroplanen timplaner och kursplaner samt anvisningar och kommentarer i anslutning till kursplanerna.

I läroplanen finns också allmänna föreskrifter om obligatorisk verksamhet under skoldagen av annat slag än som avses i andra stycket.

Läroplanen fastställs av regeringen eller, efter bemyndigande av regeringen, av skolöverstyrelsen.

I nu gällande läroplan har mål och riktlinjer samt timplaner och kursplaner fastställts av regeringen. SÖ har bemyndigats att utfärda övriga delar. Som grund för SÖ:s anvisningar ligger förutom mål och riktlinjer riksdagsbeslut i olika frågor.

Med nu nämnda definition blir läroplanen en samlingsbeteckning för ett antal mer eller mindre omfattande dokument med mycket olikartat innehåll. Ibland som t.ex. för gymnasieskolan, har anvisningar och kommentarer byggts ut till omfattande bokserier. Vissa delar, såsom timplanerna, innehåller exakt uttryckta tvingande bestämmelser av samma slag som i skolförordningen. Andra delar, exempelvis kommentarer till och metodiska anvisningar för enskilda ämnen, avser endast att ge SÖ:s vägledande synpunkter. De s.k. allmänna anvisningarna, t.ex. om resursanvändning, arbetssätt och samarbetet hem-skola, utvecklar innehållet i valda avsnitt inom mål och riktlinjer.

Väsentliga delar av vad som med nuvarande definition omfattas av läroplanen har nyligen behandlats av riksdagen. I samband med besluten om skolans inre arbete tog riksdagen således ställning till en rad förslag om ändrat arbetssätt, om kontakterna hem-skola, om resursanvändning och resursförändring. Olika vägar att hjälpa elever med svårigheter utgjorde det väsentliga inslaget i SIA-besluten år 1976.

Stora delar av vad som brukar redigeras som allmänna anvisningar i läroplanen har alltså nyligen behandlats av riksdagen. Motsvarande kapitel i SÖ:släroplansförslag utgör inte heller några förslagskapitel utan anges vara SÖ:s underlag för kommande anvisningar.

Sin nuvarande utformning fick läroplanen för nästan tjugo år sedan. Den var avsedd att forma utvecklingen av en starkt centralstyrd skola. Strävan att åstadkomma ett mer decentraliserat skolansvar gör det naturligt att i framtiden ge läroplanerna en annan utformning än de haft hittills. En stark kritik har också under årens lopp riktats mot framför allt de generellt utformade anvisningarna. De har inte ansetts ge tillräckligt konkret vägledning samtidigt som de inte uppmuntrat det lokala ansvar som decentraliseringen

syftat till. I remissynpunkterna på SÖ:s läroplansförslag återkommer denna kritik.

En fungerande läroplan bör enligt min mening i framtiden bestå av två delar.

En relativt kortfattad första del bör innehålla mål och riktlinjer samt timplaner och kursplaner.

En andra del bör utgöras av ett kommentarmaterial, som successivt förnyas och aktualiseras. Kommentarmaterialet bör som utgångspunkt innehålla en nulägesbeskrivning som de som arbetar i skolan känner igen. Problem och svårigheter måste erkännas och redovisas. I kommentarmaterialet bör sedan presenteras och diskuteras alternativa metoder att söka bemästra svårigheterna och arbeta i den önskvärda riktningen. Erfarenheter och forskningsresultat bör successivt inarbetas i förnyade versioner av kommentarerna. Olika målkonflikter bör belysas.

Den redovisning som kommentarmaterialet ger av forskning, försöksverksamhet, erfarenheter från skolans dagliga arbete, aktuella problem sådana de upplevs av dem som arbetar ute i skolan bör alltså bilda utgångspunkten för diskussion och förslag om olika arbetssätt och organisationsformer. Om kommentarmaterialet får denna utformning bör det – tillsammans med information, fortbildning och läromedelsutveckling – kunna bidra aktivt till en fortlöpande förnyelse av innehåll, arbetssätt och organisation ute på skolorna. Den centrala skoladministrationens roll blir att samordna insatser och göra lokalt utvecklingsarbete tillgängligt för alla.

Kommentarmaterialet kan därigenom ge inspiration till vad man kan beteckna som en tredje nivå av läroplanen. Denna del utgörs av de arbetsplaner eller det utvecklingsprogram som bör utformas lokalt inom varje rektorsområde och varje arbetsenhet.

Detta program kan omfatta planeringen av det fria studievalet, temastudier eller projektarbeten, s.k. annorlunda dagar (vad gymnasieskolan kallar koncentrationsdagar), elevvårdsverksamhet, elevmedverkan i klassråd, fadderverksamhet, elevernas eget produktiva arbete i skolmiljön, formerna för hem-skola-kontakterna m.m. En för skolpersonal och elever gemensam planeringsdag vid slutet av ett läsår kan utgöra en naturlig tidpunkt för att utvärdera det gångna årets verksamhet och diskutera inriktningen i framtiden. Det bör ankomma på rektor att besluta att den schemabundna undervisningen inställs för gemensamt arbete av detta slag.

Någon formalisering av dessa lokala arbetsplaner bör inte eftersträvas. Att varje rektorsområde har skyldighet utforma ett handlingsprogram markerar dock vikten av det lokala ansvaret. Det utgör också ett sätt att formulera mål och ambitioner för den lokala skolans arbete. De diskussioner och den gemensamma planering som fordras som grund för ett lokalt utvecklingsprogram, formulerat utifrån den egna skolans problem och mål, bör kunna rymmas inom den tid som står till förfogande för studiedagar, planeringsdagar och arbetsenhetskonferenser.

Rektorsområdenas arbetsplaner måste i sin tur utgå från, men också påverka planeringen på kommunal nivå, exempelvis vad gäller resursfördelning och praktisk arbetslivsorientering.

3.3 Förändringar av läroplanen

Betydelsen av att skolan successivt förändras i takt med samhällsutvecklingen har riksdagen betonat såväl år 1950 som åren 1962 och 1968 i samband med att riktlinjer för den obligatoriska skolans organisation lades fast. Vikten av en fortgående anpassning framhävs också i många remissyttranden över SÖ:s förslag. Flera remissinstanser ställer sig emellertid tveksamma till förändringar i form av en helt ny läroplan. Kommunförbundet menar t.ex. att det fortsatta läroplansarbetet bör ske med successiva förändringar på grundval av en fortlöpande utveckling.

Enligt kommunförbundets bedömning motsvarar en försiktigare reformtakt ett utbrett önskemål i kommunerna.

Jag har inledningsvis redovisat flera skäl till varför man nu bör utforma en ny läroplan. Sambandet med SIA-reformen är väsentligt liksom nödvändigheten att avhjälpa flera påtagliga brister i skolan. Jag anser det likväl väsentligt att en ny läroplan kan ses som ett led i en successiv utveckling i skolan, inte som något radikalt nytt. Flera skäl som jag något närmare vill utveckla, talar för detta.

En förändring av läroplanen är endast en länk i en lång åtgärdskedja.

Själva förändringen av läroplanen kan i sin tur beröra vitt skilda frågor. Så som en läroplan hittills definierats behandlas i den såväl mål och riktlinjer, som timplaner, innehåll i kursplaner och arbetssätt. Dessutom innehåller den allmänna anvisningar för skolans verksamhet t.ex. om kontakterna hem-skola och om resursanvändning och utvärdering.

Då man diskuterar läroplansutveckling är det viktigt att hålla isär dessa olika delar. Vad arbetssätten beträffar så har lärare och elever frihet att välja det arbetssätt som de tillsammans bedömer bäst befrämja målfyllelsen. Väsentliga förändringar grundas, som exempelvis länskolnämnderna i Västerbottens och Kristianstads län framhåller, på attitydförändringar som aldrig sker plötsligt och på att man får möjlighet att pröva sig fram till resultat på det lokala planet.

Förändringar i arbetssätt är dessutom i hög grad beroende på yttre omständigheter. Lokalernas utformning är viktig, tillgången på god materiel i bibliotek och laboratorier likaså. Formerna för medelstildelningen i kommunerna bör möjliggöra ett undersökande arbetssätt. Arbetssättet är också beroende av organisatoriska förhållanden. Besluten i samband med SIA-reformen gav ökade möjligheter att utforma verksamheten i arbetsenheter, arbetslag och i elevgrupper av varierande storlek. Detta utgör oftast förutsättningar för att också arbetssättet skall kunna individualiseras.

En fortlöpande metodisk diskussion, läroplanskommentarerna och erfa-

renheter från lokala försök och från utvärdering på den egna skolan bidrar till att skapa en öppen och prövande inställning till arbetsformerna. Den lokala arbetsplan, som jag tidigare föreslagit, blir ett uttryck för det lokala utvecklingsarbetet.

Inget av de nu nämnda förhållandena är bundet till läroplansförändringar i traditionell mening. Arbetssättet synes utvecklas ganska oberoende av nya kurs- och timplaner. Åren 1962 och 1969 innebar inte heller några tydliga gränser i skolans vardagsarbete. Det finns inte heller någon anledning att i framtiden koppla samman förändringar i arbetssättet med exempelvis en timplaneförändring från ett visst år. Fixeringar vid stora, allomfattande ändringar vid en viss tidpunkt leder till krav på att exempelvis alla läromedel skall förnyas till ett angivet läsår eller att en omfattande fortbildning snabbt skall genomföras för att alla från ett visst år skall börja arbeta på ett nytt sätt.

Det är, som jag senare kommer att utveckla närmare, nödvändigt att anpassa fortbildningen till förändringarna i läroplanen. Inom en så omfattande organisation som skolan måste arbetssättet utvecklas successivt och fortbildning och metodutveckling äga rum parallellt under en följd av år. Läroplanens roll blir att genom mål och riktlinjer och olika kommentartexter stimulera en utveckling av läromedel, lärarutbildning, fortbildning och lokala arbetsplaner i önskvärd riktning.

Innehållet i skolans undervisning regleras av riksgiltiga kursplaner. Endast inom icke timplanebundna aktiviteter under skoldagen har kommunen hittills haft frihet att själv utforma verksamheten. Innehållet – i form av kunskaper eller färdigheter inom olika områden – anges emellertid endast i grova drag i huvudmomenten.

Skolans innehåll kan därför skifta inom ramen för samma läroplan. Stoffurvalet kan förändras, tidsdispositionen förskjutas, ökad tid användas för tillämpningsuppgifter, exkursioner och studiebesök etc. Om kursplanerna i exempelvis orienteringsämnen skulle ges den ramkaraktär som SÖ föreslagit, skulle dessa skifningar givetvis förstärkas. Kursplanerna säger då allt mindre om vilken verksamhet som faktiskt pågår i skolorna.

Kursinnehållet kan därför förändras och aktualiseras i betydande utsträckning inom ramen för samma kursplan, beroende på olika exempel i läromedlen, elevernas skiftande önskemål, den allmänna samhällsdebatten etc.

Om nytt stoff som bedöms väsentligt inte ryms inom huvudmomentens ram måste emellertid kursplanerna omarbetas. Det är mycket osannolikt att detta i fortsättningen blir aktuellt samtidigt för alla skolans ämnen och stadier. En successiv kursplanerevision av det slag som tillämpas för gymnasieskolan är naturligare i framtiden. Det skulle också medföra en bättre planering för fortbildningsorganisationen och för läromedelsproducenterna. Skolledningen skulle ha möjlighet till större insatser om den kunde koncentrera sig på en grupp ämnen i taget.

Mål och riktlinjer har så sent som år 1978 i vissa delar reviderats som en följd av besluten om skolans inre arbete. Ytterligare översyn är emellertid aktuell av flera skäl. Jag berör här endast några.

Distinktionen mellan de båda begreppen mål och riktlinjer har vållat mycket onödig debatt. Ordet mål kan avse något som är möjligt att uppnå och där måluppfyllelsen är mätbar. Det används emellertid också för att enbart ange inriktning.

Mål och riktlinjer får lätt en retorisk utformning. Det är angeläget att undvika detta genom att klart redovisa de konflikter som finns mellan vissa mål i skolan. En sådan spänning råder exempelvis mellan individanpassade, samhällsanpassade och samhällsförändrande strävanden. Andra målkollisioner finns mellan önskemålet att lära eleverna samverka och samhällets uppdrag till skolan att betygsätta eleverna efter individuella prestationer.

Det är skolans uppgift att göra eleverna medvetna om problem av detta slag. Målkollisioner bör inte döljas bakom harmoniserande formuleringar utan lyftas fram till diskussion och ställningstagande. Eleverna får inte uppleva skolan som ett etablissemang med massiva och färdiga värderingar. De bör vänjas att analysera, inse problem och uppfatta mål och riktlinjer som något som ständigt måste prövas och ifrågasättas.

4 Grundskolans utformning – skoldag – timplan

4.1 Skoldagen

Nuvarande timplaner och anvisningar, som gäller från den 1 juli 1978, bygger på riksdagens beslut om skolans inre arbete år 1976 och på 1978 års beslut om ett nytt statsbidragssystem för grundskolan. Besluten från år 1978 har tillkommit efter det att SÖ lagt fram sitt läroplansförslag.

Från den 1 juli 1978 är det möjligt för kommuner att införa samlad skoldag i enlighet med riksdagens beslut om skolans inre arbete. De riktlinjer för den samlade skoldagen som SÖ omnämner i sitt läroplansförslag, har senare utfärdats och ingår som allmänna anvisningar i nu gällande läroplan.

Den samlade skoldagens icke timplanebundna aktiviteter skiljer sig från fritt valt arbete enligt Lgr 69. I propositionen (prop. 1968:129) angående revidering av läroplan för grundskolan framhöll föredraganden att det även i en mycket starkt sammanhållen grundskola finns anledning att erbjuda eleverna ett utrymme för fritt valda, intressestyrda aktiviteter. Utöver det tillval av B-språk, konst, teknik och ekonomi som SÖ föreslagit förordades därför att timplanen skulle ge utrymme för ytterligare ett val, som benämndes fritt valt arbete. Det angavs att den avsatta tiden inte fick användas för kompletterande undervisning i övriga ämnen.

Tiden för tillvalsämnen och fria aktiviteter under den samlade skoldagen ger eleverna på högstadiet samma möjligheter till dubbelt tillval som åsyftades med 1968 års läroplansproposition. I propositionen (prop. 1975/76:39) om skolans inre arbete m.m. betonades däremot, till skillnad från 1968 års läroplansförslag, det betydelsefulla i att de olika verksamheterna under den samlade skoldagen anknyter till varandra. Det är därför inte bara möjligt utan även önskvärt att elevernas intresse för exempelvis miljöfrågor, för teknik, för konsumentfrågor och barnvård, för musik och bildarbete kan få utlopp under fria aktiviteter.

De fria aktiviteterna gör det därför möjligt att på högstadiet kombinera val av tillvalsämnen med andra aktiviteter, ledda av exempelvis föreningar, lärare, kulturarbetare eller andra. Eleverna kan således arbeta med både B-språk och teknik, med miljöfrågor och vård, förutsatt att tillräckligt intresse finns. Samma möjlighet att tillgodose flera intressen samtidigt yppas genom de temastudier jag behandlar i avsnitt 4.7.3.

I ett senare avsnitt föreslår jag att den timplanebundna tiden på mellanstadiet minskas med tre veckotimmar från nuvarande 104 till 101 veckotimmar. Under den frigjorda tiden skall eleverna erbjudas olika fria aktiviteter med samma mål som gäller för den samlade skoldagens fria aktiviteter. Enligt 5 kap. 26 § skolförordningen (1971:235) får skoldagen omfatta en tid av högst åtta timmar för elever i årskurserna 3–9. Skolstyrelsen bestämmer vilken tidsmässig omfattning skoldagen skall ha och när skoldagen tidigast får börja och senast får sluta. Beroende på behov och möjligheter i olika kommuner och kommundelar kan skolstyrelsen således fastställa en skoldag som omfattar högst åtta timmar i årskurserna 3–9. Som en utgångspunkt för skolstyrelsens beslut om tidsram bör dock gälla att elevernas möjlighet att delta i olika aktiviteter inte minskas i förhållande till vad som gällt, innan samlad skoldag infördes.

4.2 Elevtimpliden

I SÖ:s uppdrag att göra en läroplansöversyn ingick att undersöka om elevernas undervisningstid kunde fastställas i tidsenheter om 60 minuter. För närvarande anges den i veckotimmar, varvid en veckotimme omfattar 40 minuter (lektion). Även lärarnas undervisningstid är uttryckt i ett visst antal veckotimmar, som var och en motsvarar en 40-minuterslektion. Det nya statsbidragssystemet bygger likaså på lärarveckotimmar om 40 minuter.

Att elevernas timantal hittills angetts i ett antal 40-minuters lektioner har inte betytt någon reglering av hur lång varje enskild lektion skall vara. Lektionstiden kan läggas ut som arbetspass av olika längd beroende på ämne och stoff. Den ofta nödvändiga schemakopplingen mellan exempelvis B-språk och teknik försvårar emellertid önskemålet att ta hänsyn till oli-

ka ämnens speciella behov. Denna svårighet kvarstår givetvis oberoende av med vilket antal minuter timantalet anges i läroplanen.

SÖ föreslår att en elevtimme omfattar 60 minuter. Förslaget motiveras med att 60 minuter är det gängse måttet på en timme samt att planeringen skulle bli mindre låst om man gick över till detta tidsmått.

Ett övervägande antal remissinstanser tillstyrker SÖ:s förslag, men många kritiska invändningar har framförts.

Såväl TCO som SACO/SR avstyrker. Enligt SACO/SR hänger frågan samman med lärarnas arbetstidsavtal. Skellefteå kommun betonar att då för närvarande lärarnas och skolledarnas undervisningsskyldighet, statsbidragsresurser liksom hela det nya statsbidragssystemet räknas i veckotimmar skulle SÖ:s förslag inte medföra några påtagliga praktiska fördelar men däremot ett mycket besvärligt administrativt hanterande av undervisningstimmar och klocktimmar med onödiga omräkningsprocedurer vid löneberäkningar, anställningsförordnanden etc. Göteborgs kommun menar att en förändring måste gälla hela skolväsendet.

Det är svårt att se någon administrativ fördel med att låta elevtimme, lärarveckotimme och timmättet i statsbidragsbestämmelserna avse olika längd. Det sätt på vilket lärarnas arbetstid uttrycks är en avtalsfråga. Det är därför naturligt att, som SACO/SR föreslår, konsekvenserna för lärarnas arbetstidsavtal måste prövas ytterligare innan ställning tas till en förändring. Denna bör i så fall gälla hela utbildningsområdet. Till dess så kan komma att ske bör enligt min mening antalet lektioner i skolan avse 40-minuters pass.

Däremot finns det all anledning att på andra vägar stimulera att arbetet planeras med utgångspunkt i elevernas arbetssituation. För vissa ämnen och vissa arbetsmetoder är det motiverat med kortare arbetspass, för andra längre. Erfarenheter från och utvärdering av verksamheten vid skolor som prövat olika utformning av arbetet bör samlas in och spridas av SÖ och länskolnämnder. Erfarenhetsmaterialet får sedan vägleda de lokala besluten.

Någon central rekommendation om lektionstidens längd för enskilt ämne i form av anvisningar bör inte förekomma. Lektionernas längd är en fråga för planeringen vid den lokala skolan.

4.3 Möjligheter till lokala variationer av timplanen

I allmänna bestämmelser till nuvarande timplaner anges att mindre justeringar i timplanerna får göras. Möjligheterna är dock ytterst begränsade. Skolstyrelsen har exempelvis rätt att göra vissa smärre jämkningar mellan årskurserna. Hela antalet veckotimmar för ett ämne under ett läsår får öka eller minska med en veckotimme under förutsättning att motsvarande förskjutning sker under de därpå följande läsåren, inom ett och samma stadium.

SÖ menar att det nu finns skäl att föreslå en vidgning av rätten att för olika ämnen föra över tid mellan årskurser.

SÖ föreslår därför, att i den nya timplanen undervisningstiden för varje ämne anges per stadium i stället för per årskurs. Timplanen ger därigenom en ram för den lokala planeringen i stället för att i detalj styra denna. SÖ menar, att den föreslagna ändringen knappast kommer att innebära någon större förändring för matematik och språk, medan den för orienteringsämnen ger en rörelsefrihet, som kan få stor betydelse för att göra undervisningen mer motiverande för eleverna. Svårigheterna för flyttande elever kan, menar SÖ, klaras genom individuellt arbete, fördjupningsuppgifter och stödundervisning.

En timplan enligt SÖ:s förslag tillstyrks av flertalet remissinstanser. Kommunförbundet anser dock, att timplaneförslaget inte i tillräcklig grad har tagit hänsyn till det lokala behovet att inom timplanens ram anpassa skolan till eleverna. Förbundet föreslår en ökad flexibilitet, t.ex. genom ramtimplaner, där en maximi- och minimitid anges för varje ämne. RHS vill slopa timplanen och låta skolverksamheten styras enbart av mål och utvärdering. TCO ansluter sig till SÖ:s förslag men menar, att SÖ underkattar nackdelarna för flyttande elever. Om fördelningen varierar mellan skolorna inom samma kommun, berörs, menar TCO, ett stort antal elever, eftersom flyttning inom kommun är mycket vanlig. En förflyttning av ett ämne med lågt timtal som nu är förlagt till en eller två årskurser ger särskilt stora negativa effekter eftersom flyttande elever då skulle kunna gå miste om hela ämnet. Vinner SÖ:s förslag gehör måste enligt TCO alla ämnen er-hålla resurser för stödundervisning.

En ramtimplan enligt kommunförbundets förslag skulle innebära att man vid en skola exempelvis kunde anslå elva veckotimmar till engelska på högstadiet, vid en annan skola sju veckotimmar (nuvarande timplan upptar nio veckotimmar). Man skulle också kunna variera tiden för t.ex. samhällsorienterande och naturorienterade ämnen. Avsikten anges vara att lokalt bättre kunna anpassa skolan till eleverna. Emellertid visar de undersökningar som jag har tagit del av att det finns små variationer i vårt land när det gäller resultaten vid olika skolor. Sannolikt är också skillnaderna i elevernas intressen mycket små, om man jämför hela skolor. Den stora variationen finns i stället mellan enskilda elever inom samma skola. En generell ramtimplan är då inte ändamålsenlig och bör enligt min mening inte införas. Risken är påtaglig att andra faktorer än elevernas behov, t.ex. lärartillgången eller localsituationen, får styra utbudet av timmar. En lokal anpassning av detta slag skulle dessutom kunna förstärka i stället för att motverka miljömässiga skillnader mellan olika skolors upptagningsområden.

Däremot är det angeläget att genom individuella studiegångar för enskilda elever möta deras olika behov av ytterligare stöd i exempelvis grundläggande färdigheter. RHS synpunkt är här väsentlig. Elevernas behov, inte

en fast timplan, måste i det enskilda fallet vara avgörande för skolans arbete. Genom samlade insatser från lärare inom en arbetsenhet bör det vara möjligt att utforma en bättre individualisering än vad som är fallet inom en enstaka klass.

Det är dessutom viktigt att skolstyrelsen tar hänsyn till miljömässiga olikheter mellan skilda skolor när förstärkningsresursen fördelas liksom när det gäller insats av annan kommunalt anställd personal än lärare.

Det finns redan en viss erfarenhet av en timplan enligt SÖ:s förslag. De olika ämnen som ingår i blocket orienteringsämnen (oä-blocket) har kunnat läggas ut på skilda årskurser. Länsskolnämnden i Malmö påpekar att detta inte inneburit några speciella problem. Inom gymnasieskolan har systemet med koncentrationsläsning av vissa ämnen tillämpats sedan år 1966 och inte lett till några större svårigheter. Avsikten med en enbart stadiebunden timplan är att man på enskilda skolenheter skall kunna planera för exempelvis samlad undervisning, temastudier och över huvud för större arbeten med undersökande metodik. En sådan planering fördrar lokal rörelsefrihet och lokalt engagemang. En stadiebunden timplan enligt SÖ:s förslag bör därför enligt min mening införas. Det bör ankomma på rektor att besluta till vilken årskurs olika ämnen skall förläggas. Jag utgår från att svenska, engelska och matematik läggs ut i varje årskurs (engelska fr. o. m. årskurs 3).

Då timmarna binds enbart till stadier är det dock nödvändigt att noga följa utvecklingen. Detta bör ankomma på SÖ. En konsekvens av SÖ:s förslag måste speciellt uppmärksammas. Förslaget skulle göra det möjligt för en skola att koncentrera B-språk och hela tillvalsblocket i övrigt till enbart årskurserna 8 och 9. En sådan lösning, som föreslagits av bl.a. Oskarshamns kommun, har vissa påtagliga både för- och nackdelar. En fördel anses vara att årskurs 7 skulle bli sammanhållen vilket skulle underlätta övergången från mellanstadiet. I årskurs 7 skulle eleverna enligt kommunens förslag få en orientering om de olika valmöjligheterna i form av ämnen eller temastudier som kan bli aktuella i årskurserna 8 och 9. Elevernas behov av intresseindividualisering kunde mötas med omfattande temastudier redan i årskurs 7. En nackdel är emellertid svårigheter för flyttande elever liksom för språkprogrammet.

I anmärkning till timplanen bör därför anges att B-språk avser en treårig kurs. Försök med tvåårig kurs för att utpröva förslagets eventuella förtjänster bör dock kunna ske efter medgivande av länsskolnämnd och under förutsättning att tillfredsställande utvärderingsresurser finns.

Jämknings mellan stadier föreslås av SÖ kunna ske undantagsvis och endast efter beslut av skolstyrelsen. Endast ett fåtal remissinstanser har berört frågan och i allmänhet – med undantag av bl.a. SACO/SR – tillstyrkt förslaget.

Det kan enligt min mening i speciella fall vara ändamålsenligt att kunna flytta exempelvis engelska mellan årskurserna 3 och 4 eller hemkunskap mellan lågstadiet och mellanstadiet. Jag tillstyrker därför SÖ:s förslag om

jämkning. Som utgångspunkt för eventuella skolstyrelsebeslut skall gälla att den sammanlagda undervisningstiden för ett ämne i grundskolan inte ändras.

Årskursfördelningen av elevernas sammanlagda undervisningstid per vecka bör enligt SÖ:s förslag fastställas i timplanen och vara densamma som nu. Jag ansluter mig till SÖ:s förslag.

4.4 Anpassad studiegång

Skolan kan hjälpa elever med svårigheter på många olika sätt. Undervisning i mindre grupper, stödundervisning under skoldagen, individualisering av stoff och arbetssätt, hjälp att välja temauppgifter och tillvalskurser som intresserar eleven, undervisning i särskilda grupper och vissa fall i skoldaghem eller skolveckohem är några av de vägar som står till buds.

Trots alla dessa möjligheter kommer skolan förmodligen aldrig att kunna bli sådan att den reguljära läroplanen kan passa alla elever. Det måste då vara möjligt att ordna anpassad undervisning för vissa elever. Anordningen, som föreslogs av SIA-utredningen, tillstyrktes vid remissbehandlingen. I prop. 1975/76:39 (s. 239) anförde föredragande statsrådet, att skolan bör ha utrymme för individuella lösningar i fråga om jämkningar i timplanen för att undervisningen skall bli meningsfull. Förslaget om möjlighet att ordna anpassad studiegång tillstyrktes därför. Elev, som har anpassad studiegång, skall, betonade föredraganden, under hela tiden beredas undervisning i vissa grundläggande färdigheter, och denna undervisning borde med fördel utökas i förhållande till timplanen. Föredraganden underströk också att prövning av ett lämpligt pedagogiskt och socialt program hela tiden måste ske utifrån elevens situation. De möjligheter till individuell anpassning av utbildningen som stod till buds borde provas utan inbördes rangordning. Utbildning utanför skolan borde dock endast förekomma på högstadiet och då användas restriktivt. Strävan borde i så fall vara att eleven så snart som möjligt skulle återgå till sin klass. Det var vidare angeläget att garantera medel för en handledare på arbetsplatsen åt eleven. Skolstyrelsen eller – efter bemyndigande av skolstyrelsen – elevvårdskonferensen borde besluta i dessa frågor.

Riksdagen följde förslaget i propositionen men gjorde ett klarläggande (UbU 1975/76:30 s. 27). Insatserna för elev i årskurs 9, som har avsevärda svårigheter i skolans reguljära arbete, borde inte under alla omständigheter ha som mål att få eleven att återgå till sin klass. Målet borde i stället vara att nå fram till en för eleven acceptabel och meningsfull sysselsättning.

Anpassad studiegång har införts fr.o.m. läsåret 1978/79. Vid behandlingen av SÖ:s läroplansförslag har flera remissinstanser, exempelvis TCO och AMS, menat att SÖ:s förslag till tillvalssystem skulle starkt öka behovet av anpassade studiegångar och i realiteten göra detta till enda alternativet för många elever. Malmö kommun har pekat på gränsdragningsproblemet till bl.a. den särskilda undervisningen.

Om en del av skolans undervisning utformas som temastudier blir det enligt min mening möjligt att på ett betydligt smidigare sätt än nu och inom skolans reguljära utformning hjälpa elever till meningsfulla studieuppgifter. Ett fritt studieval med samma tid som nu och den mångsidighet jag föreslår att detta skall erbjuda, innebär också att de risker AMS och TCO påtalat med SÖ:s förslag inte uppkommer.

Anpassad studiegång är, som framhölls i prop. 1975/76:39, nödvändig i vissa fall. Den bör, liksom hittills, beslutas av skolstyrelsen. Det är emellertid också angeläget att inte dramatisera beslut om anpassad studiegång. Åtgärden får inte framstå som den sista i en lång kedja. Den får då lätt en negativ prägel. Jag vill erinra om att det enligt 13 § skollagen är möjligt för skolstyrelsen att delegera beslutanderätten till rektor.

Även den anpassade studiegången utanför skolan är en del av utbildningen. Det måste därför finnas avdelade handledare också för denna verksamhet liksom vid inbyggd utbildning inom gymnasieskolan. Detta framgår för övrigt också av skolförordningen och de allmänna bestämmelserna till timplanerna. Liksom för övriga insatser för elever med svårigheter finns medel tillgängliga inom förstärkningsresursen, dels för lärarinsatser, dels för insatser av annan personal. Jag utgår från att insatserna kan behöva bli ganska omfattande i många fall. För att en rimlig avvägning mellan olika åtgärder skall kunna ske bör insatserna göras med hjälp av den lokala skolenhetens förstärkningsresurs.

Jag ämnar föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att noga följa utvecklingen vad gäller anpassad studiegång.

4.5 Samverkan mellan förskola och lågstadium

Under den senaste tioårsperioden har frågan om ökad samverkan mellan förskola och lågstadium alltmer kommit att diskuteras. Genom riksdagsbeslutet 1973 om införande av en allmän förskola och den snabba utbyggnad av framför allt daghem som följt därefter – i dag omfattar förskolan ca 96 % av alla sexåringar – har behovet av en sådan samverkan ytterligare accentuerats.

Frågan om samverkan förskola–lågstadium behandlades av SIA-utredningen och i propositionen (prop. 1975/76:39) om skolans inre arbete som byggde på utredningen. I propositionen behandlades bl.a. frågan om inskrivningens betydelse för utbyte av information mellan skola och föräldrar, varvid underströks att inskrivningen bör anordnas i samverkan med förskolan. Vidare betonades behovet av särskilda lokala arbetsgrupper för att underlätta övergången från förskola till grundskola. Vikten av viss gemensam fortbildning ströks också under. Med anledning av riksdagens beslut (UbU 1975/76:30, rskr 1975/76:367) gav regeringen år 1976 SÖ i uppdrag att i samråd med socialstyrelsen och förskoledelegationen utfärda riktlinjer för samverkan förskola–skola m.m.

SÖ har fullgjort detta uppdrag genom att i de allmänna anvisningarna i det tillägg till läroplanens allmänna del som gäller från den 1 juli 1978 föra in ett avsnitt om samverkan förskola–grundskola.

Sammanfattningsvis innehåller ansnittet följande.

Syftet med samverkan är att innehåll och verksamhetsformer i förskolan och skolan skall närma sig varandra och att barnets utveckling skall ses som en helhet. För att uppnå detta måste övergången från förskola till grundskola förberedas och följas upp terminerna närmast före och efter skolstarten. Barnen bör vid upprepade besök få stifta bekantskap med den nya miljö som kommer att möta dem. Föräldrarna bör få kontakt med skolan redan under förskoletiden. Därför bör skolans personal beredas möjlighet att delta i någon del av förskolans föräldrasamverkan. En diskussion mellan företrädare för förskola och skola krävs för att en gemensam grundsyn skall kunna utvecklas. En sådan kan uppnås om personalen i förskola och grundskola lär känna varandras villkor och arbetssätt. Denna känedom når de genom att besöka varandra och arbeta tillsammans. De kan diskutera gemensamma problem vid gemensam fortbildning. Kommunen har ett ansvar för att samarbetsformer skapas för dels återkommande vardaglig kontakt, dels mer planmässig samordning. Till det senare hör samordning av hälsovård, hemspråksträning, fortbildning och möjlighet att anlita specialiserad personal inom kommunen. Samarbetsgrupper bör finnas i alla kommuner. Sammansättningen bör anpassas efter lokala förutsättningar, men föräldrarepresentation från både förskola och skola är alltid angelägen.

På många håll i landet har bedrivits försöksverksamhet med samverkan mellan förskola och lågstadium. Vid lärarhögskolan i Malmö har t.ex. under läsåren 1971/72–1976/77 bedrivits det s.k. FÖL-projektet (förskola–lågstadium i samverkan). Inom projektets ram har ett delprojekt rört utveckling av former för samverkan mellan förskola och lågstadium. Syftet har därvid varit att bidra till kontinuiteten i barns utveckling i åldrarna kring skolstarten.

Inom Västmanlands län har samtliga kommuner utom Västerås deltagit i ett projekt under läsåren 1970/71–1975/76. Syftet med detta projekt har bl.a. varit att arbeta i riktning mot kontinuitet innehållsmässigt och i metodiskt avseende mellan förskola och lågstadium, för att barnen skall uppleva övergången mellan skolformerna som mindre problemfylld.

I Västerås kommun har under läsåren 1971/72–1973/74 genomförts det s.k. Bäckby-projektet, som bedrivits med utgångspunkt i en gemensam byggnad för förskola och grundskolans låg- och mellanstadium. Verksamheten har syftat till att främja samarbetet mellan förskola och lågstadium och i möjligaste mån integrera de båda skolformerna.

SÖ och socialstyrelsen startade höstterminen 1977 gemensamt en försöksverksamhet med integrering av förskola och lågstadium. Försöket har under läsåret 1977/78 bedrivits i Öckerö kommun och kommer troligen

från hösten 1979 att bedrivas också i Göteborg. Målet för verksamheten är att pröva hur barn från förskola och skola gemensamt kan delta i s.k. syskongrupper, att pröva hur lagarbete mellan skolans och förskolans vuxna kan utformas och att genom denna gemensamma, praktiska utprovning finna vägar för att närma förskolan och skolan till varandra. Verksamheten bedrivs i grupper med lika antal barn från varje årskull i åldrarna fem till nio år.

För min egen del vill jag anföra följande. Genom den snabba utbyggnaden av barnomsorgen har redan i dag praktiskt taget alla nybörjare i grundskolan varit inskrivna i någon av förskolans organisationsformer – daghem eller deltidsgupper – och har därigenom vant sig vid dess arbets sätt. Förskolan och grundskolan har dock av tradition olika målsättning och tillämpar olika arbetsmetoder. Förskolan har sin grund i första hand i social- och familjepolitiken, medan skolan är förankrad i utbildnings- och kulturpolitiken.

Ett centralt mål för förskolan är att främja en allsidig personlighetsutveckling hos barnet. Utifrån detta mål skall, enligt den av socialstyrelsen utfärdade arbetsplanen för förskolan, verksamheten präglas av ett dialogpedagogiskt arbets sätt, där tyngdpunkten mer ligger på att barnen skall lära sig metoder för kunskapsinhämtande, än att de skall tillägna sig direkta kunskaper. Trots liknande formuleringar i Lgr 69 präglas grundskolan däremot, om inte av annat skäl än tradition, av att skolans uppgift är kunskapsutläring. Flera undersökningar av skillnaderna i arbets sätt mellan förskola och lågstadium visar också att förskolan lämnar större utrymme för barnens egna initiativ och för socialt samspel mellan barnen, medan det i skolan finns tendens till att barnen oftare arbetar med gemensamma aktiviteter och med vägledning riktad mot hela gruppen.

I förskolan bedrivs arbetet oftast som ett lagarbete, medan traditionen i skolan fortfarande i stor utsträckning är att varje lärare arbetar på egen hand.

Genom att fortfarande betydande skillnader finns mellan förskola och lågstadium när det gäller metoder och innehåll åtminstone i praktiken, upplever enligt min uppfattning många barn att skolan inte utgör en naturlig fortsättning på förskolan. Den önskvärda kontinuiteten i utvecklingen hindras. Skolstarten blir för många elever en negativ upplevelse fylld av spänningar och osäkerhet.

Ett barns utvecklingsålder kan skilja sig avsevärt från dess levnadsålder. Barn med samma levnadsålder kan variera 4–5 år i utvecklingsnivå utan att det kan sägas vara onormalt. Varken inom förskolan eller lågstadiet har man i dag möjlighet att helt ta hänsyn till detta faktum.

Det framstår enligt min mening som angeläget att utjämna de skillnader i metod och innehåll som i dag finns mellan förskola och lågstadium och som utgör ett hinder för en önskvärd kontinuitet i barnens utvecklingsvillkor samt att göra skolstarten mjukare så att problem orsakade av skillnader i utvecklingsålder kan förebyggas.

Försöksverksamhet med närmare samarbete mellan förskola och skola har, som jag redovisat i det föregående, bedrivits i olika delar av landet. Någon samlad utvärdering av denna försöksverksamhet har dock inte skett. Det är önskvärt att en sådan kommer till stand. Vidare är det angeläget att komma fram till en helhetssyn på dels vad som redan skett i fråga om samverkan mellan förskola och lågstadium, dels i vilken riktning den fortsatta utvecklingen bör gå. Olika frågor rörande samverkan förskola och lågstadium bör därför utredas närmare. Det bör lämpligen ske genom att en särskild utredning tillkallas. Förslag om direktiv för denna utredning kommer senare att föreläggas regeringen. Jag har i denna fråga samrått med chefen för socialdepartementet.

4.6 Lågstadiet och mellanstadiet

Ett omfattande pedagogiskt utvecklingsarbete som berör åren närmast före skolstarten har således inletts. Intresse och uppmärksamhet har också i allt större utsträckning riktats mot låg- och mellanstadierna.

Jag anser detta viktigt. I alltför stor utsträckning har tidigare läroplansreformer tenderat att bli högstadiereformer. Det är inte minst under de första skolåren som vi har möjlighet att hjälpa eleverna till en positiv utveckling. Mycket av skolans grundläggande färdighetsträning måste ske på låg- och mellanstadierna. Praktiska arbetsformer med anknytning till förskolans pedagogik kan utvecklas. Elevernas inställning till jämställdhet mellan pojkar och flickor kan påverkas. Kontakt med föreningslivet kan etableras.

Dessa möjligheter måste tas till vara genom ett samlat och målmedvetet program, som innefattar många insatser.

Färdighetsträningen i att tala, läsa, skriva och räkna måste förstärkas genom ökade möjligheter att arbeta i små grupper. Slöjdmoment och bild bör ges utrymme inom orienteringsämnena på lågstadiet. Hemkunskapsmoment bör också införas liksom tekniska arbetsuppgifter. Tid måste skapas för fria aktiviteter på mellanstadiet.

I ett något längre perspektiv är det angeläget att i grunden se över kursinnehållet för låg- och mellanstadierna. TCO har betonat att det finns starka skäl för att i ett fortsatt översynsarbete avseende grundskolan ytterligare utveckla skäl för och emot ett annat ämnesinnehåll på grundskolans låg- och mellanstadier.

Jag delar denna uppfattning och avser att senare återkomma till regeringen med förslag om ett sådant översynsarbete.

Jag övergår nu till att närmare redogöra för de förändringar som jag föreslår beträffande låg- och mellanstadierna.

Länsskolnämnden på Gotland menar att skolan i större utsträckning måste ge utrymme för praktisk hemkunskap. Flera remissinstanser har samma grundinställning. TCO hävdar med eftertryck att en naturlig följd

av önskan att flytta balanspunkten mellan teoretiska och praktiska inslag och träning för jämställdhet mellan man och kvinna bör vara att ämnet hemkunskap får en starkare ställning i grundskolan. Eleverna på låg- och mellanstadierna har, menar TCO, en mycket hög motivation för de aktiviteter och ämnesmoment som förekommer i hemkunskap.

Det är enligt min mening viktigt att låta eleverna komma i kontakt med hemkunskap redan på lågstadiet. Därigenom lär sig både pojkar och flickor tidigt att ta ansvar för olika vardagsfärdigheter. Tillsammans med teknikinslag under den naturorienterande delen av orienteringsämnena förstärks därigenom också möjligheterna till praktik och tillämpning. Eleverna blir också tidigt uppmärksammade på sin roll som konsument.

Hemkunskap bör därför införas som moment i orienteringsämnet på lågstadiet. Jag utgår från att det bör få ta i anspråk minst en veckotimme. För att underlätta praktiska arbetsformer bör förstärkningsresursen tillföras ytterligare medel motsvarande en veckotimme under en årskurs på lågstadiet så att det blir möjligt att bedriva arbetet i lärarlag eller i mindre undervisningsgrupper. Skolstyrelsen bör kunna besluta att momentet skall införas först på mellanstadiet om särskilda skäl finns. Jag återkommer i avsnitt 9.2 till hur lärarfrågan bör lösas.

Lokalproblem har ibland anförts som hinder för hemkunskap på lågstadiet.

Ungefär en fjärdedel av eleverna på lågstadiet går i skolanläggningar som innehåller både låg-, mellan- och högstadium. I dessa fall finns därför tillgång till hemkunskapslokaler. Under 1950-talet kunde hemkunskapsrum dessutom förekomma även på låg- och mellanstadieskolor. I skolor byggda på den tiden bör det därför finnas tillgång till lämpliga lokaler. Med dessa undantag saknas emellertid speciella utrymmen.

Den försöksverksamhet, som ägt rum bl.a. i Malmö, visar dock att goda lösningar kan åstadkommas genom enkla arrangemang inom befintliga lokaler. De moment inom hemkunskapen, som förläggs till lågstadiet, måste dessutom anpassas efter de möjligheter som kan erbjudas. Genom att skolstyrelsen kan besluta att förlägga hemkunskapsmoment till mellanstadiet blir det möjligt att ytterligare anpassa verksamheten efter lokala förutsättningar.

Eleverna i framför allt de lägre åldrarna är för sin begreppsbildning beroende av att handskas med konkreta föremål. Den skapande verksamhet, som utgör en så stor del av innehållet i förskolan, får inte avbrytas i grundskolan. Försöksverksamhet med undervisning i orienteringsämnena förlagd till slöjdinstitutionerna i årskurserna 1 och 2 med lärarlag bestående av lågstadie-, slöjd- och textillärare har pågått under ett antal år, bl.a. i Lund. TCO föreslår ett reguljärt införande av lärarlag i avsikt att förstärka lågstadiets arbete i konkretiserande riktning.

Förslaget anknyter väl både till önskemålet att underlätta övergången mellan förskola och lågstadium och till strävan efter praktiska arbetsfor-

mer. Skiftande anvisningar om lokalernas storlek och utformning har under årens lopp gällt för slöjdlokaler i rena lågstadie- eller låg- och mellanstadieskolor. Omfattningen av arbetet i slöjdlokaler bör därför inte bindas av ett exakt antal lektioner utöver de två som är upptagna i timplanen (i nuvarande timplan för årskurs 3).

I anmärkning till timplanen bör dock anges att, utöver timplanens två timmar, slöjdmoment dessutom förutsätts ingå i orienteringsämnena på lågstadiet. Jag räknar med att lärarfrågan kan lösas bl.a. genom ett samarbete i arbetslag.

Jag biträder SÖ:s förslag att teckning skall ingå i orienteringsämnena på lågstadiet.

SÖ har föreslagit utökad tid för gymnastik på lågstadiet. I gengäld skulle tid för orienteringsämnena minska med 1.5 veckotimmar.

Införandet av fria aktiviteter på mellanstadiet medför emellertid minskad tid för orienteringsstoff. De utökade praktiska inslagen i form av hemkunskap och slöjd som jag föreslagit ställer också anspråk på tid. Jag är därför inte beredd att biträda SÖ:s förslag om minskad tid för orienteringsämnena och utökad tid för gymnastik.

SIA-utredningen föreslog att man vid en läroplansrevision borde ompröva mängden timplanebundna aktiviteter på mellanstadiet. Bakgrunden till förslaget var att eleverna på mellanstadiet har fler lektioner än på något annat stadium. Enligt utredningen borde det vara möjligt att ge en till två veckouimmar av de fasta aktiviteternas kursinnehåll en mer fri utformning. Förslaget tillstyrktes av en enhällig remissopinion. I propositionen 1975/76:39 (s. 257) förordades att mellanstadiets timplan minskades med två till tre veckotimmar i varje årskurs. Riksdagen fann för sin del (UbU 1975/76:30, rskr 1975/76:347) att behandlingen av frågan borde vara förut-sättningslös vid en läroplansöversyn.

SÖ föreslår en minskning av mellanstadiets timplan med sex veckotimmar för att bereda utrymme för andra aktiviteter under skoldagen. SÖ menar, liksom tidigare SIA-utredningen, att det just på mellanstadiet finns särskilda skäl för att komplettera lektioner med fria aktiviteter. Förslaget tillstyrks även nu av en så gott som enhällig remissopinion.

En viktig aspekt vid bedömningen av förslaget framgår dock inte klart av SÖ:s förslag. Då antalet lektioner minskas med sex, minskas också lärarnas tjänstgöringsunderlag. SÖ föreslår därför att motsvarande lärartimtal får ingå i förstärkningsresursen. SÖ menar också att detta möjliggör indelning i mindre grupper.

Förstärkningsresursen består emellertid av två delar. Den ena delen rör undervisningsinsatser (0,466 lärarveckotimmar per elev), den andra övrig verksamhet under skoldagen (0,087 lärarveckotimmar per elev). Eftersom SÖ använder uttrycket lärartimtal och inte heller redovisar något minskat underlag för lärartjänster måste man ha avsett en överföring till kvotdelen 0,466, som möjliggör just gruppdelningar och som är reserverad för lärarin-

satser. TCO, som tillstyrker förslaget, utgår från att lärarnas anställningstrygghet därmed är garanterad. TCO:s tillstyrkan vilar på denna förutsättning.

Insatserna under de frigjorda sex veckotimmarna måste då finansieras på annat sätt såvida inte kommunerna förkortar skoldagen, vilket inte varit SÖ:s avsikt med förslaget.

SÖ har inte redovisat någon kostnad för vare sig kommun eller stat. Kostnaderna kan dock inte täckas ur de 0,025 veckotimmar per elev som utgår då en kommun inför samlad skoldag. Detta stöd utgår redan till kommuner som har samlad skoldag på mellanstadiet och kan inte täcka åtaganden under ytterligare sex veckotimmar. Det bör observeras att omfattningen av den föreslagna verksamheten är lika stor som för det tidigare fritt valda arbetet på högstadiet.

Enligt min mening kan kommunerna inte åläggas att svara för kostnader i denna storleksordning. Såvida stödet skall bäras av staten skulle det innebära en ökning av kvotdelen 0,087, vilken inte får användas för undervisningsinsatser. Kostnaden kan beräknas till drygt 95 milj. kr. inkl. kostnader för arbetsgivaravgifter och lönekostnadspålägg. Denna kostnad och behovet av andra kostnadskrävande insatser för en ny läroplan måste vägas in vid bedömningen av förslaget.

En annan aspekt av förslaget som måste tillmätas stor betydelse är de timplanemässiga konsekvenserna. Jag har tidigare pekat på behovet av en grundlig färdighetsträning och en befast naturvetenskapligt-teknisk orientering. Den föreslagna minskningen av timplanetiden med så mycket som sex veckotimmar måste vägas mot detta.

Som SÖ och flertalet remissinstanser framfört finns det särskilda skäl att ge utrymme för icke timplanebundna aktiviteter på mellanstadiet genom en minskning av den timplanebundna tiden. Men med hänsyn till de faktorer som jag pekat på i det föregående bör minskningen inskränkas till tre veckotimmar. Hur denna tid skall fördelas på årskurser är en fråga som bör avgöras vid den lokala skolenheten. På timplanen bör den minskade tiden begränsas till orienteringsämnen. Minskningen får dock inte beröra den naturorienterande delen.

För att möjliggöra fria aktiviteter för eleverna under de frigjorda tre veckotimmarna bör kvoten 0,087 inom förstärkningsresursen ökas. Till ökningens omfattning återkommer jag i avsnitten om kostnader och personalkonsekvenser.

De tre veckotimmar som frigörs ur basresursen bör överföras till förstärkningsresursens undervisningsbundna del. Det ankommer på skolstyrelsen att fördela resursen. Med hänsyn till anställningstryggheten för lärare utgår jag från att timmarna huvudsakligen blir förlagda till mellanstadiet. Därigenom ökas möjligheterna att träna grundläggande färdigheter i mindre grupper.

Det finns också anledning att knyta an till SIA-utredningens ursprungli-

ga förslag nämligen att ge en viss del av lektionerna en friare utformning.

En väsentlig strävan i skolans utveckling måste vara att ge lärare och elever möjlighet att tillsammans fritt utforma en del av skoldagen. Denna ambition bör inte enbart omfatta delar av högstadiet. Också lågstadiets och mellanstadiets timplaner bör uppta tid för temastudier i form av fördjupnings- och tillämpningsuppgifter inom de obligatoriska ämnenas ram. Det är angeläget att man därvid, i så stor utsträckning som möjligt, knyter an till olika fria aktiviteter. Det blir därigenom möjligt att etablera ett fruktbart samarbete mellan lärare och representanter från arbets-, förenings- och kulturliv.

SÖ har beträffande engelska föreslagit att undervisningen normalt skall påbörjas på lågstadiet men med rätt för de kommuner som så önskar att förlägga starten till årskurs 4. Remissinstanserna är splittrade i frågan. Varken forskningen inom det s.k. EPÅL-projektet (Engelska på lågstadiet) eller den lärarenkät som SÖ hänvisar till ger stöd för att det skulle vara några nackdelar med att engelska som nu börjar i årskurs 3.

Jag ansluter mig till SÖ:s förslag att engelska normalt skall börja i årskurs 3. Särskilda problem kan dock uppkomma i kommuner med många invandrarbarn. Det bör därför, i enlighet med SÖ:s förslag, vara möjligt för kommun som så önskar att förlägga starten av engelska till årskurs 4. Beträffande de speciella problemen med engelska för invandrarbarn får jag hänvisa till det uppdrag som regeringen givit SÖ den 23 juni 1976 att kartlägga problem inom detta område.

Jag föreslår således att timplanen för låg- och mellanstadierna omfattar följande ämnen med det antal veckotimmar som anges för varje ämne i kolumnerna 1 och 4. Som ämnesbeteckningar använder jag bild i stället för teckning och idrott i stället för gymnastik. Jag återkommer i avsnitt 5.6 till den föreslagna namnändringen.

Lågstadiet

1 Ämne	2 Antal veckotimmar Lgr 69	3 SÖ:s för- slag	4 Föredra- ganden
Engelska	2	2	2
Idrott	6	7,5	6
Matematik	13	13	13
Musik	4	4	4
Orienteringsämnen	18	16,5	18
Slöjd	2	2	2
Svenska	29	29	29
	74	74	74

Mellanstadiet

1 Ämne	2 Antal veckotimmar Lgr 69	3 SÖ:s för- slag	4 Föredra- ganden
Bild	6	6	6
Engelska	10	9	10
Idrott	9	9	9
Matematik	15	14,5	15
Musik	5	4,5	5
Orienteringsämnen	24	20,5	21
Samhällsorienterande	(18)		(15)
Naturorienterande	(6)		(6)
Slöjd	9	9	9
Svenska	26	25,5	26
	104	98	101

I orienteringsämnena ingår geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap som samhällsorienterande ämnen och biologi, fysik, kemi och teknik som naturorienterande ämnen.

På lågstadiet ingår också ämnet bild samt moment ur ämnena hemkunskap och slöjd i orienteringsämnena.

4.7 Högstadiets utformning

SÖ föreslår vissa förändringar av högstadiets timplan. Tillvalssektorn föreslås minskad från elva till nio veckotimmar. Samtidigt föreslås att ekonomi, konst och teknik upphör att vara tillvalsämnen. I stället införs som nya ämnen hemspråk och kommunikation. SÖ anser att det skulle ha varit mest konsekvent att införa ett helt sammanhållet högstadium.

Maskinskrivning föreslås bli särskilt ämne. Moment från de nuvarande tillvalsämnena konst, teknik och ekonomi föreslås liksom barnkunskap integreras i andra ämnen. I samband därmed föreslås vissa timjusteringar.

Valmöjligheterna mellan olika alternativkurser liksom mellan två slöjdkurser föreslås upphöra. Vad beträffar alternativkurserna i engelska och matematik föreslås dock ändringar träda i kraft först efter fem år.

SÖ:s förslag till ett enbart språkligt tillval har avvisats av en så gott som enhällig remissopinion. I övriga timplanefrågor och beträffande alternativkurser är remissopinionen splittrad.

4.7.1 Olika valmöjligheter

Sedan grundskolans tillkomst har undervisningen på högstadiet inneburit problem. En lång rad undersökningar visar att ju äldre eleverna blir, desto mer olika blir deras intressen. För många innebär tonåren dessutom en period av skoltrötthet, vilken ofta har sin grund i en traditionellt upplagd och verbalt präglad undervisning. Eleverna ser inte sambandet mellan

teori och praktik. Aktuella undersökningar visar, som jag nämnde under avsnitt 2.2, att uppemot 6% av eleverna lämnar grundskolan med ofullständig utbildning. Det är oriktigt att i detta sammanhang enbart tala om elever med skolsvårigheter. I stället måste man, som SIA-utredningen framhöll, tala om en skola med undervisningssvårigheter. Till en del kan skoltrötthet bero på att skolan inte tillvaratar elevernas intressen och behov. Men till en väsentlig del beror den på att skolan inte förmår stimulera elever som ännu inte har klart profilerade intressen. Detta kräver en utveckling inte enbart av arbetssättet i skolan utan också av dess kursinnehåll, som måste upplevas som meningsfullt.

Under de senaste åren har i runda tal 20–25% av eleverna sökt sig ut på arbetsmarknaden direkt efter grundskolan. Dessa ungdomar har, som AMS påpekar i sitt remissvar, utomordentligt svårt att få sysselsättning. Många, kanske flertalet av dem, saknar tillräcklig motivation för fortsatt skolmässig utbildning. Det finns, fortsätter AMS, all anledning anta att svårigheterna för ungdomar utan yrkesutbildning kommer att kvarstå i det närmaste oförändrade under överskådlig tid, detta på grund av arbetslivets strukturella förändringar. Ett angeläget mål för grundskolans utformning blir därför enligt AMS att ta till vara och främja elevernas intresse för fortsatt yrkesutbildning och andra studier, bl.a. genom att erbjuda en sådan miljö och ett sådant innehåll i undervisningen att man kan förebygga skolleda. Även gymnasieutredningen betonar i sitt remissvar vikten av att skolan framför allt grundlägger en positiv inställning till både fortsatt utbildning och yrkesverksamhet.

Det är enligt min mening viktigt att i den gemensamma referensram skolan skall ge eleverna också räkna in att alla bör få uppleva skolgången som något positivt och utvecklande. Om vi över huvud taget i framtiden skall lyckas bemästra problem inom utbildning och arbetsmarknad för ungdomarna måste ett av de viktigaste målen vara just att hos alla elever grundlägga en sådan inställning.

För att kunna bekämpa skolleda och bristande motivation och anknyta till och stimulera elevernas olika intressen måste högstadiet erbjuda ett mångsidigt undervisningsinnehåll med olika valmöjligheter. Ord som ansvar, skapande arbete, valfrihet måste vara nyckelord. Innehållet får inte ges en sådan slagsida åt det teoretiska hållet att stora elevgrupper missgynnas och får sin självkänsla knäckt. Så långt det är möjligt bör förklaring och tillämpning, teori och praktik växla under lektionerna. Att utöka valmöjligheterna så att alla kan göra positiva val blir samtidigt ett viktigt led i skolans fortgående demokratisering. Som tidigare påpekats, måste elevernas val vara likvärdiga då det gäller valet av senare studievägar i gymnasieskolan.

4.7.2 Valfrihet – sammanhållning

I detta sammanhang vill jag något beröra begreppet sammanhållen grundskola och hur detta förhåller sig till ett friare studieval.

Tidigare riksdagsbeslut om grundskolans läroplan har inneburit en avvägning mellan kraven på en för alla gemensam kurs och nödvändigheten att bereda utrymme för individuella intressen. Vid beslutet om 1969 års läroplan slopades linjedelningen i årskurs 9. Utrymmet för val av skilda aktiviteter minskades däremot högst obetydligt, från 19 veckotimmar till 17. Valalternativen begränsades inte enbart till B-språk, konst, ekonomi och teknik utan utökades i stället avsevärt i förhållande till 1962 års läroplan. Detta skedde genom att tillvalsblockets elva veckotimmar kompletterades med ett ytterligare val på sex veckotimmar för s.k. fritt valt arbete.

Ställningstagande för eller emot ett helt sammanhållet högstadium i framtiden måste givetvis ske utifrån bedömningar i dag. SÖ framhåller i detta sammanhang följande:

Kärnfrågan är nu liksom tidigare hur utbildningen i grundskolan skall organiseras så att eleverna vid grundskolans slut har sin valfrihet obeskuren. Detta gäller en reell valfrihet lika väl som en formell. Det gäller frihet att välja mellan olika fortsatta studievägar lika väl som mellan arbete och fortsatta studier ... ett bestämt krav på det nya tillvalssystemet är alljämt att grundskolans elever inte får skiktas på så sätt att skilda elevgrupper får olika möjligheter till studier, yrkesutbildning och arbete efter grundskolan.

De krav som SÖ återger torde vara allmänt omfattade. Visserligen skapas, som tidigare framhållits, de svåra sociala handikappena genom att många elever lämnar skolan med bristfälliga färdigheter att tala, läsa, skriva och räkna. Det urval till vissa högstatusutbildningar, som tillval redan i tolvårsåldern innebär, är emellertid också uppenbart. Det leder till en social snedrekrytering.

De uppställda kraven måste därför tillgodoses. Följden av att man accepterar dessa krav behöver dock inte alls vara att ta bort B-språket från grundskolan och att en och samma timplan införs för alla elever. En annan möjlighet att tillgodose de uppställda kraven är att konstruera gymnasieskolans studievägar på ett sådant sätt att de inte är kopplade till något speciellt tillval på grundskolan. Mångsidigheten inom grundskolan skiktas då inte eleverna så att de får olika möjligheter till studier. Deras valfrihet förblir obeskuren, även reellt sett.

Det är enligt min mening viktigt att hålla isär orsakerna till att elever väljer på ett visst sätt från verkningar av dessa val. Social bakgrund kommer givetvis även i fortsättningen att påverka elevernas val av ämnen, kurser och aktiviteter i grundskolan och på fritiden. Detta gäller för kurser inom tillvalsblocket liksom för fria aktiviteter, individuella studieuppgifter, fritidssysselsättningar och litteratur. En sådan påverkan gör sig gällande i alla valsituationer, för barn lika väl som för vuxna. Ett fritt val i den meningen att det skulle vara fritt från påverkan, vara orsakslöst, existerar självklart inte. Vi påverkas av vår bakgrund i alla val vi träffar. Detta förhållande går inte att upphäva på annat sätt än genom att avlägsna alla val-

möjligheter över huvud taget. En sådan utveckling av samhälle och skola kan inte vara önskvärd. Vad skolan däremot måste göra är att så långt som möjligt avlägsna sådana verkningar av olika val, som binder för framtida studier eller yrken. Genom de ändringar jag i annat sammanhang kommer att föreslå i gymnasieskolan kommer elevernas val i grundskolan inte längre att sortera dem till olika studievägar.

Fördelarna med en skola med ett fritt studieval framför en skola utan B-språk och med samma timplan för alla, är uppenbara. Några har jag berört tidigare. Här skall ytterligare några tas upp.

En sammanhållen grundskola utesluter B-språk. Dessa kan inte göras obligatoriska för alla elever. B-språk har emellertid tilldragit sig ett stort elevintresse och väljs av uppemot 60 % av eleverna. Till en viss del är detta val säkert betingat av att flera linjer i gymnasieskolan i realiteten kräver B-språk. När denna koppling avskaffas torde procentandelen B-språksväljare sjunka något. Det är likväl uppenbart att B-språk i utomordentligt stor utsträckning är ett positivt val och ett intresseval redan nu. Enbart av den anledningen är det olämpligt att inte erbjuda B-språk som valalternativ. Dessutom är vår kännedom om språkinläringens villkor alltför osäker för att man skall våga göra drastiska förändringar. Rent allmänt tycks det vara en motsägelse mellan å ena sidan kravet på att engelska måste börja studeras på lågstadiet, å andra sidan tanken att studiet av tyska/franska utan olägenhet kan uppskjutas till gymnasieskolan.

Genom att B-språk bibehålls inom det fria studievalet kan eleverna kombinera ett mångsidigare utbud av språk än vad som annars vore möjligt. Den elev som inte fortsätter i gymnasieskolan eller fortsätter utan B/C-språkstudier, har genom att B-språk finns kvar i grundskolan kunnat skaffa sig en första kännedom om ett av språken för eventuellt senare behov i yrke eller på fritid.

Det fria studievalet kommer dessutom att innebära betydligt större valmöjligheter och en mycket större lokal frihet än vad som skulle bli följden av en helt sammanhållen skola. En sådan har visserligen inte avsetts innebära att eleverna under 35 veckotimmar skulle läsa exakt samma kurs. Tvärtom har ofta individualiseringen inom klassens ram betonats. Olika överkurser och fördjupningsalternativ kan utvecklas. Variationsmöjligheterna blir dock av praktiska skäl betydligt mindre än inom ett valsystem.

Forskningen har ägnat mycket arbete åt att belysa skillnaden mellan individuellt val och individualisering inom klassens ram. Av forskningsresultaten framgår att individualisering med nuvarande personella resurser bara kan genomföras med hjälp av stora läromedelssatsningar och då begränsad enbart till vissa kursmoment. Skall ytterligare individualisering ske, innebär det stora ekonomiska åtaganden i form av minskad klasstorlek. Detta kan vara en strävan. För närvarande och under överskådlig tid framåt måste vi emellertid av ekonomiska skäl arbeta med att kombinera fria studieval, temaarbeten och individualisering inom klassens ram så långt detta är möjligt.

4.7.3 *Det fria studievalet*

Vid sidan av en för alla skolor gemensam kurs som befäster grundläggande kunskaper och färdigheter och ger en över hela landet någorlunda gemensam referensram bör det, som jag tidigare framhållit, finnas ett betydande område för fria, intressestyrda val av olika ämnen, kurser, teman eller aktiviteter. Motiven för detta har jag också utvecklat tidigare.

Omfattning

Hur pass stor del av tiden på högstadiet som bör anslås till ett friare studieval är en avvägningsfråga.

Flera remissinstanser har menat att SÖ:s förslag inte är tillräckligt radikalt för att kunna råda bot på den bristande motivationen hos eleverna på högstadiet. RHS exempelvis räknar med att en tredjedel av tiden måste anslås till fria aktiviteter. Järfälla kommun hävdar att hälften av tiden på högstadiet borde anslås för baskunskaper, hälften till intressestyrda fria aktiviteter. Länskolnämnden i Hallands län föreslår en för alla gemensam, ämnesinriktad del omfattande t. ex. två tredjedelar av skolveckan samt en obligatorisk tid för valfria projektstudier under resten av tiden.

Beträffande tillvalsblockets omfattning har några remissinstanser, bl. a. TCO och LO, tillstyrkt SÖ:s förslag om en begränsning till nio veckotimmar. De flesta remissinstanserna, bl. a. flertalet länskolnämnder och kommuner, föreslår bibehållen tid om elva veckotimmar. UHÄ menar att tiden med hänsyn till språkutbildningen bör öka. SACO/SR föreslår likaså utökad tid.

För egen del kan jag inte tillstyrka någon nedskärning av tiden för elevernas fria studieval eller för tillvalsblocket. Som jag senare kommer att utveckla skapas genom ett fritt studieval en betydande möjlighet till lokal frihet och ett decentraliserat skolansvar. Det ger dessutom möjligheter att få fler elever intresserade av skolan och förhindra ökad användning av anpassad studiegång som flera remissinstanser befarar. Att under tonåren grundlägga en positiv inställning till skola och utbildning ser jag som ett övergripande mål om vi i framtiden skall kunna bemästra situationen för ungdomar i gymnasieskolåldern. Det finns vidare starka skäl att i ett litet land som Sverige slå vakt om språkutbildningen.

Tiden för fria aktiviteter under skoldagen liksom tillvalsblocket skapar ett visst utrymme för ett fritt studieval. SÖ har dessutom föreslagit att en viss del av tiden för undervisning i de obligatoriska ämnena avsätts för projektinriktat arbete. Ett projektinriktat arbete kommer efter hand, enligt SÖ:s mening att bli vanligt förekommande under en stor del av skolveckan.

SÖ har övervägt att föreslå att tiden för projektstudier anges till minst sex veckotimmar. Följden skulle dock, menar SÖ, kunna bli att man i vissa skolor uppfyller enbart detta tidsmätt men i övrigt inte strävar efter en utveckling av detta sätt att arbeta. SÖ föreslår därför att det i en anmärkning

till timplanen anges att tid skall anslås för probleminriktade studier av projektkaraktär utan att man anger hur lång denna tid skall vara.

Jag anser för min del inte heller att någon bestämd tid bör anges för studier av projekt. Däremot finns det enligt min mening starka skäl för att ange en viss tid som riktvärde för fördjupningsstudier (temastudier). Därigenom markeras intresset för att det i skolan finns en betydande sektor för lärarnas och elevernas eget fria val av stoff inom de obligatoriska ämnenas ram. Samtidigt betonas vikten av att de friare studierna inte ges alltför stort utrymme. De måste byggas på väl genomgångna grundkurser.

Jag föreslår därför tolv veckotimmar som riktvärde för högstadiet som helhet. Som jag senare kommer att betona innebär detta ingen styrning av metodiken i skolarbetet.

Tillsammans kommer tiden för tillvalsblocket, för fördjupningsstudier (temastudier) inom de obligatoriska ämnenas ram och tid för fria aktiviteter under skoldagen att motsvara närmare 30% av tiden på högstadiet.

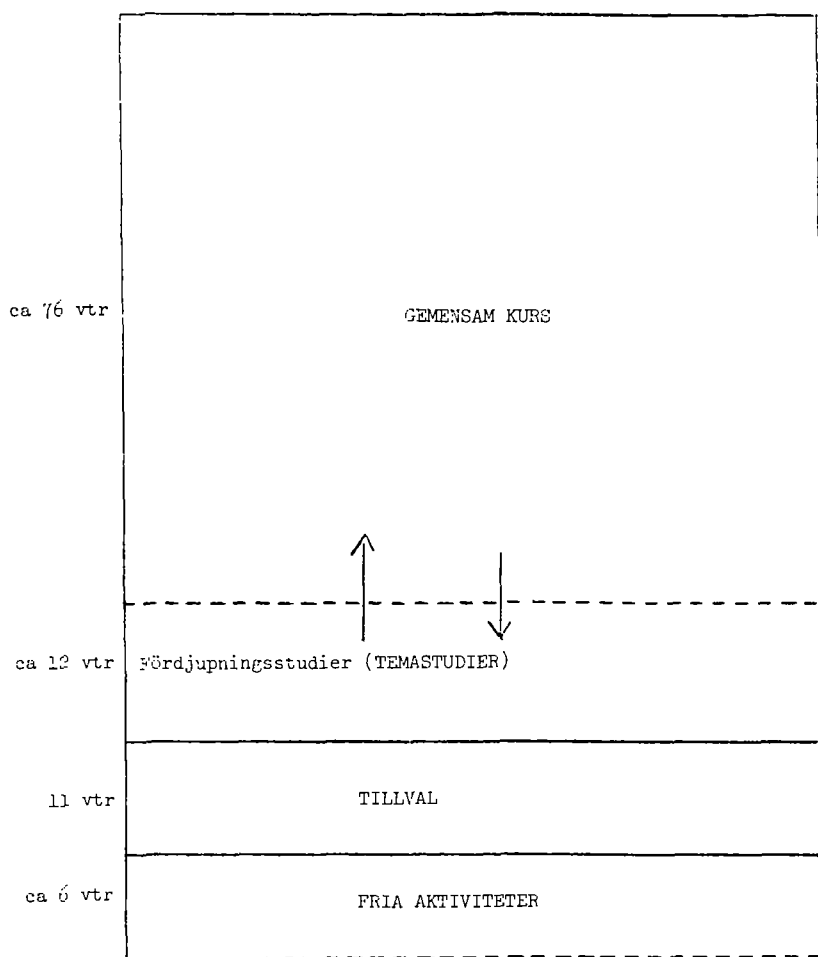
Det är möjligt att detta senare visar sig vara för litet. Gränsen mellan en i huvudsak gemensam kurs och temastudier bör därför inte vara skarp. De tolv timmar som jag nyss nämnde bör betraktas som ett riktvärde. Vid schemalaggningsen i skolorna torde de kunna läggas ut som en eftermiddag i veckan. Det måste, som jag längre fram utvecklar, ankomma på lärare och elever inom arbetsenheterna att avgöra hur lång tid man vill anslå.

Utformning

Ur administrativ och resursmässig synpunkt räknar jag med tre olika delar:

- Tid som motsvarar nuvarande tillvalsblock.
- Tid för fördjupningsstudier (temastudier) inom de obligatoriska ämnena.
- Tid för icke timplanebundna aktiviteter under skoldagen (fria aktiviteter).

Uppbyggnaden för högstadiet kan illustreras av följande figur.

Jag övergår nu till att mer i detalj behandla denna större lokala frihet liksom remissinstansernas synpunkter på tillvalet.

Fria aktiviteter

Till det fria studievalet har jag räknat de inte timplanebundna aktiviteterna under skoldagen. Om en kommun inte har infört samlad skoldag skall på högstadiet för närvarande anslås tid motsvarande sex veckotimmar för fria aktiviteter.

Programmet görs upp lokalt. De fria aktiviteterna bör vara en brygga mellan arbete i skola och elevernas fritidsintressen. Det kan därför i många fall vara naturligt att elevernas intressestyrda val av teman eller tillvalsämnen har en motsvarighet under de förenings- eller lärarledda fria aktivite-

terna under någon period. Samtidigt måste för de fria aktiviteterna liksom för temastudier gälla att ett av syftena med dem är att stimulera utvecklingen av elevernas intresse. Ensidighet i valen bör man därför söka undvika genom att under åren erbjuda ett varierande urval från olika intresseområden.

Tillvalsblocket

I det fria studievealet ingår tid som motsvarar nuvarande tillvalsblock, dvs. elva veckotimmar.

Remissinstanserna har praktiskt taget enhälligt avvisat SÖ:s förslag om ett enbart språkligt tillval. Enligt TCO exempelvis skulle valmöjligheterna för många elever då i realiteten komma att stå mellan kommunikation och anpassad studiegång. Även enligt AMS skulle SÖ:s förslag leda till ett alltför stort tryck på den anpassade studiegången. Om elever skall ges likvärdiga möjligheter att utveckla sina individuella förutsättningar bör högsta-diet enligt AMS innehålla mer av praktiskt inriktade ämnesområden.

Det finns samtidigt en betydande enighet om att nuvarande tillvalsämnen inte är väl utformade. SÖ:s Pedagogiska nämnd visar exempelvis i sin redogörelse för verksamhetsåret 1977/78 att Lgr 69 mer än Lgr 62 fått könssegregerande effekter i skolan.

Det finns också en påfallande enighet om att elever måste kunna göra positiva val. Gymnasieutredningen framhåller exempelvis, att detta är nödvändigt för att motverka utslagningen i grundskolan. Flera remissinstanser hävdar att skolan måste erbjuda intressefördjupning i flera olika ämnen. Enligt TCO hör det nya förslaget vara så utformat att många olika elevintressen kan tillgodoses. Vidare bör enligt TCO tillvalet innehålla många praktiska inslag. Kommunförbundet föreslår, att ett nytt tillvalssystem görs mer beroende av elevernas intresse och vilja. Enligt förbundets styrelse bör därför eleverna få chansen att fördjupa sig i ett eller ett par för dem intressanta ämnen som redan finns på den obligatoriska delen av timplanen och i något av B-språken. Styrelsen anser, att en sådan uppläggning av tillvalssystemet mer ligger i linje med en ökad lokal och individuell frihet.

Enligt LO kvarstår riskerna med en uppdelning av eleverna på samma sätt som hittills inom det föreslagna systemet. LO föreslår, att eleverna under den gemensamma rubriken kommunikation skall kunna välja språk, social inriktning, massmedia, kultur, historia etc. SAF menar, att eleverna skall kunna välja olika aktiviteter av betydelse för deras fortsatta studier.

Länsskolnämnden i Västerbottens län diskuterar flera alternativ. Man menar, att det intressantaste är att som tillvalsalternativ erbjuda en fördjupning inom olika ämnessektorer, förslagsvis en språksektor, en samhällsorienterande sektor, en naturorienterande sektor (med matematik) och en praktisk-estetisk sektor. Inom dessa sektorer skulle då tillvalet i första hand innebära ett fördjupat studium av projekt- eller temakaraktär.

Inom språksektorn skulle kunna erbjudas val av tyska, franska eller hem-språk. Inom språksektorn skulle vidare rymmas ett ämne av typ kommunikation vilket SÖ föreslagit. Inom alla sektorer skall det finnas möjligheter till både mer teoretiska och mer praktiska fördjupningar. Varje obligatoriskt ämne i timplanen skall dessutom enligt nämnden kunna utgöra tillvalsämne.

Liknande synpunkter förs fram av SACO/SR, som hävdar att möjligheter att välja bland flera olika ämnen och ämnesområden måste finnas på grundskolans högstadium. Tillvalet måste vara så utformat, att ingen elev tvingas till ett negativt val, dvs. att välja ett ämne som egentligen inte är attraktivt men som av eleven upplevs som det enda möjliga. Tillvalet får inte heller vara för diffust utan bör ansluta till ämnesindelningen på högsta-diet.

Länsskolnämnden i Västmanlands län föreslår utöver tyska, franska och hemspråk att eleverna får möjlighet att efter intresse eller behov välja tema eller moment. "en sorts fritt valt arbetsområde", där träning av kommunikationsfärdigheterna står i förgrunden. Dessa arbetsområden bör dessutom ge rika möjligheter till en utökad samhällskontakt för eleverna och kan bli ett utmärkt stöd och komplement till utökad arbetslivsorientering i skolan. Nämnden förutsätter att det blir vanligt med arbete i mindre grupper i detta alternativ, varför resurser måste ställas till skolans förfogande så att flera grupper kan anordnas i varje årskurs.

Länsskolnämnden i Örebro län menar, att möjlighet till såväl praktisk som teoretisk fördjupning med individualiserad studiegång baserad på intresseval bör finnas för alla elever.

Flera remissinstanser har betonat, att eleverna måste få en insikt i vad de väljer. Eleverna tvingas nu i årskurs 6 välja ämnen, om vars innebörd de är föga orienterade. En konstruktion som innebär fördjupning i redan bekanta ämnesområden förordas därför också av detta skäl.

Betydelsen för personlighetsutvecklingen av att eleverna får göra upprepade val inom skolan framhålls av flera remissinstanser. Detta motiv betonades redan av 1957 års skolberedning.

Synpunkterna från remissinstanserna är tillräckligt samstämmiga för att kunna ligga till grund för tillvalsblockets utformning. Följande principer bör enligt min mening gälla:

1. Vid varje skolenhet med högstadium skall erbjudas treåriga kurser i B-språken tyska och franska om antalet elever som väljer respektive språk är lägst fem. Flera undervisningsgrupper kan givetvis behöva organiseras beroende på elevintresset.

I övrigt beslutar skolstyrelsen på förslag av rektor om vilka kurser som skall erbjudas. Rektor skall avge sitt förslag efter samråd med personal, föräldrar och elever.

2. Inom det erbjudna utbudet av kurser har föräldrar och elever fritt val. Inför varje nytt läsår skall finnas möjlighet till omval.

3. Kursernas längd kan variera från en termin till tre år. I B-språk kan således också erbjudas kurser kortare än tre år.

4. Kurserna skall vara så inriktade att de inte kan förutses få en mycket sned könsfördelning. Nuvarande tillvalskurs i teknik måste exempelvis omarbetas och kompletteras med exempelvis miljöfrågor.

5. Kurserna – med undantag för B-språk – bör utgöra en fördjupning eller intresseprofilering inom några moment i två eller flera ämnen inom estetisk-praktisk, samhällsorienterande, naturvetenskaplig-teknisk eller språklig sektor. Kurserna får inte utformas så att de utgör parallell- eller överkurser till de obligatoriska ämnena.

6. Förslag till kursplaner för olika kurser inom tillvalsblocket bör utarbetas av SÖ, men även länskolnämnd, skolstyrelse eller rektor kan utarbeta kursplan. Kursplan utarbetad av skolstyrelsen eller rektor bör tills vidare fastställas av länskolnämnd. Rektor skall avge sitt förslag efter samråd med berörda arbetsnäringskonferenser.

7. För undervisning inom tillvalsblocket krävs lärarbehörighet. Behörig att undervisa i de olika kurserna är den som är behörig till undervisning i obligatoriska ämnen inom motsvarande sektor eller den som enligt 14 kap. 9 § andra stycket skolförordningen är skyldig undervisa i kursen. Det kan, som jag tidigare anført, säkerligen ofta vara till fördel för skolan om den kan utnyttja föräldrar och kulturarbetare som medhjälpare i olika kurser. Detta engagemang sker då med hjälp av förstärkningsresursens inte undervisningsbundna del eller med stöd av kommunala medel.

Till frågan om möjligheten att välja hemspråk som tillvalsämne återkommer jag i avsnitt 4.6.4.

En fri uppläggning av detta slag innebär en omfattande decentralisering. Den lokala planeringen vid en skolenhet får till följd av detta en karaktär som liknar gymnasieskolans. Genom att tillvalsblocket inte låses till ett bestämt innehåll för en ny tioårsperiod framåt innebär förslaget också en försöksverksamhet som kan ta till vara initiativ och idéer ute på skolorna. Kurser, som inte tilldrar sig intresse eller får en rekrytering som är sned, kan snabbt ändras. Den fria upplägningen medför också att skiftande lokala förutsättningar beträffande lokaler, materiel, specialutbildad och specialintresserad personal och näringslivet på orten kan utnyttjas. Man undviker därigenom att tidigare genomförda, dyra investeringar inte kommer till nytta.

Tillvalsstrukturen ger dessutom eleverna stora möjligheter att kombinera olika kurser i skilda årskurser och därigenom tillgodose flera intressen.

Att kursplaner kan utarbetas lokalt på de enskilda skolenheterna för att sedan godkännas av länskolnämnderna stämmer överens med vad som hittills med framgång tillämpats för de s. k. kortkurserna i gymnasieskolan.

I remissvaren om tillval på högstadiet har bl. a. från Fackläraryrket framförts förslaget att eleverna skulle kunna få välja att fördjupa sig i nå-

got av de obligatoriska ämnena. Jag kan för min del inte biträda ett sådant förslag. Det innebär uppenbara risker för en differentiering inom skolan liksom en fortsatt könssegregation. Om elever exempelvis väljer matematik som tillval kommer detta snabbt att leda till en faktisk nivågruppering på de vanliga matematiktimmarna. Om elever väljer barnkunskap eller teknik får vi klart könsrollsuppdelade undervisningsgrupper.

Det är därför viktigt att kurserna, vilket jag föreslagit under punkt 5, innebär fördjupning i olika moment i mer än ett ämne och att de inte blir parallellkurser till de obligatoriska ämnena. Det ankommer på SÖ och länskolnämnder att se till att så inte sker.

Jag avser att föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att som en service till kommuner och enskilda skolor före införandet av den nya läroplanen utarbeta ett begränsat antal olika kursplaner för tillvalskurser av olika längd. Nuvarande kursplaner i B-språk förutsätts i huvudsak gälla under den övergångstid alternativkurser kvarstår i dessa ämnen.

Fördjupningsuppgifter (temastudier)

Som ett tredje inslag i det fria studievalet har jag räknat med fördjupningsuppgifter som lärare och elever väljer att utföra inom de obligatoriska ämnenas ram.

Jag använder som benämning på den typen av uppgifter ordet temastudier, vilket är en vedertagen beteckning inom gymnasieskolan sedan år 1966. Ett tema är således en intressevald fördjupningsuppgift. Det innebär inget krav på ämnesövergripande arbetssätt eller på någon speciell metodik.

Då jag föreslagit att tid skall avsättas för temastudier innebär detta således endast att tid skall stå till elevernas förfogande för fördjupningsstudier och intressestyrda aktiviteter inom ämnenas ram.

Arbetsenhetskonferenserna bör föreslå hur tiden för temastudier skall läggas ut på skilda ämnen eller ämnesgrupper. Förslagen bör avges i så god tid att skolledningen kan utgå från dem vid schemalagningen.

Resursbehov

Hur många valalternativ som kan erbjudas inom tillvalsblocket vid en skola är beroende av dels hur eleverna väljer, dels vilket arbetssätt som erfordras inom det valda ämnet. Tillgången på timmar inom bas- och förstärkningsresurserna sätter bestämda gränser.

Nuvarande basresurser medger endast ett begränsat antal val. Skolan bör därför tillföras medel motsvarande ytterligare ett valalternativ vid varje skolenhet med högstadium.

Möjligheten att tillgodose elevernas önskemål hänger också samman med utbudet av fria aktiviteter under skoldagen. Insatser från andra yrkesgrupper än lärare är väsentliga för att tillgodose de mål som låg till grund för riksdagens beslut om skolans inre arbete. Jag har tidigare bl. a. pekat på betydelsen av medverkan från kulturarbetare, organisationer och för-

äldrar. Sådana insatser kan dessutom vara en betydelsefull hjälp i många temastudier.

4.7.4 Hemspråk som tillvalsalternativ

Statsbidrag utgår till kommunerna för hemspråksundervisning för invandrarbarn för 1,1 läroveckotimmar för varje deltagande elev under läsåret. Häri innefattas studiehandledning på hemspråket. Hemspråksundervisningen är frivillig från elevens sida men kommunens åtagande att anordna hemspråksundervisning är ett obligatorium.

Länsskolnämnden kan under vissa förutsättningar medge att statsbidrag får utgå för flera veckotimmar.

För stödundervisning i svenska utgår statsbidrag för högst fyra veckotimmar per grupp.

Antalet invandrarlever på grundskolan var i mars 1978 88 313, varav 34 853 finska invandrarbarn. Våren 1978 bedömdes 38 700 elever vara i behov av stödundervisning. I stödundervisning i eller på svenska deltog 27 800 elever och i studiehandledning på hemspråket 14 100 elever. Många elever deltog i båda undervisningsformerna. I hemspråksundervisningen deltog 35 900 elever. Omkring 4 000 elever önskade delta men kunde ej beredas tillfälle.

Statsbidraget till hemspråksundervisningen konstruerades bl. a. med det uttalade syftet att det skulle finnas en kommunal frihet att välja hur hemspråksundervisningen i grundskolan skulle organiseras. Det föreligger nu uppgifter som tyder på att undervisningen på hemspråk inte nått den omfattning som t. ex. skisserades av den s. k. invandrargruppen, vars organisationsmodeller i promemorian (Ds U 1975: 13). Förslag om åtgärder för invandrarbarnen i förskola, grundskolan och gymnasieskola utgjort planeringsunderlag för många kommuner. Orsakerna härtill kan bl. a. vara svårigheter att koncentrera undervisningen till vissa skolor, schematekniska problem, brist på ändamålsenliga lokaler etc.

I samband med att hemspråket infördes som ämne i skolförordningen utarbetade SÖ provisoriska anvisningar till läroplanen för grundskolan beträffande bl. a. elever med annat hemspråk än svenska. Till nuvarande läroplan finns ett supplement om undervisning av invandrarbarn m. fl. med råd och anvisningar beträffande bl. a. undervisning i hemspråk och i svenska som främmande språk.

I SÖ:s förslag till förändring av grundskolans läroplan integreras invandrarfrågor i olika avsnitt och i olika kursplaner. En särskild kursplan i hemspråk ingår i förslaget.

I förslaget till kursplan i svenska framhävs exempelvis starkare än i nuvarande läroplan att språkträningen skall bygga på ett för eleverna meningsfullt innehåll. Målen i svenska gäller också för undervisningen i svenska som främmande språk. Elever, för vilka svenska är ett främmande språk, föreslås i första hand tillägna sig sådana kunskaper och färdigheter i

svenska att de kan delta i skolarbetet på ett meningsfullt sätt och klara sig i samhället.

SÖ föreslår, att hemspråk skall finnas med som tillvalsalternativ. Möjligheterna att läsa hemspråk enligt nu gällande bestämmelser föreslås dock dessutom finnas kvar. Remissinstanserna instämmer.

Jag biträder SÖ:s förslag. Problem kan emellertid uppkomma när det gäller finansieringen av hemspråk som tillval. SÖ har föreslagit att tillvalet finansieras ur resursen för hemspråk (1.1 veckotimmar per elev), inte ur basresurserna som – tillsammans med förstärkningsresurserna – utgör grund för övriga tillvalsalternativ.

Basresursernas storlek är beräknad på nuvarande tillvalssystem och valfrekvenser. Jag har tidigare föreslagit en viss utökning.

Hemspråk bör enligt min mening i första hand behandlas som varje annat valalternativ förutom B-språk. Det innebär att om ett visst antal elever fordras för att en kurs i ett ämne skall kunna starta vid en skola bör också en kurs med samma antal elever i ett hemspråk finansieras ur basresursen.

Hemspråksresurser, som man vill starta med lägre elevantal, måste däremot finansieras ur resursen för hemspråk enligt 32 § förordningen (1978: 345) om statsbidrag till driftkostnader för grundskolan, m. m.

Genom ett sådant arrangemang kommer större resurser att stå till hemspråksundervisningens förfogande än enligt SÖ:s förslag.

Det är för närvarande omöjligt att förutsäga i hur stor utsträckning elever kommer att välja hemspråk som tillval. Det är också svårt att bedöma om elever kommer att välja sitt hemspråk såvida undervisningen koncentreras till viss högstadieskola. Länskolnämnderna bör därför noga följa utvecklingen.

4.7.5 Alternativkurser

I B-språk, engelska och matematik finns i grundskolan alternativa kurser, nämligen allmän kurs och särskild kurs. SÖ föreslår att alternativkurserna i B-språk avskaffas omedelbart, alternativkurserna i engelska och matematik efter en femårsperiod.

Remissinstanserna har varit synnerligen splittrade. Både TCO och SACO/SR avstyrker avskaffande av alternativkurserna i engelska och matematik. SACO/SR vill behålla dem också i B-språk. TCO menar att valet av allmän kurs i tyska och franska är lågfrekvent. Resurserna bör i stället användas till att friare bilda mindre grupper. I de obligatoriska ämnena engelska och matematik bör man avvakta resultaten av en bred försöksverksamhet.

De erfarenheter som redovisas i en del av remissvaren är motstridiga. Länskolnämnden i Skaraborgs län redovisar positiva erfarenheter av slopade alternativkurser. Försöken har dock bara pågått kort tid. Stockholms skoldirektion anför att vid hittills genomförda försök med matematikstudier utan alternativkurser har disponerats en större resurs än vad som är

normalt. Tyvärr anses enligt skoldirektionen samtliga försök ha givit negativt resultat.

De starkt skiljaktiga åsikterna hänger delvis samman med det bristfälliga utredningsunderlaget. SÖ redovisar i läroplansförslaget inga erfarenheter från försök med slopade alternativkurser eller utvärdering av resultat och undervisningsproblem. Framför allt har de olikartade bedömningarna sin grund i att alternativkurser har bedömts ur åtminstone tre olika aspekter:

1. De innebär en större resurstilldelning än normalt till ämnena. Några remissinstanser ser alternativkurser som en garanti för bibehållen lärartät-
het.

2. Alternativkurser innebär att föräldrar/elever, inte skolan avgör elevgrupperingen. Några instanser betonar med denna utgångspunkt värdet av det fria valet. Andra betonar från samma utgångspunkt att det fria valet konserverar en social snedrekrytering till kurserna. Eftersom särskild kurs i engelska krävs för treåriga linjer på gymnasieskolan och i matematik för naturvetenskaplig och teknisk linje innebär alternativkurserna ett socialt betingat urval.

Båda dessa synsätt innebär således en skolpolitisk aspekt på kurserna.

3. Slutligen betraktas uppdelningen i olika kurser ur pedagogisk synpunkt. Efter sex års studier i matematik respektive fyra års i engelska uppvisar eleverna, menar man, så stora skillnader att en effektiv färdighetsträning kräver gruppering på alternativkurser. Andra som i och för sig instämmer i kraven på gruppering, menar att uppdelning i allmän och särskild kurs är för trubbig och allt fler och flexiblare grupperingar behövs.

Alternativkurser i B-språk kan enligt min mening behandlas skilda från övriga alternativkurser. B-språk är ett frivilligt ämne och ett nybörjarämne. Den finns ingen anledning för skolan att i det frivilliga kursutbudet erbjuda mer än ett alternativ av varje B-språkskurs. Hänsyn måste också tas till andra berättigade elevintressen. Jag tillstyrker därför SÖ:s förslag att avskaffa alternativkurserna i dessa ämnen. Ändringar i läromedel och det metodiska utvecklingsarbetet fordrar dock en viss övergångstid. Denna bör enligt min mening vara fem år, räknat från läsåret 1980/81.

Alternativkurserna i matematik och engelska bör däremot finnas kvar. Den speciella urvalseffekt som de särskilda kurserna har genom att de fordras för vissa speciella treåriga gymnasielinjer bör som jag tidigare anfört tas bort genom att intagningsbestämmelserna till dessa linjer ändras. Den information skolan kan ge genom främst studie- och yrkesorientering-
en bör vara fullt tillräcklig för att undvika felval.

Vidgningen av behörighetsreglerna så att också den allmänna kursen i matematik ger eleverna behörighet till naturvetenskaplig och teknisk linje ser jag som viktig även för att positivt påverka rekryteringen till dessa linjer. Det sker i åtminstone tre avseenden.

Först och främst kommer rekryteringsbasen att vidgas. Nuvarande konstruktion innebär att naturvetenskaplig linje har den snävaste basen av

alla gymnasieskollinjer eftersom den fordrar särskild kurs i både engelska och matematik och dessutom i realiteten B-språk. Genom att dessa speciella krav bortfaller kan den naturvetenskapliga linjen rekrytera ur hela elevgruppen, inte enbart bland dem som i årskurs 6 inför valet till högstadiet valde särskild kurs i nämnda ämnen.

Behörighet för elever med allmän kurs kommer också att positivt påverka elevurvalet ur social synpunkt. Elever som har 4 eller 5 i betyg i allmän kurs och som ofta är från lägre socialgrupp utestängs nu till förmån för elever med 1 eller 2 i betyg i särskild kurs.

Den könsmässigt ojämn fördelningen på teknisk och naturvetenskaplig linje kan också positivt påverkas, om linjevalet inte i realiteten sker i årskurs 6.

Den vidgade behörigheten fordrar att läroplansanvisningarna och läroböckerna i matematik i allmän kurs ses över. Vissa moment som nu enbart finns i läromedel för särskild kurs kan behöva tillföras allmän kurs.

Om intagningen till gymnasieskolan sker redan på höstterminsbetygen i årskurs 9 kan det vidare i framtiden bli möjligt att utnyttja vårterminen för speciellt stöd åt elever i allmän kurs som valt naturvetenskaplig eller teknisk linje. Jag återkommer till denna fråga då jag i avsnitt 7 behandlar betygssättningen i skolan.

SÖ bör ges i uppdrag att göra den nödvändiga översynen av anvisningar och hur läromedlen påverkas. SÖ bör också lämna förslag på hur studierna i årskurs 9 bör planeras såvida intagning till gymnasieskolan sker med hjälp av höstterminsbetygen i årskurs 9. SÖ:s översyn bör också beröra matematikkurserna i gymnasieskolans årskurs 1.

Den pedagogiska frågan slutligen, vilken typ av gruppering som ger eleverna den bästa färdighetsträningen och är positiv även ur andra synpunkter, bör avgöras först efter utprövning. Det bör finnas frihet för kommuner att delta i försöksverksamhet med annan organisation än alternativkurser. Försöksverksamhet bör medges av SÖ och ges tillräcklig omfattning för att bilda grund för vidare ställningstaganden. Vilka elevgrupperingar som uppkommer om alternativkurserna överges bör noggrant studeras. SÖ bör få i uppdrag att utvärdera försöksverksamheten och inkomma med förslag i frågan fem år efter det läroplanen trätt i kraft.

Beräkningen av nuvarande basresurser bygger på förekomsten av alternativkurser. Någon förändring av basresursernas storlek bör inte vidtas på grund av de förslag om alternativkurser som jag lagt fram.

4.7.6 Slöjdens utformning

Enligt SÖ:s förslag skall, som jag tidigare nämnt, eleverna på högstadiet få undervisning i både textilslöjd och trä- och metallslöjd. Förslaget motiveras med att man vill motverka traditionellt könsrollstänkande.

Remissopinionen är också här helt splittrad. TCO tillstyrker förslaget men hävdar samtidigt att lärarna måste garanteras fortbildning både inför

reformen och fortlöpande därefter. Slöjden måste dessutom tillföras nya resurser. TCO menar också att försöksverksamhet för metodutveckling måste starta omgående. Flera kommuner uttrycker starka betänkligheter. Helsingborgs kommun hävdar att den rådande disciplinära situationen i dagens högstadieskolor är sådan, att man på det bestämdaste bör avråda från att realisera förslaget. Länskolnämnden i Västernorrlands län, som tillstyrker SÖ:s förslag, skriver att de eventuella problemen på högstadiet med båda slöjdarterna för alla elever skulle kunna minska, om undervisningen utformades så, att eleverna efter en grundkurs i båda slöjdarterna med stark verklighetsanknytning gavs möjlighet att arbeta med projekt, som då kunde ha dragning åt endera slöjddarten. Även andra remissinstanser, som i princip tillstyrker SÖ:s förslag, t. ex. Västerås kommun, menar att det bör ges en stor frihet vid uppläggnen av ämnet.

Inom inget annat område är könsrollsvärderingarna så starka som när det gäller arbete med mjuka (textila) och hårda (trämetall) föremål.

Samtidigt har den traditionella uppdelningen av slöjdarterna i textilslöjd och trä- och metallslöjd ifrågasatts. Åtskilligt annat material än tyg, trä och metall bearbetas inom såväl textilslöjden som trä- och metallslöjden. Även det ursprungliga hantverksmässiga arbetssättet inom respektive slöjdart torde ha fått ge vika för ett friare och mer varierat arbetssätt.

Även avgränsningen mot andra ämnen är oklar. Teknik har starka beröringspunkter med slöjd. Detsamma gäller hemkunskap. Slöjd innehåller också betydande estetiska moment.

Slöjd och hemkunskap svarar tillsammans med andra ämnen för de praktiska vardagsfärdigheter, som det bör vara en central roll för grundskolan att förmedla. Tillsammans med bl. a. bild och musik ger slöjd eleverna utrymme för skapande verksamhet. Slöjd lämpar sig därför utomordentligt väl för nära samverkan med andra ämnen. TCO har i sitt remissvar betonat att projektarbete över ämnesgränserna är en av de viktigaste delarna i en förändrad grundskola. Troligen, menar TCO, spills mycket tid i onödan i dagens skola, när samma eller likartat stoff behandlas isolerat i olika ämnen.

Som jag tidigare anfört är det angeläget att skolans innehåll och arbetsformer är sådana att traditionella könsrollsuppfattningar motverkas. Men om båda slöjdarterna skulle vara obligatoriska under lika lång tid för samtliga elever finns det anledning att befara att arbetsmässiga problem skulle uppstå. Jag är därför inte beredd att nu föreslå att de olika slöjdarterna blir obligatoriska för alla elever. I stället delar jag den uppfattning som framförts av bl. a. länskolnämnden i Västernorrlands län och som jag återgav tidigare. Slöjd utgör redan i Lgr 69 ett ämne. Inom detta gemensamma ämne måste eleverna få välja arbetsuppgifter av skilda slag.

Av kursplanen för slöjd bör i enlighet med TCO:s förslag framgå exempel på olika ämnesövergripande uppgifter. SÖ har i samband med arbetssättet i skolan betonat de tekniskt-praktiska färdigheter som en människa

behöver ha för att klara boende, arbete och fritid. Den moderna människan omger sig med allt fler tekniska hjälpmedel både i arbete och på fritid. Hon behöver kunna utföra enklare reparationer. Teknisk-praktiska färdigheter har också stor betydelse för den privata ekonomin. Detta utgör ett naturligt samverkansområde.

Mer omfattande teman eller projektstudier kring exempelvis bostads- och miljöfrågor och konsumentfrågor bör också kunna organiseras.

Ett ämnesövergripande arbete lämpar sig utmärkt för att utveckla ett arbetssätt, där teori och praktik växlar och där elevernas insatser kan inriktas på direkt produktiva uppgifter också inom den egna skolmiljön. Även om man eftersträvar en allsidighet kan elevernas speciella intressen inom olika slöjdarter tillgodoseas inom ramen för sådana gemensamma arbetsuppgifter.

För att utpröva olika samverkansformer mellan exempelvis slöjd, hemkunskap och teknik bör en försöksverksamhet starta omgående. Ämnesövergripande samverkan bör utgöra en del i denna försöksverksamhet. Den bör samordnas med motsvarande utvecklingsarbete på låg- och mellanstadierna som jag tidigare nämnde. Utvärdering av försöksverksamheten bör därefter utgöra grund för eventuell revision av timplan och kursplan. Jag ämnar föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att leda och utvärdera försöksverksamheten.

4.8 Högstadiets timplan

SÖ har föreslagit vissa justeringar av timtal för olika ämnen på högstadiet. SÖ:s förslag innebär följande ändringar:

Bild	– 0,5	veckotimmar
Hemkunskap	+ 1	”
Maskinskrivning	+ 1,5	”
Matematik	– 1	”
Slöjd	+ 1	”
Tillval	– 2	”

Dessutom föreslår SÖ att ämnena teknik och barnkunskap läggs in i blocket för orienteringsämnen utan att blockets timtal ökas.

En majoritet av remissinstanserna motsätter sig minskad tid för det fria studievalet (tillval), bl. a. för B-språk. Några länskolnämnder och UHÄ m. fl. menar att tiden för B-språk snarare bör öka och hänvisar då till den minskade tid språken fått alltsedan enhetsskolan. Detta kontrasterar, menar man, mot uttalade mål att internationalisera utbildningen och ge en kulturell orientering som inte är enbart anglosaxisk.

Det finns också en stark majoritet bland remissinstanserna som vänder sig mot minskad tid för matematik. Man hänvisar till att matematik bör betraktas som ett basfärdighetsämne som snarast borde ytterligare betonas.

Vad beträffar konstruktionen av blocket orienteringsämnen (oä-blocket)

menar man att det ingick i SÖ:s uppdrag att utreda om naturorienterande ämnen och teknik kunde få en starkare ställning i grundskolan. Av flera skäl anser man att SÖ:s förslag inte innebär att ämnenas ställning förstärks.

Det föreslagna arbetssättet med en undersökande och experimentell uppläggnings är, hävdas det, betydligt mer tidskrävande än när läraren redogör för ett kursinnehåll. Då dessutom två nya ämnen, teknik och barnkunskap, skall samsas med övriga ämnen om samma tidsutrymme som tidigare kan, menar man, detta bara få endera av två konsekvenser. Antingen måste tiden för övriga ämnen inklusive fysik, kemi och biologi minska eller också kommer i realiteten teknik inte att få något utrymme. För det senare alternativet talar, menar man, att ämnet huvudsakligen har obehöriga lärare varför de knappast kommer att få del av tjänsteunderlaget inom öä-blocket.

Beträffande SÖ:s förslag om obligatorisk maskinskrivning är remissopinionen delad. Förslaget avstyrks av ungefär hälften av kommunerna och läns skolnämnderna. Stockholms skoldirektion anser inte att man genom att låta samtliga elever lära sig den tekniska färdigheten att skriva maskin förändrar det könsbundna yrkesvalet. Andra menar att vid en avvägning av tid för teknik, barnkunskap, naturvetenskaplig orientering och maskinskrivning måste det sistnämnda ämnet få lägre prioritet. Statens trafiksäkerhetsverk menar att en grundläggande trafikundervisning borde vara ett viktigare inslag än maskinskrivning.

Ett ställningstagande till högstadiets timplan medför svåra avvägningar. SÖ:s förslag med utökad tid för hemkunskap, slöjd och maskinskrivning (+ 3,5 veckotimmar) och minskad tid för B-språk, matematik och bild innebär en viss förskjutning mot ökade praktiska inslag. Tillsammans rör det sig dock bara om ca 3 % av lektionstiden på högstadiet. Till detta kommer att den önskvärda utvecklingen mot ökade praktiska inslag måste, för att få någon genomslagskraft, i första hand ske genom en förändring av arbetssättet i alla ämnen, och framför allt genom olika temastudier. SÖ har också framhåvt det nödvändiga i en sådan utveckling.

Jag delar den starka remisskritiken mot förslaget om minskning av tiden för matematik. Det är ett centralt basfärdighetsämne och, som jag tidigare anfört, är det viktigt att slå vakt om den grundläggande basfärdighetsutövningen.

Dagens ungdomar möter musiken i många olika sammanhang. Stora delar av det musikutbud som erbjuds är torftigt och ensidigt och marknadsförs av kommersiella skäl. Därför är skolans musikundervisning betydelsefull för alla. Genom musikundervisningen kan alla elever få en fördjupad och vidgad musikalisk orientering, något som kan hjälpa dem att utveckla en egen musikalisk smak och en kritisk syn på det kommersiella musikutbudet. I Lgr 62 var musik ett valfritt ämne, alternativt till slöjd och teckning. Musikämnet fick en avsevärd förstärkning i Lgr 69 genom att det blev obligatoriskt. Nu är det dags att göra en ytterligare förstärkning.

Att bedriva en stimulerande och intresseväckande musikundervisning i helklass på högstadiet är en svår uppgift. En minskning av undervisningsgruppens storlek är därför en angelägen reform. Emellertid möjliggör inte den nuvarande lärarsituationen i musik med många obehöriga lärare att man nu inför undervisning i delad klass med oförändrat timtal. Jag anser emellertid att en minskning av undervisningsgruppernas storlek i musik utgör en så viktig standardförbättring att man för den skull bör kunna acceptera en viss minskning av antalet elevtimmar. Jag föreslår därför, som jag inledningsvis nämnde i avsnitt 2.12 att musikundervisningen i stället för under tre lektioner i helklass skall äga rum under två lektioner i delad klass.

Barnkunskap har hittills disponerat 0,5 veckotimmar av tiden för hemkunskap. SÖ har föreslagit att ämnet upphör och att stoffet fördelas på samhällsorienterande ämnen och hemkunskap.

Remissopinionen har varit delad. Det finns stora svårigheter att i skolorna organisera undervisning med så få timmar för ett ämne. Samtidigt betonar flera instanser ämnets viktiga roll inte minst som en del i den familjekunskap som skolan bör ge. Omsorgskommittén och De handikappades centralkommitté har betonat dess roll för att ge eleverna kännedom om handikappproblem. Som obligatoriskt ämne är det också av betydelse för könsrolluppfattningarna bland eleverna. TCO har betonat att ämnet bör behandlas samlat.

Barnkunskap bör enligt min mening få utökad tid och införas som ämne på högstadiets timplan med en veckotimme.

Jag har tidigare föreslagit att hemkunskapsmoment skall ingå med minst en veckotimme under lågstadiet, alternativt mellanstadiet. Vissa moment i ämnet hemkunskap bör då kunna överföras till dessa stadier från högstadiet. Det blir då möjligt att ge ämnet något minskad tid på högstadiet (minus 0,5 veckotimmar) samtidigt som den totala tiden för hemkunskapsundervisning i grundskolan totalt kan utökas.

Det ingick i SÖ:s uppdrag att lämna förslag om teknik för alla elever. Jag delar synpunkterna från de remissinstanser som hävdar att SÖ:s förslag knappast ger utrymme för någon teknik, eller i varje fall skulle ge ämnet svårigheter att hävda sig.

Tiden för orienteringsämnen bör därför utökas med en veckotimme för att bereda utrymme för teknik som obligatoriskt ämne för alla. I det sammanhanget bör förstärkningsresursen utökas så att undervisningen kan bedrivas i annan gruppering än helklass under en veckotimme om skolan så önskar. Till frågan om förstärkningsresurserna återkommer jag i avsnitt 9.1.

Av tiden för orienteringsämnen, 30 veckotimmar, anslås för närvarande endast 13 till naturorienterande ämnen.

Då det gäller avvägningen mellan den samhällsorienterande sektorn (So-sektorn) och den naturorienterande sektorn (No-sektorn) i framtiden

måste emellertid också den utbyggda praktiska arbetslivsorienteringen beaktas. Denna utgör i sig en värdefull samhällsorientering. Även om den endast skulle komma att omfatta sex veckor motsvarar detta dock sammanlagt cirka fem veckotimmar under ett läsår. Denna utbyggda orientering måste huvudsakligen räknas So-sektorn tillgodo. Naturorienterande ämnen bör därför kunna tilldelas ytterligare en veckotimme. Under de första åren då ämnet teknik introduceras som obligatoriskt ämne bör det garanteras tid om två veckotimmar genom särskild markering i timplanen.

SÖ har, som jag tidigare nämnt, föreslagit maskinskrivning som obligatoriskt ämne.

En omfattande försöksverksamhet har bedrivits med maskinskrivning på mellanstadiet. Maskinskrivning spelar där en positiv roll för elevernas färdighetsträning. Ett visst antal elever har därför kunskaper i maskinskrivning när de kommer till högstadiet. Inom tillvalsblocket kommer skolan dessutom att ha möjlighet anordna kurser för eleverna. De elever som varken fått en grundläggande träning på mellanstadiet eller valt tillvalsämne i vilket ingår maskinskrivning skall enligt min mening ges träningstillfällen om 30 undervisningstimmar under tid för fria aktiviteter.

Jag föreslår således att timplanen för högstadiet omfattar följande ämnen med det antal veckotimmar som anges för varje ämne i kolumnerna 1 och 4.

1	2	3	4
Ämne	Antal veckotimmar Lgr 69	SÖ:s för- slag	Före- dra- ganden
Barnkunskap	—	—	1
Bild	5	4,5	5
Engelska	9	9	9
Hemkunskap	5 ¹	6	4
Idrott	9	9	9
Maskinskrivning	—	1,5	—
Matematik	12	11	12
Musik	3	3	2
Orienteringsämnen	30	30	31
Samhällsorienterande	17		16
Naturorienterande	13		15 ²
Slöjd	5	6	5
Svenska	10	10	10
Tillval	11	9	11
	99	99	99

¹ Därav har 0,5 veckotimmar utgjort barnkunskap

² Därav två veckotimmar för teknik

5 Innehållet i skolans arbete. Kursplanerna

5.1 Kunskaper och färdigheter

Skolan skall ge eleverna goda kunskaper och färdigheter. Men det är enligt min mening angeläget att, vilket också RHS framhåller, skilja mellan nödvändiga och önskvärda kunskaper. I alltför stor utsträckning har kanske skolan sökt ge eleverna en mängd önskvärda kunskaper och då glömt bort den avgörande koncentrationen på de nödvändiga kunskaper som alla måste ha för att kunna fungera i vårt samhälle. Samtidigt kan det vara intressant att peka på att detta senare – för den praktiska pedagogiken ganska avgörande krav – uppställdes redan av 1957 års skolberedning som uttalade att även om huvudmomenten ger läraren en viss frihet i arbetet bör dock alltid krävas att eleven säkert skall behärska sådant som är väsentligt i sammanhanget och som ligger inom gränsen för hans möjligheter.

Riksdagen har i sitt beslut om skolans inre arbete givit uttryck åt samma uppfattning (UbU 1975/76:30 s. 62, rskr 1975/76:367):

Vissa av läroplanens mål är med tanke på såväl vuxenlivets krav som fortsatta studier mer angelägna att nå än andra mål. En precisering av dessa mål innebär inte att en skola införs i vilken faktainläring dominerar. I stället ökas sannolikheten för att eleverna tillägnar sig väsentliga fakta samtidigt som en gräns sätts för kraven på faktainläring och ett större utrymme ges åt andra typer av mål.

De kunskaper som anges i de olika ämnenas mål utgör självklart bas för arbetet. Från denna synpunkt är begreppet baskunskaper relevant. Det är givetvis också angeläget att de kunskaper lärare och elever tillsammans anser vara väsentliga blir fasta kunskaper. Inte minst är detta viktigt eftersom fasta baskunskaper utgör den nödvändiga grunden för arbetet med teman och tillämpningsuppgifter. Genom dessa utvecklas ytterligare elevernas insikter i olika sammanhang.

Färdigheterna att tala, läsa, skriva och räkna utgör grunden för det mesta arbete vi utför som elever och vuxna.

Som en gemensam beteckning för dem har använts kommunikationsfärdigheter, ibland basfärdigheter. Det senare begreppet är något oegentligt. Det är en mängd färdigheter som utgör bas för en livskompetens i ett modernt samhälle. Läsa, skriva och räkna skiljer sig från övriga färdigheter endast genom skolans i stort sett exklusiva ansvar.

Kommunikationsfärdigheternas betydelse för övriga studier och inte minst för att möjliggöra återkommande utbildning lägger ett särskilt ansvar på skolan. Även om många barn får viss hjälp med läsning och skrivning i sina hem gäller detta långt ifrån alla. Att skolan anslår tillräckligt med tid för träning av dessa färdigheter har just därför stor betydelse från social rättvisesynpunkt.

Många remissinstanser är som jag tidigare berört genomgående ytterst

kritiska mot den undanskymda roll de menar att färdigheter spelar i SÖ:s förslag. Flera instanser betonar jämlikhetskravet. RHS:s synpunkter har referats redan tidigare. Linköpings kommun exempelvis menar att skolans och utbildningsväsendets bidrag till ökad jämlikhet bör mer konsekvent än hittills ligga i att dels definiera basfärdigheter, dels verka för att eleverna förvärvar dem. Statens ungdomsråd framhåller att om eleverna saknar bas- och kommunikationsfärdigheter kan de inte heller utvecklas på andra områden. Detta är, framhåller rådet, inte minst viktigt ur jämlikhetssynpunkt. De elever som inte kan tillgodogöra sig skriftlig information eller uttrycka sig i tal och skrift har dåliga förutsättningar för att aktivt på egen hand söka kunskaper, gå ut i samhället och samla information, för sig själva klargöra problem och hitta lösningar. Detta kan i sin tur leda till att de tappar motivationen och intresset för skolarbetet. Samma oro för de svagare eleverna uttrycks av Svenskläraryöreningen m.fl.

TCO menar att det krävs särskilda anvisningar för utvecklingen av färdigheterna lyssna, tala, läsa, skriva och räkna. Brister i dessa hänseenden försvårar allvarligt studier under hela grundskoletiden och skapar lätt hopplöshet och mindervärdes känslor. De nämnda färdigheterna kräver sin alldeles speciella uppmärksamhet på samtliga stadier, vilket bör återspeglas redan i den allmänna delen av läroplanen.

Träningen av de grundläggande färdigheterna tala, läsa, skriva och räkna måste enligt min mening spela en central roll i skolans arbete. Därför måste den ges en betydligt mer framträdande plats i mål och huvudmoment för olika ämnen än vad som är fallet i SÖ:s aktuella förslag.

Träningen av kommunikationsfärdigheter får inte ensidigt koncentreras till svenska och matematik. Fackprosa sysslar eleverna främst med i andra ämnen än svenska. Skriv- och räkneuppgifter hör hemma inom en stor grupp av ämnen. Färdighetsträning i att tala, läsa, skriva och räkna bör därför ingå i flera ämnen. Att kunna uttrycka sig med hjälp av exempelvis bild är på samma sätt en färdighet som berör många ämnen.

Att kommunikationsfärdigheterna ges en central plats i kursplanerna innebär på intet sätt att de skall tränas isolerat och utanför motiverande sammanhang under lektionerna. Skrivträning bör självklart inte gälla stoff utan intresse för eleverna. Uttrycksförmåga är beroende av vetande. Den som har kunskap om en sak får förmåga att uttrycka tankar. Eleverna lär sig använda ord samtidigt som de lär sig begrepp och ställer frågor. *Språket* utformas i ett samspel med andra människor. Barns arbete med bilder, med litteratur och drama, med konstnärliga uttrycksmedel över huvud taget, utvecklar deras kommunikationsförmåga. Den s.k. LTG-metoden (läsning på talets grund) har inneburit en förnyelse av undervisningen. Detta måste tas tillvara i den fortsatta utvecklingen. Betoning av färdigheter innebär därför inte något förord för en ensidig metodik med isolerade, formella övningar. Men eleverna bör här, som i annat skolarbete vara medvetna om de näraliggande färdighetsmål som ställts upp för de närmaste lektionerna och de bör kunna följa sina framsteg.

Lika litet som beträffande kunskaper kan man när det gäller de grundläggande färdigheterna ange någon preciserad målnivå för enskilda elever. Jag återkommer till denna fråga i avsnitt 5.2. Däremot kan man låta en målnivå vara vägledande vid fördelningen av skolans resurser, i detta sammanhanget främst lärarinsatserna, och vid fördelningen av elevernas tid på olika ämnen eller moment. I propositionen (prop. 1975/76:39) om skolans inre arbete m.m. förordas en sådan utformning, liksom i RHS:s remissvar på SÖ:s läroplansförslag.

Konkret innebär ett sådant fördelningsmål två saker. Ett läsfärdighetsprov ger exempelvis besked om att vissa elevers läsförmåga är otillfredsställande. Vid fördelningen av skolans lärarinsatser skall man då främst söka tillgodose dessa elevers behov, innan resurserna används för andra ändamål.

Målnivån uttrycker därmed ett krav på skolan. Det anger hur den friare resursanvändning skolan fick genom SIA-reformen skall utnyttjas för att tillgodose elevernas rättigheter till goda färdigheter. Att resurserna är fria är således inte ett självändamål. De skall målmedvetet kunna riktas in mot de centrala uppgifter skolan har. Dit hör främst att ge alla goda kunskaper och grundläggande färdigheter.

Inom det s.k. LÄSK-projektet (läs- och skrivprojektet) vid universitetet i Linköping har utförligt studerats läs- och skrivförmågans utveckling genom skolåren. Arbetet finns redovisat i Utbildningsforskning. Rapport 20 SÖ.

Provresultaten inom projektet tydde på att ungefär 5 % av eleverna i årskurs 9 inte nådde upp till genomsnittet för årskurs 4 när det gällde läsfärdighet. När det gäller läsförståelse nådde ungefär 15 % av eleverna i årskurs 9 inte upp till årskurs 6-kriteriet medan motsvarande siffra var 20 % när det gällde läshastighet i årskurs 9. När det gällde skrivefärdighet var andelen elever i årskurs 9 som inte nådde upp till årskurs 6-kriteriet också omkring 15 %.

Ur projektets sammanfattning kan citeras:

Årskurs 6-kriteriet

Med tanke dels på att kraven på läs- och skrivförmåga kan väntas bli allt större i framtiden, dels på att de ungdomar som nu går i skolan förblir verk samma långt in på nästa sekel, så bör kraven på funktionell läs- och skrivefärdighet sättas högt i vårt samhälle. Minimikravet på funktionell läs- och skrivefärdighet hos dem som lämnar skolan bör knappast sättas lägre än den färdighetsnivå som genomsnittseleven når efter att ha gått igenom grundskolans låg- och mellanstadier, dvs. efter 6 års skolgång.

Jag anser det viktigt att på skolan ställa kravet att den skall söka ge alla elever en god läs- och skrivefärdighet. Detta mål bör utgöra en grund för samplaneringen mellan olika lärare i skolans arbetsenheter och för skolledningens fördelning av lärarresurser.

SÖ bör få i uppdrag att utarbeta det diagnostiska material skolorna behöver. Liknande material bör utarbetas i matematik. I huvudsak rör det sig om att anpassa material som redan finns tillgängligt i olika svenska projekt för såväl matematik som svenska. Ett liknande målkriterium som det som föreslagits inom LÄSK-projektet bör eftersträvas.

De stora brister som i dag finns i de grundläggande färdigheterna hos många elever fordrar som jag nyss anförde koncentrerade lärarinsatser. Det måste vara möjligt att hjälpa och handleda elever i mindre grupper än nu. Skolan bör därför, som jag senare kommer att föreslå, tillföras ytterligare resurser för en förbättring av färdigheterna tala, läsa, skriva och räkna. Resurstillskottet bör möjliggöra arbete i halvklass under en veckotimme per klass på mellanstadiet, under två veckotimmar per klass i årskurs 7 och under en veckotimme per klass i årskurserna 8 och 9. Resurserna bör tillföras skolan successivt, med början läsåret 1980/81. Särskilda medel till kommuner med speciella problem bör utgå fr. o. m. läsåret 1981/82.

Jag anser att medlen för dessa åtgärder bör tillföras förstärkningsresursen. Jag återkommer i avsnitten om kostnader och personalkonsekvenser i detalj till de insatser jag föreslår.

Jag finner det dock angeläget att i det här sammanhanget understryka att färdighetsbegreppet inte får förkrympas till att enbart betyda läsa, skriva och räkna. Skolan måste, som SÖ betonar, lägga stor vikt vid en allsidig utveckling. Ämnet bild kan exempelvis aktivt bidra till att förbättra elevernas kommunikationsförmåga. Jag har i mina beräkningar av resursbehovet tagit hänsyn till detta.

Förutsättningarna för en allsidig färdighetsutveckling kan starkt variera för olika barn. Förskolan spelar här, som SÖ framhäver, en betydelsefull roll för många barns utveckling. Också när barnen börjar skolan är det viktigt att de som ett led i begreppsbildningen och i sin emotionella utveckling får rika tillfällen till övningar i arbete och lek med olika material.

Under skolåldern utvecklas de allmänna språkliga, motoriska och sociala färdigheterna ytterligare. I viss utsträckning sker detta utanför skolan. Men i betydelsefulla avseenden kan skolan bidra till en positiv och allsidig utveckling. Detta sker i allmänhet på två vägar.

Skolan kan för det första ta vara på och systematiskt utveckla och öva in vissa färdigheter. SÖ betonar bl. a. att de tekniskt-praktiska färdigheterna är betydelsefulla. De behövs för att vi skall klara boende, arbete och fritid: att vårda vår kropp och hälsa, sköta våra kläder, laga mat och utföra enkla reparationer.

Skolans arbetssätt kan för det andra vara så upplagt att det inövar goda arbets- och studievanor. Att arbetet bedrivs på ett visst sätt är därför inte enbart ett medel att förvärva kunskaper utan också ett väsentligt mål. I arbetet med konkreta problem får eleverna övning i att resonera sakligt, att tänka metodiskt, att ordna och disponera iakttagelser och rapporter. Inte minst betydelsefullt är att eleverna i klassråd och arbetsgrupper får öva sig i att planera och genomföra ett arbete. De bör, som SÖ betonar, få ställa

upp mål, söka lämpliga verktyg och tillvägagångssätt, pröva sig fram och sedan värdera både resultatet och själva arbetsprocessen. I gemensamt utförda undersökningar och experiment och i gemensam produktion av t. ex. utställningar eller arbetsmaterial får eleverna träna sig i samarbete. De får lära sig att klara konflikter och överbrygga motsättningar. I samarbete utvecklas de både socialt och språkligt. Den sociala och språkliga utvecklingen är i sin tur av betydelse för hela personligheten. Innehåll och arbetsätt utgör en helhet.

SAF och LO liksom flera andra remissinstanser framhäver vikten av att skolan medvetet utvecklar elevernas sociala kompetens, dvs. förmåga och vilja att ta initiativ och ansvar och fungera i grupper m. m. Här spelar de valda arbetssätten en central roll liksom kontakterna med samhället utanför skolan. Jag delar denna uppfattning.

5.2 Mål och huvudmoment

Grundskolans nuvarande kursplaner består av mål och huvudmoment för de olika ämnena eller ämnesgrupperna.

Målen uttrycker endast allmänna riktlinjer för arbetet och betonar olika sidor i den verksamhet som undervisningen bör befrämja. I nuvarande mål för ämnet biologi heter det exempelvis att undervisningen har till uppgift att ge eleverna en vidgad biologisk orientering, väcka respekt för allt levande och ansvarskänsla för naturen. I SÖ:s läroplansförslag uttrycks målet för orienteringsämnen bl.a. med att eleverna skall komma till insikt om viktiga sammanhang i natur och samhälle och om samband i tid och rum.

Målformuleringarna innehåller däremot inget om vilken grad eller typ av insikt skolan skall försöka ge eleverna.

Huvudmomenten anger genom rubrikord de stoffområden eller aktiviteter som skolans undervisning skall behandla. I nuvarande kursplan för historia anges exempelvis följande moment för högstadiet.

Betydelsefulla händelser, tidsföreteelser, miljöer och personligheter i allmän och nordisk historia från 1800-talets början fram till våra dagar.

Den västerländska kulturkretsens ursprung och äldre skeden.

Några utomeuropeiska kulturkretsars utveckling.

Hembygdens historia.

Studiebesök. Arbeta med olika slag av studie- och arbetsmaterial.

I SÖ:s läroplansförslag beskrivs det stoff som skall behandlas i historieundervisningen endast med följande formuleringar.

Händelser, personer och företeelser av betydelse för utvecklingen av samhällen, kulturer och livsåskådningar. Historiska källor och historiesyn.

Det finns således inga preciserat uttryckta mål av kvalitativ art inom grundskolan vare sig i den nuvarande läroplanen eller i den av SÖ föreslagna. För det direkta lektionsarbetet har en mycket stor frihet lämnats över

till lärare och elever i de olika klasserna. Friheten gäller både detaljinhållet inom huvudmomentens ram och den önskvärda nivån på de kunskaper och färdigheter skolan skall ge eleverna. Samma frihet gäller för valet av arbetssätt.

Den frihet som finns i grundskolans arbete är enligt min mening en stor tillgång. Samtidigt skapar den från andra synpunkter osäkerhet i arbetet.

Jag vill för att undvika missförstånd något klargöra sambandet mellan mål och huvudmoment. Målen uttrycker den inriktning som skolan skall ha för sitt arbete. För att nå dessa mål är vissa vägar möjliga, medan andra inte är det. Huvudmomenten anger ett innehåll som står i samklang med målen. Detta innebär att huvudmomenten inte kan ges en hur allmän utformning som helst. Om målet för utbildning är t.ex. att eleverna skall få kunskap om olika faktorer som påverkar samhällsutvecklingen, bör detta få som konsekvens att huvudmomenten organiseras så att dessa faktorer framkommer så tydligt som möjligt. En del av läroplansutvecklingen ligger i att gentemot de uppsatta målen finna ett innehåll, som ger eleverna en så tydlig bild som möjligt av vad målet innebär.

Diskussionen om mer detaljerade kursplaner, om baskunskaper och basfärdigheter, har ofta varit oklar. Det är nödvändigt att skilja mellan åtminstone fyra frågor.

- Skall huvudmomenten vara mer detaljerade?
- Skall målen anges mer preciserat?
- Skall målen också ange en önskvärd slutnivå för enskilda elever?
- Skall målen i stället ange en önskvärd ambitionsnivå till hjälp vid skolans samlade arbete?

Vissa utbildningar arbetar med klart definierade krav. Detta kan vara både befogat och nödvändigt vid avgränsade befattningsutbildningar, där det är relativt lätt att kartlägga vilka kunskaper som fordras för att man skall kunna fullgöra en bestämd yrkesroll.

Grundskolan skall däremot inte ge någon preciserad yrkesutbildning utan en allmän medborgerlig utbildning till grund för såväl arbete som studier av vitt skilda slag.

Vad den medborgerliga utbildningen i detalj skall innehålla varken kan eller bör anges i kursplaner som blir bestående under lång tid. Huvudmomenten bör därför lämna stor frihet till lärare och elever att i den enskilda klassen lägga huvudvikten vid stoff av olika slag förutsatt att man kan ge en god inblick i vad som anges i målen.

Detta innebär således att huvudmomenten inte kan ges en alltför allmän utformning. De har en viktig roll bl.a. då det gäller att styra läromedlens inriktning. Risker med alltför allmänt hållna huvudmoment är också att de inte främjar någon förnyelse av stoffinnehållet i skolan eller helt överlämnar detta arbete till läroboksförfattare. SÖ:s förslag till nytt huvudmoment för ämnet historia inom orienteringsämnena är exempel på sådana alltför allmänna och därför innehållslösa formuleringar.

Jag anser därför att huvudmomenten i orienteringsämnena liksom hittills

bör ge uttryck för vad samhället anser vara väsentligt stoff i skolan. Trots detta kommer de att kunna lämna vitt spelrum för lokala variationer och initiativ.

Det kan däremot finnas skäl att i målen för olika ämnen ge klarare riktlinjer. Om målen enbart uttrycker önskemål om att eleverna skall komma till insikt om viktiga sammanhang i natur och samhälle svävar lärare och elever i osäkerhet om vilka sammanhang som bedöms väsentliga. Det bör vara möjligt att i målen för olika ämnen eller ämnesgrupper ange de väsentliga begrepp som varje elev bör få insikt i liksom de väsentliga färdigheter han bör tillämpa.

Sådana centrala begrepp kan t.ex. inom den samhällsorienterande sektorn vara rättigheter, skyldigheter, makt, tolerans, representativitet. Om målen anger några sådana begrepp blir det betydligt lättare att vid arbetet i enskilda klasser välja stoff av olika slag för att ge eleverna insikt i viktiga sammanhang.

Studierna skall således ge insikt i centrala begrepp och sammanhang och därmed bilda grunden för elevens kunskapsutveckling. Det finns givetvis ingen motsägelse mellan detta och önskvärdheten av att eleverna också lär in vissa fakta. Utan kännedom om betydelsefulla fakta kan man inte få insikt i några sammanhang.

Det är viktigt att skilja en precisering av målen för olika ämnen från en precisering av vilka kunskaper som alla eller en viss procent av eleverna skall tillägna sig och som kan utgöra utgångspunkt för en kursrelaterad bedömning av enstaka elever. En precisering av det senare slaget skulle innebära en mycket stark central styrning av skolarbetet och bör därför avvisas.

Däremot måste lärare och elever tillsammans formulera ambitionerna klart vid planeringen i de enskilda klasserna.

Planeringen i klasserna – eller i arbetsenheterna eller i andra former som skolan själv väljer – innebär att man avgör hur lång tid man vill ägna åt olika moment, i vilken ordning man skall ta upp olika frågor, med vilka metoder de skall bearbetas och vilka läromedel man kan använda.

Men dessutom måste det vara en planering av vilka konkreta kunskaper i en fråga som man vill uppnå. För elevernas motivation är det centralt att de har näraliggande, klara etappmål att sträva emot. De måste kunna uppleva att de lyckas, lär sig något och gör framsteg. Diffus orientering kan vara förödande för motivationen. Men planeringen av vad man skall försöka lära in måste vara en gemensam planering mellan lärare och elever, där läraren kan ta hänsyn till elevernas olika förutsättningar.

Det är väsentligt att man då utgår från centrala begrepp i målen och från kursplanens huvudmoment och utnyttjar den frihet som samhället vill ge skolan. Först i andra hand bör valet av läromedel komma in. Det är också viktigt att man vid den konkreta planeringen i skolan utgår från den tid som står till förfogande. Har man kommit överens om att en del av tiden skall anslås till fördjupningsstudier (temaarbeten) måste stoffmängden i övrigt anpassas därefter

5.3 Stoffurvalet

Innehållet i kursplanerna bör enligt SÖ få en starkare anknytning till elevernas situation och till deras aktuella erfarenheter och kunskaper. Skolan behöver ta till vara de erfarenheter och den kultur som företräds av grupper som hittills alltför litet uppmärksammas i skolans arbete. Kursplanerna bör vidare, framhåller SÖ, klart betona de stora samlevnads- och överlevnadsfrågorna, arbetslivsfrågor, ekonomiska frågor, familjefrågor, internationella frågor, invandrarfrågor, miljövärdfrågor, sexual- och samlevnadsfrågor, trafikundervisning samt undervisning om alkohol, narkotika och tobak.

I dessa frågor liksom i betoningen av massmediestudier och det historiska perspektivets och framtidsperspektivets roll tillstyrks SÖ:s förslag av remissinstanserna. Däremot har åtskilliga instanser menat att vissa viktiga inslag saknas. Svenska Biolog-, Fysiker- och Kemistsamfunden påpekar att i de kunskapsområden som omnämns förekommer naturvetenskapliga och tekniska moment enbart i miljövärdfrågor och i de negativt laddade rubrikerna alkohol, narkotika och tobak. Svenska kyrkans utbildningsnämnd har framhävt livsåskådningsfrågornas roll. Brottsförebyggande rådet hävdar att frågor om lag och rätt måste ges samma prioritet som de av SÖ nämnda frågorna.

Jag ansluter mig till SÖ:s förslag. De anförda remissynpunkterna bör beaktas vid omarbetningen av kursplaneförslagen.

I kursplanerna behandlas enbart innehållet i den timplanebundna verksamheten under skoldagen. De fria aktiviteterna spelar emellertid enligt min mening också en stor roll för att komplettera innehållet i skolans arbete. Såväl SIA-utredningen som senare riksdagsbeslutet om skolans inre arbete betonade i det sammanhanget skolans centrala uppgift när det gäller de kulturpolitiska insatserna för barn och ungdom. Det kan gälla musik- och teaterverksamhet liksom skolbibliotekens roll för att stimulera till läsning av tidskrifter och böcker. Det är nödvändigt att den enskilda skolan genom egna initiativ och egen planering kompletterar de centrala kursplanernas innehåll på detta område.

Pedagogisk forskning har kunnat visa på att innehållet i skolans undervisning har olika betydelse för olika elever. Det är här viktigt att i fortsatt forskningsarbete öka kunskapen om hur innehållet påverkar elevernas möjligheter att utvecklas. Allt innehåll har en social förankring. För att åstadkomma en utbildning där elevernas hembakgrund inte skall negativt påverka elevens utveckling, fortsatta utbildning och val av arbete är det viktigt att i det fortsatta läroplansarbetet konkretisera läroplanernas innehåll och att också förankra detta innehåll i olika sociala och kulturella verkligheter. Detta kan t. ex. innebära att man i historieundervisningen ger ett ökat utrymme för arbetarrörelsens och olika invandrargruppers historia.

5.4 Kursplanernas vidgade funktion

Kursplanerna skall enligt SÖ underlätta samarbete mellan lärare, elever, föräldrar och samhällets olika organisationer. För att kunna orientera alla berörda grupper om kursplanernas innehåll har SÖ sökt ge texterna en enkel utformning.

Remissopinionen är splittrad både vad gäller om SÖ lyckats och om det är möjligt att utforma texter som blir givande för alla.

Enligt länskolnämnden i Jämtlands län har läroplanen stor betydelse som styrinstrument genom dess karaktär av hjälpmedel i det dagliga arbetet. Den språkliga utformningen är därför viktig. Samtidigt är det enligt nämnden en illusion att tro att en och samma språkliga utformning skall täcka lärarnas behov av hjälp i sitt yrke, det behov av arbetshjälpmedel som barn och ungdomar har för att kunna medverka i planering och utveckling av skolarbetet och det behov av allmän information om skolarbetet, som föräldrar och andra vuxna utanför skolans professionella krets har för att kunna medverka vid uppbyggandet av en positiv och öppen miljö. UHÄ liksom SAF och ett stort antal andra remissinstanser menar, att kursplanerna inte är tillräckligt klara och stringenta för att kunna användas som planeringsunderlag för skolans arbete. I vissa fall, t. ex. i svenska, blir målbeskrivningen enligt Svenskläraryöreningen inte en målbeskrivning i egentlig mening utan en kort essä om innehållet.

Vad länskolnämnden i Jämtlands län påpekar är väsentligt. Görs kursplanerna så översiktliga och förenklade att de bara blir ett allmänt diskussionsunderlag finns det enligt min mening risk för att de inte längre ger tillräcklig vägledning för elever och lärare. Kursplanerna blir då inte använda. De blir i realiteten ersatta med annat material som i stället får fungera som planeringsunderlag, sannolikt läroböckernas innehållsförteckningar. Detta är inte en önskvärd utveckling.

Problemet kan som jag tidigare har visat exemplifieras med vad kursplaneförslaget innehåller om historieundervisningen. Kursplaneförslagets huvudmoment innehåller enbart följande uttryck: "Händelser, personer och företeelser av betydelse för utvecklingen av samhällen, kulturer och livs-åskådningar." Denna föreskrift är visserligen enkel men den är samtidigt oprecis och mycket abstrakt; den ger ingen vägledning alls för de lärare och elever som tillsammans skall planera undervisningen.

Som jag senare kommer att framhålla måste kursplaneförslagen omarbetas så, att huvudmomenten fördelas på stadier. Det bör då också vara möjligt att uppnå den större stringens och entydighet som bl. a. Svenskläraryöreningen efterlyst. I det sammanhanget bör övervägas hur kursplanen för orienteringsämnen skall kunna ge tillräcklig vägledning. Av målskrivningarna för olika ämnen bör också framgå väsentliga begrepp som grundskolan bör söka ge alla elever liksom de grundläggande färdigheter som skall tränas i skolan.

Trots de svårigheter länskolnämnden i Jämtlands län påpekat är det angeläget att läroplanens allmänna del såsom SÖ föreslår kan vara en lätt-

hanterlig läsning för alla skolintresserade. Det bör vara möjligt att genom lämplig typografisk utformning av kursplanetexterna och ett enkelt ordval förena krav på både överskådlighet och ett mer konkret planeringsunderlag.

5.5 Stadiindelning av kursplanerna

Enligt regeringens uppdrag skulle SÖ i samband med översynen av grundskolans läroplan lämna förslag hur de till respektive stadier bundna huvudmomenten kunde ersättas med för de tre stadierna gemensamma moment. Uppdraget innebär ytterligare ett steg mot en decentraliserad planering av skolarbetet.

SÖ anför flera fördelar med gemensamma huvudmoment. Syftet med att slopa stadiindelningen är att ge bättre förutsättningar för en lokal stadieövergripande planering. Man undviker också onödiga omtagningar och avbrott vid stadiegränserna. Elever med speciella behov och intressen kan vidare arbeta med moment som passar deras utveckling. Generellt kommer samverkan mellan olika ämnen och stadier att stimuleras.

Slopandet av stadiindelningen kan dock enligt SÖ också medföra vissa problem, t. ex. för flyttande elever.

Många remissinstanser har ingående berört frågan. Både TCO och SACO/SR avstyrker. TCO anför, att skolorna sällan är planerade för att underlätta samordningen över stadiegränserna. Vidare är skolans uppdelning på tre stadier själva grunden för den utbildning som lärarna hittills erhållit. Dessutom vill TCO slå vakt om en systematisk träning inom svenska, matematik och engelska. Enligt SACO/SR skulle SÖ:s förslag leda till att lärares och elevers arbete i skolan avsevärt försvårades bl. a. genom att planerings- och ledningsarbetet måste öka på bekostnad av den del av lärarnas arbete som ägnas åt direkt undervisning. Flera andra remissinstanser, exempelvis skolstyrelsen i Täby, betonar att det kommer att krävas ett betydande planeringsarbete med lokalt beslutade studiegångar. Förutsättningarna för ett sådant planeringsarbete finns inte i dag eller under överskådlig tid framåt. Vidare är det, enligt skolstyrelsen, stor risk för att läromedlen kommer att bli än mer styrande än i dag.

Den senaste synpunkten, att skolans arbete kommer att styras av läromedelsförfattare och läroboksförlag, betonas av en lång rad remissinstanser. Föreningen svenska läromedelsproducenter framhåller att ramarna inte får bli så vida att de blir verkningslösa. I så fall finns det risk för att skolan även i fortsättningen kommer att följa de förslag till studiegångar som finns i supplementen till nuvarande läroplan.

Läromedelsstyrningen, risken att gamla uppläggningar i nu gällande läroplan konserveras, merarbete vid planeringen och dess betydelse för kommande arbetstidsförhandlingar utgör således de huvudsakliga, kritiska argumenten mot stadiindelningen. Därutöver måste ytterligare ett poängteras. Om huvudmomenten görs gemensamma för hela grundskolan försvinner möjligheterna att i hela landet genomföra sådana förändringar som

det råder allmän enighet om. En sådan förändring, som nu är aktuell, rör exempelvis ökade inslag av teknisk orientering redan på låg- och mellanstadierna. Om de stadietvissa huvudmomenten avskaffas finns inte längre något styrinstrument för att genomföra en sådan förändring.

Jag har förordat klara målangivelser för den grundläggande träningen av vissa färdigheter. Detta gäller också krav på en konsekvent uppbyggd studiegång. En anpassning till enskilda elever och deras svårigheter torde knappast underlättas av gemensamma huvudmoment. De lokala studiegångar som utarbetas måste ändå ta sin utgångspunkt i generella förhållanden inom en kommun eller ett rektorsområde.

Med hänsyn till de kritiska synpunkter som framkommit under remissbehandlingen anser jag att huvudmomenten även i fortsättningen bör var uppdelade på stadier.

Samtidigt är kontakter mellan stadier liksom ett lokalt utvecklingsarbete ytterst värdefulla. Dessa kontakter bör då ske mellan en enskild högstadieskola och de låg- och mellanstadieskolor varifrån eleverna kommer. Samverkan i detta lilla format bör kunna kännas konkret och angelägen och beröra såväl studieplaner i olika ämnen som fördelning av stoff och studiebesök inom orienteringsämnen.

Huvudmoment för stadium utgör generella planeringsunderlag. För enskilda elever kan individualiseringen fortsättningsvis liksom nu innebära att de får arbeta med uppgifter som kursplanerna tar upp på ett annat stadium. En grundläggande träning i läs- och skrivfärdigheter måste fortgå oberoende av stadiegränser. Stadieövergripande tjänstgöring är här betydelsefull. Flera remissinstanser, bland dem Tyresö kommun, har betonat att ett samarbete mellan stadierna starkt främjas om lärarna regelmässigt tjänstgör över stadiegränserna.

5.6 Kursplaner för enskilda ämnen

Vid omarbetningen av kursplaneförslagen bör beaktas vad jag tidigare anfört om timplanerna och tillvalssystemet. Därutöver vill jag för enskilda ämnen anföra följande.

5.6.1 Idrott

Svenska gymnastiklärarsällskapet, Lärarnas riksförbund, länskolnämnden i Västmanlands län m. fl. har föreslagit att ämnet gymnastik i fortsättningen skall heta idrott. Idrott anses vara ett bättre samlingsnamn på alla de aktiviteter som kan förekomma i gymnastikundervisningen. Flera remissinstanser har också betonat att samgymnastik är ett viktigt medel för att utjämna könsroller.

Även jag anser att ämnet i fortsättningen bör benämnas idrott. Undervisningen i de moment där detta är lämpligt bör organiseras som samgymnastik. Uppdelningen efter kön bör endast beröra speciella moment.

Namnändringen bör samtidigt genomföras i gymnasieskolan.

5.6.2 Hemkunskap

I hemkunskap bör som jag tidigare angett ett omfattande utvecklings- och försöksarbete bedrivas. Ämnet intar en central plats då det gäller jämställdhet mellan könen och i strävan att ge eleverna en god konsumentkunskap. Det kan också ge goda exempel på arbetssätt som varvar teori och praktik, förklaring och tillämpning. De praktiska vardagsfärdigheterna bör stå i centrum för kursplanarbetet.

5.6.3 Slöjd

Även inom slöjd bör ett omfattande utvecklings- och försöksarbete bedrivas. Slöjdens ställning som samtidigt skapande och nyttobetonat ämne bör framhållas. Mer speciella moment, som t. ex. konstsoömnad, är inte självskrivna inom den obligatoriska och gemensamma kursen. Däremot kan de utgöra stimulerande uppgifter inom skolans fria sektor.

5.6.4 Maskinskrivning

Som jag tidigare anfört bör träningstillfällena i maskinskrivning obligatoriskt ingå med 30 undervisningstimmar i elevernas utbildning. Den kursplan SÖ föreslagit bör anpassas till denna tidsram.

5.6.5 Matematik

Matematikundervisningens resultat har av många ansetts vara otillfredsställande. Undersökningar har enligt SÖ visat att många elever inte har tillräckliga kunskaper i stora delar av grundskolans nuvarande kurs och att de saknar säkerhet i enkla beräkningar.

Sveriges civilingenjörsers förbund betonar att matematikämnetts innehåll bör koncentreras till de mest nödvändiga momenten och ämnets abstraktionsgrad begränsas. I synnerhet på högstadiet har, menar förbundet, matematikern visat sig ställa för stora anspråk på elevernas förmåga att tillgodogöra sig abstrakt teori- och begreppsbyggnad, vilket varit till förfång för grundläggande kunskaper och träning i räknefärdighet. Vikten av anknytning till konkreta förhållanden betonas av flera, bl. a. konsumentverket, som menar att matematikundervisningen kan belysa vad olika betalningsformer medför för kostnader, hur mycket pengar man kan tjäna genom att använda jämförpriser. Vidare borde, menar verket, konsumentkreditfrågor kunna tas upp i matematiken.

Vikten av goda färdigheter i matematik framhävs av en nästan enstämig remissopinion. I likhet med SÖ och remissinstanserna anser jag en koncentration på nödvändiga enkla färdigheter betydelsefull. Liksom i svenska bör skolans insatser vägledas av att ge alla elever möjlighet att i årskurs 9 uppnå en bestämd färdighetsnivå. Denna bör åtminstone motsvara genomsnittsnivån för årskurs 6.

Kommentarerna till allmän kurs bör som jag tidigare föreslagit utformas så att också den kursen innehåller moment för de elever som väljer naturvetenskaplig och teknisk linje.

5.6.6 Orienteringsämnen

SÖ föreslår att de för låg- och mellanstadierna speciella ämnesbeteckningarna hembygdkunskap och naturkunskap försvinner, medan innehållet i dessa ämnen bevaras inom samlingsbegreppet orienteringsämnen. Då en sådan förändring ger större enhetlighet tillstyrker jag SÖ:s förslag.

SÖ har dessutom utarbetat förslag till en för samtliga orienteringsämnen gemensam kursplan. SÖ använder inte ämnesbegreppet vid beskrivning av mål och huvudmoment. De traditionella ämnenas identitet försvinner och ersätts av ett ämnesövergripande synsätt.

Förslaget syftar enligt SÖ till en snabbare utveckling mot en samlad undervisning och mot ett undersökande och probleminriktat arbete med nära anknytning till verkligheten.

Förslaget har fått ett blandat mottagande. TCO tillstyrker SÖ:s förslag. Man har övervägt möjligheten att låta samhällsorienterande resp. naturorienterande ämnen få egna kursplaner men vid en slutlig avvägning funnit att möjligheterna till samarbete över sektorsgränserna bör understrykas genom en gemensam kursplan för samtliga orienteringsämnen. SACO/SR hävdar däremot att separata mål och huvudmoment bör förskrivas för samhälls- resp. naturorienterande ämnen på låg- och mellanstadierna. På högstadiet föreslås varje orienteringsämne beskrivas genom egna mål och huvudmoment. Vidare bör enligt SACO/SR de enskilda orienteringsämnen få bestämt angivet timtal på timplanen för högstadiet.

Ett genomgående drag i remissinstansernas kritik är oron för den naturvetenskapliga och tekniska orienteringen i skolan. Gymnasieutredningen menar exempelvis att det kan finnas en viss risk för att större lokal frihet kan leda till en försvagning av naturorienterande ämnen, åtminstone på låg- och mellanstadierna, där lärarna ofta är humanistiskt snarare än tekniskt och naturvetenskapligt orienterade. Även SAF betonar den mycket låga andelen naturvetare bland klasslärarna på låg- och mellanstadierna. Biolog-, Fysiker- och Kemistsamfunden förutsätter, utgående från regeringens direktiv för SÖ:s läroplansöversyn, att de naturorienterande ämnena erhåller ökat timtal. Vid en lokal timfördelning ligger enligt samfunden en stor risk att viktiga ämnesområden inte alls blir behandlade i de fall då tillgängliga lärare är ointresserade av dessa områden. Sådan är enligt samfunden situationen i dag på mellanstadiet. Statens naturvårdsverk anser den minskade tiden för orienteringsämnen oacceptabel.

Särskilt anses risken stor att de nya ämnena teknik och barnkunskap hamnar inne i stora teoriblock och riskerar att kvävas på grund härav. Flera kommuner, exempelvis Malmö, Eda, Norsjö och Kalix framför farhågor för detta. Den stora bristen på behöriga lärare i teknik anses göra det svårt för ämnet att hävda sin ställning i ett integrerat ämnesblock. Å andra sidan betonas också från ämnesföreträdare värdet av ett ämnesövergripande arbete. Svenska Naturskyddsföreningen stöder dessa strävanden som, enligt föreningen, kan bidra till att skapa den helhetsuppfattning som är nödvändig för att den framtida samhällsutvecklingen inte skall komma i konflikt med den ekologiska verkligheten. Sveriges Civilingenjörskförbund tillstyr-

ker att samtliga orienteringsämnen hålls samman inom gemensamt timplaneutrymme i hela grundskolan. Ett ämne som teknik har enligt förbundet starka beröringspunkter såväl med fysik, kemi och biologi som med samhällskunskap och historia.

Beträffande barnkunskap, som hittills haft 0,5 veckotimmar, föreslår SÖ att ämnet upphör som självständigt ämne och ingår i orienteringsämnen och i hemkunskap. Liknande farhågor som beträffande teknik, dvs. att SÖ:s förslag leder till att ämnet i realiteten försvinner, uttalar också beträffande barnkunskap.

TCO, som visserligen tillstyrker ett helt integrerat block för orienteringsämnen, gör beträffande barnkunskap ett avsteg från sitt principiella ställningstagande och uttalar att det är nödvändigt att stoffet utvidgas och redovisas fristående och att ämnet ges ett ökat utrymme. Ämnets vikt framhålls också av flera andra remissinstanser, exempelvis konsumentverket och Östergötlands läns landsting som skriver att det är av stor vikt att pojkar redan i grundskolan får förestående för vårdarbete. Risken för att ämnet liksom teknik integreras bort om man följer SÖ:s förslag framhålls av flera, exempelvis läns skolnämnden i Jämtlands län.

Vid en sammanvägning av skilda synpunkter måste enligt min mening både de naturvetenskapligt-tekniska ämnernas roll och barnkunska- pens ställning tillmätas stor vikt.

Debatten om de naturvetenskapliga ämnena har fått en delvis oriktig vinkling genom att man ofta utgår från en påstådd brist på tekniker och naturvetare i framtiden. Den finns emellertid inte något som tyder på en sådan brist. Enligt tillgängliga uppgifter från SCB råder sedan flera år tillbaka god tillgång på tekniker och naturvetare. SCB:s prognoser för det närmaste decenniet visar en liknande situation. Det finns givetvis inte heller någon direkt koppling mellan tid för naturvetenskapligt-tekniska ämnen i grundskolan och elevernas senare yrkesval.

Däremot är enligt min mening två andra aspekter betydelsefulla. Hur naturvetenskapligt tekniska frågor behandlas och hur olika problem löses berör inte längre enbart specialområden eller begränsade detaljfrågor. Valet av alternativa lösningar påverkar varje människas dagliga liv nu och i framtiden. Avgöranden kan inte lämnas över till specialister inom begränsade områden eller avgöras inom en elitbetonad grupp av experter. Vetenskapliga frågor har under de senaste decennierna blivit och måste bli politiserade i den meningen att inriktningen måste avgöras efter en bred samhällelig debatt. Inte minst har miljö- och energidebatterna åskådliggjort detta.

Ett starkt demokratiskt argument talar därför för att skolan ger alla en insikt i problemens dimensioner, en uppfattning om vilka problem det gäller, deras sammanhang, deras avhängighet av mänskliga prioriteringar och det pris i form av uteblivna andra fördelar som den ena eller andra lösningen kan föra med sig.

Det finns också ett viktigt metodiskt argument för att de naturvetenskapligt-tekniska ämnena skall ha en stark ställning i grundskolan. Teori

och praktik, förklaring och tillämpning, kan inom dessa ämnen variera på ett naturligt sätt. De kan ges en starkt laborativ-experimentell inriktning, bygga på iakttagelser och slutsatser ur dessa. Lärarna har i dessa ämnen relativt lätt att undvika ett ensidigt verbalt undervisningssätt, som innebär svårigheter för stora elevgrupper.

Internationella studier har framhåvt betydelsen av att naturvetenskap och teknik behandlas som en enhet vid undervisningen. Denna enhet måste framstå tydlig för eleverna både i början och vid slutet av ett avsnitt. Teori och tillämpning måste också vara intimt förbundna. En undervisning där detta samband inte ständigt framgår förfelar sitt syfte. Undervisningen måste också vara en förberedelse för en kritisk och aktiv roll i att forma samhälls- och arbetsmiljö. Naturvetenskaplig-teknisk undervisning kan därför inte isoleras från samhällsvetenskaperna. Samlade arbetsområden och ett intimt samspel mellan lärarna inom blocken samhälls- och naturorienterande ämnen är ytterst angelägna inte minst ur de naturorienterande ämnenas egen synpunkt. Undervisningen måste spela en aktiv roll i att förbereda för de processer som behövs vid produktion också i liten skala, för den "mjuka teknologin", för att ge prioritet åt produktionsmetoder som skyddar miljön.

Den inriktning jag angett bör betyda en orientering bort från traditionellt upplagt stoff i främst fysik och kemi. Åtskilliga läromedel har fortfarande kvar en besvärande ämnescentrering, brist på utblickar och hög abstraktionsnivå och abstraktionstäthet. De är utformade för specialistutbildningar, inte för att verka motiverande i en allmän medborgerlig utbildning.

För att garantera tillräckligt utrymme i skolan för naturorienterande och tekniskt stoff bör timplanen innehålla riktigheter för stoffets huvudsakliga fördelning på en samhällsorienterande och en naturorienterande-teknisk sektor. Sådana riktlinjer är angelägna inte minst på mellanstadiet. Jag har därför i samband med timplaneförslagen angett sådana tider (avsnitt 4.6 och 4.7). Vid den stadivisa fördelningen av huvudmoment bör tekniska moment också ingå i kursplanerna för låg- och mellanstadierna.

Tiden för naturorientering på mellanstadiet bör vara densamma som hittills. Minskningen av tiden för orienteringsämnen för att ge utrymme för fria aktiviteter bör således inte beröra den naturorienterande undervisningen.

För ämnesgruppen biologi, fysik, kemi och teknik på högstadiet bör rikt-tiden vara 15 veckotimmar. Detta innebär en utökning med två veckotimmar. Jag anser att dessa timmar bör komma teknik till godo. För den samhällsorienterande resp. den naturorienterande--tekniska sektorn bör gälla särskilda mål och huvudmoment. Ett samarbete över sektorsgränserna är emellertid också angeläget av de skäl som flera remissinstanser anfört. Kursplanerna bör därför kompletteras med exempel på sådana övergripande arbetsområden. Det är här särskilt viktigt att miljöfrågorna betonas.

Vad gäller religionskunskapen föreslår SÖ att detta ämne upphör

att existera självständigt med egna mål och huvudmoment. Vidare föreslår SÖ att möjligheten till befrielse enligt tillämpningsföreskrifterna till 27 § skollagen slopas.

Sammanlagt befriades år 1975 180 elever i hela landet. Jag räknar med att det även i fortsättningen kommer att resas krav på att vissa elever skall befrias från skolans religionsundervisning. Sådana krav bör även i fortsättningen tillgodoses. Det bör vara möjligt att finna praktiska lösningar som tillgodoser dem. I de fall en elev befrias från deltagande i skolans religionsundervisning måste därför enligt min mening undervisningen även i fortsättningen planeras så att religionskunskapen berör speciella lektioner.

En integration av religionskunskap enligt SÖ:s förslag tillstyrks av Sveriges kristna ungdomsråd, som menar att eleverna lättare kommer att förstå en livsuppfattning när de får se den i sitt naturliga sammanhang. Svenska kyrkans utbildningsnämnd betonar att humanister och naturvetare med fördel bör kunna arbeta tillsammans med de stora överlevnadsfrågorna, internationella rättvisefrågor, kapprustningshot och de ekologiska sambanden. Religionskunskap bör därför enligt nämnden vara integrerat med andra ämnen.

Kyrkobräderna finner religionsundervisningens integrering i blocket orienteringsämnen i och för sig lämplig och ägnad att undanröja risken för att ämnet uppfattas som isolerat. Förbundet vill dock att läroplanen skall innehålla en bestämmelse om minimiantal timmar. Samkristna skolnämnden menar att onödig ämnessplittring måste motverkas och instämmer beträffande önskvärdheten av samverkan mellan olika ämnen och lärare. Där emot kan nämnden inte acceptera ett utplånande av de olika orienteringsämnenas karaktär och profil. Liknande ståndpunkt intar Förbundet kristendom och skola.

Som jag tidigare förordat bör särskild tid anges för den samhällsorienterande sektorn. Religionskunskap bör ingå i denna. Det är viktigt att elevernas frågor om liv och död, mening och meningslöshet verkligen tas upp av skolan och inte skjuts undan till det man inte hinner med. Det är också nödvändigt, med tanke på den ökade religiösa mångfalden i samhället, markerad både av invandrare med andra religiösa traditioner än de svenska och av s. k. nyandliga rörelser, att det svenska kristna arvet konfronteras med andra religiösa traditioner. Studium såväl av den svenska kristna traditionen med Bibeln i centrum som av andra religiösa traditioner måste i framtiden ges motsvarande utrymme i läroplanen som nu.

5.6.7 Svenska

Svenskläraryöreningen menar att SÖ:s förslag till kursplan i svenska innebär en nedvärdering av systematisk inläring av baskunskaper och träning av basfärdigheter, t. ex. tala, läsa och skriva. Föreningen hyser oro för att detta synsätt kan komma att missgynna särskilt de barn som har mindre goda möjligheter till aktiv språkutveckling. Över huvud taget är

kritiken av behandlingen av kommunikationsfärdigheterna tala, läsa och skriva mycket framträdande i remissvaren. Som jag tidigare anfört måste stor vikt i skolan läggas vid träningen av grundläggande färdigheter. Liksom för matematik måste skolans insatser vägledas av strävan att ge alla elever möjlighet att uppnå en god läs- och skrivfärdighet. Material med detta syfte bör genom SÖ:s försorg ställas till skolornas förfogande. Ett målkriterium med samma klarhet som föreslagits inom det tidigare omnämnda LÄSK-projektet bör eftersträvas.

Att elevernas rätt att få goda färdigheter i att tala, läsa och skriva betonas, får dock inte undanskymma den roll som litteratur, saga, drama och bild också spelar för elevernas personlighetsutveckling. Jag vill liksom SÖ betona den roll litteratur bör få spela i svenskundervisningen. Litteraturen ger näring åt språket och är en av förutsättningarna för en begreppsutvecklande språkundervisning.

Svenska som främmande språk utreds för närvarande av SÖ. Göteborgs kommun har föreslagit att särskild kursplan utarbetas. Frågan bör prövas i samband med SÖ:s översyn av det nu framlagda förslaget.

5.6.8 Bild

SÖ har föreslagit att teckning byter namn till bild. Med få undantag tillstyrks förslaget av remissinstanserna.

Jag finner också att det nya namnet bättre uttrycker ämnesinnehållet. Bild bör samtidigt införas som ämnesbeteckning i gymnasieskolan.

5.6.9 Musik

Jag har föreslagit att musik på högstadiet skall äga rum under två veckotimmar i delad klass. Det bör uppdras åt SÖ att överväga om detta föranleder ändrad kursplan.

5.6.10 Allmänt

Vad gäller den allmänna frågan om kursplanernas innehåll har remissinstanserna bidragit med ett stort antal synpunkter. Nordiska ministerrådets sekretariat för kulturellt samarbete har påpekat att regeringarna i länderna förbundit sig att främja kännedom om de nordiska ländernas språk, kultur och samhällsförhållanden.

Totalförsvarets upplysningsnämnd liksom Försvarets skolnämnd framhåller att det finns grund för en obligatorisk undervisning om totalförsvaret genom riksdagens beslut om en sådan år 1962 (prop. 1962: 74, SU 1962: 62, rskr 1962:171). Totalförsvaret har en viktig funktion i samhället både ekonomiskt och personellt. Även av detta skäl förtjänar totalförsvaret enligt min mening en plats i undervisningen om vårt samhälle. I samband med att frågor om totalförsvaret tas upp i skolans undervisning bör också frågor om fredsfostran och konfliktlösning belysas.

Remissynpunkterna bör beaktas av SÖ då förslagen till kursplaner

omarbetas. De nordiska inslagen bör förstärkas. Omarbetningen bör ske i samråd med personalorganisationerna. Ämnesföreningarna bör dessutom beredas tillfälle att ge synpunkter. Det ankommer på regeringen att slutligt ta ställning till och fastställa kursplanerna.

6 Arbetsätt

6.1 Huvudlinjer

I ett kapitel om arbetsätt tar SÖ upp vissa principiella beskrivningar av hur arbetet kan läggas upp. På de flesta punkter innebär detta enligt SÖ ett förtydligande av principer i Lgr 69.

Utgångspunkten har utsatts för viss kritik. En diskussion av arbetsättet borde, har man menat, inte utgå från principer i Lgr 69 utan från en uppföljning av och utvärdering av om dessa principer fungerat väl och vad som eventuellt hindrat deras genomförande. Gymnasieutredningen anför exempelvis att det hade varit värdefullt om SÖ i samband med läroplansöversynen närmare hade redovisat de erfarenheter som man fått inom det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet av hur skolarbetet förändrats, vilka hinder och svårigheter som har funnits och vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att ett lokalt utvecklingsarbete skall komma igång.

En sådan utgångspunkt, som bör vara naturlig i framtida läroplansöversyner, hade underlättat remissinstansernas ställningstagande. I stort vinner emellertid den utveckling som SÖ föreslår allmän anslutning. SÖ betonar således ett undersökande och experimentellt arbetsätt, verklighetsförankring, probleminriktning, färdighetsutveckling, individualisering, samarbete, medinflytande och medansvar.

SACO/SR menar, att de pedagogiska tankegångar om arbetsättet i skolan som SÖ redovisar är allmänt vedertagna. Största hindret för ett genomförande är brist på resurser i form av tid, lokaler och läromedel, utbildning och fortbildning av skolans personal, skolledningens dimensionering etc. TCO ser förslaget som ett viktigt bidrag till skolans utveckling. Det är, menar TCO, en ganska allmän uppfattning bland lärarna att goda resultat inte längre kan uppnås genom att läraren enbart förmedlar ett stoff till eleverna. Det finns risk för att en ensidigt lärarledd undervisning, styrd av detaljerade kursplaner och allt omfattande läromedel, passiviserar eleverna. Liksom SACO/SR betonar TCO starkt att insatser i form av fortbildning, lokaler etc. är en förutsättning för att arbetsättet skall utvecklas. SÖ:s förslag stämmer också väl överens med de tankegångar som vägledde SIA-utredningen och som behandlades vid riksdagens beslut om skolans inre arbete.

Förslagen anknyter till en lång tradition. De överensstämmer i allt väsentligt med vad som hävdades redan i 1920-talets debatt och i den tidens

försöksverksamhet med arbetsskolemetodik. Tankegångarna har sedan återkommit i utredning efter utredning. Remissopinionen visar att förslagen nu också har blivit allmänt accepterade. De bör därför i huvudsak kunna vara vägledande för utvecklingsarbete och fortbildning.

Som en allmän riktlinje för utformningen av läroplanens kommentartexter bör gälla att de bygger på konkreta exempel. Ord som verklighetsförankring, undersökande arbete och probleminriktning är vaga. Ofta torde det vara så att riktlinjer av detta slag är tänkta för vissa ämnen men sedan lanseras generellt. De blir svepande generaliseringar och får lätt något slagordsmässigt över sig. Det är av större värde att i kommentartexterna ge konkreta beskrivningar av olika arbetssätt, deras förutsättningar, problem och resultat.

Verklighetsförankring är exempelvis ett mångtydigt begrepp. Det är svårt att utan vidare inse dess konkreta konsekvenser i vitt skilda ämnen som engelska, musik, idrott och historia. Det är inte heller klart vems verklighetsuppfattning som skall gälla. Barnets uppfattning skiljer sig från den vuxnes. Olika ideologier och livsåskådningar ger olika tolkningar av verkligheten. Inom skilda socialgrupper upplevs den olika.

Rent allmänt bör det i de flesta situationer vara rimligt att utgå från elevernas verklighetsbild, att bygga vidare på deras egen nyfikenhet och deras egna frågor. Den välstrukturerade kunskapsmassa som finns samlad inom olika traditionella ämnen får aldrig vara startpunkt för skolarbetet. Men lika viktigt är att undervisningen sedan för eleverna vidare och vidgar deras verklighetsuppfattning utöver det provinsiella i tid och rum. Till verkligheten hör inte bara samhälle och natur utan också känsloupplevelser, kulturliv, livsåskådningar och ideal av skilda slag.

I sammanhanget vill jag citera Åtvidabergs kommun som uttalar följande:

Samhälls- och verklighetsförankring skall i högre grad än nu vara grunden för skolarbetet. Men verkligheten uppfattas olika under olika utvecklingsstadier. Abstraktion och systematik kan inte helt uteslutas. All verklighet kan inte uppfattas genom praktisk erfarenhet . . . Ett experimentellt arbetssätt, upptäcktspedagogik, kan förordas i stor utsträckning. Det kan i lyckliga fall öka vetgirighet och intresse för studierna. Men skolan måste också visa vägen till böckerna, där många människors erfarenheter och kunskaper finns samlade.

Under lång tid har debatten om skolans arbetssätt gällt balansen mellan teori och praktik. Diskussionen har ibland varit oklar, eftersom ordet praktik använts i åtminstone tre olika betydelser.

Dels har praktik betytt praktik i arbetslivet utanför skolan. Att kontakterna mellan skola och arbetsliv vidgas är väsentligt och en omfattande försöksverksamhet med praktisk arbetslivsorientering under sex till tio veckor pågår. Som jag senare kommer att förorda måste denna verksamhet bli en del av den nya läroplanen.

Dels har mer praktik ibland betytt utökad timutrymme för vissa ämnen som betecknas som praktiska, t. ex. slöjd och hemkunskap. I jämförelse med Danmarks och Norges nyligen -- år 1976 resp. år 1974 - reformerade skolväsende har det svenska redan nu betydligt mer "praktiska" ämnen som obligatoriska i skolan. En utökning på timplanen är inte möjlig åtminstone på högstadiet med hänsyn till andra inslag som också måste ingå i kursplanerna.

För det tredje har utökad praktik betytt ett förändrat arbetssätt i skolans ämnen, där iakttagelser, teori och tillämpning varvas. Det kan enligt min mening vara ett värdefullt arbetssätt för eleverna att få tillägna sig kunskap genom att själva få erfara, reflektera och pröva. Det är emellertid långt ifrån tillämpligt inom alla områden. Ingen människa kan få direkt erfarenhet av allting. Eleverna måste därför också lära sig ta del av andras erfarenheter även om det blir en begränsad kunskap på teoretisk grund. De måste lära sig utnyttja böcker och bibliotek.

Teoribildning -- att eleverna får dra slutsatser av sina iakttagelser och att de får lära sig inse samband i samhälle och natur -- är nödvändig i skolan. Samtidigt har undervisning alltid inneburit en stark tendens att det teoretiska tagit överhanden. Eleverna har ibland enbart fått ta del av andras iakttagelser på boklig väg. För att vinna tid har iakttagelser och experiment begränsats och tillämpningarna kan ha uteblivit. För många elever leder ett sådant ensidigt arbetssätt lätt till skoltrötthet.

Jag anser det därför väsentligt att ett undersökande och experimentellt arbete ges stort utrymme.

Ytterligare ett förhållande av grundläggande betydelse för skolans arbetssätt måste betonas. Skolan kan aldrig få utgå ifrån att ett och samma arbetssätt passar alla elever. Den individualisering som skolan eftersträvar kan innebära att olika elever får olika lång tid för att lära sig något. Den kan också vara en individualisering av stoffet, en intresseindividualisering. Hela skolans program av tillval, fria aktiviteter och elevvalda teman och "överkursuppgifter" av olika slag syftar till detta. Men, och det är särskilt viktigt att framhäva i detta sammanhang, en individualisering måste också innebära ett individualiserat arbetssätt. Det finns inget studiesätt som är det bästa för alla elever. Skolan måste respektera detta liksom den måste respektera att ingen metod är den bästa för alla lärare.

Hemuppgifter för eleverna utgör en del av skolans arbetssätt. Utbildningsutskottet anförde år 1975 i sitt betänkande 1975/76:3 bl. a. att hemuppgifternas syfte kan vara att utveckla goda arbetsvanor. Att lära eleverna att ta ansvar för en uppgift, avpassad efter deras individuella förmåga är, enligt utskottets uppfattning, en väsentlig del av den karaktärsdanning som skolan skall ge.

Enligt min mening är det viktigt att skolans personal, elever och föräldrar inser, att hemuppgifter är en del av skolarbetet, som är av betydelse för elevens utveckling. Dessa uppgifter måste planeras noggrant och uppfölj-

ningen i skolan är nödvändig. SÖ bör ges i uppdrag att omarbete gällande anvisningar så att nya anvisningar kan tillämpas fr. o. m. läsåret 1980/81.

Nivågruppering diskuteras av några remissinstanser. Frågan om olika grupperingar i skolan var föremål för ingående diskussion i samband med utredningsarbetet om skolans inre arbete.

Utbildningsutskottet konstaterade (UbU 1975/76:30), att nivågruppering kan vara motiverad för att ge tillfälle till systematisk träning i därför lämpade delar av olika ämnen. Utskottet underströk vikten av att sådan gruppering blir kortvarig och i varje fall inte överstiger en termin. Riksdagen anslöt sig till dessa bedömningar.

Jag delar de bedömningar som tidigare kommit till uttryck. Nivågruppering kan vara nödvändig för att effektivt kunna träna in vissa färdigheter. Tillämpad under längre tid eller i flera ämnen kan den emellertid vara till uppenbar skada både för inläringen och för elevernas självkänsla. I skolarbetet är det nödvändigt att utgå ifrån att klasser och arbetsenheter skall vara heterogent sammansatta. Kommentarmaterialet till läroplanen bör återge riksdagens ställningstagande. Det är viktigt att betona nivågrupperingens både för- och nackdelar liksom den övre tidsgräns som angetts.

6.2 Temastudier och projektarbeten

I avsnitten om tillval och timplaner för SÖ fram förslag om projektstudier i skolan.

SÖ menar att ett projektinriktat arbete efter hand kommer att bli vanligt förekommande under en stor del av skolveckan. För att stimulera till en snabbare utveckling av detta sätt att arbeta föreslår SÖ att en viss del av tiden för undervisning i de obligatoriska ämnena avsätts för sådant projektinriktat arbete. Anmärkning om detta bör enligt SÖ införas i timplanerna. Någon begränsning av tiden för projektstudier föreslås inte.

Remissinstanserna är i allmänhet positiva till att projektarbete utvecklas i skolan. TCO menar att projektarbete över ämnesgränserna är en av de viktigaste delarna i en förändrad grundskola. TCO stöder därför förslaget att tid anslås för probleminriktade studier av projektkaraktär utan att man anger hur lång denna tid skall vara. RHS anser att det föreslagna arbetssättet har stora förtjänster, men att det tillhör den typ av pedagogiska reformer som svårligen kan kommenderas fram. Obligatoriska projektstudier avvisas av SACO/SR. Projektstudier förekommer, anför man, redan i dag i grundskolan på initiativ av lärare och elever. Ett åliggande om att genomföra projektstudier skulle strida mot den pedagogiska friheten för lärarna och dessutom troligen motverka den positiva inställning till projektstudier som i dag finns hos många lärare och elever. SACO/SR betonar också att projektstudier förutsätter goda kunskaper. Det är, menar man samtidigt, dock en fördel att lära sig tillämpa sina kunskaper i olika projekt. Samma bedömning framförs av Växjö kommun m. fl.

Att det finns problem med det föreslagna arbetssättet framhålls dock också av många. TCO menar att lärare och elever behöver stöd i form av läromedel, lokaler, utrustning, fortbildning m. m. om projekt skall kunna igångsättas och genomföras. Inget försök att utreda vad projektstudier kan innebära görs enligt TCO av SÖ. Geografilärarnas riksförening uttalar, att SÖ tycks ha fruktat en föråldrad, lärarstyrd undervisning som tar all tid till ämnesbundet faktainlärande. Motsatsen, skriver man, tycks numera i många utbildningar vara ostrukturerade projektstudier som resulterar i kollage. Förarbetet är ofta klipp av fakta, inte bearbetning av fakta. Svenskläraryöreningen och Stockholms skoldirektion framhåller, att det är stor risk att svagpresterande elever kommer bort och inte får den systematiska träning de behöver. Att lärarutbildningen inte är inriktad mot projektstudier framhålls av bl. a. Ludvika kommun.

Vid ett ställningstagande till förslagen är det enligt min mening nödvändigt att hålla isär tre olika frågor nämligen

- 1 det fria stoffvalet
- 2 hur stoffet i skolan grupperas
- 3 med vilka arbetsmetoder stoffet behandlas.

Redan tidigare har jag behandlat stoffvalet i skolan. För att kunna skapa motivation i en tonårsskola är det nödvändigt att i betydligt större utsträckning än nu gå elevernas intressen till mötes eller möjliggöra för skolan att hos eleverna utveckla olika intressen. Den gemensamma kursen inom de obligatoriska ämnena måste därför kunna beskäras till förmån för olika fördjupningsuppgifter inom ämnena. Tiden för fördjupningsstudier bör, som jag tidigare motiverat, beräknas till cirka tolv veckotimmar. Till sammans med tid för tillval och för fria aktiviteter ökas därmed det fria stoffvalet inom skolan.

Att tid på detta sätt avsätts för elevernas fria val är en tim- och kursplanefråga. Den berör inte arbetssättet. I analogi med vad som sedan år 1966 gällt för gymnasieskolan, där motsvarande arrangemang finns, har jag använt termen temastudier.

Stoffgrupperingen i sin tur har utförligt diskuterats i tidigare läroplaner. Vid en utpräglad ämnesundervisning är stoffet ordnat i ämnen, vart och ett med sin egen systematik. Ämnets område är klart avgränsat. Olika moment sammanhänger med och bygger på föregående. Detta ger, enligt de metodiska anvisningarna i Lgr 69, reda och stadga åt undervisningen. Stoffet blir nära knutet till lärarnas utbildning, vilket underlättar en konkret och sakriktig behandling. Samtidigt minskas emellertid, som framhålls i anvisningarna till Lgr 69, möjligheterna att låta eleverna tillägna sig tillräckligt mångsidiga föreställningar, begrepp och erfarenheter. Många elever har svårt att fatta sammanhang mellan ämnen när dessa presenteras isolerade.

Man har därför ibland lagt tonvikten vid olika enheter inom ämnet, s. k. arbetsområden. I andra sammanhang har läroplanerna använt uttrycken

intresseområden eller arbetsområden för att markera stoff som eleverna kan överblicka och bearbeta på egen hand. Hänsyn till de olika ämnenas systematik har fått träda i bakgrunden.

Vid s. k. samlad undervisning går man inte ut ifrån ett ämnesindelad stoff utan bygger upp undervisningen kring valda stoffenheter i den form eleverna möter dem ute i livet. På högstadiet kräver samlad undervisning samplanering mellan flera olika lärare.

Det ligger enligt min mening ett stort värde i en sådan samverkan över de traditionella ämnesgränserna. Jag har därför föreslagit att kursplanen i orienteringsämnen blir så utformad att den underlättar en sådan planering. Det kursplanearbete jag förordat kring olika vardagsfärdigheter inom hemkunskap och slöjd och kring olika konsumentfrågor åsyftar samma utveckling.

Att tid avsätts för fördjupningsstudier i form av olika teman som elever och lärare väljer innebär dock inget krav på en sådan ämnesövergripande uppläggning. Däremot är det betydelsefullt att man i fortbildning, i läromedelsutformning och i kommentarmaterial från SÖ underlättar för de lärare och elever som väljer en samlad undervisning.

Det finns slutligen ingen entydig koppling mellan hur stoffet i skolan grupperas å ena sidan och vilka arbetsmetoder och undervisningsformer som kommer till användning eller bör användas å den andra sidan.

En strikt ämnesorienterad undervisning kan i dag ske i form av den traditionella pedagogiken, där läraren muntligt redogör för ett stoff eller eleverna på egen hand läser in det i böcker eller får del av det via filmer, bildband eller studiebesök och diskussioner. Många lärare kan med sådant arbetssätt skapa utomordentligt stimulerande och elevaktiva lektioner. Men arbetet kan lika väl vara upplagt som en undersökning där olika iakttagelser och erfarenheter sammanställs, bearbetas och redovisas. Det kan också bestå i gruppdiskussioner kring olika värderingsfrågor inom ämnesområdet. Det kan i hög grad innebära krav på elevernas egen planering av studiet av olika ämnesområden.

En samlad undervisning inom ett arbetsområde som innefattar stoff från flera traditionella ämnen kan också i princip behandlas med olika arbetsmetoder. Arbetet består ganska ofta enbart av passiva avskrivningsövningar ur böcker i skilda ämnen – ofta med ledning av en arbetsbok eller instruktion som eleverna inte varit med om att utforma. Men det kan också innebära anknytning till ett aktuellt intresseområde, utgå från elevernas egen planering, innefatta omfattande fältstudier och bearbetning av insamlad material, dvs. en undersökande metodik, och träning i att redovisa stoffet på ett äskådligt sätt.

Mitt förslag att tid skall avsättas för temastudier innebär inget krav på något speciellt arbetssätt. Det måste i detta sammanhang liksom i övrigt ankomma på lärare och elever att välja det arbetssätt som man finner bäst. Jag utgår dock från att man vill undvika passiva avskrivningsövningar.

Innehållet i ett tema skall hålla sig inom ramen för huvudmomenten i det eller de berörda ämnena. Men det syftar till att vara en fördjupning inom ett begränsat område och det ger eleverna möjlighet att tillämpa tidskrävande arbetsmetoder.

Det tematiska arbetet kan vara gemensamt för flera årskurser, för en arbetsenhet, för en klass eller bestå av olika studier utförda av skilda elevgrupper. Omfattningen blir beroende av hur många skilda arbeten som en lärare eller ett arbetslag menar sig kunna handleda samtidigt. Inget hindrar givetvis att eleverna väljer att fortsätta arbetet med temastudier under icke timplanebunden del av skoldagen. Tvärtom är det angeläget att knyta ihop dessa verksamheter och därmed också skapa ett samarbete mellan lärare och andra, från föreningar och organisationer.

Flera olika teman bör behandlas under ett läsår. Om man redan på våren före det aktuella läsåret beslutar hur tiden för temastudier skall läggas ut bör också schemalaggningsen kunna anpassas efter temaplaneringen. Det bör då utan större svårighet vara möjligt att ägna långa sammanhängande pass åt temastudierna. Om man under tiden för temastudier periodläser och koncentrerar arbetet till vissa veckor under läsåret får eleverna ytterligare möjligheter att ägna sig åt mer omfattande arbetsuppgifter. Vanan vid att arbeta på detta sätt bör successivt byggas upp hos eleverna.

6.3 Läromedel för grundskolan

I anslutning till propositionen 1973:76 angående samhällsinsatser på läromedelsområdet och propositionen 1974:13 angående vissa läromedelsfrågor beslutade riksdagen om en annan ordning för registrering, granskning och antagning av läromedel för grundskolan m. fl. skolformer fr. o. m. den 1 juli 1974 (UbU 1973:28, rskr 1973:242, UbU 1974:15, rskr 1974:155). Vid denna tidpunkt upphörde Statens läroboksnämnds verksamhet, som huvudsakligen bestått i att granska och godkänna läroböcker. I stället inrättades statens institut för läromedelsinformation (SIL), med vidare uppgifter på läromedelsområdet. En av dessa var att upprätta ett centralt läromedelsregister för att förbättra informationen till kommuner och skolor.

Samtidigt infördes begreppet centralt läromedel. Med stöd av riksdagens beslut definierades detta begrepp i förordningen (1974:438) om registrering och granskning av vissa läromedel på följande sätt (jfr prop. 1974:13, s. 22).

Läromedel som täcker väsentliga delar av ämne, ämnesgrupp eller kursmoment, som anges i gällande läroplan, och förser eleverna med instrument som hjälper dem att planera och organisera sina studier, öva färdigheter, inhämta fakta och sätta in dessa i ett meningsfullt sammanhang.

SIL prövar om ett läromedel är att anse som centralt enligt denna definition. Är så fallet, förs läromedlet in i läromedelsregistret. Avser läromedlet

samhällsorienterande ämnen, fordras för registrering dessutom att SÖ:s läromedelsnämnd godkännt läromedlet.

SÖ ger i sitt förslag till förändring av grundskolans läroplan läromedelsbegreppet en vidgad innebörd med syftet att därmed vidga gränserna för vad som kan komma till användning i skolarbetet. Enligt förslaget innefattar läromedelsbegreppet alla de olika pedagogiska hjälpmedel som utnyttjas i undervisningen.

Enligt min mening finns ingenting att invända mot ett vidgat läromedelsbegrepp. Det är dock uppenbart att läromedel av ett mer traditionellt slag måste spela en viktig roll i framtiden, bl. a. för att ge fasthet och sammanhang i studierna. Valet av läromedel är en del av undervisningsplaneringen, som bör ske i samverkan mellan lärare och elever. Inom ramen för denna bestämmer man sig för vad man vill uppnå i undervisningen och vilka metoder som skall tillämpas. Ett sådant lokalt val av läromedel, knutet till lärares och elevers val av mål och arbetssätt, blir anpassat till de skilda förhållanden som gäller i olika skolor. I detta val bör även vägas in åtgärder för att åstadkomma verklighetsstudier i natur och samhälle.

Ett vidgat lokalt ansvarstagande präglar skolutvecklingen i dag. Som ett led i detta vidgade ansvar föreslår SÖ, att begreppet centralt läromedel tas bort ur skolförordningen. Flertalet av de remissinstanser som berört frågan instämmer i SÖ:s förslag.

Förslaget bör enligt min mening prövas mot bakgrund av de bestämmelser som nu reglerar elevens rätt till vissa läromedel. Även framgent bör eleven garanteras tillgång till läromedel som täcker väsentliga delar av ämnen, ämnesgrupper eller kursmoment som anges i gällande läroplan. Begreppet centralt läromedel bör därför även i fortsättningsvis finnas kvar. Jag vill dock anmäla att regeringen tidigare denna dag beslutat att i tilläggsdirektiv uppdraga åt utredningen (U 1976:04) om läromedelsmarknaden (ULÅ) att överväga om det är möjligt att även utan begreppet centralt läromedel se till att eleverna får tillgång till läromedel i den utsträckning som jag angett.

Enligt 5 kap. 13 § skolförordningen (1971:235, 13 § ändrad senast 1978:988) antas läromedel av skolstyrelsen. Denna bestämmelse bör i fortsättningen endast gälla centralt läromedel. I fråga om övriga läromedel och material som fordras i undervisningen bör valet göras av den enskilda skolan – rektor i samråd med berörda lärare och elever – inom den ram som skolstyrelsen anvisar.

Obligatorisk förhandsgranskning sker numera endast av läromedel i samhällsorienterande ämnen. Denna granskning utförs av SÖ:s läromedelsnämnd som också avgör vilka ämnen som skall räknas till samhällsorienterande ämnen.

Förhandsgranskningen av läromedel i religionskunskap och samhällsorienterande ämnen bör enligt min mening bibehållas tills vidare. Sådan förhandsgranskning bör dock i likhet med vad som nu är fallet endast göras av läromedel som ryms inom den definition som nu gäller för centralt läromedel.

I de tilläggsdirektiv jag givit utredningen om läromedelsmarknaden (ULÄ) ingår också uppdrag att utredningen bl. a. skall pröva i vilken utsträckning förhandsgranskning av läromedel är motiverad och om läromedelsnämnden kan ersättas av ett organ med uppgifter motsvarande en opinionsnämnd.

Enligt nuvarande bestämmelser i 2 kap. 27 § skolförordningen (27 § ändrad 1975:269) skall elev i grundskolan av centrala läromedel som gåva få behålla läromedel i den utsträckning som krävs för en allmän överblick av det huvudsakliga innehållet i lärokursen. I propositionen 1973:76 angående samhällsinsatser på läromedelsområdet anförde föredraganden pedagogiska och sociala skäl för detta. I och med att eleven får ett läromedel som gåva är det större möjligheter för henne att aktivt arbeta i materialet: göra understrykningar, anteckningar etc. Det kan även finnas andra pedagogiska skäl till att eleven bör ha läromedlet som gåva och inte som lån.

SÖ föreslår att föreskriften att vissa läromedel skall ges eleven som gåva utgår. Remissreaktionen är blandad. TCO t. ex. uttalar att eleverna fortfarande bör få vissa läromedel som gåva och att vissa riktlinjer erfordras i detta sammanhang för kommunernas handlande. Historieläraarnas förening menar, att man kan utgå från att elever från studiemotiverade hem kommer att få läromedel genom föräldrarnas inköp. De sociala och de pedagogiska skälen är kopplade till varandra. I många fall kan det vara väl motiverat av dessa skäl att eleven har ett eget läromedel, som inte utgörs av ett lån som skall återlämnas.

Flera remissinstanser framhåller å andra sidan att gåvoskyldigheten i nuvarande omfattning och med nuvarande koppling till begreppet centralt läromedel är dels en dyr dels en ur pedagogisk synpunkt tveksam lösning.

För egen del anser jag att principen att eleven skall få behålla vissa läromedel som gåva bör bibehållas. Det eller de läromedel som ges som gåva skall täcka väsentliga delar av ämnen, ämnesgrupper eller kursmoment i gällande läroplan och därmed ge en allmän överblick av det huvudsakliga innehållet i lärokursen eller vara ett väsentligt hjälpmedel i undervisningen, såsom lexikon eller kartböcker. Pedagogiska och inte formella skäl bör avgöra valet av gåvoläromedel.

Statens handikappråd och SIL har i sina remissvar berört frågan om läromedel för minoriteter. Statens handikappråd anser, att det krävs större resurser för att tillgodose det ökade behovet av läromedel till elever som av olika skäl har speciella behov. Hit hör t. ex. de språkliga minoriteterna. SIL framhåller att integrationen av handikappade elever kräver mer resurser även på läromedelsområdet. SIL betonar därför behovet av en förstärkning av rikscentralerna för pedagogiska hjälpmedel för handikappade och ökade medel för produktionstid. SIL föreslår även att en rikscentral för invandrarläromedel inrättas.

Jag är inte beredd att nu tillstyrka inrättandet av en rikscentral för invandrarläromedel. Övriga förslag i fråga om läromedel för minoriteter avser jag också att pröva i ett senare sammanhang.

Läromedlen utvecklas ständigt. Arbeta med en sådan utveckling be-

drivs bl. a. inom SÖ. Jag förutsätter att man i detta arbete tar upp frågor som aktualiseras genom förslagen i denna proposition.

Enligt SÖ:s bedömning behöver en ny läroplan inte föranleda några större förändringar i fråga om kommunernas kostnader för läromedel. Samma bedömning bör gälla för den av mig föreslagna läroplanen.

6.4 Några förutsättningar för att utveckla arbetssätten

Flera olika åtgärder som jag föreslagit bör göra det lättare för lärare att i förtsättningen arbeta med mer individualiserade arbetssätt.

I många fall har stora undervisningsgrupper hindrat önskvärda arbetssätt. Av tradition har undervisningsgrupperna varit särskilt stora på mellanstadiet. Samtidigt är mellanstadiet en tid då mycket av grundläggande färdighetsträning äger rum. Genom mitt förslag att fria aktiviteter införs på stadiet samtidigt som förstärkningsresursen utökas kommer undervisningsgrupperna att kunna minskas. Det bör i första hand ske vid träning av grundläggande färdigheter.

Den decentralisering som följde av SIA-reformen har gjort det möjligt för den enskilda skolan att anpassa klass- och gruppstorleken efter aktuella problem och efter det arbetssätt man planlagt. Samverkan mellan lärare i arbetslag underlättar i hög grad ett arbete med varierande metodik. Det nya statsbidragssystemets och särskilt den s. k. förstärkningsresursens konstruktion innebär också att man nu kan skapa arbetslag av lärare med olika utbildning. En teckningslärare kan exempelvis ingå i ett arbetslag som behandlar ett historiskt tema, en historielärare kan medverka i ett arbetslag kring bostads- och miljökunskap. Hemkunskapslärare och klasslärare kan samarbeta på låg- eller mellanstadiet.

Införande av samlad skoldag med olika aktiviteter i grupper och i studiecirkeform, samverkan mellan lärare och föräldrar, föreningsaktiva och representanter för olika organisationer innebär också större möjligheter för alla att obundna av centrala direktiv och läromedel utforma olika program.

Eleverna skall numera delta i klassråd och i konferenser om arbetssätt och läromedel. Det blir därigenom lättare för skolan att anpassa arbetssättet efter olika behov. Men det bör också kunna leda till att alla, även eleverna, känner ett medansvar för hur skolans inre arbete utvecklas.

Väsentliga förutsättningar för arbetssättets utveckling är det fria studievalet. Om elever och lärare själva väljer och planerar olika teman finns goda förutsättningar för att man skall slippa den tidspress som annars har varit en av de främsta anledningarna till skolarbetets teoretisering. Att man gör en klar åtskillnad mellan nödvändiga och önskvärda kunskaper bör ha samma effekt.

Utveckling av arbetssättet fordrar också tid för planering, diskussion och utvärdering. En utbyggnad av skolledningen har skett i samband med SIA-reformen. Till denna fråga och vilka insatser som bör göras inom fortbildningen och för att befrämja genomförandet av läroplansreformen återkommer jag i avsnitt 10.

7 Betygsättning i grundskolan m. m.

7.1 Inledning

Frågan om betyg i grundskolan och andra skolformer har varit föremål för flera utredningar. 1957 års skolberedning diskuterade i betänkandet (SOU 1961:30) Grundskolan olika alternativa möjligheter från full betygsfrihet till en mer begränsad förekomst av betyg. Beredningen föreslog att den s. k. relativa betygsskalan skulle införas i grundskolan. Regering och riksdag anslöt sig till förslaget (prop. 1962: 54 s. 293, SäU 1962:1, rskr 1962: 328).

Samma betygssystem infördes i dåvarande gymnasiet och fackskolan i samband med 1964 års gymnasierform (prop. 1964:171, SäU 1964: 1, rskr 1964: 407).

År 1969 fick SÖ regeringens uppdrag att utreda behovet av betyg i skolväsendet samt betygsättningens effekter, funktion och form. SÖ utsåg en arbetsgrupp inom verket med uppgift att utreda frågorna. År 1971 överlämnade gruppen sin rapport Betygsättningen i grundskola och gymnasieskola. Sedan rapporten remissbehandlats överlämnade SÖ ett förslag till regeringen i frågan. SÖ ansåg i sitt förslag att det måste bedömas som helt oralistiskt med en betygslös skola inom en överskådlig framtid och menade att man vid dåvarande tidpunkt inte kunde undvara betygen eller ersätta dem med andra instrument. SÖ föreslog även att den relativa betygsättningen borde överges och ersättas med en kursrelaterad betygsättning. SÖ begränsade i övrigt sitt förslag till mindre justeringar av det gällande betygssystemet och föreslog att betygsfrågan i dess helhet skulle utredas av en politiskt sammansatt utredning.

En livlig debatt följde på SÖ:s betygsförslag. År 1973 tillkallades en parlamentarisk utredning om betygsättningen i grundskolan och gymnasieskolan (U 1973:01) med uppdrag att pröva "att med utgångspunkt i skolöverstyrelsens förslag finna en lösning om vilken i allt väsentligt enighet kan nås". Utredningen antog namnet 1973 års betygsutredning (BU 73). I april 1977 avlämnade utredningen sitt betänkande (SOU 1977:9) Betygen i skolan. Betänkandet har remissbehandlats.

7.2 Betygen i grundskolan

I fråga om betygsättningen i grundskolan gäller för närvarande följande. Betyg ges i årskurserna 3, 6 och 7 vid slutet av vårterminen samt i årskurserna 8 och 9 vid slutet av varje termin. Skolstyrelsen i kommunen kan besluta att betyg i årskurs 3 och 6 skall ersättas med annan form av besked.

Såsom betyg används någon av siffrorna 1–5, av vilka siffran 5 anger högsta betyg. Betygsättningen är relativ och betygssystemet kännetecknas

av att man utgår från de faktiska prestationerna för hela elevgruppen som läser den aktuella kursen, den s. k. referensgruppen. Anvisningarna för betygsättningen anger en generell riktlinje för hur betygen bör fördela sig i referensgruppen. Denna procentuella fördelning ansluter till den s. k. normalfördelningen, som för samtliga elever i riket i kurser av samma slag bör vara följande:

Betyg	1	2	3	4	5
Procent	7	24	38	24	7

Betyg 3 ges, när elevens kunnsighet och färdighet bedöms som medelgod för den kurs betyget avser. Begreppet medelgod hänför sig till ett representativt elevmaterial och inte till den enskilda klassen eller gruppen. Det samma gäller spridningen på lägre och högre betygsgrader.

BU 73 har utförligt diskuterat de olika syftena med betygsättningen. Härvid har man uppehållit sig vid de uppgifter som betygen anses fylla och vägt dessa uppgifter mot de nackdelar som en betygsättning också anses medföra. Syftena med betygsättningen är enligt utredningen att tillgodose behovet av information, att tillgodose behovet av motivation och att utgöra grund för urval till arbetsliv och till fortsatt utbildning.

Som information till elever och föräldrar om elevens prestation torde enligt BU 73 betyg vara umbärliga. De anses kunna ersättas med andra former av upplysningar om elevens studiesituation.

Beträffande betygens motiverande verkan menar BU 73 att denna kan bedömas skifta för olika elever i ett betygssystem som medger jämförande gradering av eleverna. Elever som får goda betyg ser dessa som ett beröm, för andra verkar betygen snarast nedslående. En utvärdering som bygger på att eleven jämförs med sig själv och sina tidigare prestationer kan, hävdar BU 73, troligen vara motiverande för samtliga.

Vad gäller betygens uppgift som urvalsinstrument vid anställning och vid urval till utbildning anser BU 73 att betygen inte längre spelar en avgörande roll. Betygens betydelse som information till arbetsgivare gäller främst vid första anställningen. Kontinuerliga förändringar av gymnasieskolans dimensionering har, hävdar BU 73, bl.a. ökat möjligheterna att tillgodose efterfrågan på utbildning och därmed har behovet av betyg som urvalsinstrument, enligt BU 73, visat sig vara mindre.

Flera remissinstanser har diskuterat betygens roll. SÖ menar att formaliserade betyg är varken nödvändiga eller tillräckliga som informations- eller motivationsinstrument. Att betygen är eller kan vara en sporre, pådrivare eller på annat sätt ett prestationshöjande medel finns enligt SÖ ingen anledning att ifrågasätta. Men det är lika uppenbart att betygen för många verkar hämmande och nedslående. TCO anser att inga hållbara argument finns för att behålla betygen som informationskälla. De kan ha en sporrande effekt för vissa elever, för andra däremot kan betygen ha en rent häm-

mande och förlamande effekt. Norrköpings kommun konstaterar att det nuvarande betygssystemet har varit svårt att tillämpa och har upplevts starkt negativt av de 31 % av de elever som läser samma kurs och som skall ha lägre vitsord än betyget 3.

RHS – som inledningsvis konstaterar att en överväldigande majoritet av de lokala Hem och Skolföreningarna vill behålla betygen på högstadiet – noterar bl. a. att pedagogisk erfarenhet och forskning talar för att betygen gör det möjligt att bedöma en elevs lämplighet för fortsatta studier. Även om betygens prognosvärde är långt ifrån perfekt är det viktigt att konstatera att man inte har tillgång till andra urvalsinstrument, som har bättre förmåga att förutsäga studieresultatet. SAF understryker att bedömningens betydelse för att motivera eleven till fortsatt arbete inte får underskattas. Vad gäller den information som skolan ger elever och föräldrar måste enligt SACO/SR:s uppfattning denna vara så korrekt och allsidig som möjligt. Ett ersättande av betygen med muntlig information fyller enligt SACO/SR inte de krav som kan ställas på skolans information. Vänersborgs kommun anser att betygen, vid sidan om formaliserade samtal, är en godtagbar informationskälla till elever och föräldrar och har den fördelen framför de muntliga samtalen att båda parter har ett dokument som i sig sammanfattar samtalen och förhindrar den missuppfattning som kan uppstå vid en individrelaterad bedömning som skall ges i muntlig form.

Av vad som redovisats i det föregående framgår att de informerande och motiverande funktionerna hos betygen inte är oomstridda. För egen del anser jag att det finns brister i betygen som informationsförmedlare. Det är därför önskvärt att utveckla andra former för information som ger en mer allsidig bild av elevens insatser och aktivitet i skolan.

Det väsentligaste för att eleverna skall känna sig motiverade i sitt skolarbete är att de upplever detta som meningsfullt. Detta måste i första hand åstadkommas genom att innehållet i studierna och uppläggningsen av undervisningen blir sådan att den förmår engagera eleverna.

Vad som – mot denna bakgrund – fortsättningsvis kan motivera ett behållande av betygen i grundskolan är enligt min mening endast deras roll som grund för urval till fortsatt utbildning. Denna fråga har ingående behandlats av BU 73. Utredningens bedömning är att det nuvarande systemet för betygsättning kan ersättas med ett system med s. k. o m d ö m e n.

Omdöme beskrivs av utredningen på följande sätt:

Ett omdöme från skolans sida skall syfta till en helhetsbedömning av den sökandes förutsättningar att genomföra den utbildning som han sökt.

Skolan skall därvid ta hänsyn både till hans ämnesprestationer och till andra kvalifikationer som bedöms väsentliga för hans möjligheter att klara av den sökta utbildningen. På samma sätt som övriga urvalskriterier bör ett sådant omdöme om hans förutsättningar att klara av den sökta utbild-

ningen uttryckas i poäng. *Med omdöme avses således en graderad beteckning som visar hur skolan bedömt den sökandes förutsättningar att genomföra den utbildning som han är intresserad av* (utredningens kursivering, s. 224).

Majoriteten av instanserna avvisar omdöme som urvalsgrund. En och annan uttalar sig positivt, men anser att det skall vara ett komplement till betyg. Så gör t.ex. Solna kommun, som menar att både betyg och graderat omdöme bör ingå som komponenter i det av BU 73 föreslagna urvalssystemet vid intagning till gymnasieskolan.

TCO menar att någon form av bedömning av studielämplighet kan bli aktuell innan lottning eller kösystem utnyttjas. TCO har dessförinnan i sitt yttrande utförligt resonerat om omdömet enligt BU 73:s förslag och då noterat att sådana faktorer som samarbetsförmåga, solidaritet, kreativitet m. m., som för närvarande inte kommer fram i betygsättningen, skulle genom omdöme kunna vägas in tillsammans med ämneskunskaperna.

Huvudpunkten i den kritik som flertalet instanser riktar mot att ersätta betyg med omdöme som urvalsgrund är att tillämpning av omdömet så som utredningen föreslår bara innebär att man får en ny sorts betyg som är mer oprecisa och subjektiva än de nuvarande. RHS t. ex. uttrycker följande uppfattning:

Skall man ta bort betygen i skolan skall man inte införa omdömen, som på många sätt är en sämre sorts betyg. I detta sammanhang vill RHS återigen erinra om att betygssystemets vara eller inte vara inte har någon relevans för det faktum att urval sker – eller inte sker i skolan. Urvalssituationen bestäms entydigt av det förhållandet att ett större antal elever söker till utbildningslinjer än det finns platser tillgängliga. Så länge en bristsituation råder gäller det att finna socialt och psykologiskt godtagbara instrument för att genomföra urvalet. "Skolans omdöme" är inte ett sådant instrument.

SÖ menar att ett problem med det av utredningens föreslagna urvalssystemet är att omdömet är svårt att precisera. Utbildningskraven på den sökta studievägen kan vara svårbedömda för lärarna i grundskolan och därmed är det också svårt att bedöma den sökandes lämplighet för ifrågasvarande studier.

Jag delar den kritiska uppfattning som remissinstanserna givit uttryck åt vad gäller ett urvalssystem baserat på omdöme av det slag som BU 73 föreslagit. Ett sådant system är enligt min mening sämre än det nuvarande. Andra modeller för intagning till fortsatt utbildning som förekommit i debatten, t. ex. kösystem, har inte utretts närmare av BU 73.

Min slutsats är därför att det för närvarande inte finns något alternativ till betyg för att klara av det urval till fortsatt utbildning som måste ske vid ett begränsat antal platser. Därmed finns det inte nu grund för att ta bort betygen i grundskolan. Innan detta kan ske är det nödvändigt med en fortsatt utvecklings- och försöksverksamhet.

I sitt remissvar över BU 73 diskuterar SÖ olika vägar att klara urvalsprocessen utan att använda betyg. En väg att bättre tillgodose förstahandsvalet för det stora flertalet elever är enligt SÖ:s mening att arbeta med mer flexibla ramar för gymnasieplaneringen, tilldelade länsvis eller gymnasie-regionisvis.

En sådan ökad flexibilitet i förening med en förstärkt studie- och yrkesvägledning och ett tidigareläggande av intagningsförfarandet bör enligt SÖ:s uppfattning avsevärt kunna minska det antal sökande som nu inte får sitt förstahandsval tillgodosett. SÖ bygger denna sin uppfattning på de goda erfarenheterna av den nu pågående försöksverksamheten med modifierat intagningsförfarande. Vissa kommuner som deltagit i försök med ett sådant intagningsförfarande i kombination med uppsökande studie- och yrkesvägledning redovisar, att upp till 90% av de behöriga sökandena fått sitt förstahandsval tillgodosedda.

Flera remissinstanser, bl. a. gymnasieutredningen, ser en lösning i att decentralisera besluts- och planeringsfunktioner. Botkyrka kommun t. ex. anser, att en av anledningarna till att så många elever inte kan beredas plats i gymnasieskolan är, att antalet klasser och linjer fastställs centralt.

Det fortsatta utvecklingsarbetet rörande betygen som jag tidigare förordat bör få karaktären av ett intensifierat arbete för att ta fram andra urvalskriterier än betyg för urval till gymnasieskolan. I ett sådant sammanhang är ett utvecklingsarbete med den inriktning som förordas av de redovisade remissinstanserna angeläget.

Regeringen har den 7 december 1978 bemyndigat SÖ att bedriva försöksverksamhet med betygsfri intagning till gymnasieskolan i Örebro län. Inom ramen för försöksverksamheten skall länskolnämnden ha möjlighet att – om antalet sökande till vissa linjer är större än antalet platser – besluta om organisationen av vissa studievägar inom gymnasieskolan i länet. Om ett urvalsförfarande trots detta blir nödvändigt vid intagningen, skall detta fr. o. m. läsåret 1981/82 göras utifrån andra grunder än betyg. SÖ skall senast den 1 juli 1979 inkomma med förslag till regeringen till alternativa modeller för denna betygsfria intagning.

Syftet med försöksverksamheten är att klarlägga, om ett urvalsförfarande kommer att behövas och hur detta i så fall skall vara utformat. Med ett positivt resultat av försöksverksamheten blir det möjligt för riksdagen att senare besluta om att avveckla betygsättningen i grundskolan.

För att ge en bred grund för senare ställningstaganden rörande betygen i grundskolan är det angeläget att försöksverksamheten med betygsfri intagning utvidgas också till andra län. Jag är beredd att positivt pröva framställningar om detta. I sammanhanget vill jag också erinra om att regeringen den 16 mars 1978 givit SÖ i uppdrag att starta försök med slutlig intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget i årskurs 9. Försöksverksamheten pågår under läsåren 1978/79, 1979/80 och 1980/81.

Även om förutsättningar nu saknas för en mer genomgripande betygsre-

form anser jag, i likhet med ett par av reservanterna i BU 73, att vissa förändringar i betygsättningen i grundskolan är angelägna. Syftet bör vara att ytterligare minska betygens betydelse.

Betyg bör sålunda inte ges på låg- och mellanstadierna. På högstadiet bör betyg ges på höst- och vårterminerna i årskurserna 8 och 9. Däremot bör inte betyg ges i årskurs 7, eftersom eleverna då håller på att ställa om sig efter övergången från mellanstadiet till högstadiet och lärarna då har otillräcklig kännedom om eleverna. Jag förordar därjämte att den nuvarande femgradiga skalan behålls tills vidare.

Det relativa betygssystemet har starkt kritiserats. Också de remissinstanser som vill ha kvar betygen i skolan ställer sig avvisande till detta betygssystem. Reservanterna till betygsutredningen och ett stort antal remissinstanser har förordat att det nuvarande relativa betygssystemet skall ersättas med kursrelaterade betyg.

Jag är för min del inte nu beredd att tillstyrka en sådan förändring. Som åtskilliga remissinstanser påpekat lider kursrelaterade betyg i flera avseenden av samma svagheter som de relativa. De förutsätter också en stark central styrning av innehållet i undervisningen och skulle därmed motverka den decentralisering i detta avseende som jag anser angelägen.

Som redovisats i det föregående följer det nuvarande femgradiga betygssystemet en så kallad normalfördelning, vilket innebär att en bestämd andel elever skall ha ett visst bestämt betyg i varje ämne. Denna normalfördelning gäller för riket i dess helhet. Även om den normalfördelade betygsskalan har en rad fördelar finns även nackdelar. I en del fall har fördelningen kommit att uppfattas som gällande för en enskild klass, vilket lett till att elever inte fått ett visst betyg därför att andelen sådana betyg ansetts redan vara ianspråktagen. Det är olyckligt att i en obligatorisk skola tvinga in betygen i en given spridning.

Jag förordar därför att man modifierar det existerande betygssystemet på följande sätt. Betygen skall ges i en femgradig skala, där medelbetyget är tre. Övriga betyg skall ges med hänsyn till elevernas prestationer. Någon given proportion för de olika betygsgraderna skall inte finnas. Denna modifiering innebär att man tar bort föreskriften, att betygen skall fördelas enligt vissa givna procentsatser. Samtidigt skall anges att i normalfallet antalet fyror och tvåor skall vara fler än antalet femmor och ettor. Vidare föreslår jag att man bibehåller standardproven och använder dem som riktningsgivare för betyget tre i svenska, matematik och engelska. Dessa prov bör ännu klarare än vad som nu är fallet vara riktade mot betyget tre. Jag avser föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att konstruera diagnostiska prov för basfärdigheter i svenska och matematik. Avsikten med dessa prov är att de skall vara ett hjälpmedel för planeringen av undervisningen i vad gäller basfärdigheter.

Enligt min mening bör den skriftliga bedömning av eleven (betyg) kompletteras med en av lärare muntligt redovisad individrelaterad be-

dömning. Med detta senare avses en bedömning där elevens prestationer jämförs med vad han eller hon tidigare gjort och med hans eller hennes egna förutsättningar. Eleven jämförs alltså inte med andra elever.

Kommunerna har i stor utsträckning utnyttjat den rätt de i dag har enligt 6 kap. 11 § skolförordningen att besluta att betygen i årskurserna 3 och 6 skall ersättas med annan form av besked.

Enligt vad jag har erfarit har betygsgivningen i stor utsträckning ersatts av enskilda samtal där elev, föräldrar och lärare deltar. Erfarenheterna från denna verksamhet bör tas till vara och läggas till grund för en vidare utveckling.

Jag vill i detta sammanhang anmäla att frågan om kontaktformerna mellan hemmen och skolan är föremål för utredning (U 1979:01, Dir 1979:13). En av utredningens uppgifter är att föreslå nya eller vidareutveckla olika former för kontakterna mellan hem och skola. Denna utredning kommer även att utvärdera den verksamhet med enskilda samtal som förevarit och utveckla den ytterligare.

Det tillvalssystem som jag tidigare förordat, karakteriseras av större valfrihet för eleverna. Förutom att varje skola måste anordna treårig kurs i B-språk, kan skolan organisera övriga kurser mycket fritt. Kursernas längd föreslås få variera mellan tre år och en termin. Det kommer således inom det fria tillvalets ram att vara möjligt att följa mer än en kurs i årskurserna 8 och 9. Det ankommer på SÖ att utfärda anvisningar om hur vid betygsättningen i årskurs 9 en sammanvägning av betyg från genomgångna tillvalskurser skall kunna ske i de fall elev haft mer än en tillvalskurs i årskurserna 8 och 9.

Inom ramen för nuvarande betygssystem har SÖ för elever med skolsvårigheter genom särskilda anvisningar sökt mildra den allmänna betygsättningens negativa effekter. Dessa anvisningar rör elever med olika slag av handikapp och skolsvårigheter, elever som varit långvarigt sjuka samt invandrarelever. I fråga om t. ex. intellektuellt utvecklingshämmande har kryssmarkering (asterisk) använts för att upplysa om att betygen avser en särskild referensgrupp. Det åligger vidare enligt nuvarande anvisningar avlämnande skola att till intagningsnämnden lämna skriftlig information om elev till vilken speciella hänsyn bör tas.

Även fortsättningsvis kommer det att finnas en grupp elever som bör ha rätt att bedömas i särskild referensgrupp. Jag avser därför föreslå regeringen att uppdra åt SÖ att lägga fram förslag som innebär möjlighet att vid betygsättningen ta särskilda hänsyn.

BU 73:s förslag rör också betygsättningen i gymnasieskolan.

Som jag tidigare framhållit är betygen en del av elevbedömningen. Denna i sin tur är en del av den totala utvärderingen i och av skolan. Jag finner det därför naturligt att betyg och elevbedömning behandlas i direkt anslutning till att en skolforms läroplan i dess helhet förändras eller omarbetas.

Frågan om den framtida gymnasieskolans utformning utreds av gymna-

sieutredningen (U 1976:10). Jag avser att föreslå regeringen att denna utredning ges tilläggsdirektiv med innebörd att också ta upp betygen i gymnasieskolan. Jag behandlar därför inte nu frågan om betygsättningen i gymnasieskolan.

7.3 Urval till fortsatt utbildning

I avvaktan på närmare erfarenheter av den försöksverksamhet med betygsfri intagning till gymnasieskolan som kommer att inledas bör, som jag tidigare sagt, betyg liksom nu vara den centrala urvalsgrunden. För att minska betygens betydelse bör de dock kompletteras med andra urvalskriterier.

I fråga om arbetslivserfarenhet som urvalsgrund menar BU 73 att man skall få poäng för denna på i huvudsak samma sätt som nu. Jag delar i likhet med flertalet remissinstanser denna uppfattning.

BU 73 anser att avslutad förutbildning skall ges poäng efter samma princip som arbetslivserfarenhet. Ett stort antal remissinstanser, bl. a. TCO och SACO/SR, ställer sig bakom förslaget, vilket också jag biträder.

BU 73 menar vidare att den sökandes intresse för den sökta utbildningen uttrycks i hur han eller hon rangordnar sina val. Utredningen föreslår att poäng ges för de tre högst prioriterade utbildningarna. Upprepad ansökan är enligt BU 73 också ett uttryck för intresse för en viss utbildning. Jag är i likhet med remissinstanserna positiv till intresset för sökt utbildning som urvalsgrund.

BU 73 föreslår också att könstillhörighet skall utgöra en annan urvalsgrund. En elev som söker till en utbildning, till vilken mindre än 30 % av det egna könet sökt vid det senaste ansökningstillfället, skall enligt utredningen få poäng för detta. I denna fråga har remissinstanserna delade meningar. Många av dem som ställer sig positiva till förslaget anser att urvalsgrunden har fått för hög poäng. Utan att här ta ställning i poängfrågan vill jag framhålla att mycket talar för att man gör ansträngningar för att uppmuntra ungdomen att bryta könsrollsmönstret vid sina val av gymnasieutbildning. Jag förordar därför att könstillhörighet skall ingå bland urvalsgrunderna.

Föreningslivserfarenhet bör enligt BU 73 användas som urvalsgrund i sista hand. Jag anser att man inte nu bör införa denna urvalsgrund, eftersom detta kriterium i annat sammanhang visat sig svåradministrerat och medfört negativa effekter från bl. a. jämställdhetssynpunkt.

Jag kommer att föreslå regeringen att uppdra åt SÖ att lägga fram förslag om hur betygen skall kompletteras med de urvalsgrunder som jag förordar i det föregående, nämligen arbetslivserfarenhet, förutbildning, rangordning av val, upprepade ansökan samt könstillhörighet. I detta sammanhang bör även övervägas hur korta yrkesinriktade kurser om minst tio veckor skall meritvärderas vid ansökan till gymnasieskolan. Förslag i

sistnämnda avseende bör överlämnas till regeringen senast den 1 oktober 1979.

BU 73 har föreslagit en utbyggd syo-organisation i grundskolan. Remissinstanserna är samtliga mycket positiva till detta. Utbyggnaden av syo-verksamheten och de lokala och regionala planeringsrådets (SSA-rådets) verksamhet pågår. Riksdagen har i samband med behandlingen av senaste årens budgetpropositioner beslutat om betydande resursökningar. SÖ utvärderar för närvarande syo-verksamheten i landet. I avvaktan på SÖ:s utvärdering och förslag är jag inte beredd att nu föreslå ytterligare utbyggnad av syo-verksamheten.

7.4 Intagningsförfarande

Intagningen till gymnasieskolan omfattar huvudsakligen två rutiner. Den första – den preliminära intagningen – grundas på höstterminsbetygen och görs i mars månad. Den ligger till grund för förslag till organisationen av studievägar i gymnasieskolan. Något meddelande om intagningsresultatet lämnas inte till de sökande. Den andra rutinen grundas på slutbetygen och skall leda till intagning inom fastställd gymnasieskolorganisation. Efter denna intagning ges besked till de sökande om intagningsresultatet.

Systemet har påtagliga nackdelar. Detta gäller i synnerhet för sådana sökande som inte kunnat få sitt förstahandsval tillgodosett. Under sommaren då de sökande får beskedet är det svårt för skolan att lämna kompletterande studie- och yrkesorientering. Avsaknaden av kompletterande studie- och yrkesorientering ökar risken för att de studerande väljer fel studieväg. Erfarenheten visar att just felaktigt val av studieväg är en väsentlig orsak till studieavbrott. Återbudsfrekvensen och svårigheten att nå de sökande under sommaruppehållet komplicerar intagningsnämndens arbete.

BU 73 föreslår ett intagningsförfarande som bygger på att intagning görs på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9. Detta förslag innebär att tiden för ansökan till gymnasieskolan utgår vid höstterminens slut. Eleverna får under vårterminen meddelande om de intagits till sökt studieväg eller ej. Remissinstanserna är positiva till BU 73:s förslag om intagning på höstterminsbetyget i årskurs 9.

Vid intagning på höstterminsbetyget kan skolan under vårterminen i årskurs 9 inom ramen för obligatoriska ämnen eller fria aktiviteter inrikta verksamheten med sikte på vad eleverna valt för studieväg i gymnasieskolan. Samtidigt kan skolan genom resurserna för syo göra särskilda insatser för de elever som inte kommit in i gymnasieskolan.

Som tidigare redovisats har regeringen beslutat att SÖ får anordna försök med slutlig intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetygen med början under innevarande år.

Jag ser stora fördelar med en intagning som bygger på höstterminsbetyget i årskurs 9 och anser att en så bred försöksverksamhet som möjligt är angelägen.

I avvaktan på resultaten av försöksverksamheten är jag dock inte nu beredd att förorda beslut om övergång till höstterminsintagning. Jag avser att senare återkomma till riksdagen i frågan.

Intagningsnämnden består för närvarande av högst tre skolledare eller lärare i gymnasieskolan, en ledamot från skolstyrelsen och en lärare eller skolledare från grundskolan.

BU 73 föreslår att intagningsnämnden skall bestå av en skolledare från gymnasieskolan, en skolledare från grundskolan, en representant för skolans syo-verksamhet och tre lekmannarepresentanter, bland vilka ordföranden utses. Utredningen menar att en utökad representation av lekmän bör kunna ge större möjligheter för att allmänna bedömningar läggs till grund för intagningsbeslut.

Intagningsnämnden kommer i sitt arbete att ta ställning inte bara till i poäng uttryckta meriter utan måste också göra skälighetsbedömningar med hänsyn till arbetsmarknaden. I många fall är det fråga om att avgöra ärenden som rör elever med speciella svårigheter. Nämndens verksamhet kommer att beröra problem av social och arbetsmarknadsmässig karaktär.

Jag har förståelse för förslaget om en utökad lekmannarepresentation men anser samtidigt att utredningen underskattat betydelsen av erfarenhet från skolan och skolans förhållanden. Jag förordar därför att intagningsnämnden skall bestå av högst två skolledare eller lärare från gymnasieskolan, en skolledare eller lärare från grundskolan, en representant för skolans syo-verksamhet och två lekmän bland vilka ordföranden utses. Jag avser att återkomma till regeringen i frågan.

7.5 Övriga frågor som gäller betygsättning i grundskolan

Jag har tidigare föreslagit att betyg skall ges vid slutet av samtliga terminer i årskurserna 8 och 9. Ett huvudmotiv är att betygen skall användas för urval till vidare utbildning. Någon inskränkning av dessa fyra betygs-tillfällen bör inte få göras av skolstyrelsen.

Det nya betygssystemet och intagningsystemet till gymnasieskolan bör införas vid samma tidpunkt som en ny läroplan för grundskolan träder i kraft. Behovet av medel för information m.m. om betyg och intagning bör kunna tillgodoses inom ramen för de medel som anvisas för genomförande av en ny läroplan. Jag avser att senare återkomma till regeringen i denna fråga.

7.6 Rätt till vissa slutbetyg

Grundskolans nuvarande bestämmelser om betygsättning och om slutbetyg gäller som jag tidigare nämnt också för den kommunala och statliga vuxenutbildningen.

Chefen för utbildningsdepartementet har i propositionen 1978/79:111 om åtgärder mot krångel och onödig byråkrati, m. m. anmält att han hade för avsikt att aktualisera vissa betygsfrågor inom vuxenutbildningen i anslutning till behandlingen av de nu aktuella förslagen rörande betygen i grundskolan. Efter samråd med honom vill jag anföra följande.

Den som redan har betyg i ett ämne från grundskolan, kommunal eller statlig vuxenutbildning eller i motsvarande ämne från en äldre skolform kan bara tas in i motsvarande kurs i kommunal och statlig vuxenutbildning om det inte medför ökade kostnader för statsverket, såvida studierna inte avser behörighetskomplettering. Alla som har genomgått en kurs får betyg i ämnet vid slutet av kursen. Däremot utfärdas enligt gällande bestämmelser inte nytt slutbetyg till den som tidigare fått slutbetyg från grundskolan.

Dessa bestämmelser kom till för att motverka konkurrenskomplettering. Erfarenheten har visat att de i viss utsträckning drabbade eftersatta grupper. Dispensansökningar i syfte att få ett nytt slutbetyg och att få tillgodoräkna detta vid urval bland sökande till utbildning har behandlats av regeringen. I budgetpropositionen 1974 (prop. 1974:1 bil. 10 s. 406, UbU 1974:20, rskr 1974:185) anmälde för riksdagen att regeringen gett ett antal sådana dispenser. Medgivandena avsåg studerande som tidigare på grund av medicinska eller sociala skäl hade haft speciella svårigheter att tillgodogöra sig utbildningen i ungdomsskolan. Genom beslut den 12 juni 1975, den 18 april 1976 och den 26 maj 1977 medgav regeringen att den, som beviljats utbildningsbidrag enligt bestämmelserna för arbetsmarknadsutbildning för att studera på grundskolenivå i kommunal vuxenutbildning, får generell dispens att tas in i kursen och få ett nytt slutbetyg. Beslutet fattades till en början för endast ett år i sänder, men gäller nu tills vidare.

Trots detta generella medgivande ökar antalet dispensansökningar till regeringen. I nyssnämnda proposition 1978/79:111 uttalade departementschefen att åtgärder bör vidtas för att minska krånglet för dessa vuxenstuderande och administrationen av dessa frågor.

BU 73 gav år 1974 ut en diskussionspromemoria i betygsfrågan. I promemorian framfördes bl.a. ett förslag att en person skulle ha rätt att komplettera och förbättra sitt grundskolebetyg. Enligt förslaget skulle detta få ske tidigast tre år efter det att slutbetyget erhållits. Därmed skulle man kunna undvika att denna möjlighet utnyttjades för konkurrenskomplettering omedelbart efter grundskolan.

Förslaget återges också i BU 73:s betänkande. Samtliga remissinstanser, som yttrar sig över detta förslag, tillstyrker detsamma. Några av dessa förordar kortare tid än tre år.

I anslutning till detta förslag från BU 73 hemställde SÖ den 24 mars 1975 att bestämmelserna om kommunal och statlig vuxenutbildning skulle ändras. SÖ:s förslag innebar bl.a. att det skulle vara möjligt att ta in studerande med betyg i det berörda ämnet som var tre eller flera år gammalt,

även om det medförde ökade kostnader för statsverket. Vidare föreslog SÖ att ett på så sätt erhållet betyg skulle få tas in i ett nytt slutbetyg. Regeringen meddelade i beslut den 12 juni 1975 att den inte var beredd att ta ställning till dessa förslag.

Den som i vuxen ålder är beredd att satsa tid och kraft på förnyade studier på grundskolenivå i kommunal eller statlig vuxenutbildning har som regel starka skäl för detta. Det ligger i samhällets intresse att ta vara på detta studieintresse.

Med anledning av vad jag nu har anfört föreslår jag att följande förändring av gällande bestämmelser vidtas fr.o.m. den 1 juli 1979.

Nytt slutbetyg från grundskolan bör få utfärdas utan dispens för vuxensteraderande inom kommunal och statlig vuxenutbildning, dock tidigast fem år efter det att det ursprungliga slutbetyget har avgetts.

Nytt slutbetyg får i dag utfärdas utan dispens redan tidigare än fem år efter det att det ursprungliga slutbetyget avgetts när det gäller personer som beviljats utbildningsbidrag enligt bestämmelserna för arbetsmarknadsutbildning för studier på grundskolenivå. Sådana personer får också tas in i kurs även om det skulle medföra ökade kostnader för statsverket. Samma regler bör nu utsträckas att gälla även för dem som beviljats särskilt vuxenstudiestöd för studier på grundskolenivå.

Särskild dispens bör inte erfordras för personer, vilkas slutbetyg från grundskolans årskurs 9 är ofullständigt.

8 Skola—Arbetsliv

En vidgad samverkan mellan skola och arbetsliv har länge varit ett angeläget mål. Den utgör en viktig del av elevernas samhällsorientering och kan ge dem god inblick i arbetsprocesser och arbetsmiljöer. För deras personliga utveckling kan det också betyda mycket att få ta ansvar för olika uppgifter och få jämföra arbetslivets krav och skolans.

Regeringen uppdrog år 1976 till SÖ att göra en översyn av den praktiska arbetslivsorienteringen i grundskolan. SÖ har medgivit försöksverksamhet i ett hundratal kommuner för läsåren 1977/78–1979/80.

Enligt regeringens direktiv skulle SÖ lämna förslag om den praktiska arbetslivsorienteringens längd, former, innehåll och förläggning under utbildningstiden. SÖ skulle vidare lämna förslag om hur arbetsmarknadens parter kan komma in i denna del av utbildningsprocessen samt överväga hur man i årskurs 9, före valet av utbildning i gymnasieskolan, kan förlägga ett längre sammanhängande block av studie- och yrkesorientering och praktisk arbetslivsorientering i undervisningen.

SÖ föreslår en tidsram för de direkta arbetslivskontakterna om sex till tio veckor för att alla elever genom minst veckolånga perioder skall skaffa sig erfarenheter från var och en av sektorerna teknik och tillverkning, han-

del m. m. och kontor m. m. Pojkar skall ges inblick i kvinnodominerade yrken och flickor i mansdominerade. SÖ föreslår vidare att hela prögrammet skall gälla generellt för alla kommuner fr. o. m. det läsår då man övergår till att arbeta efter den reviderade läroplanen.

Så gott som alla remissinstanserna är positiva till viljeinriktningen som sådan. Däremot efterlyser man en utredning om programmets förutsättningar och genomförbarhet. I uppdraget till SÖ ingick att redovisa på vilket sätt ett tillräckligt antal platser i företag och offentliga institutioner skall kunna åstadkommas för arbetslivsorienteringen samt vilka ekonomiska och organisatoriska konsekvenser som detta får.

SÖ har inte gått närmare in på vare sig behovet av eller tillgången på praktikplatser. Gymnasieutredningen, som tagit upp denna fråga, menar, att frågorna måste analyseras ingående. Sedan år 1976 har ändrade konjunkturer m. m. gjort företagen mindre villiga att medverka i arbetslivsorientering. Små företag har svårt att klara de merkostnader, som det innebär att ta emot elever. Man måste därför, framhåller utredningen, undersöka om det är möjligt att åstadkomma tillräckligt många platser för arbetslivsorienteringen genom frivilliga överenskommelser och därefter ta ställning till om det krävs lagstiftning.

För att den praktiska arbetslivsorienteringen skall fungera krävs också, fortsätter gymnasieutredningen, utbildade handledare. De fackliga organisationerna måste vidare garanteras tid för att på ett konkret sätt förklara hur det fackliga arbetet går till på en arbetsplats. Kostnaderna för handledning, administration m. m. och för fackliga insatser bör analyseras, och man måste lösa frågan om hur de skall täckas.

LO hävdar, att den praktiska arbetslivsorienteringen måste förstärkas. Det är emellertid enligt LO inte utökningen i sig som är viktigast. Det är i stället främst en kvalitetsfråga. LO tillstyrker därför den utökade arbetslivsorienteringen endast under bestämda förutsättningar, bl. a. att det kan klarläggas på vilket sätt behovet av tillräckligt antal arbetsplatser skall kunna tillgodoses.

Landstingsförbundet framhåller, att det i varje fall i ett kort perspektiv innebär betydande svårigheter för såväl den privata som den offentliga arbetsmarknaden att kunna ställa upp i den omfattning som SÖ:s förslag förutsätter. För sjukvårdshuvudmannen skulle det också medföra betydande administrativa merkostnader. Försöksverksamheten måste därför först utvärderas innan man kan ta ställning till den praktiska arbetslivsorienteringens omfattning. Även Kommunförbundet betonar att resultaten av pågående försök bör avvaktas.

AMS framhåller att arbetsförmedlingarnas arbete med att skaffa fram praktikplatser beräknas öka minst tre eller fyra gånger. Om detta inte kan ske på bekostnad av andra arbetsuppgifter behövs bl. a. utökade personalresurser. AMS tillägger att de organisatoriska och praktiska problemen måste vara lösta innan den nya läroplanen träder i kraft.

En utvidgad arbetslivsorientering är enligt min mening angelägen. Innan en sådan införs är det emellertid, som bl. a. LO och gymnasieutredningen pekat på, nödvändigt att klarlägga om det erforderliga antalet platser kan ställas till förfogande och under vilka förutsättningar som det kan ske. Något sådant underlag finns inte för närvarande. Försöksverksamheten bör därför fortsätta och vidgas till att omfatta samtliga kommuner fr. o. m. läsåret 1982/83. Liksom LO anser jag det viktigt att kvalitetskravet upprätthålls. Kravet på kvalitet gör att jag inte är beredd att redan nu och innan utvärdering av försöksverksamheten föreligger fastställa sex veckor som absolut minimitid. Om det finns särskilda problem i kommunerna bör också ett färre antal veckor kunna komma i fråga.

Jag ämnar föreslå regeringen att uppdra åt SÖ att i samråd med AMS snarast utreda det samlade behovet av praktikplatser för olika utbildningar samt möjligheterna att tillgodose detta behov. Det ökade personalbehov som en utbyggnad av arbetslivsorienteringen kan medföra inom skolan och hos arbetsmarknadsmyndigheterna måste klarläggas. En bild av kostnaderna för stat, kommun och företag måste föreligga liksom en belysning av hur kostnader kan fördela sig på skilda kommuner. Konsekvenserna för planeringsrådets verksamhet måste utredas. Såvida det visar sig svårt att samtidigt tillgodose krav på praktikplatser från olika skolformer bör SÖ i samråd med AMS föreslå en prioritering mellan skolformerna. Jag avser att återkomma med förslag till ställningstagande beträffande arbetslivsorienteringens omfattning före den 1 juli 1982.

Jag vill också ta upp en annan fråga som rör kontakterna mellan skola och arbetsliv. Enligt SIA-propositionen skall skolstyrelsen bedriva uppföljande studie- och yrkesorientering för att stödja ungdomar under 18 år som efter avslutad grundskola varken studerar eller har arbete (prop. 1975/76: 39 s. 281–283, UbU 1975/76: 30 s. 44, rskr 1975/76: 367). Studie- och yrkesorienteringen skall bedrivas i syfte att ge dessa ungdomar möjlighet till arbete, praktik eller utbildning. Om arbete eller arbetsmarknadspolitisk åtgärd i första hand bör komma i fråga i visst fall skall skolstyrelsen underrätta arbetsförmedlingen därom. I samband därmed skall arbetsförmedlingen överta uppföljningsansvaret. Förmedlingen skall därvid hålla kontinuerlig kontakt med vederbörande fram till dess arbete har kunnat ordnas. För de ungdomar som får anställning men som av något skäl slutar denna har emellertid varken skolstyrelsen eller arbetsförmedlingen något ansvar. Jag finner det synnerligen önskvärt att uppföljningsansvaret även omfattar dessa ungdomar.

Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet föreslår jag därför att skolstyrelserna snarast ges ett övergripande uppföljningsansvar för alla ungdomar i den aktuella åldern. I ett sådant fall som det jag nyss nämnde bör skolstyrelsen då vara skyldig att bedriva uppföljande studie- och yrkesorientering från den tidpunkt då anställningen har upphört. Jag vill i sammanhanget erinra om att chefen för arbetsmarknadsdeparte-

mentet i propositionen om åtgärder mot ungdomsarbetslösheten våren 1978 berörde frågan om uppföljningsansvaret (prop. 1977/78:164). Han strök därvid under att skolan har ett primärt ansvar när det gäller samlade insatser för att förhindra och åtgärda arbetslöshet bland ungdomar som slutar skolan. Jag vill också erinra om att de lokala planeringsråden skall biträda skolstyrelserna i frågor om utbildningens anknytning till arbetslivet. Planeringsråden skall därvid bl. a. planera och följa den uppsökande studie- och yrkesorienteringen bland ungdomar som inte går vidare till gymnasieskolan.

9 Kostnader. Personalkonsekvenser. Lokalkonsekvenser

9.1 Kostnader

Lågstadiet

Jag har tidigare föreslagit att hemkunskapsmoment skall ingå i orienteringsämnena på lågstadiet under minst en veckotimme. Jag har också föreslagit att förstärkningsresursen utökas för att medge arbete i delad klass eller i arbetslag under denna timme.

Resursökningen medför ett tillskott till förstärkningsresursen på 0,0053 veckotimmar per elev. För att möjliggöra att också andra än lågstadie- och hemkunskapslärare, exempelvis ekonomiföreståndare, förskollärare eller annan personal, utnyttjas i detta arbete bör resursökningen fr.o.m. redovisningsåret 1982/83 tillföras den del av förstärkningsresursen som avser andra insatser än undervisningsinsatser.

Mellanstadiet

Enligt mitt förslag i avsnitt 4.6 minskas undervisningen med tre veckotimmar för eleverna och ersätts med tid för fria aktiviteter. Samtidigt blir det möjligt att under sammanlagt tre veckotimmar arbeta i delad klass eller i arbetslag. Antalet veckotimmar i basresurserna för mellanstadiet skall därvid minskas med en veckotimme per årskurs, dvs. från sammanlagt 110 till 107 veckotimmar. Det lärartimtal som därmed frigörs överförs från basresursen till den del av förstärkningsresursen som avser insatser för undervisning. Det motsvarar 0,014 veckotimmar per elev i grundskolan.

För att finansiera fria aktiviteter under en tid av 120 minuter på mellanstadiet bör förstärkningsresursen för andra insatser än undervisning utökas med 0,013 veckotimmar per elev i grundskolan fr.o.m. redovisningsåret 1982/83.

Högstadiet

För att möjliggöra förstärkt träning i basfärdigheter enligt vad jag förordat under avsnittet 5.1 bör förstärkningsresursens undervisningsbundna del utökas på högstadiet.

Denna utökning bör genomföras successivt och med början redan fr.o.m. redovisningsåret 1980/81.

Jag föreslår således att förstärkningsresursen utökas så att det fr.o.m. läsåret 1980/81 blir möjligt att arbeta med delad klass eller i arbetslag under två veckotimmar per klass i årskurs 7. Förstärkningsresursens undervisningsbundna del bör därför ökas med 0,0095 veckotimmar per elev i grundskolan fr.o.m. redovisningsåret 1980/81.

Jag föreslår vidare utökning av förstärkningsresursen med 0,0055 veckotimmar per elev i grundskolan fr.o.m. redovisningsåret 1981/82 för att möjliggöra arbete med delad klass eller i arbetslag under en veckotimme per klass i årskurs 8.

Motsvarande utökning (en veckotimme per klass i årskurs 9) bör ske fr.o.m. redovisningsåret 1982/83. Förstärkningsresursen bör därvid öka med 0,0055 veckotimmar per elev i grundskolan fr.o.m. nämnda redovisningsår.

Resurstillskottet till årskurserna 8 och 9 och till en av timmarna i årskurs 7 bör beräknas så att det täcker kostnaden för lektioner ledda av lärare 16. För den återstående timmen i årskurs 7 bör kostnaden beräknas på lektioner ledda av lärare 7.

För att möjliggöra experimentellt arbete i teknik bör undervisningen kunna ske i mindre grupper under en del av tiden. Jag föreslår därför att förstärkningsresursens undervisningsbundna del utökas med 0,0095 veckotimmar per elev i grundskolan fr. o. m. redovisningsåret 1982/83. Detta möjliggör arbete i delad klass eller i arbetslag.

Musikundervisning bör enligt mitt förslag kunna äga rum i delad klass. Samtidigt minskas undervisningen för eleverna med en veckotimme. Antalet veckotimmar i basresurserna bör därför utökas med en veckotimme på högstadiet fr.o.m. redovisningsåret 1982/83. Eftersom olika ämnen föreslås vara bundna endast till stadier i framtiden ankommer det på rektor att fördela musikämnet på årskurser.

Jag har vidare föreslagit att valmöjligheterna i skolan bör öka. Detta bör ske genom att timantalet i basresurserna på högstadiet utökas så att resurserna möjliggör ett ytterligare tillvalsämne per högstadieskola. Detta innebär en relativt sett starkare förbättring vid små högstadieskolor. Utökningen bör genomföras successivt genom att basresurserna per skolenhet utökas med fyra veckotimmar i årskurs 7 fr. o. m. redovisningsåret 1982/83, med tre veckotimmar i årskurs 8 fr. o. m. redovisningsåret 1983/84 och med fyra veckotimmar i årskurs 9 fr. o. m. redovisningsåret 1984/85.

Utöver de insatser som jag föreslagit förordar jag ett tillskott till förstärkningsresursen om 0,01 veckotimmar per elev från och med redovisningsåret 1981/82. Denna resurs bör fördelas på kommuner med särskilda problem. Jag återkommer till regeringen med förslag om närmare bestämmelser.

Förslagen i detta avsnitt om ökning av bas- och förstärkningsresurserna

kräver ändringar i förordningen (1978:345) om statsbidrag till driftkostnader för grundskolan, m.m. Det bör ankomma på regeringen att besluta här om.

De förändringar jag föreslagit medför följande kostnader för organisationen för resp. år. Kostnaderna redovisas i milj.kr. inkl. kostnader för arbetsgivaravgifter och lönekostnadspålägg. Kostnaderna avser 1979 års löneläge med hänsyn tagen till nedsättningen i undervisningskyldighet för vissa lärare fr.o.m. den 1 juli 1979.

	1980/81	1981/82	1982/83	1983/84	1984/85
1. Hemkunskap 1 vte (förstärkn. resursen)			19.84	19.41	18.80
2. Möjlighet till delad klass under sammanlagt 3 vtr på mellanstadiet			Överförs från basresursen till förstärkningsresursen = 0 0 0		
3. Fria aktiviteter 3 vtr på mellanstadiet			48.65	47.61	46.99
4. Möjlighet till delad klass under 2 vtr i åk 7	36.59	36.17	35.55	34.79	34.50
5. Möjlighet till delad klass under 1 vte i åk 8		20.94	20.58	20.14	19.88
6. Dito åk 9			20.58	20.14	19.88
7. Teknik 2 l vtr på högstadiet			35.55	34.79	34.34
8. Musik i delad klass 1 l vte			13.34	13.50	13.96
9. Ökade valmöjligh. åk 7, 4 vtr per högstadium			13.66	13.66	13.66

10. Ökade valmöjl. i åk 8, 3 vtr per högst.				10.24	10.24
11. Ökade valmöjl. i åk 9, 4 vtr per högst.					13.66
12. Information m. m. genom läns skolnämnderna	3.6	3.6	3.6	3.6	
13. Medel fördelade till kommuner med spec. behov, 0,01 vtr per elev	-	38.08	37.42	36.62	36.14
14. Stöd till lokalt genomförande 0,01 lvt per elev	38.52	38.08	37.42	36.62	
	78.71	136.87	286.19	291.12	262.05

9.2 Personalkonsekvenser

Mitt förslag till ny läroplan innebär ett något ökat behov av lågstadielärare. Jag har då förutsatt att det huvudsakligen kommer att bli lågstadielärare som kommer att ingå i arbetslag i hemkunskapsmoment på lågstadiet. Ökningen av personalbehovet kan beräknas motsvara ca 180 tjänster. Vid skolor med högstadium är det emellertid också sannolikt att hemkunskapslärare kommer att tjänstgöra. Eftersom resursen föreslås ingå i den del av förstärkningsresursen som avser andra insatser än undervisning kan också exempelvis förskollärare och ekonomiföreståndare m.fl. komma i fråga. Det bör ankomma på regeringen att besluta om de ändringar i förordningen (1978:345) om statsbidrag till driftkostnader för grundskolan, m.m., som behövs med anledning av förslaget.

För mellanstadiets lärare innebär förslaget inga förändringar.

Högstadiet påverkas av förslagen om utökade lärarinsatser för att träna olika färdigheter. Det ökade lärarbehovet kan beräknas uppgå till ca 185 tjänster som adjunkt eller ämneslärare redovisningsåret 1980/81, ytterligare 173 tjänster redovisningsåret 1981/82 och ytterligare 161 tjänster redovisningsåret 1982/83. Behovet av lärare i bild kan beräknas öka med 153 från läsåret 1980/81.

Behovet av musiklärare ökar något. Det råder nu stor brist på behöriga lärare i ämnet. Mina förslag är emellertid så utformade att skolan bör ha

lättare att rekrytera lärare i framtiden. Det ökade lärarbehovet i musik motsvarar 137 tjänster.

I skolan förekommer också frivillig musikundervisning. Kostnader för denna skall täckas av den del av förstärkningsresursen som avser andra insatser än undervisning. Denna del av förstärkningsresursen kan emellertid också utgöra underlag för lärartjänstgöring. Det bör vara naturligt att vid tjänstefördelning söka åstadkomma tjänster som innehåller såväl klassundervisning som frivillig musikundervisning. I konsekvens härmed bör skolans frivilliga musikundervisning i första hand erbjudas skolans behöriga musiklärare.

Jag har föreslagit att teknik skall införas som obligatoriskt ämne med två veckotimmar per klass. Det är sannolikt att man på skolorna i de flesta fall väljer att arbeta i delad klass. Timåtgången kan således översiktligt beräknas till fyra veckotimmar per klass.

F.n. förekommer teknik som tillvalsämne. Ämnet väljs av ca 23% av alla elever på högstadiet. Om man utgår från att skolorna nu använder förstärkningsresursen för att möjliggöra grupper som inte överstiger 15 elever får man följande timåtgång för den obligatoriska tekniken i mitt förslag jämfört med timåtgången för tillvalsämnet teknik.

	Antal paralleller						
	1	2	3	4	5	6	7
Timåtgång enligt Lgr 69	–	11	22	22	33	33	44
Timåtgång enligt förslaget om obligatorisk teknik i avsnitt 4.8	–	8	12	16	20	24	28
Skillnad i timåtgång	–	3	10	6	13	9	16

Skillnaden utgör ett mått på hur många timmar teknikomment som bör ingå i olika tillvalsämnen om man har ambitionen att undervisningsvolymen i ämnet skall bli densamma som nu.

Bristen på behöriga lärare i teknik är enligt SÖ:s förslag betydande. Även om intresset för tekniska moment i olika tillvalskurser mot förmodan i något enstaka fall inte skulle ge tjänsteunderlag för nu anställda lärare torde det väsentliga problemet i framtiden i stället bli att rekrytera behöriga lärare. Jag räknar därför inte med att några övertalighetsproblem skall uppstå för behöriga teknicklärare.

Till frågan om utbildning av lärare i teknik ämnar jag återkomma med förslag till regeringen i samband med ställningstagande till förslag från 1974 års lärarutbildningsutredning. Det är angeläget att även de lärare som nu undervisar i teknik utan att ha utbildning i ämnet får erforderlig fortbildning. Till denna fråga återkommer jag i annat sammanhang.

I barnkunskap ökar lärarbehovet till det dubbla. Ökningen motsva-

rar ytterligare 72 tjänster. För barnkunskapslärares tjänstgöring innebär detta i princip att den endast behöver delas på hälften så många skolor som nu. Enligt min mening bör man dessutom eftersträva att så långt elevintressena vid skolan medger söka bereda barnkunskapslärare ytterligare tjänstgöring inom kurser i tillvalsblocket och inom fria aktiviteter.

I hemkunskap minskar tiden med 0,5 veckotimmar på högstadiet. På skolanläggningar som är integrerade med låg- och mellanstadieskolor kan hemkunskapslärare dock beredas tjänstgöring i ökad utsträckning jämfört med nu genom att undervisa i hemkunskapsmoment på lågstadiet.

Hemkunskapslärare svarar för cirka hälften av all undervisning i ekonomi. Bortfallet av detta ämne har i SÖ:s förslag kompenseras av utökad tid för hemkunskap på högstadiet.

Då jag i motsats till SÖ inte föreslår någon utökad tid kan vissa problem uppkomma. Ämnet ekonomi har dock svarat för mindre än 10 % av undervisningen inom alla skolformer för personal med hushållsläroutbildning. Det är sannolikt att elevintressena kommer att utfalla så att hemkunskapsmoment kommer att kunna ingå i olika tillvalskurser. Jag vill också erinra om att jag föreslår ökade medel för tillval varför fler tillvalsgrupper än hittills uppkommer. Skolstyrelser och länskolnämnder bör dock noggrant följa utvecklingen.

Det minskade lärarbehovet i samhällsorienterande ämnen uppgår till ca 174 tjänster. Denna minskning är marginell och torde vid enskilda skolor utan svårighet uppvägas av de resurstillskott av tjänster mina förslag medför. Tillskottet av lärartimmar är på högstadiet drygt fem gånger så stort som timtalsminskningen inom de samhällsorienterande ämnena på stadiet. Det förhållandet att en lärare är utbildad i flera ämnen gör att en utjämnning utan svårighet kommer att kunna ske.

Jag vill erinra om att samtidigt som den nya läroplanen genomförs minskar elevunderlaget i grundskolan. De ökade personalinsatser jag föreslår bör ses i detta sammanhang.

SÖ:s förslag innebär små förändringar i behovet av olika lärarkategorier för landet i dess helhet. Det förslag jag framlägger medför ännu mindre sammanlagda förändringar. Genom att förstärkningsresursen enligt mitt förslag samtidigt utökas något torde övertalighetsproblem för olika lärare bli sällsynta.

9.3 Konsekvenser för kommunerna

Konsekvenserna för kommunerna blir enligt de förslag jag framlägger betydligt mindre än enligt SÖ:s förslag.

I huvudsak får förslagen konsekvenser för lokalsituationen på tre områden, nämligen för hemkunskapsmoment på lågstadiet, för icke timplanebundna aktiviteter på mellanstadiet samt för teknik som obligatoriskt ämne på högstadiet

Jag förutsätter, vilket jag tidigare betonat, att de hemkunskapsmoment som förläggs till orienteringsämnen på lagstadiet inte skall kräva någon omfattande utrustning. Genom den föreslagna utökningen av statsbidraget blir det möjligt att arbeta i små grupper. Olika slag av lokaler kan då användas förutom de traditionella klass- och grupprummen, även om huvuddelen av undervisningen naturligtvis kan äga rum där. Vid skolor med lag-, mellan- och högstadium torde befintliga institutionslokaler i viss utsträckning kunna användas. Även skolmatsalar bör utgöra värdefulla lokalresurser i detta sammanhang.

Lokaltillgången för fria aktiviteter på mellanstadiet kan inte överblickas centralt. Så gott som samtliga kommuner har dock såväl i sina remissvar över betänkandet Skolans arbetsmiljö som i remissvaren på SÖ:s läroplansförslag tillstyrkt att fria aktiviteter får dubbelt så stor omfattning som jag nu föreslår. Antalet timplanebundna aktiviteter minskar med tre veckotimmar.

Jag utgår därför från att nuvarande lokaler i huvudsak är tillräckliga inte minst mot bakgrund av det sjunkande elevantalet i framtiden. Jag vill i sammanhanget nämna att utvecklingsgruppen inom SÖ:s skolbyggnadsbyrå har till uppgift att arbeta med frågan om lokalnormer och lokalutformning med anledning av bl. a. beslutade läroplansreformer.

Sannolikt kommer friställda klassrum inte att ha någon högre attraktionskraft beträffande icke timplanebundna aktiviteter. Övriga lokaler t.ex. bibliotek, uppehållsrum, matsalar torde bli mera eftertraktade. Även lokalernas inredning för icke timplanebunden verksamhet har betydelse.

För teknik som obligatoriskt ämne finns lokaler i erforderlig utsträckning. Som jag framhöll när jag i avsnittet 9.2 beskrev lärarsituationen i ämnet tar det obligatoriska ämnet i anspråk färre timmar än det nuvarande tillvalsämnet.

Teknikmoment kommer emellertid med stor sannolikhet att ingå i olika tillvalskurser. Lokaltillgången kommer här t.v. att sätta en bestämd gräns för i hur stor utsträckning detta kan ske vid en enskild skola.

Som jag framhållit i avsnittet 4.7.3 är det också nödvändigt att i tillvalskurser förena moment ur mer än ett obligatoriskt ämne. Tekniska moment kan exempelvis förenas med moment i fysik, kemi, slöjd eller biologi. Delar av en tillvalskurs kan då förläggas till lokaler som f.n. inte är så hårt belastade som tekniklokalen.

Vad gäller läromedel och utrustning i övrigt utgår jag från att omarbetningen av kursplanerna inte skall få leda till annat behov av nya läromedel än vad som hör till normal förnyelse och upprustning. Beträffande skolbiblioteken vill jag erinra om vad regeringen anfört i propositionen (prop. 1978/79:143) om barn och kultur och om vad kulturrådet föreslagit i sin rapport (1978: 2) Skola och folkbibliotek i samverkan.

10 Genomförande och uppföljning

10.1 Tonvikt på det inre arbetet

Att en läroplansreform är genomförd kan betyda två saker. Man kan mena, att en reform är genomförd när de omedelbara, konkreta åtgärder som måste följa efter ett beslut har vidtagits. Men man kan också hävda att reformen är genomförd först när målet för reformen förverkligats. Jag vill inledningsvis något beröra båda dessa skilda aspekter.

Vi har i vårt land en ganska omfattande erfarenhet av läroplansförändringar. I samband med mer omfattande skolreformer rör det sig i allmänhet om förändringar i tre steg. Ett första led utgörs då ofta av förändringar i organisation och andra yttre ramar för undervisningen. Som exempel kan nämnas uppsättningen av tillvalsämnen samt timtalen för olika undervisningsämnen. Förändringar i dessa avseenden avser att leda till det andra steget, nämligen att underlätta en förändring av arbetssätt och innehåll i själva undervisningen. Organisatoriska förändringar utgör ofta nödvändiga men inte tillräckliga villkor för en förändring av undervisningen. Ytterligare insatser t.ex. i fråga om läromedel, fortbildning, råd och anvisningar har satts in för att stimulera till en utveckling av undervisningen i avsedd riktning.

För det tredje förväntas den förändrade undervisningen leda till bättre kunskaper och färdigheter samt en rikare personlig utveckling för samtliga elever eller åtminstone för särskilda grupper bland dem. Elevernas motivation och den sociala bakgrundens inverkan på deras beredskap att delta i skolarbetet och tillgodogöra sig dess innehåll medför i sin tur att förändringar i undervisningen inte automatiskt leder till förbättrade resultat. Ibland råder också osäkerhet om vilken uppläggningsform av undervisningen som bäst gynnar olika elever med hänsyn till deras bakgrund och förutsättningar i övrigt. Så kan t.ex. förbättringar i deras situation utanför klassrummet, t.ex. i fråga om bostadsförhållanden, ekonomi, skolskjutsorganisation och fritidsmiljö, åtminstone på längre sikt vara medel för en bättre anpassning och kunskapsutveckling. Detta betonades bl.a. starkt av SIA-utredningen. En förbättrad undervisning utgör dock ofta en nödvändig förutsättning för en resultatförbättring i olika avseenden.

De organisatoriska förändringarna kan i ett land med ett så enhetligt skolsystem som det svenska förverkligas utan svårighet. Vi har erfarenheter av hur man kan sprida information om reformbeslutets innehåll. Den nya läroplanen föreslås av SÖ få en utformning som gör den lättläst och användbar vid samråd mellan lärare, elever, föräldrar och övriga skolintresserade. Detta underlättar givetvis informationen i framtiden. Jag delar denna uppfattning. Genom en kursverksamhet i kommunal regi sprids ytterligare kännedom om nya riktlinjer i skolarbetet. Vi har också en lång tradition av fortbildningskurser av olika slag och av studiedagar.

Man kan relativt lätt konstatera om en läroplansreform i betydelsen omedelbara, konkreta åtgärder är genomförd eller inte, dvs. om de organisatoriska förändringarna tillämpas, informationen har spritts, personalutbildningen har genomförts, lokalerna har fått en ny utformning m.m. Det är också nödvändigt att en sådan uppföljning av ett reformsbeslut sker.

Åtgärder av de slag jag beskrivit är förutsättningar för att genomföra en reform även i en andra betydelse av ordet läroplansförändring, nämligen målförverkligande. Genom en läroplan söker samhället att förverkliga skolans övergripande mål: att ge eleverna goda kunskaper och färdigheter, att göra dem till goda samhällsmedborgare och harmoniska människor. Mer konkret kan läroplanen också uttrycka andra mål som skall tjäna detta övergripande syfte, t.ex. att elever och lärare skall samråda vid undervisningsplaneringen samt att arbetssättet böra vara varierat och innehålla även praktiska inslag.

Det är betydligt svårare att avgöra när en läroplansreform i denna senare betydelse av ordet är genomförd eller inte. Många har menat att reformerna hittills inte i tillräcklig grad lett till att skolans övergripande mål förverkligats. Jag delar denna uppfattning och har tidigare pekat på såväl brister i elevernas kunskaper, färdigheter och motivation som sociala och könsmissiga snedheter i tillvalen. Den läroplansreform jag föreslår är därför ett försök att med delvis nya medel söka förverkliga de ambitioner som finns uttryckta i målen för arbetet i skolan.

Betydelsen av de yttre förutsättningarna för ett framgångsrikt genomförande av denna nya läroplansreform får inte underskattas. Organisatoriska förändringar, t.ex. decentraliseringen av besluten om förstärkningsresursens användning i samband med SIA-reformen, skapar ökade möjligheter att samarbeta i arbetslag. Ämnesmässig fortbildning är nödvändig i vissa fall. Information till föräldrar är liksom tidigare viktig för att alla skall bättre känna till sina barns skola.

Insatser för att skapa dessa förutsättningar är väsentliga. Trots detta måste tyngdpunkten i en läroplansreform ligga på att aktivt söka förändra det inre arbetet för att nå en bättre måluppfyllelse. Uteblir insatser för detta i en skolreform kan man ett decennium senare komma att konstatera att i stort sett inget förändrats utan att samma problem och brister som förut kvarstår inom skolan.

Jag lägger därför stor vikt vid att i detta förslag till läroplan föreslå sådana åtgärder för genomförandet som direkt kan påverka det inre arbetet genom att de engagerar lärare och elever på den lokala skolan till ett gemensamt ansvar för hela verksamheten.

Parallellt med försöken att genomföra läroplanen måste en uppföljning av reformen ske. Vi måste få underlag för att bedöma hur olika insatser verkar. Flera remissinstanser har påpekat hur viktigt det är att i framtiden få ett bättre beslutsunderlag vid kommande förändringar i läroplanen än det som fanns tillgängligt nu. Uppföljning är framför allt nödvändig som ett

led i skolans dagliga arbete, för att man skall kunna anpassa metoder och insatser till de problem och behov som uppstår. I det nu framlagda läroplansförslaget är detta speciellt viktigt. För den lokala friheten i resursanvändning och i utformandet av tillvalskurser, teman och fria aktiviteter är en kontinuerlig utvärdering från deras sida som arbetar i skolan mycket angelägen. För centrala skolmyndigheter är det exempelvis angeläget att följa hur kraven på allsidig elevsammansättning i tillvalskurserna tillgodoses.

Innan jag går närmare in på frågor som speciellt hör samman med det nu aktuella läroplansförslaget vill jag något beröra de erfarenheter som kan tillvaratas från tidigare läroplansförändringar.

10.2 Uppföljning och utvärdering av tidigare läroplansreformer

För att utvärdera 1962 års grundskolereform tillsatte SÖ år 1963 18 pedagogiska arbetsgrupper (SPA-grupper). Dessa hade till uppgift att via kontakter med skolornas personal, med skolstyrelser och andra inom skolväsendet ge en bild av hur reformen utfallit. SPA-grupperna hade stor frihet att självständigt organisera arbetet. De skulle kontinuerligt rapportera sitt arbete till SÖ. Ett 70-tal personer var engagerade i grupperna, vilkas verksamhet pågick i cirka fyra år.

Den pedagogiska debatten visade att det rådde ett motsatsförhållande mellan önskan att utveckla skolans inre arbete och det administrativa regelsystemet så som det tog sig uttryck i författningar och läroplaner. Några SPA-grupper påtalade sålunda att den individualisering inom klassens ram och det samarbete i form av grupparbete som läroplanen rekommenderade inte kunde realiseras med de starka låsningar som de centrala bestämmelserna innebar för skolan.

Under 1960-talet inleddes verksamheten med pedagogiska utvecklingsblock. I några av dessa startades i samråd med skolöverstyrelsen försök som syftade till att nå nya organisationsformer inom skolan för att komma till rätta med de låsta arbetsformerna. Exempel på sådana försök var VGL-försöken i Malmö (VGL = varierande gruppstorlekar och lagundervisning) och PEDO-projektet (PEDO = pedagogiskt-organisatoriskt försök på grundskolans högstadium).

Dessa försök och den debatt som pågått kring grundskolans pedagogiska problem kom att ligga till grund för några av de förändringar som företogs i Lgr 69. Samtidigt som man i denna läroplan gjorde även årskurs 9 sammanhållen gav man skolan vidgade möjligheter att variera sådana faktorer som längden på arbetspassen, storleken på elevgrupperingarna m.m.

I Lgr 69 infördes ett system med resurstimmar som innebar att en pedagogisk förstärkning i ett ämne kunde tas ut enligt olika alternativ. Om man tidigare enligt bestämmelserna varit tvungen att alltid välja att dela klassen

i två undervisningsgrupper, erbjöds man nu fler möjligheter, t.ex. att bibehålla klassen intakt och ta ut förstärkningen i form av en extra lärare. Principen med resurstimmar innebar att man i stället för att centralt reglera resursanvändningen överlät åt de ansvariga för undervisningen att avgöra hur resursen skulle hanteras.

Lgr 69 introducerades bl.a. med hjälp av ett omfattande studiedagsmaterial som dels riktade sig till lärare, dels till skolledare. Materialet som bestod av texthäften, bildband och filmer avsåg att i skilda former ge exempel på de möjligheter som läroplanen erbjöd i fråga om att variera de organisatoriska ramarna. Skolledarfortbildningen i anslutning till Lgr 69 tog i ännu högre grad sikte på att utveckla de organisatoriska möjligheterna.

Erfarenheterna från införandet av Lgr 69 visar emellertid enligt min mening tydligt att det inte är nog att ändra på regelsystemet om man önskar en utveckling av skolan. En inre förändring måste utgå från skolans egen personal och de intentioner som växer fram inom denna. Först då det finns en egen önskan att förändra och utveckla verksamheten för att komma till rätta med aktuella problem kommer ett friare regelsystem att utnyttjas lokalt.

Den information och de diskussioner som följde på betänkandet (SOU 1974:53) Skolans arbetsmiljö innebar att skolans mål och syfte aktualiserades. I propositionen (prop. 1975/76:39) om skolans inre arbete m.m. föreslogs bl.a. att en del av statsbidraget – förstärkningsresursen – skulle fördelas lokalt. Denna reform har kommit att göra flera delaktiga i de beslutsprocesser som reglerar skolans verksamhet. Erfarenheten visar att detta i sin tur kräver att de berörda i skolan engageras i diskussioner och överläggningar om skolans mål och syften.

10.3 Den nya läroplanen och det lokala ansvarstagandet

Skolans förändring har grovt tecknat skett i två faser. I en första fas har en organisatoriskt enhetlig skola vuxit fram. Denna utveckling har krävt en central styrning. Med denna ram som utgångspunkt kan nästa fas karakteriseras som decentralisering. Denna decentralisering påbörjades i Lgr 69 och fortsatte genom SIA-reformen. Den ökade decentraliseringen har som mål att möjliggöra ett sådant utnyttjande av resurserna att de fastlagda målen för skolan kan förverkligas.

En ökad decentralisering på skolans område får stora konsekvenser. Den centrala skoladministrationens struktur och funktion kommer att förändras. Konsekvenserna av dessa förändringar studeras f.n. av skoladministrativa kommittén (U 1978:17). Vidare får den ökade decentraliseringen konsekvenser för hur pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete skall initieras, planeras och genomföras i förhållande till det dagliga pedagogiska arbetet. Att studera detta ingår i skolforskningskommitténs (U 1978:09) arbete.

Decentralisering har stor betydelse för hur en ny läroplan kan och bör genomföras och följas upp. Jag vill framhålla några väsentliga drag som enligt min mening måste bilda utgångspunkt för olika åtgärder i samband med genomförandet.

De som i sin verksamhet arbetar nära problemen i skolan bör ha de största möjligheterna att bedöma hur resurserna skall användas. Detta ökade ansvar för den enskilda skolenheten och arbetsenheten är en fråga om en utveckling, som redan pågår men som behöver ny stimulans och nytt stöd.

Föredraganden stryker i prop. 1977/78:100, bil. 12 (s. 233-234), under vikten av engagemang från dem som verkar i skolan:

En verklig förändring av skolan är dock inte möjlig utan att de som verkar i skolan ser förändringen som nödvändig samt gör den till sin egen angelägenhet. För att en utveckling skall vara möjlig krävs vidare att skolans mål diskuteras på det lokala planet på ett sådant sätt att målen kan fungera som styrmedel för arbetet. Kunskaper och information om de villkor av t.ex. resursmässig och organisatorisk art som den enskilda skolan arbetar under är en annan förutsättning. Därtill kommer att utvecklingen av verksamheten måste utgå från den situation som den enskilda skolan befinner sig i och från de problem som man där finner angelägna att lösa. Ansvaret för att utforma och pröva olika lösningar ligger hos dem som verkar i den enskilda skolan.

Formerna för skolans arbete och organisation har stor betydelse som förebild för eleverna. För dessa kommer skolan att på olika sätt vara normbildande för framtiden. Om skolan präglas av en byråkratisk organisation där verksamheten påtagligt styrs av centrala bestämmelser, blir detta den bild eleven för med sig ut från skolan och i framtiden kan vilja omsätta ute i samhället. Om en demokratisk fostran skall grundläggas i skolan är det av största betydelse att skolan utvecklar demokratiska verksamhetsformer där även eleverna får utöva ett reellt medinflytande och där formerna för verksamheten successivt omprövas genom lokal utvärdering och lokala beslut.

Många åtgärder och beslut på skolans område syftar i dag till att astadkomma en utveckling i varje skola där alla berörda engageras starkare i beslutsprocesserna. Raden av reformer i anslutning till SIA-propositionen syftar i denna riktning. Tillkomsten av förstärkningsresursen i grundskolan är kanske det mest påtagliga exemplet. Även inom gymnasieskolan pekar utvecklingen mot att man söker konstruktioner i regelsystemet som tillåter en friare hantering av resurserna på lokal nivå.

Den läroplan för grundskolan som föreslås i denna proposition har samma syfte. Det fria studievalet ger t.ex. större utrymme än tidigare för lokalt inflytande. Erfarenheterna från uppföljningen av Lgr 69 visade som tidigare berörts att det inte är nog att ändra på organisation och regler. Det krävs även att de som arbetar i skolan ges möjlighet att diskutera målen och med-

len och att de får en sådan information om administration och ekonomi (resurser) att de kan fungera som beslutsfattare.

I en så komplex organisation som skolan utgör är det nödvändigt att individerna samverkar på olika sätt för att skolan som helhet skall lyckas med sina uppgifter. Denna samverkan kan vara formell eller informell. En del av de nödvändiga samverkansformerna är centralt reglerade i gällande bestämmelser, t.ex. arbetsenhetskonferenser och elevvårdskonferenser. Informella konferenser är även nödvändiga för att det dagliga arbetet skall fungera. Utveckling av arbetssätt och organisationsformer inom en skola är inte möjlig utan att kontinuerliga kontakter av detta slag förekommer. När verksamheten tidigare styrdes hårt av centrala bestämmelser som detaljerat föreskrev hur arbetet skulle ordnas, kunde en lärare isolera sig i sitt arbete på ett sätt som inte är möjligt med de förutsättningar som nu gäller. En lokalt bestämd fördelning av resurserna kräver gemensamma överväganden och samråd kring frågor som rör eleverna och undervisningen.

Dessa mer eller mindre informella samarbetsformer i arbetslag eller i grupper under andra benämningar bör ses som självklara inslag i vardagsarbetet.

Förslaget till läroplan innebär en omfattande decentralisering av skolans verksamhet. En friare hantering av resurser på lokal nivå blir möjlig. Inriktningen av läroplansförslaget syftar till en utveckling av det inre arbetet. En följd härav blir krav på skolans ledning att samordna och tillvarata de samlade resurserna. Det lokala planeringsarbetet utvidgas och ett fortlöppande utvecklingsarbete blir en naturlig följd.

Riksdagen har beslutat om en samlad resurs för grundskolans pedagogiska och organisatoriska ledning. Reformen träder i kraft den 1 juli 1979 (prop. 1977/78: 85. UbU 1977/78: 21. rskr 1977/78: 260). En lokal genomföranderesurs föreslås i avsnitt 10.4.1 fr. o. m. läsåret 1980/81. Speciella problem kan dock komma att uppstå i kommuner med endast en rektor som tillika är skolchef eller där rektor är förste rektor. Jag avser att återkomma till regeringen i denna fråga i syfte att åstadkomma förbättringar för denna kategori av skolledare inför ikraftträdandet av den nya läroplanen.

På tre väsentliga områden har jag föreslagit åtgärder som mycket starkt kommer att främja den koncentration på samverkan och på det inre arbetet som jag inledningsvis berörde, nämligen utförandet av lokala arbetsplaner, det fria studievalet och en målinriktad samverkan mellan lärarna inom en arbetsenhet för att ge eleverna grundläggande färdigheter.

Jag ser utvecklingen av arbetsplaner som en mycket väsentlig del av arbetet i en skola med lokalt ansvar och engagemang. Arbetsplanerna blir det synbara uttrycket för decentraliseringssträvandena. De bör fungera som program för arbetet och som en utgångspunkt för den lokala utvärderingen. Lokala faktorer och lokalt betingade problem och förutsättningar bör sätta sin prägel på dessa program. De bör växa fram successivt genom

att man söker identifiera, beskriva och lösa problem. Jag vill i övrigt hänvisa till vad jag anfört i avsnitt 3.2.

Det fria studievalet är en uppfordran till ökat lokalt engagemang när det gäller att planera undervisningen. En parallell finns redan i det nuvarande lokala ansvaret för att planera icke timplanebundna aktiviteter.

Planeringen av teman och projektstudier förekommer redan i dag. Mitt förslag innebär emellertid att temastudier obligatoriskt skall ingå i undervisningen. Planeringsarbetet i grundskolan kommer därför i ökad utsträckning att likna gymnasieskolans arbete med betingsplanering. Det medför ett engagemang av lärare och elever dels i arbetsenheten då det gäller att välja ut ämnen och stoff för teman, dels i de olika klasserna då man tillsammans närmare diskuterar arbetssättet.

Jag har också framhållit den centrala roll goda kunskaper och färdigheter hos eleverna spelar. Ett medvetet arbete för att nå detta mål kräver samarbete mellan lärarna i arbetsenheten.

Denna inriktning i läroplanen ställer bestämda krav på hur resurser för genomförande och uppföljning bör utformas. Jag övergår nu till att redogöra för de åtgärder jag föreslår.

10.4 Åtgärder i samband med genomförandet

Mitt förslag till ny läroplan innebär mycket små förändringar i vad gäller timplanen. Personal- och lokalkonsekvenser är vidare obetydliga. Reformåtgärderna kan därför nu mer än vid tidigare läroplansförändringar koncentreras på sådant som kan utveckla det inre arbetet och därmed förverkliga de mål som är satta för arbetet i skolan.

10.4.1 Lokal genomföranderesurs

I lärarnas skyldigheter ingår att planera undervisningen. Däri innefattas bl. a. att planera teman och att planera färdighetsträningen inom arbetsenheterna tillsammans med kolleger. Denna planering utgör en del av underlaget för rektorsområdets arbetsplan. Genom skolledningens arbetsuppgifter och inom tiden för studiedagar ges ytterligare tidsutrymme för att arbeta på skolans utveckling. Jag anser det emellertid viktigt att i ett övergångsskede tillföra skolan ytterligare resurser för att åstadkomma ett intensifierat arbete för verksamheten inom den egna skolan vid genomförande av läroplansförändringarna.

Resurstillskottet bör utformas så att skolans skyldighet att ta hand om eleverna i undervisning eller i fria aktiviteter upprätthålls. Det bör samtidigt möjliggöra lokala beslut på det enskilda rektorsområdet om hur man bäst skall utnyttja resurserna. Jag föreslår därför att varje rektorsområde tillförs en särskild resurs uttryckt som ett visst antal lärarveckotimmar per elev.

Resursen bör uppgå till 0,01 veckotimmar per elev. Det är nödvändigt

att den lokala planering jag omnämnt kan starta i god tid innan läroplanen träder i kraft. Resursen bör utgå under sammanlagt fyra år, således under redovisningsåren 1980/81, 1981/82, 1982/83 och 1983/84.

Jag vill med ett konkret exempel åskådliggöra vad ett sådant stöd till det lokala genomförandet av läroplansreformen innebär. Vid en femparallellig högstadieskola med totalt 450 elever betyder 0.01 veckotimmar per elev ett resurstillskott på 4.5 veckotimmar. Under ett läsår med 40 veckor motsvarar detta 180 undervisningstimmar.

Med hjälp av dessa timmar kan skolan täcka vikariekostnader för det planeringsarbete i samband med genomförandet som jag beskrivit. Man bör kunna använda genomföranderesursen för att möjliggöra planeringsdagar med all personal medan exempelvis någon förening, kulturarbetare, företrädare för arbets- och näringsliv eller brandkår och polis svarar för olika fria aktiviteter eller andra program under planeringsdagen. Man kan också välja att täcka vikariekostnader för exempelvis olika grupper av lärare som speciellt har i uppgift att svara för planeringen av nya inslag i undervisningen.

Det bör ankomma på rektor att besluta om planeringen. Den tid för planering som härigenom tillkommer under genomförandeskedet utgör ett tillskott till vad som rymms inom tid för studiedagar och konferenser.

10.4.2 Fortbildning

SÖ framhåller att reformeringen av skolans inre arbete bör utmärkas av ett långsiktigt utvecklingsarbete, genomfört på lokal nivå och baserat på främst lokal uppföljning och utvärdering av olika åtgärder, samt att utvecklingsaspekten bör vara avgörande för fortbildningens inriktning och utformning.

Fortbildningen måste därvid präglas av tre grundprinciper. Den första rör elever som av olika skäl har svårigheter. Den andra gäller ökad anknytning av skolverksamheten till samhälle och arbetsliv utanför skolan. Den tredje berör lokala befogenheter och ökad beslutsrätt på det lokala planet, såväl kommunalt som inom ett rektorsområde och en skola.

SÖ betonar starkt samverkan mellan forsknings- och utvecklingsarbete och fortbildning. Fortbildningen bör enligt SÖ aktivt bidra till inventeringen av relevanta uppgifter för forsknings- och utvecklingsarbetet liksom till ett mera konkret utnyttjande av forsknings- och utbildningsresultat i skilda fortbildningsaktiviteter.

Jag instämmer i SÖ:s allmänna syn på fortbildningens roll i skolans utveckling. Det är ett långsiktigt arbete som förestår och som delvis redan har startat i syfte att nå konstruktiva former för skolans fortsatta utveckling. Det är därvid angeläget att hela personalen och eleverna aktivt deltar. En självklar utgångspunkt för insatserna är de lokala förhållandena och problemen.

Fortbildningens roll och organisation har behandlats av 1974 års lärarut-

bildningsutredning (U 1974:04) som i januari 1979 avlämnade sitt betänkande (SOU 1978:86) Lärare för skola i utveckling. Betänkandet remissbehandlas f.n. Jag återkommer därför till fortbildningsfrågor i samband med mina ställningstaganden till utredningens förslag.

Jag vill i detta sammanhang endast markera den roll studiedagarna spelar för läroplansreformen. Det är angeläget att de utnyttjas för att lokalt och konkret diskutera och utveckla skolans arbete. Det är nödvändigt att med studiedagarnas hjälp åstadkomma en organisations- och personalutveckling på skolans område som kan stödja det allmänna utvecklingsarbetet i skolan.

Jag finner det naturligt att under åren närmast före och efter införandet av läroplanen ett par studiedagar om året används för frågor som direkt aktualiseras av reformen.

En betydande fortbildningsresurs utgör i dag den s.k. personallagsutbildningen. Den är utlagd över en tioårsperiod och startade läsåret 1977/78. Huvuddelen av utbildningen återstår således. Jag avser att föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att göra en utvärdering av den verksamhet som hittills har bedrivits och föreslå åtgärder för en eventuell omläggning av denna utbildning.

En individuell fortbildning som bl.a. tar sikte på att hjälpa lärarna att förnya sina ämneskunskaper är av stor betydelse för en tidsenlig undervisning. Den från centralt håll initierade fortbildningen behöver inte bli omfattande i detta avseende eftersom timplaneändringarna är marginella.

Jag räknar till en början med att insatserna bör kunna koncentreras till att ge lärarna på lag- och mellanstadierna en bredare naturorientering och insikt i tekniska moment. Det är samtidigt angeläget med ett nära samarbete mellan lärare vid en skolenhet. Detta måste kunna innebära att man inom ett arbetslag fördelar uppgifter. Jag räknar därför med att en ämnesinriktad fortbildning i teknik och naturorienterande ämnen i huvudsak skall omfatta var tredje lärare på dessa stadier.

En sådan ämnesinriktad fortbildningskurs bör omfatta en vecka och vara förlagd till terminstid. Kurserna bör genomföras med början under läsåret 1980/81. Vid fördelningen av platser på kurserna bör tillses att varje skolanläggning så långt möjligt blir representerad. Jag avser att återkomma i denna fråga i budgetpropositionen 1980.

10.4.3 Information m. m.

Det är angeläget att införandet av den nya läroplanen föregås och åtföljs av en ordentlig information. Denna bör förmedlas under medverkan av länskolnämnderna. 3,6 milj. kronor bör ställas till nämndernas förfogande under vart och ett av åren 1980/81–1983/84 för information och planeeringsinsatser. Särskilda medel för information bör därutöver ställas till SÖ:s förfogande.

10.5 Utvärdering i skolan

Liksom begreppet läroplan har begreppet utvärdering flera betydelser. Grundbetydelsen är att värdera något. Inom skolans område har utvärdering i första hand gällt värdering av enskilda elevers prestationer och begreppet utvärdering har blivit liktydigt med betyg. Diskussionen om olika sätt att utvärdera skolans program i dess helhet har ökat i intensitet under de senare decennierna. Den tidigare övergripande utvärderingen gällde ofta begränsade områden t.ex. den allmänna skolans utveckling som kontrollerades av folkskoleinspektörer. Utbildningens allt större andel av den offentliga sektorn har under senare tid lett till ökade krav på att samhällets resurser skall användas ändamålsenligt. Utbildningens allt större betydelse för såväl den enskildes som för samhällets välfärd har framhävt nödvändigheten av en fortlöpande kontroll av utbildningens kvalitet och aktualitet.

Det finns tre frågor som jag anser nödvändiga att ställa vid varje form av utvärdering:

- Vad skall utvärderas?
- Vad skall utvärderingen användas till?
- Hur skall utvärderingen genomföras?

Den debatt som förts om pedagogisk utvärdering, liksom den utvärdering som genomförts, har till stor del koncentrerats till frågan "hur skall utvärderingen genomföras?" En förändring mot en ökad decentralisering kräver en uppmärksamhet riktad mot de två första frågorna. Likaså kräver denna förändring en klar uppdelning mellan utvärdering av skolans program på central och lokal nivå.

Det arbete som genomförs inom den lokala skolenheten och arbetsenheten måste utvärderas på lokal nivå. Man får därigenom en utgångspunkt för resursfördelning, utvecklingsarbete och fortbildning. Samtidigt är det angeläget att här understryka att denna utvärdering skall ha en rimlig ambitionsnivå. Kravet på utvärdering får under inga omständigheter innebära att utvärderingen skall dominera skolans arbete. I stället skall den utgöra en naturlig del i planerings- och undervisningsarbetet.

Det är framför allt två huvudsyften med denna lokala utvärdering som bör framhållas. Det ena syftet är att lärare och elever gemensamt skall diskutera om man skall arbeta i helklass eller i grupper eller individuellt. Genom en kontinuerlig utvärdering kan de som arbetar inom arbetsenheten finna olika organisatoriska lösningar för att uppnå önskvärda resultat. Ett annat syfte är att söka finna de arbetsformer som är bäst anpassade till ämnesstoff och elever. *Utvärderingsmetoderna* kan vara diskussioner med elever samt prov och uppsatser. Utvärdering kan ske genom elevernas beskrivningar av sin undervisningssituation i skrift, bild och dramatiskt skapande.

Det finns ingen motsättning mellan utvärdering och undervisning. Ut-

värdering är en naturlig del av undervisningen. Genom att skolan är organiserad i arbetsenheter och numera kan utnyttja resurserna friare kommer utvärdering av detta slag att kunna förbättra undervisningens planering och genomförande. En lokal frihet av detta slag gör en utvärdering verkligt angelägen för dem som direkt arbetar med problemen i skolan. Utvärderingen kan då resultera i omedelbara åtgärder.

Jag vill särskilt understryka följande. På låg- och mellanstadierna måste utvärdering av grundläggande färdigheter prioriteras och knytas till resursanvändningen. Lärarna i arbetsenheten bör här koncentrera sig på den målbeskrivning kursplanen har för tala, läsa, skriva och räkna. Men också de mål för färdigheter och kunskaper i övrigt som man lokalt kan ha formulerat i arbetsplanen, är betydelsefulla i sammanhanget. På högstadiet utgör temastudierna, tillvalet och de fria aktiviteterna den naturliga utgångspunkten för arbetsenhetens planering och utvärdering, liksom en fortsatt tonvikt på färdigheterna tala, läsa, skriva och räkna.

Den utvärdering som sker i den enskilda arbetsenheten och det enskilda arbetslaget bör vara grunden för planeringen inom rektorsområdet. Med utgångspunkt i hur lärare och elever bedömer sitt arbetsresultat kan man inom rektorsområdet diskutera hur man vill formulera sin arbetsplan för det fortsatta arbetet.

Den ökade betoningen av grundläggande färdigheter ställer speciella krav på uppföljningen. Detsamma gäller inslagen av temastudier och projektarbete. Det är viktigt att utvärdering anpassas till teman och projekt och att inte undervisningen blir styrd av standardiserade metoder för utvärdering. Temaarbete kan t.ex. leda till att eleverna arrangerar utställningar och utformar läromedel. Vad gäller färdigheterna måste möjligheterna att rätt bedöma elevens svårigheter utvecklas. Samspelet mellan undervisningen inom klassen och speciallärarens arbete måste ordnas så att eleven får ett effektivt stöd.

10.6 Den fortsatta läroplansutvecklingen

Skolreformerna har vad gäller den obligatoriska skolan syftat till att bygga upp en enhetlig organisation. Om skolans övergripande mål och syften har enighet rått. För att förverkliga dessa syften måste skolan förnyas och förbättras inte bara i takt med samhällsliv och kulturliv i vid mening, utan också så att den aktivt kan påverka samhällsutvecklingen. Det är därför viktigt att utbildningens innehåll och arbetsformer ständigt prövas och utvecklas.

Det ankommer på SÖ att tillse att utbildningen i fråga om innehåll och metoder fortlöpande förnyas, utvecklas och förbättras i takt med forskningens framsteg och utvecklingen inom offentlig och enskild förvaltning, näringsliv och arbetsmarknad samt på övriga områden av samhällslivet (3 § förordningen 1965:737 med instruktion för skolöverstyrelsen, 3 § ändrad

1977:468). Denna förnyelse har skett kontinuerligt genom fortbildning, utvecklingsarbete och forskning.

Vidare har beslut med anledning av olika utredningsförslag lett till avgörande förändringar av skolans arbetsvillkor. Även om det svenska skolväsendet vid internationella jämförelser kan beskrivas som starkt centralreglerat har utvecklingen av utbildningens innehåll och arbetsformer skett i stora stycken som ett samspel mellan centrala myndigheters åtgärder, beslut med anledning av utredningsförslag samt lokala initiativ och försök. Detta samspel har inneburit att skolans utveckling har förlöpt successivt trots att införandet av nya läroplaner kan ge intryck av språngvisa hopp.

Detta samspel mellan lokalt utformad skolutveckling och central översyn måste stärkas, berikas och vidareutvecklas.

I flera avseenden riktas kritik mot skolan. Många elever har svårigheter att finna en mening i skolans arbete. I vissa skolor är problemen tunga och svarbemästrade. Den kontinuerliga förnyelsen av skolans läroplaner måste därför hela tiden uppmärksamma skolans meningsfullhet för olika elevgrupper.

En stor del av den kritik som riktats mot formerna för det nuvarande läroplansarbetet har i huvudsak gällt dess centrala karaktär. Kritiker har t.ex. menat att det finns stora nackdelar med att en och samma myndighet både ansvarar för läroplansförnyelsen och utvärderingen av denna förnyelse. En annan del av denna kritik har tagit fasta på att centralt utformade förslag till förnyelse av läroplaner alltför ofta sker utan att underlaget för och motiveringar till förändringar klargörs.

Som tidigare påpekats har t.ex. flera remissinstanser, bl.a. UHÄ, RRV, SACO/SR, gymnasieutredningen och svenskläraryöreningen haft kritik mot att ett alltför litet underlag från SÖ:s läroplansuppföljning eller från forsknings- och utvecklingsarbetet redovisas som bedömningsunderlag för det av SÖ framlagda förslaget. Speciellt framhåller här UHÄ att ingen problemanalys presenteras. Vidare påpekas i detta sammanhang att det råder skillnader mellan SÖ:s redovisning av tillvalssystemets roll och de slutsatser pedagogiska nämnden redovisar i sin verksamhetsberättelse för 1977/78.

En tredje typ av kritik, som i detta sammanhang är nödvändig att redovisa, har gällt de pedagogiska grunderna för läroplansarbetet. Många remissinstanser har, som tidigare redovisats, varit kritiska till hur begreppet färdigheter, grundläggande färdigheter och basfärdigheter behandlats i SÖ:s förslag.

En ökad decentralisering innebär som tidigare framhållits att de centrala skolmyndigheternas roll förändras mot en ökad samordning och service. Detta gäller såväl SÖ och länskolnämnderna som skolstyrelserna. SÖ:s roll för den fortsatta reformutvecklingen blir fortfarande central men kommer enligt min mening att ändra karaktär.

De läroplansprojekt som genomförts inom ramen för SÖ:s pedagogiska

forsknings- och utvecklingsarbete har haft karaktären av relativt kortsiktiga projekt länkade till problem i det pågående läroplansarbetet. Initiativet till dessa projekt har framför allt kommit från SÖ men också från enskilda forskningsinstitutioner. Oavsett initiativtagaren har dessa projekt formats efter den struktur den existerande läroplanen har. Det är nödvändigt för det fortsatta läroplansarbetet att projekt av detta slag kompletteras med mer långsiktiga insatser.

Grundläggande läroplansfrågor, som kräver sådana insatser, kan vara t.ex. avgränsning av begreppet färdigheter eller frågan om med vilka arbetsmetoder vi lättast lär ut grundläggande färdigheter. Ett annat konkret exempel utgör analyser av relationen mellan utbildning och arbetsmarknad och vilka olika krav olika intressenter anser att skolans läroplaner tillgodoser. Ett ytterligare exempel är en djupgående analys av hur olika elever i undervisningen formas i sin självuppfattning och inställning till sin egen förmåga. Skolans behandling av socialt, fysiskt och psykologiskt speciellt utsatta elevgrupper bör också göras till föremål för mer långsiktiga studier.

Många av de läroplansproblem svensk skola har och de läroplansfrågor som väckts i svensk reformutveckling är inte unika för Sverige. Vi måste följa läroplanernas utveckling i andra länder. Den pedagogiska forskning som bedrivs i Sverige är alltför liten för att vi skall ha råd att inte utnyttja kunskaper och erfarenheter från forskning och skolutveckling utomlands. Så är t.ex. frågan om basfärdigheter en fråga som har en central betydelse för läroplansreformer i andra länder. Svenska läroplaner har också påverkats av utländska förhållanden utan att dessa förändringars ursprung klargjorts. Inte minst av detta skäl är det viktigt att en fortlöpande analys görs av den internationella utvecklingen. Argument för en sådan bevakning förstärks ytterligare av kraven på internationalisering av utbildningen.

Det är väsentligt för den fortsatta skolutvecklingen att läroplansfrågor kan behandlas i tid och diskuteras kontinuerligt. Synpunkter på en ny läroplan skall inte bara koncentreras till en kort remissperiod. SÖ:s initiativ att ge ut skriften "Läroplansdebatt" kan vara en väg. Genom det här föreliggande läroplansförslaget kommer den fortsatta behandlingen av övergripande läroplansfrågor att kunna ske i läroplanens kommentardel och i fortbildningen. Det är enligt min mening nödvändigt att kunskap i läroplansplanering och utvärdering utvecklas på länsnivå, inom skolstyrelser och på skolnivå.

Samordningen mellan å ena sidan det centrala utvärderingsarbetet och det lokala utvärderingsarbetet och å andra sidan läroplansforskning och utvecklingsarbete är av synnerlig vikt för reformens genomförande. Jag avser att fortsätta beredningen av denna fråga inom utbildningsdepartementet.

10.7 Tidpunkt för läroplanens införande

De åtgärder som krävs med anledning av att en ny läroplan införs är av olika karaktär. Detta medför att man måste överväga om ikraftträdandet skall ske successivt för skilda årskurser eller vid en tidpunkt för hela grundskolan.

SÖ har i sitt läroplansförslag diskuterat frågan. Övergången till den nuvarande läroplanen skedde successivt med början läsåret 1970/71 i årskurserna 1, 4 och 7. Därefter infördes den i årskurserna 2, 5 och 8 läsåret 1971/72 och i årskurserna 3, 6 och 9 läsåret 1972/73. SÖ framhåller att en sådan lösning var tekniskt möjlig i och med att även de nya timplanerna fastslog ämnenas timtal för varje årskurs. Ett sådant successivt genomförande löste också problem i anslutning till nödvändig kompletteringsutbildning av vissa lärarkategorier.

SÖ hävdar att den timplanekonstruktion, som ligger i det nu framlagda förslaget med angivande av timtalen för ämnena stadiervis och inte fördelade på varje årskurs för sig, lämpar sig väl för att införa läroplanen vid samma tidpunkt i alla årskurserna. SÖ anger även andra skäl. Planeringen, fördelningen av resurserna och utvärderingen underlättas avsevärt om läroplanen kan tillämpas över alla årskurser samtidigt. SÖ framhåller att detta gäller i första hand förstärkningsresursen som vid ett successivt genomförande skulle bli mindre rörlig under övergångstiden.

Jag delar SÖ:s uppfattning. En ny läroplan bör införas i alla årskurserna samtidigt. Vissa övergångsbestämmelser kommer att erfordras bl.a. för ämnena teknik och musik. Elever som påbörjat kurser i tillvalsämnena teknik, konst och ekonomi skall ha möjlighet fortsätta sina studier. Beträffande utökning av förstärkningsresursen och av antalet veckotimmar i basresursen för högstadiet har jag lämnat förslag i avsnitt 9.1.

SÖ föreslår att läroplanen skall träda i kraft två år efter ett riksdagsbeslut. Erfarenheten har visat att man som regel anslagit för kort tid mellan riksdagsbeslut och genomförande. En ny läroplan bör föreligga färdig minst ett år före ikraftträdandet. Omfattande omarbetning måste göras av de framlagda förslagen till kursplaner. Med tanke på såväl detta, som behovet av att man i skilda kommuner och skolor i förväg har diskuterat arbetsplaner, temastudier och tillvalsämnen behövs enligt min mening en längre förberedelsestid än två år. Jag föreslår därför att läroplanen träder i kraft läsåret 1982/83.

11 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. antaga inom utbildningsdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i skollagen (1962:319).

2. godkänna att läroplanen för grundskolan får i sina huvuddrag den utformning och det innehåll som jag har förordat.
3. godkänna att den nya läroplanen införs läsåret 1982/83 med början i samtliga årskurser.
4. godkänna vad jag har förordat om hemuppgifter för elever i grundskolan.
5. godkänna vad jag har förordat om läromedel i grundskolan.
6. godkänna vad jag har förordat om betyg i grundskolan.
7. godkänna vad jag föreslagit om vissa slutbetyg.
8. godkänna vad jag i övrigt har förordat om bedömning av elever i grundskolan.
9. godkänna vad jag har förordat om ändrade riktlinjer för behörighet till intagning på vissa linjer i gymnasieskolan.
10. godkänna vad jag har förordat om intagning av elever i gymnasieskolan och om intagningsnämndens sammansättning.
11. godkänna vad jag har förordat om skolstyrelsernas övergripande uppföljningsansvar för ungdomar som inte har fyllt 18 år.
12. godkänna de grunder för statsbidrag till grundskolan som jag har förordat.
13. bemyndiga regeringen att i övrigt vidta de övergångsåtgärder som behövs i anledning av införandet av läroplanen.
14. godkänna vad jag har förordat om lokal genomföranderesurs, utvärdering samt om verksamheten i övrigt i grundskolan.

12 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av skolöverstyrelsens förslag till förändring av grundskolans läroplan.

1 Inledning

Sommaren 1976 – när riksdagen fattat beslut på grundval av propositionen om skolans inre arbete (prop. 1975/76:39) – fick SÖ regeringens uppdrag och direktiv att göra dels en översyn av grundskolans läroplan, dels en översyn av den praktiska arbetslivsorienteringen i grundskolan.

Arbetet har bedrivits också med ledning av de riktlinjer för SÖ:s arbete med grundskolans fortsatta utveckling, vilka SÖ:s styrelse fastställde i mars 1976. SÖ överlämnade sina förslag i april 1978.

I översynsarbetet har SÖ haft nära kontakt med företrädare för ett stort antal organisationer. Tre externa grupper har varit knutna till läroplansöversynen.

I intressentgruppen har ingått företrädare för Svenska kommunförbundet, SAF, LO, TCO, SACO/SR, SECO, Elevförbundet, Riksförbundet Hem och Skola samt för Lärarnas riksförbund, Skolledarförbundet, Svenska facklärarförbundet och Sveriges lärarförbund.

I parlamentarikergruppen – som bildats i enlighet med riksdagens beslut om skolans inre arbete – har ingått företrädare för de fem riksdagspartierna.

Samrådsgruppen har bestått av förbundsordförandena (eller ersättare) i Lärarnas riksförbund, Skolledarförbundet, Svenska facklärarförbundet och Sveriges lärarförbund.

SÖ:s pedagogiska nämnd har fortlöpande följt arbetet.

Utöver det att Svenska kommunförbundet varit representerat i intressentgruppen, har en arbetsgrupp med företrädare för kommunförbundet och SÖ haft till uppgift att utreda de kommunalekonomiska konsekvenserna av läroplansförslaget.

För att åstadkomma största möjliga öppenhet i arbetet har SÖ, såsom en specialutgåva av tidskriften Pedagogiska meddelanden, utgivit en skrift kallad Läroplansdebatt. Från senhösten 1976 till våren 1978 har den utkommit med sju nummer och spritts bl.a. till alla rektorsområden för grundskolan.

SÖ påpekar att översynen av läroplanen endast är en del i arbetet med att förbättra skolan. Den viktigaste delen är det fortlöpande lokala utvecklingsarbetet i skolorna. Om läroplanens roll i detta sammanhang säger SÖ:

”En läroplan utgör en av förutsättningarna för att åstadkomma en gynnsam utveckling i skolorna. Den utgör dock på intet sätt en garanti för en sådan utveckling. Därtill krävs även andra förutsättningar såsom ökad kunskap hos dem som arbetar i skolan om mål och medel i skolans verksamhet, beredskap att medverka i en lokal diskussion om tolkning och förändringsinriktning allt efter den egna skolans behov och – inte minst – praktiska möjligheter att åstadkomma förändring. Skolarbetet påverkas också alltmer av samhället utanför skolan – på vilket sätt och med vilka effekter hör också till den lokala debatten om den egna skolans utveckling. Läroplanens roll bör därför, betraktad i detta perspektiv, vara att ange de ramar inom vilka successiva förbättringar kan komma till stånd.”

I sitt förslag har SÖ utgått ifrån att – efter behandling i erforderliga delar av riksdagen – regeringen skall fastställa i stort sett samma delar av läroplanen som vid 1969 års reform, dvs. avsnitten om mål och riktlinjer, om timplaner med tillhörande bestämmelser samt kursplaner för varje ämne eller grupp av ämnen. SÖ förutsätter att bl. a. tillvalssystemet delvis blir reglerat av regeringen i skolförordningen (jfr även 25 § skollagen). I övrigt räknar SÖ med att få bemyndigande att fastställa återstående delar av det som skall utgöra läroplanen för grundskolan. I det följande sammanfattas de olika delarna av SÖ:s förslagsskrivelse.

Egentliga förslagsavsnitt är avsnitten om innehållet i skolarbetet, dvs. om kursplaner (4), tillvalssystemet, inklusive alternativkursfrågor (8) samt grundskolans utformning – skoldag – timplan (9). Förslag finns också i avsnittet om skolan och arbetslivet (7), där SÖ redovisar resultatet av regeringen särskilda uppdrag 1976-06-23 om praktisk arbetslivsorientering i grundskolan.

Härutöver innefattar skrivelsen avsnitt som ger en antydning om basen för utformningen av sådana delar av läroplanen, som SÖ beräknar få bemyndigande att fastställa. Avsnitt av nu nämnd art behandlar några principiella utgångspunkter för översynsarbetet (2), hem – skola – samhälle (3), arbetssättet i skolan (5), skolans stödjande arbete (6) samt planering – resursanvändning – utvärdering (10).

Såsom konsekvensavsnitt kan i huvudsak betecknas avsnitten om lärarbehov (11), vissa personalkonsekvenser (12), fortbildning (13), lokaler och läromedel (14), kostnader (15) och genomförande (16).

2 Några principiella utgångspunkter för översynsarbetet

Utgångspunkterna för förslaget har varit att stärka skolans samhälls- och verklighetsförankring, att främja inriktningen för jämlikhet och att utveckla det lokala ansvarstagandet för skolan. Kontakten mellan skolan och dess olika intressenter i samhället i stort kan bli bättre. Skolans mål och medel bör vara en fråga inte bara för lärare, elever, föräldrar och utbildningspolitiker utan i ökande grad också för organisationer, institutioner och arbetsliv.

Samverkan skola – samhälle innebär att man öppnar skolan för arbets- och föreningslivets företrädare.

Kravet på att skolarbetet skall vara verklighetsanknutet betyder att man bör ta hänsyn till den speciella verklighet som varje barn lever i och har utvecklat i. Barnens erfarenheter och värderingar, deras sätt att tala, tänka och bete sig är olika redan när de börjar skolan. De behöver lösa eller bearbeta egna problem och söka svar på egna frågor. Skolans arbete bör vara verklighetsanknutet även i den meningen att det utgår från elevernas erfarenheter av sig själva och de problem de möter. Detta behöver inte innebära att man avvisar den traditionella ämnesuppbyggnaden med systematiskt ordnade begrepp, som anger ämnesstrukturen. Det gäller att finna den avvägning som ger eleverna tillfälle att i arbetet med för dem angelägna frågor tillägna sig de begrepp, kunskaper, färdigheter och värderingar som de behöver för fortsatt självständigt kunskapsökande.

Denna syn på arbetet i skolan medför ett klart behov av samverkan mellan olika ämnen och mellan lärare med olika sakkunskaper. För att stödja en utveckling mot ett i högre grad verklighetsförankrat arbete bör orienteringsämnen få gemensamma mål och huvudmoment.

Vetskapen om att man kan påverka sin omgivning och sina villkor är av största betydelse för en människas självförtroende.

Om skolan detaljerat färdigställer miljö, stoff och arbetssituationer riskerar barn och ungdomar att passiviseras. En sådan passivisering måste motverkas genom att eleverna själva får ta del i ansvaret för att förkovra sina kunskaper och färdigheter. Detta räcker dock inte. De måste också undan för undan ta ansvar i gruppen, klassen, skolan. De lär sig då att samarbete och samspel inte kan försiggå utan ömsesidig påverkan. De grundlägger handlingsmönster och värderingar som underlättar för dem och gör det tillåtet att ifrågasätta och motarbeta livsvillkor, som riskerar att passivisera människor. Det här betyder att varje ung människa bör tas till vara som en tillgång – och känna sig betydelsefull just därför – för de andra i skolan.

Skolreformerna har syftat till ökad jämlikhet i och genom utbildningen, dels mellan olika grupper i samhället, dels mellan kvinnor och män. Genom 1967 års översyn av läroplanen för grundskolan (Lgr 69) kom principen om en sammanhållen skola närmare sitt förverkligande. Den var ett led i strävan att i utbildningen skapa en för alla elever gemensam referensram.

Undersökningar visar emellertid att de elever som socialt sett har en stark ställning utnyttjar utbildningsmöjligheterna bättre än andra elever. De visar också att skolan inte lyckats anpassa sitt arbete till alla elevers behov och förutsättningar. Det är därför en angelägen jämlikhetsfråga att i den fortsatta utvecklingen av skolan särskilt uppmärksamma och stödja de elever som har sämre förutsättningar så att de kan få ökat utbyte av sin skoltid.

Det är också känt att studievägsvalet liksom yrkesvalet i hög grad styrs av traditionellt könsrollstänkande. Förhållandet är grundligt belyst i SÖ:s könsrollsprojekt.

Man måste vara medveten om att skolan återspeglar förhållanden inom samhället i stort. Man kan här tala om två mål för skolan, dels att vara verklighetstrogen och i denna mening samhällsanpassad, dels att vara samhällsutvecklande. Skolan skall medverka till att utjämna skillnaderna i värderingar av olika yrken och att ge respekt för alla yrkesutövare. Samtidigt får skolan inte underlåta att informera om de stora skillnader som alljämt existerar mellan olika yrken beträffande lön, arbetsförhållanden, arbetsmiljö och inflytande.

I förslaget betonas också att skolan måste ha beredskap och resurser för att kompensera dem som i något avseende behöver särskilt stöd. Särskilt viktigt är det att alla elever utvecklar sina kommunikationsfärdigheter.

En av de allra viktigaste uppgifterna för skolan måste vara att ge eleverna uttrycksmedel och självkänsla.

De invandrade familjerna är en grupp som ofta behöver speciellt stöd. Många lever isolerade och i den svåra situation som det innebär att befinna sig i två kulturer. För att förverkliga de mål om jämlikhet, valfrihet och samverkan, som ställts upp för invandrapolitiken, fördras stora insatser av skolan. Särskilda resurser och åtgärder behövs också för handikappade elever.

En decentralisering av ansvar och beslutsfunktioner inom skolväsendet bör kunna öka förutsättningarna för måluppfyllelse. Möjligheterna att anpassa skolverksamheten till eleverna blir större. Personalen, elevernas och föräldrarnas engagemang för arbetet i skolan bör kunna öka och skolans verksamhet därigenom successivt förbättras.

De beslut som fattats om ett nytt statsbidragssystem innebär en ökad lokal frihet att besluta om fördelning och användning av resurser. Riksdagens beslut om en samlad skoldag ger kommunerna ett större ansvar för eleverna.

SÖ:s läroplansförslag är ett uttryck för samma decentraliseringssträvanden. Både timplan och kursplaner föreslås ge vidgade ramar för undervisningens organisation och innehåll. Timplanen anger tid per ämne och stadium och ger därutöver vissa jämningsmöjligheter mellan stadierna. Kursplanerna anger huvudmoment för hela grundskoltiden och inte som tidigare för enskilda stadier.

En likvärdig utbildningsstandard kan enligt SÖ:s uppfattning uppnås genom att man centralt fastställer ramar för skolarbetet inom vilka ett betydande utrymme för lokala initiativ och beslut lämnas.

Frågor om hur problem skall tas upp och lösas kommer att avgöras på den nivå där närheten till problemen ger förutsättningarna.

För att nå avsett syfte räcker det inte med att man förändrar regler och nivå för beslut. Det behövs därutöver en lokal utvärdering och uppföljning som också omfattar fortbildning.

3 Hem – skola – samhälle

Tillsammans med hemmen har skolan ansvar för barnens utveckling. I hemmet grundläggs tidigt barnens attityder. Undervisningen och skolmiljön påverkar elevernas utveckling. Omkring skoldagen skall representanter för skolan och samhället utanför denna stimulera elevens utveckling till en aktiv samhällsmedlem – en människa som slår vakt om demokratiska värden och som vill förbättra samhället.

Ansvar för den första kontakten mellan hemmet och skolan ligger på skolan. Skolan har skyldighet att fortlöpande informera hemmen om skolarbetets utformning samt om utbildningsvägar. Föräldrarnas intresse bör vara en grund för samarbetet.

Samtliga föräldrar skall erbjudas enskilda samtal tillsammans med sitt barn och berörda lärare.

Klassmötet som kontaktförm bör utvecklas. Elevernas engagemang i klassmöten bör också uppmuntras.

Föräldrarnas kunnskap och yrkeserfarenhet bör tas tillvara såväl i undervisning som i övrig verksamhet inom skoldagen. Härigenom lär föräldrarna känna skolan samtidigt som generationsmotsättningar kan överbryggas.

Föräldrarna kan också medverka i utvärderingen av skolarbetet och bidra till att utveckla detta.

Genom samverkan mellan skolan, hemmen och samhället i övrigt skapas förutsättningar för att lösa även sådana problem som har sitt ursprung i familjen och samhället utanför skolan.

Skolans personal får ofta kontakt med familjer i problemsituationer. Skolans personal kan själva bidra med visst stöd och genom att förmedla kontakter med andra stödjande samhällsorgan, t. ex. psykiska barn- och ungdomsvården (PBU) och de sociala servicecentralerna.

De organ skolan skall samverka med bör ges tillfälle att medverka då skolarbetet planläggs och då resultaten av samarbetet granskas.

Personer med erfarenhet av arbets- och föreningsliv bör få tillfälle att medverka under skoldagen. Lärarna och skolan har huvudansvaret för att kontroversiella frågor ges en allsidig belysning i de fall sådana frågor aktualiseras.

Studiebesök bör utgöra en reguljär företeelse i skolans verksamhet. Företträdare för olika samhällsorgan, politiska partier och föreningar samt för arbetslivet stimulerar till ökat samhällsengagemang och bör förekomma i undervisningen. SSA-råden har härvid en viktig funktion.

Skolan spelar en viktig roll i arbetet med att förverkliga de mål statsmakterna fastställt för samhällets kulturpolitiska insatser. Tidiga erfarenheter av olika kulturaktiviteter stimulerar barnens intresse för att i fortsättningen delta i kulturaktiviteter. Detta har varit en utgångspunkt för arbetet med kursplanerna. TV, tidningar, böcker, filmer, konserter, teaterföreläsningar och utställningar kan vara betydelsefulla inslag i skolarbetet.

Barn från skilda miljöer måste i skolan få stöd att utveckla sitt eget kulturella mönster.

Skolarbetet bör bidra till att skapa medvetenhet om de krafter och värderingar som ligger bakom det kommersiella kulturutbudet samt visa på alternativ och utveckla beredskap för ett självständigt val.

4 Innehållet i skolans arbete. Kursplanerna

Innehållet i kursplanerna får genom översynen en starkare verklighetsanknytning. I kursplanerna ges utrymme för innehåll som har anknytning till elevernas situation, till deras upplevda behov och problem och till deras aktuella erfarenheter och kunskaper. Eleverna kommer från socialt, kulturellt och ekonomiskt olika grupper i samhället. Kravet på allsidighet innebär att olika elevers eller elevgruppers erfarenheter och livsvillkor får ge underlag för arbete.

Verklighetsanknytningen innebär vidare att kursplanerna får en klarare inriktning på studier av de stora samlevnads- och överlevnadsfrågorna såväl i vårt eget samhälle som i världen för övrigt. Av de nya kursplanerna framgår att följande kunskapsområden inte får försummas i skolarbetet: arbetslivsfrågor, ekonomiska frågor, familjefrågor, internationella frågor, invandrarfrågor, konsumentfrågor, könsrollsfrågor, miljövårdsfrågor, sexual- och samlevnadsfrågor, trafikundervisning samt undervisning om alkohol, narkotika och tobak. Studie- och yrkesorientering skall, liksom enligt Lgr 69, ingå i alla ämnen.

Den naturvetenskapliga och tekniska inriktningen i skolans arbete förstärks, främst genom förändringar i orienteringsämnena och i slöjd. Åtgärder mot miljöföroreningar, hushållning med naturresurser och allmän naturvård behandlas i flera ämnen.

Genom massmedierna får barn och ungdomar viktiga kunskaper om mänsklig förhållanden och livsvillkor, om den värld de lever i. Men de utsätts också för en i många fall kraftigt snedvriden bild av verkligheten. Den kommersialiserade barn- och tonårskulturen präglas i hög grad av normer och värderingar som står i skarp motsättning till den människosyn som bör utmärka arbetet i skolan. Massmediestudier får därför ökat utrymme i kursplanerna.

Både det historiska perspektivet och framtidsperspektiv betonas starkare än tidigare. Kulturarvets betydelse för möjligheterna att ta del av och ta ställning till aktuella företeelser och förhållanden framhävs.

I kursplanerna anges också vikten av att eleverna lär känna livsmönster och kulturtraditioner i andra kulturkretsar än den egna. Kännedom om invandrarernas språkliga och sociala situationer, deras ursprungliga kultur och orsakerna till att de lämnat sina hemländer kan hindra eller mildra konfrontationer mellan grupper av människor genom att lägga grunden för med-

mänsklig förståelse i hem och på arbetsplatser. Invandrarfrågor får därför öka utrymme i kursplanerna.

Kursplanerna präglas i fråga om form och innehåll av att eleverna behöver större utrymme än tidigare för reflektion, samtal och samarbete. Eleverna behöver tid för att reflektera över iakttagelser, pröva sammanhang och hypoteser, finna orsaker, dra slutsatser och pröva handlingsalternativ. Konflikter och motsättningar i synsätt och intressen måste få komma upp till ytan. *Eleverna behöver lära sig att ta del av andras åsikter och idéer och att sakligt hävda egna uppfattningar även då dessa står i motsättning till andras.* I kursplanerna beaktas elevernas utveckling till självständiga människor som i samarbete med andra kan ta ansvar för hur förhållanden och situationer utvecklas. Kravet på skolan att den skall bidra till utveckling av både självständighet och samarbetsförmåga uttrycks alltså i kursplanerna. Att kursplanerna är tydliga i dessa avseenden är viktigt för elevernas situation nu och i framtiden. Att få ta ansvar och kunna påverka arbetet i skolan stärker elevernas självkänsla och ökar förutsättningarna för att arbetet skall bli meningsfullt. Det ger också en viss handlingsberedskap inför framtiden. Strävanden att decentralisera i samhället och att öka medbestämmandet i yrkeslivet kommer i framtiden att ge den enskilde ökade rättigheter och skyldigheter att påverka människors villkor.

Innehållet i de olika ämnena har alltså setts över med hänsyn såväl till förändringstendenser i samhället och utvecklingen inom ämnena som till resultat av forskning och utvecklingsarbete. Valet av innehåll har gjorts med inriktning på både nuet och framtiden. Innehållet måste ha betydelse för elevernas nu, dvs. ha anknytning till deras liv, livsvillkor och intressen under skolåren.

Men det är naturligtvis mycket viktigt, att man i skolan hjälper eleverna att vidga fältet för vad som är personligt relevant. Skolarbetet skall bredda och fördjupa deras erfarenheter och förmåga, men det skall också väcka deras insikt om att deras liv ingår i och präglas av en större samhällelig struktur, och att de flesta sociala, ekonomiska, politiska och kulturella problem därför också är deras problem, problem som måste studeras ur både lokala och globala aspekter. En annan viktig princip för urvalet av skolans innehåll blir då, att det skall vara samhälleligt relevant.

SÖ förutsätter att man i enskilda skolor, arbetsenheter, klasser och grupper fortlöpande sätter upp mål för elever och elevgrupper. Det är där man har eller kan skaffa kunskaper om elevernas sociala verklighet, deras kunskaper och kunskapsbehov. Det är i det lokala arbetet elever och lärare tillsammans kan lägga upp arbetet så att alla elever med skolans hjälp skaffar sig de kunskaper och färdigheter "som är av betydelse för deras personliga utveckling och för deras möjlighet att påverka och leva i dagens och morgondagens samhälle och där fungera som yrkesutövare och samhällsmedborgare" (Lgr 69, s. 12).

Enligt regeringens uppdrag skall SÖ lämna förslag om att de huvudmoment som är bundna till stadier ersätts med för de tre stadierna gemensamma huvudmoment. I den första läroplanen för grundskolan, Lgr 62, liksom i Timplaner och huvudmomenten i de flesta fallen uppdelade upp stadier. För flera ämnen och stadier kompletterades kursplanerna med ett förslag till årskursindelad disposition av en studieplan. När kursplanerna för Lgr 69 utarbetades, behöll man uppdelningen i stadier men slopade de årskursindelade studieplansförslagen. Regeringens uppdrag till SÖ leder ytterligare ett steg mot en decentraliserad planering av arbetet i grundskolan genom att stadiefördelningen tas bort.

Denna utveckling har gått hand i hand med en fortlöpande förändring i synen på hur barn utvecklas och skaffar sig kunskaper. Syftet med att slopa stadiet fördelningen är att ge bättre förutsättningar för en lokal stadiet-övergripande planering av undervisningen efter elevers skiftande intressen och behov.

En för hård läsning till de stadietvis beskrivna huvudmomenten har i många fall medfört svårigheter vid stadietövergångar i uppbyggandet av kunskaper och färdigheter. Elevernas reella förutsättningar och behov är vid varje stadietövergång den viktigaste utgångspunkten för det fortsatta arbetet.

Huvudmoment som är gemensamma för de tre stadierna blir med nödvändighet mindre detaljerade än de stadietbundna huvudmomenten i Lgr 69. Detta stimulerar en sådan planering att elever med speciella behov och intressen får bättre arbetsmöjligheter. De kan t. ex. arbeta med moment som passar deras utveckling utan att hindras av att dessa av tradition har behandlats på ett annat stadium. Vidare kommer samverkan mellan olika ämnen och stadiet att underlättas.

Slopandet av stadietfördelning kan dock medföra vissa svårigheter, speciellt i ett övergångsskede. I t. ex. orienteringsämnena kan olika skolor arbeta med olika områden på stadierna. Med ett traditionellt sätt att planera kan detta innebära svårigheter att organisera studierna för elever som flyttar. Fördelarna som ligger i att man lokalt kan ta större hänsyn till elevers skilda behov torde dock överväga.

Det växande samarbetet mellan lärare i olika årskurser och på olika stadiet tyder också på att fördelarna med en slopad stadietfördelning kommer att utnyttjas. SÖ föreslår därför att huvudmomentens fördelning på stadiet slopas.

Framför allt genom den starkare markeringen av grundsynen i mål och riktlinjer kommer kursplanerna att innebära ett närmande mellan grundskolan och förskolan. De nya kursplanerna avses kunna fungera som ett praktiskt underlag för samarbetet mellan de två skolformerna. De nya kursplanerna överensstämmer vidare med av riksdagen antagna mål för kulturpolitiken. Detta torde medföra att de också blir ett praktiskt underlag för samarbetet mellan skolan och övrigt kulturliv.

Förslag och kommentarer rörande kursplaner för enskilda ämnen.

Det obligatoriska ämnet barnkunskap samt tillvalsämnena ekonomi och konst skall enligt SÖ:s förslag inte längre vara självständiga ämnen. Innehållet i barnkunskap förs till orienteringsämnena och till ämnet hemkunskap. Innehållet i ekonomi inarbetas i hemkunskap, orienteringsämnena (sambandskunskap) och maskinskrivning.

Mål och huvudmoment för konst överensstämmer till stora delar med olika inslag i ämnena gymnastik, musik, slöjd, svenska och teckning. I översynen har dessa mot ämnet konst svarande inslag förstärkts i olika ämnen. Den viktigaste förutsättningen för att alla elever skall få del av de personlighetsutvecklande erfarenheter och upplevelser som konst som tillvalsämne erbjuder är dock en genomgripande förändring av arbetsätt och relationer i skolan. Se vidare avsnitt 5, Arbetsätt.

Som ett led i arbetet med att öka de teknisk-praktiska inslagen i undervisningen föreslår SÖ att teknik blir ett obligatoriskt ämne. Det förs till blocket av orienteringsämnena. Vidare förstärks i ämnet slöjd vissa inslag med motsvarighet i det nuvarande tillvalsämnet teknik.

De för lågstadiet och mellanstadiet speciella ämnesbeteckningarna hembygdskunskap och naturkunskap försvinner. Innehållet i dessa ämnen bevaras dock inom samlingsbegreppet orienteringsämnena.

Undervisning i hemspråk som ämne skall anordnas för elever som har ett minoritetsspråk som hemspråk. SÖ föreslår av denna anledning att en allmän kursplan i hemspråk ersätter nuvarande kursplan i finska.

Maskinskrivning skall enligt SÖ:s förslag bli ett obligatoriskt ämne. En kursplan har utarbetats för detta.

Förslag till mål och riktlinjer för det av SÖ föreslagna tillvalsämnet kommunikation har utarbetats.

Engelska/Franska/Tyska

I SÖ:s kursplaneförslag betonas att målet för undervisningen är att eleverna skall förvärva en sådan bred språkfärdighet att de kan reda sig i olika situationer där de har behov av att kunna engelska/franska /tyska.

Detta mål leder till att man i undervisningen tar upp sådant stoff och övar sådana färdigheter som har klar anknytning till de situationer i vilka eleverna kan förväntas möta språket eller själva behöver använda det.

Inriktningen av undervisningen bör vara sådan att eleverna upplever engelska/franska/tyska som ett värdefullt redskap när de vill skaffa sig kunskaper om omvärlden och när de själva vill meddela sig med människor från språkområden utanför vårt eget.

Undervisningen skall bidra till att förverkliga ett av skolans övergripande mål – att hos eleverna grundlägga internationell förståelse och medvetenhet om internationellt medansvar.

Gymnastik

Eleverna skall få utlopp för sitt rörelsebehov samt uppleva rekreation och gemenskap och stimuleras att utnyttja fritiden på ett rikt sätt. I målet för ämnet gymnastik betonas detta starkare än tidigare. Bl. a. understryks vikten av att eleverna blir medvetna om sina rörelsemöjligheter, om ansvaret för sin hälsa och om vikten av lek och regelbunden motion. Ämnesinnehållet fördelas i ett mindre antal övergripande intresse- och funktionsområden än förut. Elever och lärare får på det sättet förbättrade möjligheter att planera sin verksamhet och att utforma individuella, alternativa studiegångar. Elevernas intressen och behov blir därigenom bättre tillgodosedda. Tydligare än i Lgr 69 betonas betydelsen av samarbete mellan elever och lärare, mellan flickor och pojkar, mellan gymnastik och andra ämnen samt av skolans samarbete med organisationer, som har barn- och ungdomsverksamhet på programmet.

Hemkunskap

I SÖ:s arbete med jämställdhetsfrågorna har hemkunskapsämnet speciellt observerats. Utvecklingsarbete har bedrivits bl. a. på låg- och mellanstadierna.

En förutsättning för jämställdhet mellan könen är att ansvaret för hemarbetet delas lika mellan kvinnor och män. Detta ämne innehåller vardagsnära träning i jämställdhet. Eleverna får (pojkar och flickor tillsammans) gemensamt planera, fördela och utföra olika arbeten som förekommer i ett hem. Samlevnadsfrågor får ökad plats genom att delar av ämnet ekonomi förs till hemkunskap.

Från ämnet barnkunskap överförs vidare visst innehåll till hemkunskap.

I kursplanen betonas starkare än tidigare de globala frågorna om världens resurser och fördelning av livsmedel, vatten och energi. Starkare betoning får även hushållens miljövard med tanke på att hushållen har ett stort ansvar för miljön vid såväl användandet av kemisk-tekniska produkter som nyttjandet av gemensam när- och fritidsmiljö.

Hemspråk

Enligt riksdagens beslut är hemspråk ett ämne i grundskolan från 1977-07-01. Undervisning skall anordnas för elever som har ett minoritetsspråk som hemspråk, dvs. såväl invandrarelever som elever tillhörande andra språkliga minoriteter i Sverige.

Syftet med hemspråksundervisning för invandrabarn är enligt riksdagsbeslutet att vidmakthålla och utveckla kunskaper i det språk som barnet använder i sin dagliga miljö. Därigenom främjas barnets känslomässiga och intellektuella utveckling. Barnet ges också möjlighet att leva sig in i och känna samhörighet med föräldrarnas/vårdnadshavarnas kulturella bakgrund.

Syftet med undervisningen är vidare att eleverna senare skall kunna utveckla en tvåspråkighet som gör det möjligt för dem att känna sig hemma i två kulturer.

I kursplanen framhävs att undervisningen skall ge eleverna stöd och uppmuntran för utvecklingen av deras förmåga att lyssna, förstå, tala, läsa och skriva. Målet är att eleverna skall vilja, kunna och våga använda sitt hemspråk. I kursplanen betonas att undervisningen skall väcka elevernas intresse och svara mot deras språkliga och utvecklingsmässiga nivå.

Maskinskrivning

Maskinskrivning blir enligt SÖ:s förslag ett nytt ämne. En kursplan har därför utformats. I målet för ämnet anges att eleverna skall lära sig använda skrivmaskinen som ett skrivredskap likvärdigt med pennan. Arbetet motsvarar till en del kontorsarbetet i nuvarande tillvalsämnet ekonomi. Eleverna bör både få skriva ner egna texter direkt på maskin och göra utskrifter av maskin- och handskrivna förlagor.

Samverkan med svenska är helt naturlig för undervisningen i maskinskrivning, där både rättstavning och ordkunskap tränas. Med hjälp av individuellt valda texter kan man i undervisningen i maskinskrivning stärka elevernas språkkänsla.

Att både pojkar och flickor lär sig att skriva maskin torde i någon mån bidra till att en mera likartad arbetsfördelning mellan män och kvinnor uppnås i yrkeslivet.

Matematik

Utvecklingen på räknehjälpmedlens område gör det mindre väsentligt att med hög säkerhet kunna utföra komplicerade beräkningar med hjälp av logaritmer. Det är viktigare att veta vilket räknesätt som skall tillämpas och att kunna göra en grov uppskattning av resultatet om man inte skall hamna i de tekniska hjälpmedlens våld. Detta fordrar hög säkerhet vid enkla beräkningar och förmåga att genom överslagsräkning kontrollera resultaten.

Undersökningar har emellertid visat att många elever inte har tillräckliga kunskaper i stora delar av grundskolans nuvarande kurs och att de saknar säkerhet i enkla beräkningar.

SÖ anser därför att vissa moment i kursplanen bör prioriteras hårdare än i Lgr 69. Dessa moment är beräkningar med hjälp av huvud- och överslagsräkning, räknepuppställningar och tekniska hjälpmedel samt grundläggande begrepp, egenskaper och samband inom aritmetik, geometri och statistik.

Musik

För att kunna intressera och aktivera elever med olika intresseinriktningar erbjuder kursplanen i musik i Lgr 69 ett rikt utbud av skiftande aktiviteter. Erfarenheter har emellertid visat att det har varit svårt att genomföra musikundervisning på ett för alla elever meningsfullt sätt.

För en del elever kan någonting till synes så självklart som att sjunga en sång vara ett överkrav – en prestation som de trots uppmuntran och stöd inte klarar av utan att tidigare ha fått utveckla sin musikalitet genom andra musikaktiviteter.

I den nya kursplanen framhålls därför tydligare än i Lgr 69 att musikundervisningen skall utgå från elevernas förväntningar och behov och att varje elev har egna upplevelser och erfarenheter då det gäller ljud/ton och rytm/rörelse som undervisningen kan bidra till att utveckla.

Orienteringsämnen

I syfte att stödja en fortsatt utveckling mot ett undersökande och probleminriktat arbete med nära anknytning till verkligheten har en gemensam kursplan för orienteringsämnena utarbetats. Då orienteringsämnena tillsammans innefattar stora områden skrivs *målen* i förhållandevis generella formuleringar.

Huvudmomenten belyser orienteringsämnenas samband och ämnesblockets centrala innehåll. De är i enlighet härmed färre och mer generella än i Lgr 69.

I Lgr 69 är stoffets uppdelning i ämnen olika i olika årskurser. På lågstadiet är de flesta orienteringsämnena samlade under beteckningen hembygds-kunskap. Mellanstadiet naturkunskap består av samtliga naturorienterande ämnen. På högstadiet är däremot gränsdragningarna mellan de olika ämnena klara.

Den för samtliga orienteringsämnen gemensamma kursplanen, som utarbetats i läroplansöversynen, bör göra det lättare att i undervisningen utgå från för eleverna väsentliga frågor som måste lösas under arbete inom ett eller flera orienteringsämnen.

I sitt förslag till Kung. Maj:t angående översyn av läroplan för grundskolan, november 1967, föreslog SÖ, att ämnet kristendoms-kunskap i timplaner på samtliga stadier bättre skulle inordnas i gruppen orienteringsämnen. Mål och huvudmoment ändrades och omdisponerades. Momentgruppen "Icke-kristna religioner" fick beteckningen "övriga religioner" och framhävdes på samtliga stadier. SÖ ville genom dessa och andra ändringar tillgodose kraven på tanke- och trosfrihet. Ämnet kom dessutom senare att kallas *religionskunskap*, vilket också föranledde en ändring av 27 § i skollagen.

Genom de i läroplansöversynen föreslagna gemensamma målen och huvudmomenten för orienteringsämnena kommer religionskunskap att inordnas i gruppen orienteringsämnen. Detta innebär att den befrielsemöjlighet som nu föreligger för vissa trosbekännare blir svår att tillämpa på så sätt som föreskrivs i anslutning till 27 § skollagen. En strikt tillämpning av dessa föreskrifter innebär att ämnet religionskunskap måste brytas ut ur de samlade orienteringsämnena. Detta gäller både kursplanen och timplanen.

Innehållet i en samlad undervisning i orienteringsämnena bestäms utifrån vad som med tillvaratagande av elevernas egna erfarenheter och ståndpunkter bedöms vara väsentligt för dagens unga människor. I denna allsidiga uppläggning ligger en strävan att grundlägga och vidareutveckla

sådana egenskaper hos eleverna som kan bära upp och förstärka demokratiens principer om tolerans, samverkan och likaberättigande samt att lära eleverna inse betydelsen av goda mellanfolkliga relationer och internationell samverkan. Ett särskiljande av ämnet religionskunskap kan svårigen ske utan att ovanstående syften blir lidande. Befrielsen av en elev påverkar hela undervisningsgrupper.

Mot bakgrund av ovanstående föreslår SÖ att tillämpningsföreskrifterna till 27 § skollagen ändras så, att principen om alla elevers rätt till en objektiv, allsidig och saklig undervisning i orienteringsämnen inte bryts.

Enligt regeringens uppdrag skall SÖ undersöka möjligheterna att stärka de naturvetenskapliga ämnenas ställning i grundskolan. Detta sker genom att den naturvetenskapliga delen av orienteringsämnena betonas i mål och huvudmoment. Vidare föreslås att ämnet *teknik* blir obligatoriskt och förs till gruppen naturorienterande ämnen som då kommer att omfatta biologi, fysik, kemi och teknik. Därigenom utnyttjas de naturliga beröringspunkter som dessa ämnen har. Genom att man tillvaratar de möjligheter till manuellt och tekniskt arbete som teknikinstitutionerna ger, förstärks den praktiskt-experimentella inriktningen i undervisningen.

Delar av *barnkunskap* samt tillvalsämnet ekonomi förs till orienteringsämnena.

Slöjd

Enligt SÖ:s förslag skall eleverna på högstadiet få undervisning i både textilslöjd och trä- och metallslöjd. Förslaget till kursplan har utarbetats med hänsyn till detta. I kursplanen för tillvalsämnet teknik i Lgr 69 finns vissa inslag som har sin motsvarighet i slöjd. I kursplanen för ämnet slöjd förstärks nu denna inriktning.

Ämnet slöjd har sin tyngdpunkt i praktiskt arbete. Konsument- och kulturfrågor inom slöjdens områden integreras efter elevernas förutsättningar och önskemål i arbetet. Eleverna skall aktivt delta i hela arbetet, från planering till genomförande och uppföljning. Dessa tre steg gör att eleverna får förståelse för arbetsprocessen och därigenom ökar sin förmåga att handla självständigt inom slöjdens material- och teknikområden.

Svenska

I förslaget till kursplan framhävs starkare än i Lgr 69 att språkträningen skall bygga på ett för eleverna meningsfullt innehåll. Elevernas erfarenheter, deras upplevelser och iakttagelser av den värld de lever i samt litteratur, massmedier och språk utgör grundstommen i innehållet. Tyngdpunkten i litteraturstudierna läggs på skönlitteratur som ger eleverna möjlighet att ta del av livsmönster och samhällsuppfattningar i vår egen och andras kulturkretsar och att skaffa sig ett historiskt perspektiv på dagens förhållanden. Massmediernas roll i samhället samt den massiva påverkan de utövar på barn och ungdomar motiverar att de får ett i förhållande till Lgr 69 utökat omfång.

Den dramatiska verksamheten markeras tydligare än i Lgr 69. Åtgärden har stöd i erfarenheter av bl. a. tillvalsämnet konst.

SÖ har för avsikt att utarbeta särskilda anvisningar för undervisningen i svenska som främmande språk.

Teckning

Utgångspunkten för arbetet med förslag till kursplan är grundsynen att

förmågan att uppleva, analysera, värdera och producera bilder är en del av den allmänna kommunikationsförmågan.

Olika former av bildskapande ryms i ämnet. Ämnesbeteckningen teckning upplevs mot denna bakgrund som alltför snäv.

I vetenskapligt och fackmässigt språkbruk används ordet bild för att beteckna både två- och tredimensionella objekt, vilket avspeglas t. ex. i ordet bildhuggare. Begreppet bild är sedan länge inarbetat bland facklärare och används i sammansättningar som bildlärare, bildundervisning, bildarbete, bildpedagogik osv.

SÖ föreslår att ämnet kallas Bild.

5 Arbetssättet

Förslagen i läroplansöversynen syftar till att åstadkomma en lokalt styrd utveckling av innehåll och arbetssätt i skolan. SÖ vill ge stöd och stimulans åt fortsatt utvecklingsarbete utan att låsa det till vissa metoder. Principiella beskrivningar av hur arbetet kan läggas upp har utarbetats. På de flesta punkter innebär förslaget ett förtydligande av principer i Lgr 69. Den pedagogiska grundsyn som uttrycks i Mål och riktlinjer uttrycks starkare än tidigare. Förändringarna gäller främst

- ett undersökande och experimentellt arbete
- verklighetsförankring
- probleminriktning
- färdighetsutveckling
- individualisering och samarbete
- medinflytande och medansvar

Läromedlens roll diskuteras också.

Eleverna skall kunna utnyttja arbetstiden i skolan till att utforska sin närmaste omgivning, lära känna sitt samhälle och den värld de möter genom massmedia. Manuellt och tekniskt inriktat arbete skall ges stort utrymme. Konkreta handlingar ger stöd åt elevernas tänkande och är ofta villkor för förståelse. Vanliga arbetsmetoder skall vara experiment, observationer, exkursioner, intervjuer, rollspel etc. Eleverna skall också få undersöka och pröva sina egna och andras upplevelser, attityder och värderingar. De skall få tid att reflektera och söka samband och sammanhang. Eftersom dessa sätt att arbeta kräver tid måste stoflmängden begränsas.

Det *probleminriktade arbetet* innebär att eleverna bearbetar eller löser problem som de själva upptäcker och formulerar. De skall också få skolans hjälp att upptäcka och bearbeta problem. En ämnesövergripande uppläggning och samverkan mellan ämnen blir nödvändig.

Lärarna skall själva praktisera ett reflekterande arbetssätt och på det viset utgöra förebilder för eleverna. Litterära och dramatiska verk kan hjälpa till att förstå komplicerade frågor och skapa inlevelse. Likaså kan elevernas eget gestaltande i olika konstnärliga uttrycksformer utveckla inlevelse och förståelse.

Saklighet och allsidighet skall prägla arbetet. Detta utesluter inte att elevernas egna problem och deras egna ställningstaganden får komma till uttryck.

Eleverna representerar i regel själva många olika synsätt. Ibland måste läraren emellertid lyfta fram och uppmärksamma vissa betydelsefulla perspektiv.

Arbetet bör inriktas på att frigöra elevernas initiativförmåga och vilja att

söka de kunskaper som gör det möjligt för dem att komma till självständiga ställningstaganden.

Liksom i förskolan måste man i grundskolan se barnets jaguppfattning, begreppsupplåtning och kommunikationsförmåga som viktiga utgångspunkter för arbetet. Sinnesupplevelser av olika slag är viktiga för begreppsbildningen. Arbete och lek med olika material är värdefulla inslag liksom möjligheter till samtal om olika upplevelser.

Lärare och elever bör tillsammans bygga upp arbetsrutiner som ger stöd åt *utvecklingen* av elevernas *färdigheter* på olika områden. Det gäller främst olika kommunikationsfärdigheter: att tala och lyssna, att läsa, skriva och räkna. I kommunikationsfärdigheterna ingår även att använda andra uttrycks sätt än de verbala, till exempel rörelser, ljud och bilder.

Ett undersökande och probleminriktat arbete stimulerar fantasin och det logiska tänkandet och ger övning att tänka metodiskt dvs. ordna iakttagelser, se sammanhang och dra slutsatser. Detta ökar i sin tur elevens förmåga att iakttä verkligheten, förstå förhållanden och se handlingsmöjligheter.

I allmänna ämnen behöver eleverna få öva sin perceptionsförmåga och utveckla sin begreppsbildning.

Dramatiskt arbete, utställningsverksamhet och arbete med väggtidningar utvecklar förmågan att uttrycka sig på olika sätt, inte minst språkligt.

En rad teknisk-praktiska färdigheter är nödvändiga att ha för den moderna människan. Sådana färdigheter skall ingå i undervisningen.

Eleverna bör också få öva sig att planera och genomföra ett arbete, ställa upp mål, välja hjälpmedel och värdera både resultatet och arbetsprocessen. Eleverna bör under skolåren få ett ökande ansvar för skolarbetet.

Gemensam planering, gemensamt utfört arbete samt gemensam produktion skall ge eleverna träning i samarbete. Detta gynnar den sociala och språkliga utvecklingen som i sin tur är betydelsefull för utvecklingen av tanke- och känsloliv.

Individualisering innebär sådana åtgärder som skolan vidtar för att ge varje elev en undervisning som svarar mot och fyller hennes behov. Den allsidiga utveckling som skolan i samarbete med hemmen skall främja gäller fysisk och intellektuell förmåga, kunskaper, färdigheter, känsloliv, sociala attityder och handlingar.

Individualiseringen underlättas av *att* man utvecklar arbetssätt som tillåter att varje elev arbetar med utgångspunkt i egna erfarenheter, förutsättningar och behov, *att* man organiserar arbetet i grupper inom klassens eller arbetsenhetens ram, *att* förstärkningsresurserna främst kommer dem till godo som har särskilda svårigheter.

Att eleverna själva ställer frågor och formulerar problem som de vill arbeta med innebär individualisering. Lärarna skall gå eleverna till mötes med material och handledning. Eleverna bör själva få känna sig för innan de avgör på vilken nivå de vill börja. De medverkar i fortlöpande diagnoser och i beslut som rör arbetet, de sätter tillsammans med läraren upp mål, de deltar i planering och utvärdering. Individualiseringen stöds således av ökat medinflytande och ökad självständighet.

Elevers intresse för bestämda frågor eller deras önskan att arbeta tillsammans med särskilda kamrater kan leda till att de sätter ihop grupper som kommer att fungera bra och gör arbetet lätt. Intresse- och kamratval är emellertid inte alltid enbart fördelaktigt. Ibland kan vissa elever på grund av till exempel samma etniska tillhörighet behöva arbeta tillsammans utifrån värderingar och intressen som är betydelsefulla för deras identitets- och samhörighetskänsla.

Intresse- och kamratval kan leda till att elever isolerar sig i könsbundna grupper eller samlar medlemmar från avgränsade bostadsområden. Risker finns då för att eleverna binds till vissa könsroller och att sociala klyftor i samhället förstärks.

Eleverna bör vänja sig att samarbeta med många olika människor och med människor som har olika värderingar och livsstil. Även om det kan vara påfrestande, utvecklar det samarbetsförmåga och självständighet samt ger livserfarenheter. Av flera skäl bör således gruppsammansättningar i en klass variera.

Nivågruppering dvs. då elever med samma studietakt och färdighetsnivå bildar grupper kan vara motiverad för att ge tillfälle till systematisk inläring eller speciella moment. Sådana grupper får dock aldrig göras permanenta. Vid långvarig nivågruppering kan elevgruppernas referensramar bli för snäva och isolering mellan elevgrupper på olika färdighetsnivåer kan uppstå. Det språkliga och sociala utbytet mellan eleverna minskar och de kan läsas till vissa värderingar, både beträffande sig själva och andra.

Nivågruppering är lämplig endast under kortare arbetsperioder.

Arbete i grupper som är sammansatta av elever med olika färdighetsutveckling har flera ofta förbisedda fördelar. Elever har god nytta av att bistå kamrater som behöver deras hjälp. Olika elever kan också stimulera varandra på olika sätt. Samarbetet är gynnsamt för alla medlemmar i gruppen. Detta gäller såväl tankeförmåga som social utveckling och ansvarskänsla. Av samma skäl kan elever i olika åldrar, dvs. i olika årskurser eller på olika stadier ha stort utbyte av att arbeta tillsammans.

Ramen för elevgrupperingarna är klassen eller arbetsenheten, dvs. några klasser under ledning av en grupp vuxna. Arbetsenheten kan, lika väl som grupperingar inom den organiseras över årskurs- och stadiegränser. Organisationen i arbetsenheten ger möjligheter till samarbete och överbyggande av traditionella ämnesgränser. Arbetslagsprincipen ger eleverna fler vuxenkontakter på klasslärostadierna men kan begränsa dem på högsta-diet.

Elevernas utveckling är beroende av ett växelspel mellan lärare och elever. Lärarna skall leda arbetet och samtidigt lyfta fram elevernas idéer. De måste också ställa sina kunskaper och erfarenheter till förfogande. Utbytet mellan dem som arbetar i skolan gäller även värderingar, känslor, upplevelser och språk. Alla parter måste ha *medinflytande*. De måste kunna påverka varandra och låta sig påverkas. Lärarna måste närma sig eleverna på ett personligt sätt och visa respekt och intresse för elevernas känslor och tankar. Detta skall inte innebära att de inte ställer krav på eleverna.

I elevernas *medansvar* ingår att de deltar i planeringen, dvs. i val av innehåll, läromedel, arbetsätt m. m. De behöver därför känna till och ta ställning till skolans mål och riktlinjer. Ansvar för lokalers vård, placering och skötsel av arbetsmaterial, utformning av regler, planering av olika aktiviteter är exempel på sådant som ger övning att samarbeta. Många sysslor kan delas mellan vuxna och elever och man bör då tillsammans enas om ramarna för samarbete och medansvar.

Genom att delta i organiserat samråd tränar sig eleverna att samarbeta och att representera sina kamrater i olika sammanhang. Då man rådgör med varandra om frågor som är viktiga för klassen fungerar den som klassråd.

Vunna erfarenheter från klassrådet kan användas i elevrådet. Det är viktigt att elevrådets medlemmar får tillfälle att föra elevrådets resonemang vidare inom de enskilda klasserna. Skolledare och lärare har ansvar för att tid anslås för elevrådsverksamhet.

Elevrådsarbetet ger eleverna en första uppfattning om hur demokratiska processer verkar.

Elevernas möjlighet att påverka skall gälla även utanför skolan. Eleverna kan studera den egna kommunen och engagera sig i aktuella frågor och opinionsbildning. De kan också bearbeta riksomfattande frågor vid kontakt med offentliga organ. Genom att arbeta på detta sätt får eleverna tillsammans med andra delta i påverkan av sin omgivning och sina villkor. Genom praktiska erfarenheter får eleverna kunskaper och självförtroende för att delta i en ömsesidig demokratisk påverkansprocess.

Den önskade utvecklingen av arbetssätten medför förändrade krav på *läromedlen* och deras användning.

Läromedelsbegreppet innefattar alla de olika pedagogiska hjälpmedel som används i skolarbetet. Lärare och elever bör välja de hjälpmedel som passar bäst i deras arbete. Man vill inte definiera ett visst slags produkter som läromedel utan vidga gränserna för vad som kan användas i skolarbetet.

Laborationer, exkursioner, studiebesök och samhällskontakter bör bli naturliga inslag i arbetet. Samhällets informationsutbud i olika former skall också utnyttjas.

Skolans läromedelsinsamlingar måste organiseras så att de fungerar väl, dels på elevernas arbetsplats, dels i bibliotek. Behovet av läromedel för hemspråksundervisningen måste särskilt uppmärksammas.

När det gäller material som tillkommit med syfte att påverka, kan risken för ensidighet motverkas genom att man kombinerar olika slags framställningar. Skolans uppgift är också att ge eleverna möjlighet att utan lärarens hjälp kontrollera sakuppgifter och bedöma en framställnings eventuella tendens. De måste därför lära sig att utnyttja bibliotek och annan informationsservice.

Det är väsentligt att det material de arbetar med ger sinnesintryck och upplevelser samt möjlighet att göra upptäckter och dra slutsatser.

Stereotypa arbetsuppgifter bör undvikas. Däremot kan man behöva olika slag av handböcker.

För att den individualisering och det samarbete som skolan eftersträvar skall komma till stånd krävs tillgång på olika slags läromedel. Eleverna måste få välja utifrån egna intressen och förutsättningar. De kan också tillsammans göra material för projektorer och ljudapparater, spela in film osv. Det är önskvärt att verktyg, instrument och apparater samt förbrukningsmaterial av olika slag kan stå till elevernas förfogande.

Vid utvärderingen av arbetsresultaten bör man även ta till vara erfarenheter av olika läromedel. Därmed kan man få en bedömningsgrund för fortsatt planering och nya inköp. Eleverna bör både få inflytande över läromedelsvalet och ansvar för de läromedel de har.

6 Skolans stödande arbete

Frågan om hur skolans särskilda elevvårdsfunktionärer bäst skall utnyttjas har debatterats länge. Åsikterna har varit många och vitt skilda. Några har sett *elevvården* som något man använder sig av i akuta problemsituationer för att få hjälp och avlastning i en ohållbar situation. Det har då också ofta varit fråga om att "bli av med ett problem". Andra däremot har uttryckt missnöje med att enskilda problem tagit alltför stor del av skolans elevvårdsresurs på bekostnad av breda förebyggande insatser.

SÖ:s uppfattning är att man i den verksamhet, som i dag kallas elevvård, kan urskilja två funktioner: förebyggande elevvård och akut elevvård. Dessa två funktioner bör vidareutvecklas och integreras så att de insatser som görs främjar utvecklingen av hela skolmiljön.

Den dubbla inriktningen av skolans stödjande arbete bygger på det synsätt som uttrycks i skollagens första paragraf och i målen för grundskolan. Där anges att skolan i samarbete med hemmen skall främja elevernas allsidiga utveckling samt därvid meddela eleverna kunskaper och färdigheter. Allt arbete i skolan skall alltså vara personlighetsutvecklande.

Elever, lärare och övrig skolpersonal måste arbeta tillsammans och anpassar arbetet till sina olika förutsättningar och behov. Detta gäller all verksamhet i skolan och är inte minst viktigt när det gäller skolans stödjande arbete.

Arbetsenheten utgör organisatorisk bas för bl. a. elevvårdsarbetet och ligger därmed också till grund för skolans stödjande insatser i vid mening. Det ökade lokala ansvarstagandet t. ex. i fråga om planering, resursanvändning och utvärdering bör ge större förutsättningar än tidigare att medverka till att olika behov hos eleven kan tillfredsställas.

Samspelet mellan elev, lärare och kamrater i skolan är en förutsättning för utveckling. I detta samspel är eleven aktivt medverkande och får inte betraktas som objekt för åtgärder.

Ett ensidigt symtomtänkande måste undvikas när det gäller skolsvårigheter och i stället bör vikten av att finna orsakerna till problem betonas. Skolan har dock begränsade möjligheter att lösa problem som bottnar i utanför skolan liggande orsaker. Här fordras ett förtroendefullt och nära samarbete med hemmen och med det övriga samhället.

I elevvårdsarbetet deltar förutom den pedagogiska personalen företrädare för skolhälsovård och skolpsykologiskt, studie- och yrkesvägledande och skolkurativt arbete. Dessa personalgruppers funktioner är till vissa delar inbördes gemensamma – och även gemensamma med lärarpersonalens. SÖ anser att varje enskild skola och arbetsenhet själv måste komma fram till hur man bäst utnyttjar varandras specialkunskaper och individualitet.

För elever med handikapp är strävan att göra hela deras skolsituation så litet avvikande från övriga elevers som möjligt. Genom olika extra åtgärder behöver också eleverna få speciell hjälp i skilda avseende. Detta kräver rörlighet i utformningen av åtgärderna.

De *specialpedagogiska insatserna* utformas på olika sätt för att möta elevernas skilda behov. De kan t. ex. bestå i olika former av specialundervisning, särskild undervisning samt anpassad studiegång. Insatserna riktas i första hand till de elever som har särskilt stora behov av stimulans och stöd. Ofta bör tyngdpunkten ligga på att stärka elevens självkänsla. Insatserna kan gälla inläring och färdighetsträning då förmågan att behärska viktiga färdigheter och kunskaper hänger samman med elevernas självförtroende. I det specialpedagogiska arbetet måste man bygga på god kännedom om eleven och utgå från elevens starka sidor och det som eleven upplever som positivt i sin miljö.

Den helhetssyn som enligt SÖ:s mening bör prägla skolans specialpedagogiska insatser innebär att allt arbete måste ske så nära eleven som möjligt. Men det bör också ske med närhet till hemmet och kamraterna i arbetsenheten. De specialpedagogiska insatserna skall därför i den utsträckning som är möjlig och lämplig integreras inom arbetsenheten. Ibland kan elevens behov bäst tillgodoses i särskild undervisningsgrupp. Detta avgörs i nära samarbete med eleven och hans föräldrar.

Innehåll, organisation och uppläggning av invandrarundervisningen har aktualiserats på allvar först under de senaste åren. I mars 1978 var ca 89 000 elever i grundskolan barn till invandrare.

I översynsarbetet rörande invandrarundervisningen har SÖ utgått från de övergripande målen för den svenska invandrar- och minoritetspolitiken. Dessa har sammanfattats i begreppen jämlikhet, valfrihet och samverkan. En huvudprincip är att alla som bor i Sverige skall behandlas likvärdigt.

Barnen, som genom förskola och skola ofta snabbare växer in i det svenska samhället än föräldrarna, behöver bl. a. hjälp att förebygga och mildra lojalitetskonflikter som därigenom kan uppstå. Det krävs stöd av olika slag från förskola, skola och fritidsverksamhet för att barnen skall kunna klara mötet mellan olika kulturer.

De insatser som gjorts i förskolan för invandrabarnen måste följas upp i grundskolan.

För att förverkliga målen för invandrar- och minoritetspolitiken ger skolan hemspråksundervisning och stödundervisning i svenska.

7 Skola – arbetsliv

De bedömningar och förslag angående förändringar av arbetslivsorienteringen i grundskolan som SÖ framlägger i denna läroplansrevision utgår från regeringens uppdrag till SÖ 1976-06-23 angående översyn av praktisk arbetslivsorientering i grundskolan m. m. SÖ har medgivit försöksverksamhet med ändrad arbetslivsorientering i ett antal kommuner fr. o. m. läsåret 1977/78.

Enligt SÖ:s uppfattning skall verksamheten vara allsidig. Eleverna skall bli medvetna om partsförhållandena i arbetslivet och om de olika synsätt och intressen som parterna har och företräder. De skall skaffa sig kunskaper om lagar och avtal, om arbetsgivares och arbetstagares rättigheter och skyldigheter och om sambanden mellan dessa faktorer. De skall vidare skaffa sig kunskaper dels om verksamhetsområden, arbetsmiljöer, arbetsuppgifter och yrken, dels om arbetets betydelse för människan och samhället.

Arbetslivsorienteringen skall liksom skolans övriga verksamhet söka motverka sådana begränsningar i studie- och yrkesvalet, som beror på traditionellt könsroll- och statusstänkande eller social och kulturell bakgrund. Den skall inriktas mot en social utjämning och jämställdhet mellan könen i familj, arbetsliv och samhälle.

Arbetslivsorienteringen är liksom övrig studie- och yrkesorientering i vid mening en angelägenhet för alla som är verksamma i skolan. Den skall i olika former ingå i skolans verksamhet från första till sista årskursen och i övergången från skola till arbetsliv. Kunskaper om arbetslivet kan förvärvas både genom praktiska kontakter med arbetslivet inom och utom skolan och genom undervisning i skolans olika ämnen. Denna kan och bör berikas genom medverkan av personer som är yrkesverksamma utanför skolan. Alla arbetslivskontakter – också elevens egna från fritid och ferier – bör tillvaratas i skolarbetet. Även skolans eget arbetsliv och de olika personalgruppernas uppgifter och situation bör således uppmärksammas.

I årskurs 9 skall studie- och yrkesorienteringen intensifieras, bl. a. genom elevernas direkta kontakter med olika utbildningsvägar och nya kontakter med arbetslivet. Deras erfarenheter bör tillvaratas i undervisningen i olika ämnen.

I samband med intagningen till gymnasieskolan och den uppsökande studie- och yrkesorienteringen måste man tillgodose vissa elevers särskilda behov av vägledning inför val av utbildning och av kontakt med arbetslivet. Detta kan ske genom en anpassad studiegång; dess mål är att uppnå en för eleven meningsfull situation och sysselsättning.

SÖ föreslår en tidsram för de direkta arbetslivskontakterna (studiebesök och längre perioder av vistelse på arbetsplatser) om sex till tio veckor för alla elever under deras nio år i grundskolan. Skolstyrelsen skall närmare besluta om arbetslivskontakternas sammanlagda omfattning, längd och förläggning inom stadier och årskurser. Besluten skall förberedas i det lokala planeringsrådet (SSA-rådet). För enskilda elever bör en utökning av de direkta arbetslivskontakterna efter omsorgsfull bedömning kunna ske genom individuell anpassning av studiegången.

SÖ föreslår vidare att alla elever under högstadiet genom minst veckolånga perioder skall skaffa sig erfarenheter från var och en av följande tre arbetslivssektorer:

- Teknik och tillverkning
- Handel, kommunikation, service, jord- och skogsbruk
- Kontor och förvaltning, vård och undervisning

Det är därvid skolans uppgift att verka för att eleverna kombinerar valen inom de tre sektorerna på ett sådant sätt att de ger pojkar inblick i kvinnodominerade yrken och flickor i mansdominerade.

Beträffande genomförandet föreslår SÖ att

- den föreslagna tidsramen om sex till tio veckor för direkta arbetslivskontakter skall gälla generellt för alla kommuner fr. o. m. det läsar man övergår till att arbeta efter den reviderade läroplanen för grundskolan,
- 5 kap. 10 § skolförordningen ändras varvid även behov av övergångsbestämmelser uppmärksammas,
- praktisk yrkesorientering utgår från ämnesuppräkningsplanen i grundskolans timplan, och att tidsramen sex till tio veckor för direkta arbetslivskontakter inom arbetslivsorienteringen i årskurserna 1–9 införs som anmärkning till timplanen,
- övriga förslag till förändringar av arbetslivsorienteringen prövas under den inledda försöksverksamheten.

8 Tillval på högstadiet

Vid den översyn av grundskolans läroplan som gjordes 1967 och som kom att resultera i 1969 års läroplan strävade man efter att komma till rätta med de problem som berodde på att högstadiet var splittrat på många studievägar. Lösningen blev

att utrymmet för tillval på högstadiet minskades,

att tillvalsalternativen begränsades till fem ämnen,

att tillvalsämnen gavs formellt lika behörighetsvärde för tillträde till gymnasietadiet och

att linjedelningen i årskurs 9 slopades.

I föreliggande läroplansöversyn har SÖ stått bl. a. inför frågan om översynsarbetet skall innebära ytterligare ett steg mot det sammanhållna högstadiet i den meningen att utrymmet för tillval begränsas i förhållande till Lgr 69 och att antalet tillvalsalternativ minskas.

Ett bestämt krav på det nya tillvalssystemet är alltså att grundskolans elever inte får skiftas så att skilda elevgrupper får olika möjligheter till stu-

dier, yrkesutbildning och arbete efter grundskolan. I detta perspektiv vore det mest konsekvent att införa ett helt sammanhållet högstadium.

Direktiven för översynsarbetet medger emellertid inte att SÖ nu lägger fram ett sådant förslag. Därför måste frågan om vilket utrymme tillvalet skall få på högstadiets timplan avgöras från två bedömningsgrunder.

Först och främst får tillvalet inte ta större utrymme i anspråk än att den övriga delen av timplanen, som är obligatorisk för alla elever, blir tillräcklig för att ge samtliga elever en likvärdig kompetens och behörighet till gymnasiala studier.

För det andra bör tillvalets omfattning bestämmas utifrån en bedömning av vilka möjligheter som står till buds för eleverna att redan inom de obligatoriska ämnena få välja arbetsformer, arbetssätt, stoff och läromedel.

En princip som varit avgörande för utformningen av grundskolan är *principen om det fria valet*. Den innebär att eleverna som ett led i sin personliga utveckling lär sig att välja, ta följderna av sina val och träffa nya val med ledning av sina erfarenheter, anlag och intressen. Principen om det fria valet skall tillämpas från skolans första årskurs till den sista. Den bör gälla i det dagliga skolarbetet genom att eleverna får tillfälle att inom givna ramar välja stoff, arbetssätt och läromedel.

Att låta eleverna välja efter sina intressen bör dock inte alltid och reservationslöst ses som det mest eftersträvansvärda i skolarbetet. Intressen är varken medfödda eller konstanta. Intressen skapas i regel genom påverkan i någon form. Man kan inte vara intresserad av ett område som man aldrig fått bekanta sig med. Både samhället utanför skolan och skolan själv kan påverka skolans intressen. Utanför skolan finns ett stort, lättillgängligt kommersiellt utbud som kan vara så ensidigt, och ibland också ha sådana inslag av människoförakt och våld, att skolan aktivt och kraftfullt måste ge eleverna motbilder. Vissa intressen som är präglade av en känslomässigt, socialt och kulturellt torftig miljö skall ifrågasättas och kompenseras inom skolan. Av dessa skäl måste de intressestyrda valen inom skolan balanseras av en ambition att också utveckla och vidga elevernas intresseområden i en riktning som överensstämmer med målen för skolan.

SÖ föreslår att elevernas val av tillvalsämnen begränsas till ett val mellan sinsemellan likvärdiga alternativ inom *en gemensam språklig sektor*.

Motivet för att koncentrera valmöjligheterna till en sådan sektor ligger i hittillsvarande erfarenheter av grundskolan. Dessa visar klart på behovet för alla elever att utveckla sin språkliga förmåga. Undervisningen inom de obligatoriska ämnena har hittills inte i tillräcklig utsträckning kunnat möta alla elevers behov av att ta till vara och utveckla sina inneboende förutsättningar för språklig utveckling. SÖ:s översynsarbete har därför tagit sikte på att genom en förändrad tillvalskonstruktion öka möjligheterna till språklig utveckling för alla elever.

I denna sektor ingår *franska* och *tyska*. Med hänsyn till att invandrare har speciella behov av övning i sitt *hemspråk* finns detta med som alternativ. Möjligheterna att läsa hemspråk enligt nu gällande bestämmelser bör dock finnas kvar. Invandrade ungdomar, som vill studera sitt hemspråk på högstadiet, kan alltså med SÖ:s förslag få två möjligheter härtill, antingen genom att välja det som tillvalsämne eller genom att läsa det enligt skolförordningen.

Det mest centrala i SÖ:s förslag är emellertid att med ett fjärde alternativ, som preliminärt benämns "kommunikation" söka bemöta olika behov av språkutveckling hos eleverna. Detta kan ske genom att de i mindre grupper får ökad tid att utveckla sin förmåga till kontakt med andra männi-

skor med hjälp av ett brett register av uttrycksmedel. Träningen i att själv uttrycka upplevelser, idéer och åsikter med hjälp av olika uttrycksmedel såsom ord, bild, rörelse och musik bör ske inom varierade sakområden och i olika former.

Arbetet i tillvalsämnet "kommunikation" skall främja elevernas sociala och språkliga utveckling. Eleverna skall vänja sig vid att aktivt använda språket i olika sociala sammanhang, så att deras språkliga förmåga frigörs och utvecklas.

En förutsättning för att studierna i tillvalsämnet "kommunikation" verksamt skall bidra till elevernas språkliga utveckling är att arbetet fortlöpande ger dem nya erfarenheter, som hjälper dem att bättre förstå och handskas med omvärlden och sin egen situation. Innehållet i studierna måste både vara och upplevas som angeläget för eleverna. En annan förutsättning är att arbetssättet ger eleverna tillräcklig tid till handling, reflektion och eget skapande.

Lärarna har ansvar för att arbetet läggs upp så att eleverna hela tiden utvecklar sin förmåga att samtala, att argumentera och lösa problem, att ge uttryck åt sina känslor och sin vilja och att ta del av andras argument och känslor och viljeuttryck. Det är viktigt att eleverna i samråd med lärarna får välja tema eller problem att arbeta med för kortare eller längre tid.

SÖ föreslår alltså att tillvalssystemet begränsas till alternativen franska, tyska, hemspråk och "kommunikation".

Utrymmet för tillval minskar därmed jämfört med Lgr 69. När man bedömer vilken tid som erfordras för studier i franska eller tyska bör man se problemet i ett perspektiv av livslångt lärande. Man kan inte begränsa sig till att se på ungdomsskolans möjligheter härvidlag – än mindre till enbart grundskolans. Vuxenutbildningens expansion har under den senaste tioårsperioden varit omfattande.

Enligt SÖ:s mening bör alltså de nuvarande ämnena ekonomi, konst och teknik utgå som tillvalsalternativ. Innehållet i dessa ämnen bör komma alla elever till godo. SÖ kompletterar därför förslagen till kursplaner för vissa obligatoriska ämnen med väsentliga delar av innehållet i ekonomi, konst och teknik.

Enligt prop. 1977/78: 85 om ett nytt statsbidragssystem för det allmänna skolväsendet ingår i basresursen för årskurserna 7, 8 och 9 fyra lärareveckotimmar per klass för att ge erforderlig resursökning för gruppindelning i alternativkursämnena och tillvalsämnena.

SÖ:s förslag till nytt tillvalssystem innebär visserligen färre valalternativ för eleverna än vad nuvarande tillvalssystem gör, men det språkligt-kommunikativa alternativet rymmer i sig flera olika möjligheter till uppläggning av undervisningen. Det är rimligt att räkna med att arbete i mindre grupper i detta alternativ blir relativt vanligt. Det får till följd att resurser måste ställas till skolornas förfogande så att flera grupper med "kommunikation" kan anordnas i varje årskurs. Kostnaderna för hemspråksundervisning som tillval skall enligt SÖ:s uppfattning rymmas inom de särskilda resurser som disponeras för hemspråksundervisning. Därvid måste en avvägning ske mot behoven av hemspråksundervisning på övriga stadier.

Mot bakgrund av erfarenheter av elevernas nuvarande val av tillvalsämne räknar SÖ med att grupper i "kommunikation" och franska/tyska kommer att anordnas vid alla högstadier. Någon regel om att grupp skall anordnas vid visst elevantal föreslås därför inte från SÖ:s sida. Om inte särskilda skäl föreligger bör undervisning i dessa tillvalsämnena anordnas vid alla skolor i enlighet med elevens och föräldrars val.

Något av det viktigaste som nu händer med skolverksamheten i landet är decentraliseringen av ansvar och beslut. Dessa förändringar bör sätta sin prägel även på utformningen av tillvalssystemet. Därför har SÖ strävat efter ett tillvals-system som ger ett visst utrymme för beslut på lokal nivå när det gäller att närmare utforma innehållet i tillvalet.

En delfråga inom översynsarbetet har gällt om alternativkurserna, som infördes med 1962 års läroplan i franska, tyska, engelska och matematik på högstadiet, skall bibehållas eller inte.

Som framhålls i proposition 1975/76: 39 består skillnaderna mellan kursalternativen främst i valet av lärostoff, graden av konkretion och inlärningstid. Eftersom läroplanen förutsätter att de enskilda eleverna alltid skall ha en undervisning tillrättalagd efter sina förutsättningar kan det ifrågasättas om det finns några pedagogiska skäl till att fördela eleverna på alternativa kurser. I samma proposition anförts vidare: "Inom ramen för den sammanhållna klassen i kombination med de olika möjligheter till gruppundervisning och andra särskilda åtgärder som bör vara möjliga att vidta i ett system med friare resursanvändning, kan en långtgående individualisering åstadkommas."

SÖ anser att skolans differentierings- och individualiseringsproblem helt bör göras till en inre-pedagogisk fråga och inte förbli en fråga av administrativ organisatorisk art. De alternativa kurserna bör därför avskaffas. Fördelarna med alternativkurser ligger främst i att de som regel ger ökad lärartäthet i berörda ämnen. Deras svaghet ligger i att man inte heller med allmän och särskild kurs kan tillgodose de varierande behoven av individualisering i dessa ämnen och att de därför är en alltför stel form av resurstilldelning. Dessutom är även valen av alternativkurs ofta socialt betingade. Av elever med lika goda förutsättningar i matematik och främmande språk tenderar elever från lägre socialgrupper att välja det lättare alternativet medan deras socialt mer gynnade kamrater väljer det svårare.

Enligt SÖ:s mening är frågan om alternativkurserna av skolpolitisk natur. Inför ett ställningstagande kan man naturligtvis inte bortse från det motstånd mot ett omedelbart avskaffande av alternativkurserna som finns hos berörda lärargrupper. Detta motstånd har rapporterats från Lärarnas Riksförbund och Sveriges Lärarförbund och det avspeglas också i skrivelser som inkommit till SÖ med anledning av artiklar i frågan införda i Läroplansdebatt. Det finns i huvudsak två skäl till detta motstånd.

Det ena skälet torde vara en oro för att inte i tillräcklig mån få del av förstärkningsresursen för undervisningen i de nuvarande alternativkursämnena, när resurser för gruppuppdelning inte längre genom centralt meddelade bestämmelser skulle bli specialdestinerade till ämnet i fråga. Dessa farhågor delar inte SÖ och anser inte att de kan tillmätas avgörande betydelse.

Det andra skälet gäller konsekvenserna av de principiella uttalandena mot nivågruppering i propositionen och utskottsbetänkandet om skolans inre arbete. Alternativkurserna har ju i stort sett inneburit en legaliserad nivågruppering i de fyra ämnena som har alternativkurser. Men ansvaret för elevernas gruppering har inte åvilat skolan utan grupperingen har varit en följd av föräldrarnas val av alternativkurs för eleven kombinerad med vissa regler i skolförordningen.

Ett avskaffande av alternativkurser medför att det blir skolan som får överta ansvaret för hur eleverna grupperas vid undervisningen i de aktuella ämnena och därvid – här liksom i övriga sammanhang – har att iaktta generella föreskrifter och anvisningar i fråga om nivågruppering. Likaså

måste man lokalt – i skolstyrelsen, rektorsområdet, den enskilda skolan och arbetsenheten – ta ansvaret för att förstärkningsresurserna sätts in där de bäst behövs, vilket – utöver de första stegen att lokalisera resurserna bl. a. till skola, stadium, ämne – också innebär ett ansvar för att tillgodose svagare elevgruppers behov, i den mån detta har samband med resurstilldelning.

Det kan förefalla som om olika principer här kunde komma i kollision med varandra: å ena sidan strävan att tillgodose svagare elevgrupper (t. ex. genom mer frekvent arbete i mindre grupp) och å andra sidan principen att undvika att gruppera elever efter kunskapsnivå och/eller social bakgrund (nivågruppering). Av avsnitt 5 har framgått hur SÖ anser att man allmänt bör uppfatta och tillämpa principen om nivågruppering.

Mot bakgrund bl. a. av vad som förut sagts om tillvalssystemet och de möjligheter som finns att senare i livet ägna sig åt språkstudier har SÖ kommit till den slutsatsen att alternativkurserna i franska och tyska bör upphöra vid den tidpunkt den nya läroplanen träder i kraft. Motsvarande resurser bör då föras till förstärkningsresursen.

Med hänsyn till den läraropinion som kommit till uttryck ser SÖ något annorlunda på frågan när det gäller de obligatoriska ämnena engelska och matematik. Avvecklingen av alternativkurserna i dessa ämnen bör ske successivt under en period om fem år efter det att den nya läroplanen trätt i kraft. Ämnena föreslås dock få behålla resursen för allmän och särskild kurs inom basresursen under denna femårsperiod, men resursen bör användas på ett mer flexibelt sätt än vad som nu sker inom ramarna för allmän och särskild kurs. Under denna tid bör man hinna skaffa sig konkreta och lokala erfarenheter dels av hur undervisningen kan läggas upp på olika sätt, dels av vilka möjligheter förstärkningsresursen erbjuder. Under denna tid bör också läromedlen kunna utvecklas så att de får bredare användningsområden.

Redan nu bör således fattas beslut om att resursen för alternativkurserna i engelska och matematik skall föras över till förstärkningsresursen efter denna femårsperiod.

SÖ räknar med att det finns goda förutsättningar för en omedelbar och intensifierad verksamhet inriktad på en friare användning av alternativkursresurserna. Åtskilliga lokala initiativ på skilda platser i landet visar att många lärare i dag är beredda att pröva nya och friare arbetssätt i sin undervisning. Det förslag som SÖ här lägger om att alternativkursresursen tills vidare får stanna inom ämnena engelska och matematik skall ses som ett organisatoriskt stöd för en önskad pedagogisk utveckling.

9 Grundskolans utformning – skoldag – timplan

Nu gällande timplaner för grundskolan återfinns i läroplan för grundskolan, s. 110–125. De är fastställda av Kungl. Maj:t 1969. Avsnittet innehåller följande timplaner:

Timplan 1 lågstadiet klasstyp a

Timplan 2 mellanstadiet klasstyp A

Timplan 3 lågstadiet klasstyp b

Timplan 4 lågstadiet och mellanstadiet klasstyp B 1, B 2

Timplan 5 högstadiet klasstyp A

Timplan 6 högstadiet klasstyp B specialklass

Nuvarande timplaner har generell giltighet för alla elever. Samma timplaner gäller t. ex. i vanlig klass och specialklass. Vissa möjligheter finns dock att anpassa undervisningstiden till olika elevers behov och förutsättningar.

Nuvarande timplaner tar upp såväl elevveckotimmar som lärarveckotimmar. Antalet elevveckotimmar anger hur många lektioner per vecka som den enskilde eleven skall ha. Antalet lärarveckotimmar anger hur många veckotimmar en klass skall undervisas per vecka.

Timtilldelning utöver antalet elevveckotimmar regleras också genom anmärkningar till timplanerna i vissa ämnen, t. ex. slöjd och hemkunskap.

Vid 1969 års läroplansrevision var en av avsikterna att minska den tidsmässigt splittrade arbetssituationen i skolan. I läroplan för grundskolan förordas därför längre sammanhängande arbetspass. En ändring av sättet att ange undervisningstiden i timplanerna övervägdes under det förberedande läroplansarbetet men gjordes inte. I 5 kap. 28 § skolförordningen finns föreskrivet att rektor får bestämma att lektioner skall kunna läggas samman till längre eller delas i kortare arbetspass än 40 minuter. SÖ har 1971-05-10 utfärdat anvisningar för arbetspassens längd i olika ämnen.

Det finns nu anledning att ytterligare stimulera en utveckling som innebär att arbetet planeras med utgångspunkt i hur man vill lägga upp undervisningen och i elevernas arbetssituation.

Det nya resurstilldelningssystemet leder till, att timplanen i fortsättningen skall ange elevernas undervisningstid i olika ämnen och ämnesgrupper men däremot inte reglera tilldelningen av lärarresurser. Timplanen blir mera renodlat än nu ett instrument för att ange vissa tidsmätt för elevernas undervisningstid. Dessa tidsmätt skall också ingå i det vidare tidsbegrepp som utgör den samlade skoldagen. För denna måste man av naturliga skäl använda de för samhället i övrigt tillämpade måttenheterna för tid (timme = 60 minuter).

Utifrån pedagogiska och andra skäl – främst behovet att bättre anpassa arbetspassens längd efter ämne och arbetsmetod – förordar SÖ att man nu i timplanen avstår från att kalla en enhet om 40 minuter för timme och i stället använder eljest reguljära termer och tidsbegrepp dvs. att en timme avser 60 minuter.

I allmänna bestämmelser och anmärkningar till nuvarande timplaner anges att mindre jämkningar eller nedsättningar i timplanerna får göras.

När beslut fattades om Lgr 69 framhöll föredraganden: "Även i ett annat avseende bör enligt min mening skolstyrelserna få ett vidgat ansvarsområde. Det bör öppnas en möjlighet för skolstyrelse att göra smärre timplane-mässiga jämkningar mellan årskurserna, i första hand inom stadiet" (prop 1968:129).

Det finns nu skäl att föreslå en fortsatt utveckling av den vid 1969 års översyn tillkomna rätten att överföra tid för olika ämnen mellan årskurser.

SÖ föreslår därför att i den nya timplanen undervisningstiden för varje ämne anges per stadium i stället för per årskurs. Därigenom erhålls en ram inom vilken timtalet för ämnet skall fördelas på årskurserna inom stadiet. Denna fördelning görs lokalt och bör omprövas fortlöpande i skolans utvärdering av sin verksamhet.

Jämkningar som innebär förskjutning mellan stadier och undervisningstid i ämnen bör endast förekomma undantagsvis och då alljämt beslutas av skolstyrelsen.

Den sammanlagda tiden per ämne får inte ändras.

Möjligheterna till individuella timplaneförändringar bör också ökas. I

första hand bär det gälla elever på högstadiet. Behov av att anpassa timtalen i olika ämnen till enskilda elever torde emellertid finnas i alla årskurser. Riksdagen har beslutat om anpassad studiegång. Detta beslut innebär att skolstyrelsen eller efter skolstyrelsens beslut elevvårdskonferensen avses besluta i dessa frågor. Den särskilda beslutsordningen för anpassad studiegång bör regleras i skolförordningen.

Behovet av förändringar i lågstadiets timplan är inte särskilt stort. Det är i första hand knutet till ämnet gymnastik.

Barn i utveckling upplever, uttrycker och lär in så mycket med hjälp av kroppen: De har behov av en återkommande och varierad fysisk träning.

För närvarande har ämnet gymnastik tre veckotimmar fr. o. m. årskurs 3. I årskurs 1 finns en veckotimme och i årskurs 2 två veckotimmar. För att förbättra situationen i de första årskurserna föreslår SÖ att timtalet för gymnastik ökar med en timme på lågstadiet.

I översynsarbetet har frågan om undervisningen i engelska på lågstadiet aktualiserats. Från flera håll har uttalats önskemål om att skjuta upp nybörjarundervisningen i engelska till mellanstadiet. SÖ har noga övervägt motiven för de framförda önskemålen och synpunkterna.

Med hänvisning till bl. a. resultaten av det s. k. EPÅL-projektet (*Engelska på lågstadiet*) och av SÖ gjord enkätundersökning bland 400 lärare på lågstadiet föreslår SÖ att undervisningen i engelska normalt skall påbörjas på lågstadiet. De kommuner som så finner befogat kan dock – genom beslut i skolstyrelsen – förlägga starten av engelskundervisningen till mellanstadiet i enlighet med de jämningsmöjligheter som tidigare föreslagits.

Som inledningsvis nämndes har SÖ haft i uppdrag att "förutsättningslöst pröva mellanstadiets timplan och därvid pröva om en nedskärning av antalet undervisningstimmar är möjlig med hänsyn till konsekvenserna dels för olika ämnen på mellanstadiet, dels med hänsyn till undervisningen på låg- respektive högstadiet".

De för stadierna mera generella sociala och pedagogiska motiven för en samlad skoldag anges i betänkandet (SOU 1974: 53) Skolans arbetsmiljö (s. 257–259).

I proposition om skolans inre arbete m. m. 1975/76: 39 underströk föredragande statsråd ytterligare vissa allmänna motiv (s. 254 ff).

SÖ vill därutöver framhålla följande skäl för en samlad skoldag som giltiga just för mellanstadiet:

- Det är känt att barn i mellanstadiet är realitetsinriktade. De har behov av verksamhet som ger utlopp för deras allmänt utriktade vetgirighet.
- Betoningen av kunskapsstoff eller färdighetsträning som sker i friare former och med personligt engagemang har erfarenhetsmässigt stor pedagogisk betydelse och ger en positiv inställning till självständiga studier. Grunden härtill bör läggas under de åldrar då eleverna befinner sig på lågstadiet och mellanstadiet.
- Utveckling och fördjupning av personliga intressen såsom föreningsarbete bör särskilt stimuleras före tonåren och puberteten.

SÖ föreslår att den sammanlagda undervisningstiden per vecka för mellanstadiets elever minskas med 4 timmar och 20 minuter för hela stadiet, vilket ungefär motsvarar en genomsnittlig minskning per årskurs med två 40-minuterslektioner per vecka.

SÖ föreslår vidare att de nuvarande resurserna för de timmar som nu föreslås borttagna från elevtimplanen får ingå i förstärkningsresursen i en-

lighet med den föreslagna principen i propositionen som skolans inre arbete m. m. (prop. 1975/76: 39).

SÖ föreslår att större delen av det nuvarande tillvalsämnet ekonomi bildar ett gemensamt ämne tillsammans med det nuvarande ämnet hemkunskap och att det nya ämnet benämns hemkunskap. Motiveringarna för detta är i korthet följande:

- De flesta huvudmomenten för tillvalsämnet ekonomi behandlas redan nu i viss utsträckning inom ämnet hemkunskap. Det gäller t. ex. moment som berör den enskilde individen, familjen och bostaden vidare tar ämnet hemkunskap upp hushållstekniska färdigheter.
- Genom att bygga in delar av ämnet ekonomi i ämnet hemkunskap kan detta utökade ämne ge en helhetsbild av hushållsekonomi och familjeekonomi samt bredda elevernas kunskaper i frågor som rör sambanden mellan miljö, kost och hälsa.

Det vidgade innehållet i ämnet hemkunskap motiverar att ämnet i den nya timplanen får ökad tid på timplanen. SÖ föreslår en tidsförstärkning om nästan en timme.

Värdefulla erfarenheter av undervisningen i konst anser SÖ emellertid bör komma skolarbetet i dess helhet tillgodo. Det har visat sig att undervisningen väsentligt kan bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att uttrycka sig och agera att deras sociala utveckling främjas.

De positiva erfarenheterna av framför allt arbetssättet i konstundervisningen bör kunna tas upp i andra ämnen.

I enlighet med sitt uppdrag har SÖ övervägt hur det nuvarande tillvalsämnet teknik till vissa delar kan göras obligatoriskt liksom hur en teknisk-praktisk undervisning kan integreras i övrig undervisning. Som framgår av avsnittet om kursplaner (avsnitt 4) anser SÖ att den obligatoriska tekniskundervisningen bör ingå i blocket orienteringsämnen och med sitt praktiska undersökande arbetssätt förstärka undervisningen där. Motiveringarna härför är i sammanfattning följande:

- Med hänsyn till bl. a. de mycket olikartade studieval som pojkar och flickor visat sig göra till gymnasieskolan och högskolan är det särskilt angeläget att i framtiden ge grundskolans kvinnliga elever möjlighet att arbeta med teknik. Detta sker bäst genom att undervisningen blir obligatorisk.
- Det råder ett samband mellan de tekniska, de naturvetenskapliga och de sociala sektorerna i samhället. Det tekniska området omfattar delar av både naturvetenskap och samhällsvetenskap. Det är då naturligt att undervisningen i teknik integreras med skolans övriga natur- och samhällsorienterande undervisning.
- Att föra teknik till gruppen orienteringsämnen är naturligt med tanke på de beröringspunkter som dessa ämnen har. Tekniska företeelser är t. ex. ofta förknippade med fysikaliska förhållanden och kan konkretisera dessa för eleverna. Lärare i teknik tjänstgör vanligen också i något annat orienteringsämne.

Som tidigare framförts anser SÖ att vissa delar av tillvalsämnet ekonomi i framtiden bör studeras av samtliga elever. Dit hör bl. a. inslag av kontorsteknik och kontorstekniska färdigheter. SÖ föreslår nu att maskinskrivning blir ett obligatoriskt ämne med egen tid på timplanen.

För att undervisningen i maskinskrivning skall kunna bedrivas i mindre grupp än hel klass måste resurser härför ges. SÖ föreslår att resurs för delning förs till förstärkningsresurser för maskinskrivning liksom för slöjd och hemkunskap.

Ett deluppdrag inom läroplansöversynen har varit att bedöma vilka undervisningsmässiga fördelar som kan ligga i att bygga in även ämnet barnkunskap i övriga ämnen jämfört med att tillsammans med delar av andra ämnen skapa särskilda ämnesblock.

SÖ bedömer det vara viktigt att eleverna i grundskolan får en god undervisning om barns utveckling och vård. En sådan undervisning är central för att förbereda eleverna för rollen som förälder, och den är ett led i elevernas arbete med familjefrågor av skilda slag.

SÖ föreslår att barnkunskapsmomenten förs över till orienteringsämnen (i första hand samhällskunskap och biologi) och till det föreslagna vidgade ämnet hemkunskap. Därigenom tillgodoses kraven på barn- och ungdomskunskap i skolans undervisning.

Enligt nuvarande läroplan väljer eleverna en av slöjdarterna på högstadiet. Dessa val har alltid givit uttryck för en traditionell könsrollsuppfattning. Med de mål och det innehåll som nu föreslås för slöjdämnet blir det än angelägnare att förstärka slöjdundervisningen på så sätt att båda slöjdarterna under en längre tid för närvarande blir obligatoriska för alla elever.

SÖ föreslår därför att tiden för ämnet slöjd ökas något jämfört med Lgr 69 så att den omfattar sammanlagt fyra timmar och att undervisningen i slöjd för alla elever omfattar textilslöjd och trä- och metallslöjd.

Bakom riksdagsbeslutet om en samlad skoldag ligger syftet att låta timplanebunden undervisning växla med annan verksamhet och på så sätt åstadkomma ett varierat och utvecklande skolarbete för eleverna. Beslut om att införa den samlade skoldagen fattas av kommunerna, som också avgör dess närmare innehåll och längd.

Den samlade skoldagen kommer att omfatta timplanebunden undervisning, annan verksamhet, raster och andra uppehåll. Undervisningens omfattning regleras av timplanen. Övrig verksamhet kan variera till omfattning och innehåll.

Genom att ange undervisningstiden per stadium bör nu de olika stadiernas timplaner sammanföras till en gemensam timplan.

Tabell 9:3 Förslag till ny timplan för grundskolan

	Lägstadiet Mellanstadiet					
	Timmar (60 min)	Timmar (40 min)	Timmar (60 min)	Timmar (40 min)	Timmar (60 min)	Timmar (40 min)
Bild ²	–	–	4	6	3	4,5
Engelska	1,5	2	6	9	6	9
Gymnastik	5	7,5	6	9	6	9
Hemkunskap	–	–	–	–	4	6
Maskinskrivning	–	–	–	–	1	1,5
Matematik	8,5	13	9,5	14,5	7,5	11
Musik	2,5	4	3	4,5	2	3
Orienteringsämnen	11	16,5	13,5	20,5	20	30
Slöjd ⁷	1,5	2	6	9	4	6
Svenska	19	29	17	25,5	6,5	10
Tillval ⁵	–	–	–	6	9	–
S:a 1346	49	74	65	98	66	99

¹⁻⁷Notsiffrorna hänvisar till "Anmärkningar till timplanen".

Anmärkningar till timplanen

1. Den sammanlagda undervisningstiden för eleven per stadium skall fördelas på de olika årskurserna enligt följande:

Årskurs	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Timmar	13	16	20	21	22	22	22	22	22

2. I orienteringsämnena ingår biologi, fysik, geografi, historia, kemi, religionskunskap, samhällskunskap och teknik. På lågstadiet ingår också ämnet bild.

För undervisningen i bild på lågstadiet, se mål och huvudmoment under ämnesrubriken Bild.

På lågstadiet ingår bildarbete i undervisningen i alla ämnen, dock främst inom svenska och orienteringsämnena. Målen för ämnet bild beaktas vid denna integration.

3. För rörelsehindrade elever skall tid för sjukgymnastik och tid för elevernas anpassning till daglig livsföring (ADL-träning) inräknas i tid för andra ämnen eller i tid för annan verksamhet inom den samlade skoldagen.

4. De direkta arbetslivskontakterna (studiebesök och längre perioder av vistelse på arbetsplatser) skall för varje elev sammanlagt under årskurserna 1–9 omfatta sex till tio veckor. Tiden härför ersätter undervisning och annan verksamhet under skoldagen enligt föreskrifter i skolförordningen.

5. tillvalsalternativen är

- "kommunikation"
- franska eller tyska
- hemspråk

6. Av det sammanlagda timtalet för de obligatoriska ämnena anslås på samtliga stadier tid för studier av projektkaraktär.

7. Undervisningen i slöjd omfattar för alla elever två slöjdarter, dels textilslöjd, dels trä- och metallslöjd.

Allmänna bestämmelser

1. Längre förflyttning till och från undervisningslokal räknas ingå i rast. Elevernas förberedande och avslutande göromål i samband med ett arbetspass räknas ingå i undervisningen.

2. När det i timplanen angivna antalet timmar för ämnena fördelas på årskurserna inom stadiet skall elevernas undervisningstid per vecka vara det antal timmar som anges i anmärkning 1 till timplanen.

3. Skolstyrelsen får, om särskilda skäl föreligger, besluta om jämkningar mellan stadierna i fördelningen av antalet timmar i ämnena. Den sammanlagda tiden per ämne får dock inte ändras. Under de två till fyra första veckorna på varje stadium kan undervisningstiden begränsas och successivt utökas så att övergången från hemmet till skolan och till nytt stadium underlättas.

4. Om i undantagsfall enskild elev inom ramen för undervisningen enligt läroplanen inte kan erhålla en utbildning som i rimlig grad är avpassad efter hans eller hennes intressen och anlag, får skolstyrelsen besluta om avvikelser från timplanen – anpassad studiegång. Elev som har anpassad studiegång skall fortlöpande beredas viss grundläggande undervisning. Beslut om anpassad studiegång skall grundas på allsidig utredning. På högstadiet kan hela eller delar av utbildningen förläggas utanför skolan. Under sådan tid skall eleven ha handledare på arbetsplatsen.

5. För deltagande i musikverksamhet i kör eller ensemblespel, som anordnas under skoldagen enligt 5 kap. 11 § skolförordningen, får elevs tid för undervisning enligt timplanen minskas med högst 15 timmar för läsår. För varje elev bör minskningen fördelas på flera ämnen.

6. Undervisningen i hemspråk och studiehandledningen på hemspråk enligt föreskrifter i skolförordningen ersätter undervisning och/eller annan verksamhet av motsvarande omfattning under skoldagen.

10 Planering, resursanvändning, utvärdering

Den decentraliserade beslutanderätten och den friare resursanvändningen innebär ett ökat lokalt inflytande och ansvar för kommunen och för elever och personal vid enskilda skolor. Detta kräver en planering av verksamheten bland barn och ungdom i samverkan med andra kommunala organ som fritidsnämnd, social centralnämnd och kultur- och utbildningsnämnd samt med förenings- och organisationsliv i kommunen.

Förändringarna innebär dels nya förutsättningar för skolans verksamhet, dels en ytterligare demokratisering av skolan. I läroplanen betonas vikten av att eleverna medverkar i planeringen av skolarbetet. 1976 års riksdagsbeslut om skolans inre arbete har skapat en grund för ett ökat medinflytande för eleverna.

Det är viktigt, att man på varje nivå söker finna ändamålsenliga former för planering och utvärdering. Omfånget av planering och utvärdering varierar för olika organ.

Bland skolstyrelsens uppgifter märks att samla information om förutsättningarna för arbetet och om utvecklingen på de olika skolorna. På grundval av denna information vidtas olika åtgärder, exempelvis beträffande fördelning av resurser. Den planering som här är nödvändig måste ske tillsammans med andra organ som har ansvar för barn och ungdom inom kommunen.

En annan uppgift för skolstyrelsen är att upprätthålla kontakterna med arbetsliv och organisationer i kommunen. Här har de lokala planeringsråden för samverkan mellan skola och arbetsliv, SSA-råden, en viktig funktion.

När det gäller att utveckla verksamheten på den enskilda skolan har personalen och eleverna ett stort ansvar. De ska fortsätta granska och bedöma sitt arbete och därmed skapa underlag för förnyade ställningstaganden i frågor som rör bl. a. arbetssätt, arbetsmiljö, organisation och resursanvändning.

Den önskvärda utvecklingen av skolan anges i målen för verksamheten. Det är betydelsefullt att de som arbetar i skolan har möjlighet att tillsammans diskutera innebörden av dessa mål och det egna handlingsutrymmet, så att de kan komma fram till en gemensam grundsyn i arbetet. En beskrivning och en utvärdering av skolmiljön, arbetssätten och de uppnådda resultaten får inte huvudsakligen bygga på sådana iakttagelser som är lätt mätbara och väl synliga. Man måste därför utveckla metoder att beskriva verksamheten och dess resultat så att man kan tillgodogöra sig de erfarenheter man dagligen vinner i skolarbetet.

En viktig del av skolans verksamhet utgörs av kunskaper och färdigheter som kan beskrivas men ej mätas. Dit hör också elevers och vuxnas upplevelser och känslor. Det är angeläget att man tar med dessa faktorer när man skaffar sig underlag för bedömning av skolsituationen.

Skolorna i en kommun arbetar under olika förutsättningar. Det gäller såväl materiella och personella förhållanden som den omgivande sociala miljön. Även inom en och samma skola varierar förutsättningarna för skilda arbetsenheter och klasser. Om varje elev skall kunna få en utbildning som

svarar mot hans ellr hennes behov och tillgångar måste sådana skillnader beaktas vid planeringen.

Arbetet i ett rektorsområde förutsätter organisation och rutiner. Hit hör indelningen av eleverna i undervisningsgrupper och arbetsenheter. I detta sammanhang bör också ställning tas till behovet av särskilda undervisningsgrupper för elever som behöver särskilt stöd. I organisationsplaneringen ingår beslut om hur lokalerna skall disponeras. Åtgärderna skall stå i överensstämmelse med principerna om allsidig sammansättning av klasserna och om stadigvarande undervisningsgrupper.

Fördelning och användning av den förstärkningsresurs som skolstyrelsen ställer till förfogande bör speciellt komma de elever till godo som har särskilt behov därav. Inom arbetsenheter som proportionellt sett har ett större antal elever med särskilt behov av stöd och stimulans måste specialpedagogiska insatser och medverkan av skolans elevvårds- och fritidspersonal prioriteras.

Det gäller vidare att fastställa hur skoldagen skall disponeras inom de ramar som skolstyrelsen fastställer samt att utforma innehållet i denna. I det gemensamma arbetet med barn och ungdom spelar också föreningar och organisationer en viktig roll. Dessa bör beredas möjlighet att utifrån sina förutsättningar medverka i detta arbete såväl under skoldagen som efter dess slut.

Planeringen av den dagliga verksamheten sker till största delen inom arbetsenheterna. Arbetsenhetskonferensen har övergripande uppgifter. Inom arbetsenheten måste också flertalet av skolans elevvårdande uppgifter behandlas. Enskilda elevvårdsfrågor handläggs av klassföreståndaren med stöd av andra lärare, elevvårds- och fritidspersonal i samarbete med elev och föräldrar. Svarigheter som inte kan lösas på detta sätt hänskjuts till elevvårdskonferensen.

Inom ramen för de mål som gäller för skolans verksamhet planerar personal och elever tillsammans innehåll och arbetssätt i undervisningen. Eleverna bör redan under sina första skolår vänja sig vid att medverka vid utformningen av undervisningen.

Det finns ingen metod med vilken exakta jämförelser kan göras mellan skilda skolors resursbehov. Det blir alltid i sista hand en bedömningsfråga hur stor vikt som skall tillmätas enskilda faktorer.

Resursanvändningen måste bygga på en inventering av behoven inom skolorna. Den bör samtidigt utformas så, att den ger nödvändig handlingsfrihet vid den fortlöpande översynen av verksamheten.

Eftersom samtliga redovisade behov sällan kan tillgodoses inom de ramar som står till förfogande innebär resursanvändningen nästan alltid en svår avvägning mellan olika krav. Det är viktigt att beslutsunderlag och motiv för beslut redovisas öppet.

I bedömningen av resursbehovet inom skolan bör ingå dels upplysningar och de yttre förutsättningarna för arbetet i skolan, exempelvis den omgivande sociala miljön, elevgruppens sammansättning, skolans lokaler och beläggningsgrad, personaltillgång m. m., dels information om skolarbetets uppläggning och resultat samt de slutsatser man dragit för den fortsatta verksamheten. En skola som jämfört med andra arbetar under ogynnsamma villkor bör kompenseras för detta genom tilldelning av större resurser. Brister i elevernas studieresultat och utveckling i andra avseenden kan utgöra en varningssignal men avhjälps inte alltid bäst med ökade resurser. I vissa fall är det möjligt att förändra verksamhetens utformning inom redan givna ramar.

För att få de uppgifter som behövs om den sociala miljön inom de olika rektorsområdena är det nödvändigt att skolstyrelsen samverkar med andra organ i kommunen. Även arbetsmarknadens struktur och möjligheter för den unga arbetskraften kan påverka skolans arbete och bör ingå i bakgrundsanalysen.

För att uppnå bästa effekt är det nödvändigt för skolstyrelsen och övriga berörda kommunal nämnder att samordna sina åtgärder. Målet bör vara att utforma ett samlat program för barn- och ungdomsverksamheten inom kommunen. En sådan gemensam planering har speciell betydelse när det gäller att utforma den samlade skoldagen, att organisera fritidsverksamheten och arbetslivskontakterna och att planera åtgärder för elever med särskilda behov av stöd och stimulans.

En fortlöpande granskning och bedömning av arbetet i skolan är en nödvändig förutsättning för förnyelse och utveckling av verksamheten. Enbart en bedömning av uppnådda arbetsresultat ger inte tillräckligt underlag för planeringen av skolans verksamhet, för utprovningen av olika handlingsalternativ eller för beslut om användningen av resurser. Skolans uppgift är så omfattande, att måluppfyllelse inte kan bedömas enbart utifrån konkreta beskrivningar av kunskaper, färdigheter, vanor och attityder hos eleverna. När det gäller elevernas utveckling är målet ofta mera riktningssamt än beskrivningar av slutresultat. Därför måste man vid utvärdering lika mycket granska skolans sätt att arbeta för de uppställda målen som de uppnådda förändringarna.

Utvärderingen kan inte genomföras med hjälp av en gång för alla givna metoder. Vid varje utvärderingstillfälle måste man välja en inriktning som ger svar på aktuella frågor. Det är nödvändigt att tid efter annan bedöma situationen på grund av att förutsättningarna för verksamheten snabbt ändras eller att särskilda åtgärder vidtagits.

Utvärderingen i skolan står och faller med möjligheterna att nå en sådan kontakt mellan ledning, personal, elever och föräldrar, att de tillsammans kan diskutera det gemensamma arbetets uppläggning och resultat. En metod i detta sammanhang kan vara att anordna återkommande konferenser eller utvärderingstillfällen, då man tillsammans i mindre grupper diskuterar uppläggnings och resultatet av verksamheten samt arbetsförhållandena i skolan.

Granskningen av skolans verksamhet inom kommunen förutsätter ett samspel och utbyte av information mellan de berörda. Den information skolstyrelsen behöver för sin övergripande planering och sina ställningstaganden i övrigt måste till stor del hämtas från rektorsområdena. Vissa av dessa uppgifter bör så långt möjligt vara jämförbara mellan olika rektorsområden och skolor i kommunen. Initiativ bör därför tas till samordning när sådan information skall samlas in. Skolstyrelsen kan också ta till vara erfarenheter hos den personal som arbetar över rektorsområdesgränser eller på kommunnivå. Detta gäller exempelvis befattningshavare med särskilda uppgifter inom den elevvårdande verksamheten.

Den utvärdering som rektorsområdet svarar för måste bl. a. bygga på uppgifter från arbetsenheterna. Det gäller här framför allt information om arbetsmiljön, den pedagogiska verksamheten och elevernas studieresultat och allmänna utveckling. Genom elevvårdskonferenserna inhämtas upplysningar angående omfattningen, utformningen och iakttagna effekter av olika åtgärder för elever med särskilda svårigheter.

Huvuddelen av det arbete som utvärderingen i skolan innebär sker inom arbetsenheten. Mest omfattande är den uppföljning av det dagliga arbetet

som personalen behöver göra för att tillsammans med eleverna fortlöpande kunna förbättra verksamheten.

Det är viktigt att utvärderingen på lokal nivå inte får formen av vidlyftiga undersökningar och bedömningar av forskningskaraktär. Vad det gäller är att på alla nivåer där bedömning sker, genom fortlöpande iakttagelser och samtal mellan berörd personal och mellan personal, elever och föräldrar, få en uppfattning om hur verksamheten fungerar för att därigenom identifiera problem och föreslå åtgärder. Den lokala utvärderingen bör även innefatta skolans kontakter med bl. a. föreningslivet.

En stor del av ansvaret när det gäller att ge skolorna service i utvärderings- och resursfrågor måste läggas på regionala instanser. Bl. a. bör länskolnämnderna genom sin personal kunna bistå kommunerna.

11 Lärarbehov

Beräkningarna har inriktats på högstadiet av det skälet att förändringarna på låg- och mellanstadierna genom läroplansförslaget blir små. En datorbaserad planeringsmodell för grundskolan har använts vid beräkningarna. Indata i modellen är SCB:s klass- och elevstatistik för 1976/77 och utdata är antalet lärarveckotimmar om 40 minuter (Lvtr) per ämne.

Undervisningstiden på mellanstadiet minskas i förslaget med två veckotimmar per årskurs. Detta motsvarar en sänkning av undervisningstiden med cirka 31 800 Lvtr.

Antalet Lvtr inom basresurserna på högstadiet beräknas till 483 634. Inräknas Lvtr inom förstärkningsresurserna så blir med det nya statsbidragssystemet det totala hypotetiska resursuttaget 1976/77 640 823 Lvtr. Antalet basresurser beräknas till 4 222 på årskurs 7, 3 985 på årskurs och 3 839 på årskurs 9.

Resursuttaget med 1976/77 gällande statsbidragssystem och läroplan uppskattas till 641 794 Lvtr.

Fördelningen på ämnen av den undervisning som bekostas av basresurserna bestäms av timplan, elevantal m. m., medan förstärkningsresursernas fördelning på ämnen är helt beroende av lokala och regionala beslut. Detta betyder att förändringar av lärarbehovet för ett ämne inom basresurserna kan uppvägas av förändringar av ämnesfördelningen inom förstärkningsresurserna. Basresurserna utgör 3/4 av det totala resursuttaget.

I det följande menas med lärartimmar undervisningsmoduler om 60 minuter. För Lgr 69 beäknas att antalet lärartimmar inom basresursernas ram på högstadiet blir 276 891 för de obligatoriska ämnena och 49 982 för tillvalsämnena. Totalt 325 893 lärartimmar.

I beräkningen av det undervisningsbehov som följer av den föreslagna timplanen antas att alternativkurserna kvarstår i matematik och engelska. Dessa kurser antas ej kvarstå i franska och tyska. Alla elever antas delta i båda slöjdarterna. Den totala undervisningen inom basresurserna i obligatoriska ämnen beräknas för läroplansförslaget till 288 127 lärartimmar och i tillvalsämnena exklusive hemspråk till 32 822 lärartimmar. Totalt 320 949 lärartimmar.

De 483 634 timmarna om 40 minuter som hypotetiskt beräknas utgå via basresurserna år 1976/77 utgör 322 423 timmar om 60 minuter.

Att ämnet barnkunskap försvinner i grundskolan innebär att barnavårds-
lärarutbildades undervisning inom skolväsendet minskas med cirka 10 %.

Förslaget om att ekonomin skall försvinna som självständigt ämne berör

2 200 lärare, varav 1 200 är hushållslärareutbildade. Det bör dock noteras att undervisningen i hemkunskapsämnet kommer att öka genom läroplansförslaget.

De tekningslärareutbildade har 10 % av sin undervisning i ämnet konst som också försvinner som självständigt ämne, enligt förslaget. Undervisningen i bild på högstadiet väntas minska med 10% som en följd av läroplansförslaget.

Teknik förs till orienteringsämnena. Undervisningen i detta ämne är nu fördelad på ett stort antal lärarkategorier.

Antalet lärartimmar inom basresursernas ram i franska och tyska beräknas genom läroplansförslaget minska med 30 %. En viss kompensation av minskningen inom basresursernas ram kan väntas genom undervisning i franska och tyska inom förstärkningsresurserna. Läroplansförändringarna i dessa ämnen berör 1 800 lärare i franska och 3 200 i tyska.

Undervisningsminskningen på 6 % för matematik inom basresursernas ram berör 7 500 högstadielärare.

Maskinskrivning förs in som ett obligatoriskt ämne i timplanen. Det kan nämnas att det råder stor brist på utbildade lärare i maskinskrivning.

Undervisningen i textillöjd beräknas öka. För närvarande finns 1 300 textilläroplanutbildade på högstadiet. Dessa svarar för 84 % av undervisningen i ämnet på detta stadium.

Timplaneförslaget i sig innebär små förändringar i behovet av olika lärarkategorier. SÖ avser dock att följa upp reformen i fråga om effekterna på lärarbehovet. Den större friheten att på lokal nivå disponera resurserna till skolan som bl. a. läroplansförslaget ger gör också att även förslagets lärarkonsekvenser i ökad utsträckning blir en fråga att bedöma och lösa på kommunal nivå.

12 Vissa personalkonsekvenser

När Lgr 69 skulle genomföras medförde den att en rad lärargrupper anställningsmässigt fick betecknas som särskilt utsatta för reformens konsekvenser. Ett stort batteri av motåtgärder sattes därför också in genom centrala insatser för sådana utsatta lärargrupper. De individuella insatserna i form av t. ex. studier till ny lärarbehörighet blev många gånger omfattande.

I jämförelse därmed kan lärarkonsekvenserna av SÖ:s nu framlagda läroplansförslag – så långt de kan centralt överblickas – i stort sett betecknas som relativt marginella. Detsamma kan sägas om man jämför med de kvantitativa förändringar i lärarbehovet som årligen inträffar till följd av t. ex. ändringar i årskullarnas storlek.

Den enda punkt där SÖ:s förslag aktualiserar en fråga om den fortsatta existensen av en viss typ av lärartjänst gäller det nuvarande ämnet barnkunskap.

Vad man i övrigt i allra första hand behöver uppmärksamma och bli medveten om, är konsekvenser av delegeringsåtgärder, som närmare berörts i ett avsnitt 12.2. Viktigt är sålunda att man nu saknar möjligheter att centralt kunna konstatera behovet av, utforma och beordra åtgärder i anställningsskyddssyfte. Även lärarkonsekvenserna blir alltså i ökad utsträckning en fråga att bedöma och lösa på lokal nivå, dvs. i den enskilda kommunen. Lika väsentligt är å andra sidan konstaterandet att lagstiftningen om anställningsskydd och om medbestämmande ger personalorga-

nisationerna alldeles speciella möjligheter att i de anställdas intresse påverka de många lokala beslut, som i fortsättningen kontinuerligt skall fattas och som bl. a. påverkar behovet av lärare av olika kategorier. Man kommer i ökande utsträckning att lokalt stå inför – ibland svåra – avvägningar mellan å ena sidan enskilda lärares anställningsskydd eller andra önskemål i de anställdas intresse och å andra sidan samhällets behov av och ansvar för en undervisning som svarar mot statsmakternas riktlinjer.

En ny fråga att närmare bedöma lokalt blir enligt SÖ:s förslag vilka lärare, som bör handha undervisningen i det nya tillvalsämne för vilket tills vidare används arbetsnamnet "kommunikation". Ämnet får inte den karaktären att det enligt terminologin i skolförordningen (Sf) skall "ingå" i viss tjänst eller ämneskombination för tjänst; det blir alltså inte fråga om någon ny tjänstekonstruktion. Här förutses behov av insatser av ett lärarlag, där naturligen en lärare är svenska ingår. Vid tjänstefördelningen bör vederbörandes intresse för denna undervisning och personliga förutsättningar tillmätas särskild betydelse. Det bör inte vara uteslutet, att en mellanstadielärare med särskilt intresse och speciella förutsättningar för denna undervisning kan ingå i lärarlaget. Det bör av Sf framgå att undervisning i ämnet skall inräknas i den tjänst läraren i fråga innehar men man bör inte utfärda föreskrifter enligt modellen i Sf 15: 34 om särskild skyldighet för preciserade lärarkategorier.

Förslag som föranleder ändringar av bestämmelserna om lärare i Sf och TFU är förslagen rörande:

- det nya tillvalsämnet kommunikation,
 - studier av projektkaraktär (ev)
 - utbytet av ämnesbenämningen teckning mot bild, något som avser även andra skolformer än grundskolan,
 - nuvarande ämnet barnkunskap,
 - bortfallet av ekonomi och konst såsom ämnesbegrepp.
- Fortbildningsfrågor för lärare berörs speciellt i fråga om
- naturorienterande ämnen för klasslärare,
 - undervisning om barn, närmast för lärare i biologi, samhällskunskap och hemkunskap, samt
 - metoder och arbetssätt som tillämpats i det nuvarande tillvalsämnet konst.

Läroarbetsfrågor är särskilt angelägna för att tillgodose ämnet teknik. SÖ understryker att det föreslagna obligatoriska ämnet inte avses få en teoretisk prägel. Frågorna om framtida lärarerekrytering, lärar kompetens och lärarutbildning för grundskolans tekniska undervisning är av stor betydelse för undervisningens karaktär. De är även tidsmässigt angelägna att lösa och kräver enligt SÖ:s bedömning ingående överväganden, da problemen inte torde vara lätta att lösa. Någon lärarutbildning syftande till lärartjänst som innefattar ämnet teknik i grundskolan finns för närvarande inte och någon mer permanent sådan har aldrig funnits. Bristen på behöriga lärare är betydande. I sammanhanget erinras också om ett förslag om fortbildning avseende vidareutbildade gymnasielärare, som berördes i propositionen 1975/76: 39 (s. 342 p 14 och 344) men som då ansågs böra stå i avvaktan på den aviserade översynen av grundskolans läroplan.

Läroarbetsfrågor berörs i övrigt i skrivelsens personalavsnitt i någon man i samband med frågor om orienteringsämnen, namnbytet för ämnet teckning, undervisning om barn (lärare främst i biologi, samhällskunskap och hemkunskap) samt överföring av visst stoff från nuvarande tillvalsämnet ekonomi till ämnet hemkunskap. Att barnavardsläroarbets-

ningen inte längre skulle behöva tillgodose grundskolan blir en konsekvens av SÖ:s förslag rörande det nuvarande ämnet barnkunskap.

SÖ framhåller att från personalsynpunkt väsentliga är frågorna om behovet av tidsutrymme mellan å ena sidan statsmakternas beslut om en läroplansreform och fastställandet av centrala föreskrifter, anvisningar och avtal samt å andra sidan tidpunkt för reformens ikraftträdande och lokala förverkligande.

13 Fortbildning

Riksdagsbeslutet rörande skolans inre arbete innebär en omfattande satsning på informations- och fortbildningsåtgärder. Dessa har efter förhandlingar med personalorganisationerna preciserats i förordningar. Huvudpunkterna i principprogrammet är:

1. Information till all skolpersonal, elever, personal från kommunala förvaltningar utanför skolan samt andra intressenter.
2. Skolledarutbildningen.
3. Lagutbildning på rektorsområdenivå.
4. Arbetslivsorientering för lärare, liksom samhällsinriktad praktik som en del av skolledarutbildningen.

Läroplansöversynen föranleder kompletterande fortbildningsåtgärder inom andra områden, i första hand ämnesmetodiska frågor.

Avgörande för både inriktning och utformning av fortbildningen bör vara utvecklingsaspekten. Fortbildningsinsatserna måste göras om stimulas och som ett stöd för att starta och vidmakthålla lokalt utvecklingsarbete. Kurs- och konferensprogram samt studiematerial för centrala och regionala fortbildningsaktiviteter bör utgöra en startpunkt för en vidareutveckling på lokal nivå. Centrala åtgärder behövs också för uppföljning av igångsatta aktiviteter. Uppföljningsarbetet är nödvändigt för kontinuerlig revision och anpassning av innehåll och arbetsformer i långsiktiga fortbildningsprojekt.

Ett central område för fortbildning är insatser för att stärka och utveckla SSA-verksamheten i vidare mening. Det gäller att öka såväl lärarnas som elevernas kännedom om de förhållande som utmärker i första hand närshället men även arbetslivs- och arbetsmarknadsfrågor i stort. En viktig del av fortbildningen som gäller SSA-verksamheten är studie- och yrkesorienteringen. Det gäller därvid inte enbart specialisterna, som företräder denna funktion utan även samtliga lärare och skolledningen.

Det gäller också att få ökade resurser för att möjliggöra att lärare i snabba takt kan erbjudas arbetslivsorientering. I dessa sammanhang bör också informationsinsatser göras för handledare inom företag och myndigheter för att underlätta deras och lärarnas arbetslivsorientering.

Allmänt gäller att alla kompletterande fortbildningsinsatser bör behandla det nya arbetssätt som läroplanen förutsätter i grundskolan. Förändringen av undervisningen i de naturorienterande ämnena beror i hög grad på arbetssättet.

SÖ har senare i petita för 1979/80 under anslaget C 9, 2.4.7 preciserat behovet av fortbildningsinsatser. Därför aktualiserar SÖ också behovet av fortbildning av naturorienterande ämnen. Under budgetåret 1978/79 bedrivs viss försöksverksamhet. Med hänsyn till att målgrupperna, som omfattar samtliga lärare som undervisar i naturorienterande ämnen och teknik i grundskolan, varierar och är stora, kommer projektet att kräva stora resurser för minst en fem- till tioårsperiod framåt.

Ämnet maskinskrivning föreslås bli obligatoriskt med egen tid på timplanen. Här krävs vissa fortbildningsinsatser.

Den största delen av föreslagna medel för fortbildningsåtgärder med anledning av läroplansförändringen bör avsättas för det nya tillvalsämnet kommunikation.

Fortbildningen av personal som arbetar med biblioteks- och läromedelsfrågor kräver också fortbildning.

SÖ har för budgetåret 1979/80 beräknat kostnad för här ovan redovisade fortbildningsinsats till 2,2 milj. kr.

14 Lokaler och läromedel

Här nedan ges några exempel på den nya timplanens lokalkonsekvenser.

De flesta låg- och mellanstadieskolor är byggda som klassrumsskolor och har förutom klassrum/basutrymmen också slöjdsal(tar), gymnastikrum(sal), bokrum samt matsal. Vissa skolor har dessutom grupprum eller komplementutrymme, där vanligen utrymmet för bokrum ingår. Lågstadieskolor har i allmänhet inte bokrum och slöjdsalar. Speciella uppehållsrum saknas.

Klassrum/basutrymmen används i dag såväl i svenska, matematik, engelska och orienteringsämnen som i estetisk-praktisk verksamhet. Ett mer undersökande och praktiskt arbetssätt kan medföra en förändring också av inredning och utrustning av befintliga lokaler.

Specialundervisning och hemspråksundervisning har behov av arbetsplatser för gruppundervisning.

Icke-timplanebundna aktiviteter bör kunna försiggå samtidigt med den reguljära verksamheten i alla tillgängliga lokaler. Därför är det viktigt att man förutom klassrum/basutrymmen kan utnyttja slöjdsalar, gymnastiksal, bokrum, grupprum, komplementutrymmen, matsal etc maximalt under hela skoldagen.

Högstadieskolor

De flesta högstadieskolor är byggda som ämnesrumsskolor och har förutom lärosalar/basutrymmen också maskinskrivningssal, lokaler för naturorienterande ämnen, musik, teckning, konst, slöjd, teknik, hemkunskap samt bibliotek, gymnastiksal, matsal och uppehållsutrymme. En del skolor har grupprum, andra komplementutrymmen, där i vissa fall biblioteksarean ingår.

I skolor med sex och sju paralleller blir slöjdlokalerna fullbelagda respektive överbelagda av timplanebundna aktiviteter enligt förslag till ny timplan. Skolor med sju paralleller planlagda före 1969 har dock två trä- och metallslöjdslokaler.

Genom att teknik föreslås bli obligatoriskt kan timbeläggningsen medföra problem vid större skolor. Otillräckliga tekniklokaler hindrar en önskvärd utveckling mot teknisk-experimentell verksamhet. En del moment kommer dock att kunna förläggas till lokaler för naturorienterande ämnen.

Gymnastiklokalerna är oftast hårt utnyttjade. I de högstadieskolor med fem paralleller som planerades 1966–1969 finns endast en sal vilket kommer att medföra problem.

Även om alternativkurser i engelska, matematik och franska och tyska sloopas förekommer gruppindelning. Såväl i dessa ämnen som i hemspråksundervisning finns behov av grupprum och/eller delbara större utrymmen.

Den normerade lokalresursen för elevernas lediga tid, bland annat uppehållsutrymmen, är knapp. Även här gäller som tidigare nämnts att alla skolans lokaler bör var tillgängliga hela skoldagen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de föreslagna förändringarna i grundskolans läroplan och införandet av samlad skoldag tillsammans innebär att lokalbehovet för olika ändamål kommer att öka. I detta avsnitt har vissa problem berörts. De lokala variationer som kommer att bli en följd av förändringarna i skolan gör det svart att från centralt håll nu närmare överblicka skolornas lokalbehov. En viktig uppgift för SÖ blir att underlätta, stimulera och stödja det lokala utvecklingsarbetet. Lika viktigt blir att snarast ytterligare utveckla det samråd som finns mellan lokal och central nivå i avsikt att så snabbt som möjligt få fram underlag för bedömning av skolans lokalbehov i samband med läroplanens tillämpning.

Läromedel

SÖ hänvisar till att lärare och elever får frihet att välja undervisningens innehåll utifrån mål och huvudmoment samt till att arbetet skall utgå från elevernas egna problemställningar. Detta förutsätter att skolan har tillgång till läromedel för olika behov och att läromedelsorganisationen är flexibel. För en tidsenlig undervisning krävs också att eleverna får tillfälle att direkt studera verkligheten. Detta ställer krav på skolornas läromedelsresurser. Däremot kräver den nya läroplanen inte att existerande läromedel i ett slag ersätts med nya. Kompletteringar bör göras utifrån det arbetssätt man lokalt söker sig fram till. SÖ avser också att på olika sätt stödja utvecklingen mot nya sätt att utnyttja läromedlen.

SÖ anser att utbyggnaden av skolornas bibliotek och läromedelsamlingar i stor utsträckning kan genomföras inom ramen för nuvarande kommunala läromedelsanslag. Dessa måste emellertid i så fall omdisponeras. Detta förutsätter i sin tur att man omprövar de centrala läromedlens ställning och skyldigheten att tillhandahålla en del av dem som gåva. En sådan omprövning är motiverad också därför att skolarbetet inte i samma utsträckning som förr kräver att eleverna stryker under och antecknar i egna böcker. Tvärtom kan ett framhävande av de centrala läromedlens betydelse vara ett hinder för utvecklingen. Hur läromedlen skall tillhandahållas prövas emellertid bäst i den lokala planeringen av arbetet. I den planeringen kan man göra en avvägning mellan läromedelsgavor och de kompletteringar som behövs för ett probleminriktat arbete. Om de kommunala anslagen däremot också i fortsättningen binds av centrala bestämmelser, kan en sådan avvägning i vissa komuner bli omöjlig. Eleverna där finge i så fall väsentligt sämre förutsättningar än andra för sitt arbete.

SÖ föreslår därför

- att* 2 kap. 27 § skolförordningen kompletteras i första stycket därhän att eleverna skall tillhandahållas läromedel och annan material samt utan egen kostnad beredas tillfälle till verklighetsstudier i natur och samhälle i den utsträckning som fordras för en tidsenlig undervisning,
- att* i samma paragraf stadgandet om att vissa läromedel skall tillhandahållas som gåva utgår,
- att* i 5 kap. 13 § skolförordningen införs att skolstyrelsen antar läromedel och avgör hur dessa skall ställas till elevernas förfogande efter samråd med personal och elever,
- att* de bestämmelser i denna paragraf, vilka avser centrala läromedel, utgår.

15 Vissa kostnader

Det kan var svårt att skilja på kostnader som är föranledda av ändringar i läroplanen och kostnader som beror på en allmänt höjd ambitionsnivå. Det gäller inte minst förändringar i arbetssättet.

En utgångspunkt för översynsarbetet har varit att ökade kostnader inte skall uppstå. Förslagen avses alltså kunna genomföras inom befintliga resursramar. Ökade resursinsatser är dock önskvärda, och om de i ett bättre ekonomiskt läge kan göras, skulle de ge förbättrade resultat av skolverksamheten.

Timplaneförslaget kan ge de största kostnadsförändringarna, men den lokala friheten att fördela förstärkningsresursen och timplanens ramkaraktär gör det svårt att bedöma följderna av timplaneförslaget.

På läromedelssidan uppstår inte ökade kostnader, men där behövs möjlighet till friare disposition av resurserna än nu.

Det konstateras behov av fortbildning både på grund av riksdagens beslut om skolans inre arbete och som en följd av läroplansförslaget. Definitiva beräkningar har inte kunnat göras, men under alla förhållanden är en ökning av fortbildningsanslaget ofrånkomlig.

Svenska kommunförbundet och SÖ har i en gemensam arbetsgrupp analyserat de kommunalekonomiska konsekvenserna av läroplansöversynen. Gruppen konstaterar att reformens syfte är att lösa problem i skolan. I samma mån detta syfte uppnås görs utöver mänskliga vinster också vissa samhällsekonomiska vinster. Ett ökat lokalt ansvarstagande ger också rationaliseringsvinster.

Arbetsgruppen konstaterar att den höga ambitionsnivå som läroplansförslaget uttrycker understryker såväl behovet av att hämta ifatt en eftersläpning i förhållande till Lgr 69 som nya behov av administrativa insatser, lokaler, utrustning samt elevvård och läromedel.

Eftersom det inte gått att på generell nivå uppskatta både volym- och kvalitetsförändringar, har arbetsgruppen inte presenterat bedömningar i reella ekonomiska termer. En mera ingående bedömning är möjlig först efter att kommunerna själva bedömt läroplansförslagets konsekvenser.

Förverkligandet av förslagen, t. ex. av ett förändrat arbetssätt, beror tidsmässigt på det ekonomiska resursutrymmet. Den lokala kostnaden är dock oberoende av förverkligandetidens längd.

I bedömningen av de ekonomiska konsekvenserna var arbetsgruppen inte enig. Kommunförbundets representanter menade att den sammanlagda kostnaden för läroplansförslagets genomförande kommer att bli betydande. SÖ:s representanter ansåg, att de kostnader som kan hänföras direkt till läroplansförslaget är måttliga, men att om man räknar med att inhämta en eftersläpning och inräknar kostnaderna för övriga reformer på skolområdet, kan de samlade kostnaderna bli betydande.

16 Genomförande

I och med att de föreslagna förändringarna av det allmänna driftsbidraget för grundskolan trätt i kraft har decentraliseringen av beslutanderätten när det gäller organisations- och resursanvändningsfrågor möjliggjorts.

Huvudfrågan i riksdagsbeslutet i anledning av SIA-propositionen gäller utvecklandet av nya arbetssätt i skolan. Det är nödvändigt att eleverna i större utsträckning medverkar i planering, genomförande och utvärdering

av verksamheten i skolan. Arbetet inom alla ämnen måste få en ökad inriktning mot praktiska och undersökande arbetssätt och en vidgad anknytning till samhället. Detta är en ständigt pågående process som på sina håll redan påbörjats. Den friare resursanvändningen och det ökade lokala ansvaret ger ytterligare förutsättningar för en bredare samverkan inom och med skolan.

Helhetssynen på eleven samt ökade insatser för barnomsorgen är andra bärande idéer i SIA-beslutet. Aktivitetsbidraget för organisationernas lokala verksamhet bland barn och ungdom har utökats. Den samlade skoldagen kan införas fr. o. m. 1978/79. Till de kommuner som så beslutat utgår extra statsbidrag. För att ge utrymme för annan verksamhet på mellanstadiet, föreslår SÖ i avsnitt 9 att undervisningstiden minskas.

Den större friheten i fråga om resursanvändning, planering och den vidgade utvärderingen kräver en ökad volym för ledningsuppgifter. En förstärkning har skett fr. o. m. 1977/78. Undervisningsskyldigheten har sänkts. Antalet tjänster har utökats. Åtgärder som innebär en ökad flexibilitet har beslutats.

De olika inslagen i SIA-reformen genomförs inte samtidigt vid en bestämd tidpunkt. Den decentraliserade beslutsrätten och det ökade lokala ansvaret innebär att lokala initiativ blir avgörande för hur reformen genomförs.

SÖ:s läroplansförslag rymmer förändringar av flera slag. Man behöver överväga om ett beslut bör sättas i kraft och genomföras successivt för skilda årskurser eller generellt vid en tidpunkt för hela grundskolan.

Därvid behöver bl. a. beaktas att timtalen för ämnena anges stadiesvis och inte årskursvis, att vissa nuvarande tillvalsalternativ tas bort och ersätts av andra, att båda slöjdarterna på högstadiet blir obligatoriska och att elevtimtalet på mellanstadiet reduceras. Oavsett vart övervägandena leder torde vissa övergångsbestämmelser behövas. Ett ikraftträdande vid *en* tidpunkt behöver inte utesluta att genomförandet i vissa hänseenden sker etappvis.

Eftersom införandet av den nu gällande läroplanen innebar omfattande organisatoriska och undervisningsmässiga förändringar, var ett successivt införande lämpligt. En sådan lösning var möjlig genom att de nya timplanerna fastslog ämnenas timal för varje årskurs.

Förändringen av tillvalssystemet liksom förändringar som påverkar lärares tjänstgöringsförhållanden talar även denna gång för ett successivt införande. De lokala lärarfrågornas lösning gynnas dock inte av att läroplansbeslutet sätts i kraft årskursvis.

För ett genomförande vid en och samma tidpunkt talar enligt SÖ:s uppfattning följande skäl:

- Läroplansförslaget är ett inslag bland många redan genomförda förändringar.
- När läroplanen skall börja tillämpas har planering pågått en längre tid.
- Planering, resursanvändning och utvärdering av skolans verksamhet underlättas.
- Ett successivt genomförande av mellanstadiets timplan skulle försvåra möjligheterna att genomföra en samlad skoldag för alla. Denna är nödvändig av bl. a. skolskjutsskäl.
- Den successiva förändringen av specialundervisningen underlättas.
- Projektinriktade studier över årskursgränserna är beroende av en tillämpning för hela grundskolan.
- Ansvaret att lokalt fördela undervisningstiden mellan årskurser liksom den slopade stadiesuppdelningen i kursplanerna är ytterligare ett skäl.

SÖ föreslår med stöd av ovanstående resonemang att den nya läroplanen träder i kraft för hela grundskolan vid samma tidpunkt. Genom övergångsbestämmelser bör det göras möjligt att fortsätta redan påbörjade studier i ekonomi, konst eller teknik.

Möjligheterna till en lyckosam start för genomförandet av en reform hänger samman med beslut och avtal om bl. a. anställnings- och tjänstgöringsförhållanden. Lokalt förberedelsearbete och beslutsfattande förutsätter att centrala beslut, författningar och avtal är klara och tillgängliga. Betydande delar av det centrala arbetet kan inte bedrivas förrän åtminstone en proposition i frågan föreligger. SÖ menar att tiden mellan riksdagsbeslut och ikraftträdande bör beräknas till två år. SÖ anser att den nya läroplanen i sin helhet bör vara distribuerad senast vid ingången av läsåret närmast före det år den skall börja tillämpas. I betydligt större utsträckning än tidigare måste ställningstaganden för själva övergångsskedet göras lokalt. Det torde övervägas senare om kommunerna behöver få ytterligare beslutsbefogenheter av övergångskaraktär.

Remissyttranden över skolöverstyrelsens förslag till förändring av grundskolans läroplan

1 Allmänna synpunkter. Principiella utgångspunkter för översynsarbetet

1.1 Synpunkter på utredningsarbetet

RRV, länskolnämnden i Älvsborgs län, TCO, Skellefteå, Västerås samt Malmö kommuner. RHS och Sveriges kristna ungdomsråd anser att SÖ har bedrivit sitt översynsarbete på ett mycket öppet sätt och genom ett utvecklat nät av arbets-, referens-, intressent-, samråds- och parlamentarikergrupper redan under arbetets gång försäkrat sig om synpunkter utifrån. Man har dessutom genom skriftserien Läroplansdebatt informerat om de olika komponenterna i arbetet.

TCO framhåller dock att arbetsformerna bör vidareutvecklas och än mer inriktas mot att läroplansförändringar skall utgå från förslag från "fältet" och bygga på forskning, utvecklingsarbete och en systematisk utvärdering av verksamheten.

Skellefteå kommun anser att det skulle ha varit en styrka för förslaget om elevsynpunkter inhämtats i större utsträckning.

RHS har den bestämda uppfattningen att läroplansförslaget diskuterats i mycket begränsad utsträckning på fältet. Detta gäller inte minst föräldrar och elever. En förklaring härtill kan enligt förbundet vara att man är "reformtrött" inom skolan. Oklarheten om SIA-reformens räckvidd och konsekvenser kan ha varit en nästan oöverstiglig informationsbarriär för läroplansförfattarna att ta sig över.

Karlstads kommun konstaterar att avgörande för tolkningen av innebörden i de av riksdagen beslutade målen för skolans arbete är den grundsyn som tolkningen baseras på. Läroplansförslaget karakteriseras enligt kommunen av att oenighet har rått mellan de ansvariga i SÖ:s L-grupp och alla de referensgrupper, som redovisas i utredningens bilaga 1, i fråga om en sådan grundsyn.

UIHÄ anser att en utförligt redovisad grundsyn och en analys och värdering av den framtida samhällsutvecklingen som är av vital betydelse för den obligatoriska skolans utformning borde ha gjorts i det föreliggande förslaget.

SACO/SR framför liknande synpunkter och noterar att SÖ har bestämt sig för vilka mål som skall gälla för läroplansöversynen. Dessa ifrågasätts inte och relateras inte i tillräcklig grad till skolans aktuella verklighet. Förbundet finner det t. ex. anmärkningsvärt att förslaget endast uttalar vaga förhoppningar om att komma till rätta med den bristande motivationen för skolarbetet hos många elever.

Länskolnämnden i Jämtlands län påpekar att SÖ:s förslag i vissa avseenden avser att utgöra ett verkligt förslag till ny läroplan, i andra att bilda grund för det fortsatta arbetet att utforma läroplanstext. Denna dubbla målsättning är praktiskt sett svår. Följden har enligt nämnden blivit, att analyserande resonemang utelämnats på områden, där sådana erfordras som bakgrund till förslagen, likaså att motiveringar för förslagen utelämnas på områden, där motiveringar känns naturliga.

Unga Örnars Riksförbund anser att föreliggande förslag inte präglas av ett enhetligt synsätt på barns och ungdomars uppväxtmiljö.

Länsskolnämnden i Stockholms län befarar att det ständigt rullande, och till stora delar osynkroniserade förändringsarbetet på utbildningens område starkt kan ha bidragit till den oro som såväl elever som personal inom skolan i dag upplever.

Svenska kommunförbundet framhåller att skolans utveckling bör ses som ett förändringsarbete i små steg och med en utvecklingstakt som tar hänsyn såväl till personalens beredskap för utveckling som till de samhällsekonomiska möjligheterna att genomföra förbättringar. Det fortsatta läroplansarbetet bör enligt förbundets mening ske med successiva förändringar på grundval av en fortlöpande utvärdering. Förbundet bedömer att en försiktigare reformtakt motsvarar ett utbrett önskemål i kommunerna.

RRV, statskontoret, länsskolnämnden i Kristianstads län och *gymnasieutredningen* anser att direktiven för SÖ:s utredningsarbete inte har medgett en mer omfattande översyn av grundskolans läroplan.

Länsskolnämnden i Kristianstads län påpekar att en utredning som finner sina direktiv otillräckliga i förhållande till det aktuella uppdraget i normala fall brukar vända sig till uppdragsgivaren med begäran om nya direktiv. SÖ:s översynsutredning har emellertid i detta sammanhang i stället valt tekniken att konstatera, att de förslag man helst velat lägga fram inte ligger inom uppdragets ram.

Gymnasieutredningen förordar att ett fortsatt utredningsarbete bör genomföras med vidgade direktiv så att en mer förutsättningslös prövning av grundskolans läroplan kan ske.

Geografiläraarnas riksförening finner förslaget så bristfälligt att läroplansförslaget måste omarbetas.

Riksföreningen för lärare i moderna språk framhåller att inför läroplansarbetet gavs bindande direktiv om att läsa ett andra främmande språk i den obligatoriska skolan skulle finnas kvar. Det har på många sätt framgått att läroplansgruppen tänker sig att på sikt det andra språket i grundskolan avskaffas. Enligt föreningen har läroplansgruppen därmed icke verkat i direktivens anda.

Folkpartiets kvinnoförbund påpekar det förvånansvärda i att inte utredningsdirektiven redovisas i SÖ:s förslag. Speciellt som man vid ett flertal tillfällen refererar till desamma. Att inte direktiven klart framgår gör det enligt förbundet omöjligt att se vilka förslag som tillkommit på grund av direktiven och vilka förslag som utredningsgruppen själv aktualiserat.

AMS, SAF och *Örebro kommun* efterlyser en helhetssyn på det offentliga skolsystemets roll och uppgifter. Kontakterna förskola-grundskola berörs visserligen ytligt, kontakterna grundskola-gymnasieskola däremot knappast alls. Denna alltför isolerade behandling av en del av skolsystemet försvårar enligt instanserna bedömningarna av de olika förslagen.

RIIS anser det olyckligt att ett flertal betydande utredningar inom skolans område pågått mer eller mindre parallellt och utan egentlig koppling till varandra under senare år.

Länsskolnämnden i Jämtlands län, UHÄ, gymnasieutredningen, TCO, Karlstads kommun, MUF, Centerpartiets kvinnoförbund, Historieläraarnas riksförening, Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi samt *Svenskläraryöreningen* efterlyser en redovisning och analys av de erfarenheter och forskningsresultat som SÖ bygger sitt förslag på. *UHÄ* påpekar att samtidigt som gällande läroplan infördes, påbörjades arbetet med Läroplansuppföljning för grundskolan (LUG). Det framgår emellertid inte

i det föreliggande förslaget vilka och hur omfattande utvärderingar som genomförts, vilka praktiska erfarenheter man samlat och vilka slutsatser som man med utgångspunkt i uppföljningen dragit för läroplansarbetet.

Karlstads kommun konstaterar att enighet råder såväl inom SÖ som i den allmänna opinionen om att erfarenheterna av nuvarande läroplan inte är gynnsamma. Då emellertid resultaten av olika pedagogiska forskningsprojekt ingalunda är entydiga, ibland direkt motsägande, anser kommunen det beklagligt att SÖ vid hänvisningar till sådana resultat inte uppgivit källan, eftersom i vissa fall helt andra slutsatser kunnat dras med hänvisning till annan pedagogisk forskning.

Centerpartiets kvinnoförbund anser att SÖ:s förslag i flera avseenden inte är tillräckligt förankrad i skolans verklighet, och inte heller i de senaste årens pedagogiska forskning. Den tillgodoser enligt förbundet inte heller riksdagens uttalanden från 1976.

Historielärarnas riksförening framhåller att bristen på klart dokumenterat stöd i forskning eller utvecklingsarbete för olika förslag ger stora delar av SÖ:s förslag en prägel av skrivbordsprodukt. *SSU* anser att den grupp som arbetat fram förslaget borde ha ägnat en betydande del av sin tid till att analysera varför intentioner som beskrivs i denna och som beskrivits i tidigare läroplaner, inte blir verklighet. Om dessa blivit verklighet, hade enligt förbundet med all säkerhet skolans problem varit mindre.

Länsskolnämnden i Stockholms län, Folkpartiets kvinnoförbund, RHS, Unga Örnars riksförbund och *Geografilärarnas riksförening* förordar att en omfattande utvärdering av Lgr 69 borde ha föregått det nya läroplansförslaget.

RHS framhåller att eftersom den viktigaste frågan i förslaget gäller huruvida grundskolans högstadium skall vara mer eller mindre sammanhållet, hade det varit värdefullt med en mera öppen diskussion om de erfarenheter man från SÖ:s sida anser sig kunna göra av förändringen mot en mera sammanhållen grundskola.

Unga Örnars riksförbund påpekar att ett förslag till ny läroplan för grundskolan måste grundas på en analys av den kritik som riktas mot dagens skola och undervisning.

Geografilärarnas riksförening vänder sig mot de i läroplansförslaget angivna fördelarna med heterogena grupper. SÖ redovisar inget underlag för denna bedömning. Föreningen anser att SÖ bör genomföra ett forsknings- och utvecklingsprogram på detta område.

Länsskolnämnderna i Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län, UHÅ, Luleå, Gävle, Västerås, Karlstads och Malmö kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, SSU samt *RHS* beklagar att remisstiden trots SÖ:s rekommendation om ett år inskränktes till ett halvt år. Flera av remissinstanserna påpekar också att en stor del av tiden inföll under sommarlovet vilket försvårade det lokala informationsarbetet.

RHS påpekar att hem och skola-rörelsens interna remissarbete kan utgöra en viktig pedagogisk insats då det gäller att sprida kännedom om utvecklingsarbetet inom skolområdet.

FPU och *kommunistisk ungdom* anser att det är en självklar konsekvens av förslaget att betygen avskaffas. Gör man inte detta så betvivlar förbundet att man kommer att kunna genomföra läroplanen i verkligheten med allt vad som sägs om förändrat arbetssätt och om elevernas medverkan i beslutsfattande om innehåll i undervisningen.

Sveriges kristna ungdomsråd föreslår att både elever och lärare får en ordentlig utbildning under skoltid om vad den nya läroplanen innebär.

1.2 Är en läroplansförändring nödvändig nu?

Länsskolnämnderna i Östergötlands och Skaraborgs län, Malmö och Lidingö kommuner samt Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting anser att mot bakgrund av samhällsförändringarna i samband med MBL-lagstiftningen, arbetsmiljölagen och inte minst SIA-reformen är en ny läroplan nödvändig.

Länsskolnämnden i Östergötlands län framhåller grundskolans allt starkare behov av samverkan med förskola, särskola och arbetsliv. Anpassning av skolan till samhällets invandrapolitik och internationaliseringssträvanden är också ett tungt vägande skäl för en läroplansreform.

Brottsförebyggande rådet och Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi anser att bristerna i den nuvarande läroplanen är så stora att de motiverar en revision av läroplanen.

Statskontoret anser att behovet av radikala förändringar av läroplanen är väl dokumenterat.

MUF konstaterar att grundskolan i dag brottas med allvarliga problem. Åtgärder måste enligt förbundet sättas in för att återställa arbetsron och återge grundskolan allmänhetens förtroende. SIA-reformen är ett steg i denna riktning. Förändringar och förbättringar i läroplanen är därtill nödvändiga.

SECO anser att Lgr 69 och dagens grundskola fortfarande är präglad av sin bakgrund som realskola. Det nu aktuella förslaget till ny läroplan för grundskolan innebär enligt SECO inte att man frigör sig från sitt realskoleförflutna. SECO menar att en förändring av läroplanen är viktig och nödvändig att göra, men då måste den nya läroplanen även i praktiken innebära ett avskaffande av den gamla realskolan.

Länsskolnämnderna i Jönköpings och Kristianstads län samt Linköpings kommun anser att läroplanen skall ses över kontinuerligt med ledning av de erfarenheter som successivt kan vinnas. En förändring i mindre steg gör det lättare att undvika de tröskeffekter mer genomgripande förändringar kan leda till. På så sätt ökar enligt instanserna möjligheterna att tillvarata och bygga på elevs och lärares iakttagelser, erfarenheter och behov av förändring.

Länsskolnämnderna i Östergötlands och Västerbottens län anser att behovet av en ändrad läroplan skall utgå från de i skolan verksamma. Upplevelsen hos dem som skall genomföra förändringen är av avgörande betydelse. Känner de förändringen nödvändig är detta enligt nämnderna den största garantin för att föreslagna åtgärder skall ge önskad effekt.

Nybro kommun delar uppfattningen att det är naturligt att successiva justeringar av läroplanen behövs, men frågar sig om genomgripande läroplansrevisioner verkligen behövs vart tionde år. Kommunen misstänker att det ständigt återkommande behovet av läroplansrevisioner bottnar i den bristande överensstämmelsen mellan vision och verklighet.

Länsskolnämnden i Östergötlands län har med tillfredsställelse kunnat konstatera hur SIA-beslutet initierat en utveckling i grundskolan präglad av en ökad medvetenhet och vilja till nytänkande hos berörda. Enligt nämndens bestämda uppfattning vore det olyckligt att genom införande av en ny läroplan störa utvecklingsprocessen. Den bör i stället uppmärksam iakttagas och utvärderas. Genom en kontinuerlig dialog med fältet bör så småningom grunden för en förändrad läroplan kunna läggas. Man bör också enligt nämnden avvakta politiska beslut i exempelvis betygsfrågan, skolansvaret för sextonåringarna efter nian och skolpersonalens fortbild-

ning. Vissa justeringar i läroplanen är dock nödvändiga så att riksdagens speciella riktlinjer tillgodoses. *Örebro kommun* och *Unga Örnars riksförbund* anser att de förändringar som krävs som följd av SIA-beslutet kan göras inom den nuvarande läroplanens ram.

1.3 Läroplanens roll

Länsskolnämnderna i Stockholms, Malmöhus och Jämtlands län, Svenska kommunförbundet samt *Sollefteå kommun* betraktar läroplanen som en starkt styrande och reglerande faktor.

Svenska kommunförbundet betonar att läroplanen är det dokument som anger inom vilka ramar skolans verksamhet skall bedrivas, bl. a. för att garantera en likvärdig utbildningsstandard över hela riket. Läroplanen utgör därför enligt förbundet den viktigaste komponenten för att uppnå de kvalitativa målen.

Sollefteå kommun framhåller att läroplanen på ett avgörande sätt påverkar verksamheten i skolan. Den nuvarande läroplanen betraktas av många som ett utomordentligt hjälpmedel i arbetet på att skapa en bättre skola medan andra upplever målangivelser och målformuleringar som alltför visionära och svaruppnäeliga för att kunna skapa en positiv inställning till skolarbetet. Avståndet mellan mål och måluppfyllelse blir enligt kommunen så stort att läroplanen till och med kan bli ett hinder för utveckling.

Länsskolnämnden i Stockholms län och *RHS* anser att läroplanen är ett viktigt instrument för att förverkliga samhällets syften med den obligatoriska skolan.

Länsskolnämnden i Västerbottens län och *Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi* framhåller att läroplanen skall ange den politiska målsättningen för skolans arbete.

Länsskolnämnderna i Malmöhus och Västerbottens län, AMS, TCO, SAF, Sollefteå och Lidingö m.fl. kommuner och *SSU* påpekar att läroplanen är endast en faktor bland flera andra som påverkar och styr skolans verksamhet.

TCO framhåller att målet för och inriktningen av en läroplansförändring fastställs genom beslut av riksdag, regering och skolans myndigheter. De reella förändringarna sker dock inte genom besluten i dessa instanser utan genom förändringar i det dagliga skolarbetet. Personalen måste därför enligt *TCO* bli mycket noga informerad om intentionerna bakom reformer, ges utbildning och praktiska förutsättningar för att kunna genomföra besluten.

SAF erinrar om att det starka styrmedel för skolverksamheten som det tidigare statsbidragssystemet utgjorde gav en för hela landet i stort likvärdig utbildningsstandard i form av en likvärdig organisation för skolan. Läroplanen var av underordnad betydelse när det gällde organisationen och uppläggningsen av skolarbetet.

Länsskolnämnden i Jönköpings län anser att det bör vara ett huvudkrav på läroplanen att den intensivt och närgånget uppfordrar alla som arbetar i skolan och alla som kommer i beröring med den att skaffa sig en bred kunskap om skolan bland annat genom egna iakttagelser och ett ständigt tankeutbyte och på så sätt skapa förutsättningar för verksamhetens utveckling.

Länsskolnämnden i Kristianstads län hävdar att efterkrigstidens reformarbete mera har förändrat den organisatoriska än den metodisk-pedagogiska sidan av skolan. Huvudorsaken har enligt nämnden varit att genomgri-

pande förändringar av det dagliga arbetet beordrats, innan de som skulle föra ut reformerna i verkligheten hade givits tid och tillfälle att pröva sig fram till resultat på det lokala planet, med andra ord innan de blivit övertygade om att förändringen var genomförbar.

Länsskolnämnderna i Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län påpekar att en förändring av läroplanen inte är någon garanti för att skolan blir bättre. Länsskolnämnden i Älvsborgs län anser att det lokala utvecklingsarbetet i skolan är det viktigaste.

1.4 Hur bör en läroplan utformas?

Länsskolnämnderna i Östergötlands och Jönköpings län samt *SAF* framhåller att läroplanen klart bör formulera mål och metoder så att alla berörda kan tillgodogöra sig den filosofi som ligger till grund för läroplanen. *SAF* betonar att läroplanen måste skrivas och spridas på ett sådant sätt att den blir tillgänglig för alla berörda.

Länsskolnämnden i Jönköpings län anser att det är väsentligt att läroplanen uppfattas som en beskrivning av verksamheten i den skola vi genom demokratiska beslut kommit överens om att vi vill ha – en handbok för alla som har med skolan att göra.

Länsskolnämnden i Jämtlands län betraktar däremot det som en illusion att tro, att en och samma språkliga utformning skall täcka lärarnas behov av professionellt arbetsinstrument, det behov av arbetshjälpmedel, som barn och ungdomar har för att kunna medverka i planering och utveckling av skolarbetet, som föräldrar och andra vuxna utanför skolans professionella krets har för att kunna medverka vid uppbyggandet av en positiv och öppen skolmiljö.

Länsskolnämnderna i Älvsborgs och Jämtlands län samt *SAF* anser det viktigt att läroplanen ger de impulser som kan behövas för det lokala utvecklingsarbetet.

SAF anser att timplaner och kursplaner bör utformas på sådant sätt att man lokalt får möjlighet att välja arbetssätt och arbetsformer, disponera undervisningstid och ge utrymme för olika specialintressen att utvecklas för att ge eleverna nödvändiga kunskaper och färdigheter. Timplanen utgör enligt *SAF* det huvudsakliga instrumentet för den lokala friheten, kursplanen det huvudsakliga instrumentet för den övergripande samordningen.

Länsskolnämnden i Södermanlands län förordar att timplanen utformas så att det, förutom de initiativ som kan komma att tas av enskilda lärare eller arbetslag, i timplanens konstruktion finns tid för arbete med projekt eller uppgifter med förankring i det omgivande samhället.

Länsskolnämnderna i Östergötlands och Kristianstads län betonar att ett läroplansförslag måste förankras i lärar- och skolledarkårerna. Om samhället vill ha resultat, måste man låta reformverksamheten i första hand gå ut ifrån behov som känns angelägna av de enskilda medborgarna, eleverna och skolpersonalen och först i andra hand dikteras av politiska idéer att med skolan som hjälp omdana samhället.

Länsskolnämnden i Östergötlands län konstaterar vidare att läroplanen för en decentraliserad och demokratiserad skola bör ha en annorlunda utformning än sina föregångare. Den skall inte innehålla en central vision av morgondagens skola med mängder av anvisningar. Dagens akuta vardagsproblem i skolan, de ungas bristande arbetsglädje och framtidstro, bör i stället stå i centrum för förslaget.

Länsskolnämnden i Uppsala anser det väsentligt att läroplanen avspeglar en reell vilja att sätta eleverna i centrum.

Länsskolnämnderna i Östergötlands och Jämtlands län påpekar att en ny läroplan skall verka i ett samhälle som kan utvecklas olika beroende på politiskt fattade beslut. De utbildningspolitiska aspekterna borde därför enligt nämnderna ha analyserats och alternativa lösningar skisserats mot bakgrund av skilda utbildningspolitiska ambitioner.

TCO saknar i läroplansförslaget en analys av hur barn och ungdom skaffar sig kunskap om världen. Ett undersökande arbetssätt som bygger på ett utvecklingspsykologiskt synsätt bör enligt *TCO* i ökande grad förekomma.

Länsskolnämnderna i Jönköpings och Västerbottens län betonar att läroplanen inte får vara statisk. Den måste kontinuerligt följas upp.

Länsskolnämnden i Uppsala län påpekar att utanför skolan är inte arbetet årskursindelad. Det är därför en på sätt och vis konstlad situation, då man i skolan arbetar i åldersnivåer. Det bör enligt nämnden vara en strävan för skolan att samverka mer konkret över årskurs- och stadiegränser. Nämnden föreslår vidare att ett studiecirkelmateriel om läroplanen utarbetas centralt.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län instämmer i *SÖ:s* påpekande att en viktig uppgift för skolan är att ge eleverna uttrycksmedel och självkänsla. Varje elev som lämnar grundskolan måste enligt nämnden ha fått tillräcklig träning i att i ord uttrycka vad han vill, tänker och känner. Läroplanen bör ge anvisning om tid och metoder för detta, så att idén kan förverkligas.

Länsskolnämnden i Jämtlands län anser att läroplanen bör ange en pedagogisk grundsyn, som kan bilda utgångspunkt både för avvägning av arbetets innehåll och av olika arbetssätt, av olika gruppers inflytande vid utformningen av dagligt arbete och långsiktig planering och därmed för avvägning av resursinsatser som är nödvändiga för att man skall nå de mål som uppställts.

UHÄ understryker att en ny läroplan måste ha en högre konkretionsnivå även i sina allmänna delar.

TCO framhåller att en av de grundläggande principerna för grundskolan är att den skall ge en likvärdig utbildningsstandard för elever i landets alla delar. *TCO* ansluter sig till denna princip. I dag är det huvudsakligen riksgiltiga kursplaner som skall garantera detta. Enligt *TCO:s* uppfattning bör strävan mer vara att ge eleverna lika goda förutsättningar att klara sig i olika situationer i livet, dvs. en lika god handlingsberedskap. Kursplanerna bör utformas enligt denna princip.

RHS avstyrker *SÖ:s* förslag till ny läroplan för grundskolan och presenterar i stället ett eget förslag, som enligt förbundet inte fyller något anspråk på att vara ett utarbetat förslag. Det är snarast en antydning av ett modelltänkande. Förslaget bygger på att man delar upp undervisningstiden i tre lika stora delar.

I den första delen ges de för alla eleverna gemensamma baskunskaper. Dessa skall vara väldefinierade. Kravet att alla eleverna skall behärska baskunskaper innebär att kunskapsurvalet måste bestämmas restriktivt. Baskunskaper skall vara nödvändiga kunskaper till skillnad från önskvärda kunskaper, som är det förhärskande synsättet. I denna undervisning bör man eftersträva ett arbetssätt där de bästa eleverna hjälper de svagare. Föräldrarna bör också kunna tas i anspråk som en undervisningsresurs.

I andra delen av undervisningen ingår moment som är gemensamma för arbetsenheten/klassen. Däri ingår undervisningsmoment som i så stor utsträckning som möjligt planeras som större och mindre projektarbeten.

Projektet skall inriktas på de ämnen som lämpar sig för denna arbetsform, i första hand grundläggande kunskapsområden inom de samhällsorienterande och naturvetenskapliga ämnena.

Den tredje delen utgörs av tillval. Tillvalen kan dels bestå i relativt bestämda kursmoment t. ex. inom språk och matematik, men de kan också i andra sammanhang utformas på ett flexibelt och individanpassat sätt. Det är viktigt att man också tillskapar tillval som ger stimulans för de elever som främst är inriktade på praktiska studier – här kan tillvalet också bestå i arbetslivserfarenheter och integrerad pryo-utbildning. Enligt RHS förslag blir inte skillnader mellan elevernas kunskaper ett beklagligt faktum utan de byggs in i systemet som förutsedda konsekvenser – förutsägbara eftersom man vet att eleverna skiljer sig åt beträffande förmåga och intresse. Mycket av motsättningarna när det gäller att ta ställning till hur grundskolan skall se ut reduceras om man tillåter kompletterande studier under och efter grundskolan. Om man erbjuder eleverna generösa möjligheter till kompletterande studier efter grundskolan, t. ex. för att komma in på en viss gymnasielinje, kan man komma ifrån många av olägenheterna med dagens tillvalssystem.

1.5 Målfrågor

RHS anför följande i fråga om de övergripande målen för skolans verksamhet: "Skolans viktigaste uppgift är att främja varje elevs allsidiga utveckling". Så inleder läroplansförfattarna kapitel 2 i läroplansförslaget, 'Några principiella utgångspunkter för översynsarbetet' med en praktfull osanning. Eller än värre – med två osanningar. Varje människa har inre förutsättningar att utveckla de mest häpnadsväckande livshållningar. Det är lika "naturligt" för människan att uppträda i det moderna samhällets mångskiftande livsformer som att jaga knobbsäl med stenyx, plöja risfält med hjälp av vattenbufflar och styra rymdfarkoster med hjälp av datorteknik.

Varje människa utvecklar bara en bråkdel av sina möjliga anlag och varje kultur uttrycker och inrymmer enbart en liten del av de livsformer som människor skulle kunna välja – om de fick möjlighet. Att skolan har till uppgift att främja en *allsidig* utveckling är därför en orimlig felsyn.

Den andra invändningen mot ovan citerade fras i förslaget principkapitel är att den kan tydas så att skolan tilldelas en passiv roll gentemot eleven. Skolan skall främja elevens utveckling – därmed markerar man en uppfattning som går ut på att individens utveckling är den primära drivkraften hos individen medan det sociala sammanhanget har en sekundär roll som befrämjare av denna *inifrån styrda process*.

I själva verket är skolan och skolans innehåll en social konstruktion, där man från samhällets sida mycket bestämt vill engagera sig för att påverka det uppväxande släktets attityder och kunskaper, ja individens hela världsbild, i alldeles bestämda banor. Läroplansförslaget text skymmer detta förhållande. Genom att säga att läroplanen skall befrämja elevens "allsidiga utveckling", maskerar man att läroplansförslaget inte alls innehåller en allsidig information om människa och samhälle utan alldeles specifika urval av informationer. Förslaget är alltså ytterst sett präglad av en vanlig men aningslös fördomsfullhet, en fördomsfullhet som upphöjer den rådande samhälls- och kulturuppfattningen till nästan universiell lag. Då hjälper det inte att man i enskilda sammanhang i skrivningen visar en utomordent-

lig vilja till förståelse och tolerans inför andra än de inhemska kulturyttringarna och till andra mänskliga villkor än våra egna.

Det här resonemanget har en poäng som är viktig att hålla i minnet när man resonerar skolans förhållanden. Genom att antyda ett slags harmoni mellan elevens påstådda allsidiga utvecklingsbehov och läroplanens påstådda allmängiltiga innehåll blir uppgiften att förmedla lärostoffet uteslutande en pedagogisk lämplighetsfråga. Om man å andra sidan antar att det kan finnas en rad motsättningar mellan samhällets val av kulturell målsättning (som skall förmedlas via skolan) och andra kulturinslag, respektive tänkbara motsättningar mellan individens och samhällets intressen, så blir skolans uppgift *en komplicerad socialisationsuppgift*. Det vi kallar "skolans kris" bör ses i detta "stora" sociala sammanhang och inte i första hand som pedagogiska svårigheter enbart.

Inte minst högstadieskolans problem är med all säkerhet i första hand en avspeglning av de svårigheter som uppstår då skolan söker förmedla de specifika värderingar och kunskaper som utgör vår samhälls- och världsbildsuppfattning till ungdomsgenerationen. Samtidigt skall man – på högstadiet tydligare än på de lägre stadierna – för eleverna markera att skolans uppgift också är att förbereda eleverna på att de skall inta olika sociala positioner och livskarriärer efter skolan.

Verkligen ett dilemma för en sammanhållen skola!

Det är snarast förvånande att förmedlingen av detta sociala kulturarv går så smärtfritt som faktiskt är fallet – särskilt med tanke på att varje vuxengenerations livsmönster inte längre upprepas som varit fallet tidigare, då socialiseringen av den växande generationen bestod i att lära ut de sociala regler som de vuxna själva följde och som också var ändamålsenliga för den kommande generationen.

AMS, SAF, Förbundet Vi Unga och Unga Örnars riksförbund betraktar det som ett angeläget mål för grundskolan att tillvarata och främja elevernas intresse för yrkesutbildning och fortsatta studier.

Unga Örnars riksförbund påpekar att för förberedelsen för arbetslivet behöver eleven träning av yrkesförberedande karaktär, men också kunskaper om rollen som arbetstagare, vilka vägar man kan påverka och förändra sina arbetsvillkor och sin arbetssituation. För sin roll som individ i samhället är det också enligt förbundet viktigt att skolan stimulerar eleverna till en allsidig personlighetsutveckling. Eleven måste få kunskaper om vilka vägar man kan påverka och förändra samhället.

SACO/SR framhåller elevernas rätt och behov att i grundskolan förvärva goda baskunskaper och basfärdigheter liksom ett engagemang och en vilja att lära mer.

TCO anser att målet för skolans verksamhet utgår från ett helhetsperspektiv på eleven. Barnomsorgens liksom ungdomsskolans uppgift är att utveckla individens hela personlighet. Skolan skall förbereda eleverna för de uppgifter de ställs inför som vuxna i samhälle och arbetsliv. Samtidigt skall skolan på olika sätt aktivt verka för en social rättvisa och en jämställdhet mellan könen. Allmänorientering och omfattande kommunikationsfärdigheter är av stor betydelse för att dessa mål skall kunna förverkligas.

Länsskolnämnderna i Stockholms, Örebro och Västerbottens län anser att tidigare skolutredningars grundläggande tankegångar och riktningssangivelser alltjämt kan tjäna som vägledning vid det fortlöpande arbetet med att utveckla skolan i samklang med samhället.

Länsskolnämnden i Västerbottens län poängterar att kring skolans mål-

sättning, som den uttrycks i skollagen, i skolförordningen, i läroplanen och i olika utredningar har under de senaste decennierna i huvudsak rätt stor enighet. När det gäller tolkningen av den skrivna målsättningen och det därav betingade innehållet och arbetssättet i skolans inre arbete råder mindre enighet.

Länsskolnämnden i Kalmar län, Storumans och Sollefteå kommuner instämmer i att skolans viktigaste uppgift är att främja varje elevs allsidiga utveckling.

TCO anser att det kan anföras starka skäl för en ny diskussion om en gemensam målsättning för hela barn- och ungdomsskolan. Enligt *TCO* bör de övergripande målen för utbildningsverksamhet innebära att all utbildning skall medverka till att åstadkomma en allsidig personlighetsutveckling för individen och en samhällsutveckling av värde för alla. I nuläget måste dock enligt *TCO* målen för grundskolan konkretiseras så att de blir verkligen användbara i skolarbetet.

CUF menar att grundskolan måste präglas av följande målsättningar:

Demokrati. Utbildningen skall stimulera till ett demokratiskt tänkande och handlande samt träna eleverna att kritiskt granska information och förhållanden i skola och samhälle.

Jämlikhet och solidaritet. Utbildningen skall medverka till att skapa jämlikhet nationellt och internationellt.

Ekologisk helhetssyn. Utbildningen skall lära eleverna att förstå samhällets uppgifter och verksamhet, men också samspel mellan naturen, människan och samhällsstrukturen.

Självförverkligande. Utbildningen måste ge möjlighet till självförverkligande, som är grunden för demokrati och levande samhällsarbete.

FPU framhåller att kunskapsmålet måste ha en självklar plats bland de grundläggande målen för skolan.

RRV beklagar frånvaron av ansatser när det gäller att få läroplanens övergripande mål beaktade i det praktiska skolarbetet.

Länsskolnämnderna i Kalmar och Jämtlands län pekar på bristen på överensstämmelse mellan mål och måluppfyllelse. Länsskolnämnden i Kalmar län anser att det beror på bristande resurser när det gäller lokaler, läromedel och materiel.

Länsskolnämnderna i Gotlands och Jämtlands län varnar för alltför högt ställda mål, som lätt skapar en känsla av vanmakt hos både lärare och elever.

Socialstyrelsen finner det angeläget att skolan redan på ett tidigt stadium tränar eleverna och ger dem uttrycksmedel och den självkänsla som behövs för att kunna delta i samhällsarbetet.

Länsskolnämnderna i Stockholms och Älvsborgs län anser att förslaget strider mot det grundläggande mål för skolan som innebär att varje elev skall ges möjlighet till individuell intresse- och personlighetsutveckling.

Länsskolnämnden i Stockholms län anser vidare att grundskolans mål i ett större sammanhang för närvarande ter sig alltför diffusa. Den föreslagna utbildningsplaneringen grundar sig i för hög grad på pedagogiskt svårdefinierbara jämlikhetsmål och jämställdhetsidéer. Enligt nämndens uppfattning måste dessa olika mål erhålla en mer stringent tolkning i första hand i pedagogiska och metodiska termer.

1.6 Principen om en sammanhållen grundskola

Endast ett fåtal remissinstanser tar mer ingående upp frågan om sammanhållen grundskola. De flesta remissinstansers åsikter framgår av deras förslag till tillval (avsnitt 7).

Kommunistisk ungdom, SECO samt *Elevförbundet* är positiva till en helt sammanhållen grundskola.

Skellefteå kommun finner det riktigt ur jämställdhetssynpunkt att förslag läggs om en mer sammanhållen grundskola.

Statskontoret anser att behovet av radikala åtgärder och förändringar, framför allt vad gäller de könsbundna och socialt betingade tillvalen på högstadiet, är väl dokumenterat. I likhet med SÖ finner statskontoret det också angeläget att – åtminstone på sikt – skapa bättre förutsättningar för en övergång till en mer sammanhållen grundskola.

Länsskolnämnden i Norrbottens län menar att de föreslagna åtgärderna inte är tillräckligt radikala för att i praktiken leda till reella förändringar.

Lidingö kommun och *Historielärarnas riksförening* avstyrker förslaget om en mer sammanhållen grundskola.

Länsskolnämnderna i Uppsala och Älvsborgs län, MUF samt *RHS* förordrar i stället att valmöjligheterna utökas.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län framhåller att samtidigt som ett utökat tillval genomförs så måste kravet på en likvärdig utbildningsstandard över hela riket upprätthållas. En sådan garanti kan åstadkommas genom att en baskurs eller grundkurs utformas konkret, t. ex. som lärobok, och bestäms för landets alla skolor.

RHS anser att nya tillvalsämnen med varierande inriktning måste införas. I dagens skola är de icke-teoretiskt inriktade eleverna de mest missgynnade i fråga om valmöjligheter.

Länsskolnämnden i Hallands län, Sala och *Göteborgs kommuner* samt *Folkpartiets kvinnoförbund* anser att en individanpassad skola, som varit en av parollerna för detta läroplansarbete, förutsätter differentiering och går inte ihop med en strävan mot ännu större enhetlighet.

Göteborgs kommun delar uppfattningen att nuvarande förhållanden vid val till alternativa kurser är otillfredsställande men anser att man bör kunna komma tillrätta härmed på annat sätt än genom att slopa detta system. En förstärkt information till föräldrar och en effektiv studievägledning kan vara ett sätt att komma ifrån de påtalade svårigheterna.

Länsskolnämnden i Stockholms län påpekar att ett sammanhållet högstadium inte är något allmänt omfattat samhällsmål. Nämnden konstaterar vidare att krypta tillvalsmöjligheter och ökad teoretisering inte automatiskt kompenseras av valfrihet inom de olika ämnena i kombination med ett förändrat arbetssätt. Nämnden är angelägen att med utgångspunkt i en pedagogiskt förankrad verklighet diskutera den framtida skolans utformning med SÖ:s läroplansförslag som utgångspunkt. Jämlikhetsmålet för samhället låter sig förhållandevis lätt omsättas i ekonomiska och organisatoriska beslut och åtgärder, medan man hittills inte lyckats formulera jämlikhetsmålet i pedagogiskt entydiga termer. Enligt nämnden innebär jämlikhet på skolans område att man bereder alla elever, oavsett härkomst, kön och bostadsort, samma studiemöjligheter inom den obligatoriska skolan. Läroplansförslaget är enligt nämnden bristfälligt förankrat i pedagogisk forskning rörande differentieringsproblematikens innehåll och utformning.

Länsskolnämnden i Kristianstads län noterar att utredningen har inrik-

tat sig mot ett mål – den helt sammanhållna grundskolan – vilket ligger utanför utredningsuppdraget.

Länsskolnämnden i Stockholms län befarar att om direktiven inte bundit SÖ till kravet att framlägga ett förslag innebärande fortsatta möjligheter att studera ett andra främmande språk. SÖ redan nu skulle ha försökt att ta steget bort från B-språksundervisning i grundskolan.

Statskontoret föreslår att gymnasieutredningen får i uppdrag att ingående pröva studieorganisatoriska förutsättningar och konsekvenser för en gymnasieskola, där eleverna inte har läst något av B-språken i grundskolan.

Länsskolnämnden i Hallands län anser det viktigt att vi så långt som möjligt har en sammanhållen skola med lika möjligheter för alla. Nämnden anser det emellertid lika viktigt att skolan tar hänsyn till varje enskild elevs verklighet – att skolan blir elevanpassad. En lämpligt avvägd anpassning till elevernas önskemål ser nämnden som nödvändig för att man skall kunna komma tillräta med den oro som särskilt högstadiet nu präglas av.

Linköpings kommun poängterar att den jämlika skolan aldrig får bli en synonym till den likriktade skolan. Skolans och utbildningsväsendets bidrag till ökad jämlikhet bör mera konsekvent än hittills ligga i att dels definiera basfärdigheterna, dels verka för dessa.

Moderata kvinnoförbundet framhåller att alla elever skall ha rätt till en likvärdig utbildning. Men detta kan enligt förbundet självfallet aldrig få innebära att alla måste ha samma utbildning eller att de skall nå lika resultat.

RHS anser att valfriheten efter högstadiet – som kan aktualiseras av elevens ändrade planer, senare mognad eller andra skäl – bör garanteras genom förbättrade och smidiga kompletteringsmöjligheter både under och efter högstadiet.

Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi anser att någon form av nivågruppering är nödvändig för skoltrivsel och för rimliga studieresultat på högstadiet.

1.7 Hjälptill elever med svårigheter

Svenska förbundet för specialpedagogik konstaterar med tillfredsställelse att ett specialpedagogiskt synsätt skall präglade allt arbete i skolan. Läroplansförslaget ger i många avseenden de organisatoriska förutsättningarna för att elever med särskilt behov av stöd och stimulans skall kunna få en god personlighetsutveckling.

Norrköpings kommun beklagar att den av SIA föreslagna utbildningen i specialpedagogik för alla lärare icke kom till stånd och vill understryka vikten av att fortbildningen inte bara ges ökade resurser utan också starka inslag av specialpedagogisk natur.

Länsskolnämnderna i Uppsala och Kopparbergs län, SAF samt *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* betonar det självklara i att skolan skall stödja elever med sämre förutsättningar.

SAF påpekar att stora spännvidder i kunskaps- och mognadsnivå bland eleverna gör det svårt för läraren att finna arbetsätt och ämnesstoff som känns motiverande för alla. Mer studiebegåvade elever finner undervisningen meningslös och börjar att vantrivas. Andra elever får svårigheter att följa den för dem alltför teoribundna undervisningen. Båda dessa grupper av elever måste enligt *SAF* uppmärksammas och stödjas.

Länsskolnämnden i Stockholms län, Eda kommun och *FPU* betvivlar

att förslaget med dess nuvarande innehåll aktivt kan hjälpa svagpresterande elever att bättre acklimatisera sig i dagens skola.

Länsskolnämnden i Stockholms län vill varna för en övertro på ett förändrat arbetssätt såsom varande lösningen på en stor del av grundskolans problemkomplex.

Socialstyrelsen och *statens invandrarverk* framhåller de invandrade familjernas problem och att de utgör en grupp som ofta behöver speciellt stöd. Socialstyrelsen vill rikta uppmärksamhet på att även familjer, som har bott i Sverige en längre tid samt även elever, som är födda av utländska föräldrar men har vuxit upp i Sverige, ofta har stora problem att tillgodogöra sig undervisningen.

Socialstyrelsen betonar vidare att det är speciellt viktigt att elever från problemfamiljer och invandrarelever tränas att utveckla sina kommunikationsfärdigheter. Socialstyrelsen vill även framhålla att elever med multipelproblem som kanske inte kan klaras inom den vanliga klassens ram, i jämlikhetens tecken bör få den uppmärksamhet och det stöd som ger dem ökat utbyte av skoltiden och möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

Statens handikappråd och *De handikappades riksförbund* påpekar att de handikappade eleverna bör få särskilt stöd, samt att undervisning om handikappfrågor ges.

Statens handikappråd finner det anmärkningsvärt att förslaget så knapphändigt berör handikappades situation i den nya skolan. Rådet förutsätter att det blir en omsorgsfull presentation av handikappfrågorna och klara anvisningar vad gäller olika handikappgruppers särskilda behov i den andra del av läroplanen som aviserats. Rådet understryker betydelsen av att frågor om handikapp behandlas i sitt sakliga sammanhang och på ett naturligt sätt ingår i olika ämnen. Rådet påpekar att kunskap om handikapp kan bidra till att skapa positiva attityder mellan handikappade och icke handikappade. Rådet förespråkar en ökad integration av handikappade i skolan inte minst för att ge icke handikappade insikt i handikappades situation.

Gymnasieutredningen och *LO* konstaterar att omkring sex procent av eleverna f. n. avbryter studierna i grundskolan innan de har gått nio år eller deltar i undervisningen i mindre omfattning än normalt. En ännu större grupp ungdomar uppgår i olika undersökningar att de vantrivs i skolan. Det är enligt instanserna särskilt viktigt att grundskolan ger just dessa grupper ett bättre utgångsläge och att skolan framför allt grundlägger en positiv inställning till både fortsatt utbildning och yrkesverksamhet, för att därigenom motverka utslagning av elever. *LO* påpekar i detta sammanhang att arbetslivet skall utnyttjas som en resurs i skolarbetet. Detta leder till ökad motivation som bör kunna motverka sortering och utslagning.

1.8 Samverkan skola—samhälle

Länsskolnämnderna i Kalmar och Göteborgs och Bohus län, AMS, statens personalnämnd, Skellefteå, Storums, Sollefteå, Nybro och Norrköpings kommuner m. fl. Kommunistisk ungdom samt *Svenska kyrkans utbildningsnämnd* betonar att skolan ej får vara en sluten institution och att en öppen attityd mot samhället är nödvändig.

Storums kommun påpekar att med en ökad öppenhet mot samhället från skolans sida blir skolans mål och medel en fråga inte bara för lärare, elever, föräldrar och utbildningspolitiker utan i ökande grad också för organisationer, institutioner och arbetsliv.

Svenska kyrkans utbildningsnämnd framhåller att många som har skolan som daglig arbetsplats ger uttryck för hopplöshet, brist på mening och håglöshet. En del av skolans meningslöshet torde bero på elevernas bristande delaktighet i och erfarenhet av arbetsliv och produktion.

Länsskolnämnden i Uppsala län påpekar att skolan har ett arbetsliv för sig. Men den är samtidigt en förberedelse för elevernas kommande arbetsliv. Den måste följaktligen ta fasta på att skapa arbetsformer för ett samhällsinriktat arbete. Det föreliggande förslaget har enligt nämndens mening också markerat stora ansatser för en sådan utveckling.

Länsskolnämnden i Västerbottens län framhåller att grundskolan endast utgör en del av det offentliga utbildningssystemet och därför måste ses i samband med övriga utbildande och utvecklande insatser som sker i hem och samhälle före, parallellt med och efter grundskolan. Om skolan skall fungera på ett tillfredsställande sätt är det nödvändigt att dess mål, arbetsformer och prestationer är i samklang med de krav samhället i stort har, dvs. den miljö skolan har att verka i.

Länsskolnämnden i Norrbottens län anser att det är positivt med ett ökat inflytande från grupper utanför skolan.

Aktiv ungdom understryker föreningslivets betydelse. Föreningarna bedriver en värdefull, fostrande verksamhet och har stora möjligheter att ta till vara och utveckla elevernas aktivitetsbehov. Inom föreningslivet kan i stor utsträckning eleverna ges tillfällen att praktiskt tillämpa skolans kunskaper.

LO anser att SSA-råden bör ges ökade resurser för sina insatser för att organisera de ökade kontakter med arbetslivets företrädare som avses.

Statens personalnämnd framhåller att kontakterna med arbetsliv och samhällsliv bör utgå från det lokala planet. Det bör enligt nämnden ingå i de statliga myndigheternas ansvar och åligganden att i erforderlig utsträckning bereda möjligheter för kontakter med skolan.

CUF påpekar att skolan måste ge eleverna tillfälle till egna upplevelser och på så sätt förbereda de studerande för deras verksamhet i ett yrke, som familjemedlemmar och som deltagare i den demokratiska processen. Därför måste enligt CUF samhällets målsättningar och verksamhet avspeglas i utbildningen.

Statens ungdomsråd anser att utveckling genom samverkan mellan skola och samhälle inte bara bör ensidigt innebära att samhällsutvecklingen påverkar skolan. Skolan bör också vara inriktad på att påverka samhället.

Kommunistisk ungdom framhåller att skolan är långt ifrån isolerad från resten av samhället. Det övriga samhällets problem kommer också att visa sig i skolan. Så länge man inte löst samhällets problem, så länge kan man inte lösa skolans problem och få en skola uppbyggd på arbetarklassens värderingar och synsätt och med demokratiska arbetsformer.

Förbundet Vi Unga anser att om skolan i dag har problem kan inte orsakerna enbart bero på vad som hänt på skolans område, t. ex. förändrat timtal för vissa ämnen och införandet av engelska på lågstadiet. Orsakerna måste enligt förbundet ligga i att skolan inte kan tackla följderna av samhällets nya sätt att fungera.

1.9 Decentralisering

Länsskolnämnderna i Södermanlands, Kalmar, Hallands, Göteborgs och Bohus, Örebro och Västmanlands län, UHÄ, statens personalnämnd, statens kulturråd, statskontrollkommittén, folkbildningsutredningen,

SACO/SR, SAF, Svenska kommunförbundet, Luleå, Skellefteå, Storums, Sollefteå, Norrköpings och Södertälje kommuner m.fl., Landsförbundet, Kommunistisk ungdom, Centerpartiets kvinnoförbund, SECO, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, Samkristna skolnämnden samt Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi är positiva till den ökade decentralisering som förslaget innebär.

Länsskolnämnden i Hallands län tillstyrker ett vidgat lokalt beslutsfattande vid planering av undervisningen. Detta kan främst förverkligas genom förslaget om möjligheter till viss jämkning av veckotimtalerna inom stadierna samt genom förslaget om för de tre stadierna gemensamma huvudmoment. Nämnden anser att den föreslagna vidgningen av den lokala beslutsrätten i detta avseende bör kunna förenas med principen om ett enhetligt skolsystem och en likvärdig utbildningsstandard. Det förutsätts därvid att basfärdighetsträningen ges tillräckligt utrymme.

Länsskolnämnden i Örebro län anser att en väsentligt ökad frihet för den enskilda skolan att utforma sin undervisning både med avseende på timtal och kursinnehåll är nödvändig för att komma till rätta med de konserverande och styrande effekter en detaljreglerad läroplan har.

Statens personalnämnd framhåller att endast genom lokalt utvecklingsarbete kan lärarna, skolledarna och annan skolpersonal uppleva förändringen som liggande också i deras intresse. Föreliggande förslag är enligt nämnden inte slutpunkten i en utveckling utan en etapp till ett vidare arbete som sålunda väsentligen bör ske på det lokala planet.

Samkristna skolnämnden bejakar en viss decentralisering av ansvar och beslutsfunktioner. Nämnden vill emellertid reservera sig mot de mycket långtgående befogenheter som föreslås bli överlämnade för lokalt avgörande rörande innehållet i undervisningen och som ser ut att resultera i mer eller mindre lokala studie/kursplaner.

UHÄ och statskontrollkommittén anser att skolan i dag är alltför detaljreglerad, ett faktum som bl. a. hindrar det nydanande pedagogiska arbetet.

Länsskolnämnden i Kalmar län och *Storums kommun* anser att en decentralisering av ansvar och beslutsfunktioner inom skolväsendet bör kunna öka förutsättningarna för målpåfyllelse. Möjligheterna att anpassa skolverksamheten till eleverna blir större. Personalens, elevernas och föräldrarnas engagemang för arbetet i skolan bör kunna ökas och skolans verksamhet därigenom successivt förbättras.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, statens kulturråd, TCO, SAF, Lidingö och Stockholms kommuner, Centerpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, Samkristna skolnämnden samt Föreningen lärare i samhällskunskap framhåller risken att olika kommuner kan få olika utbildningsstandard. *SAF* poängterar att man måste beakta det övergripande kravet på en för hela landet gemensam utbildningsstandard i grundskolan samt kravet på en för alla elever i stort gemensam referensram. En ny läroplan för grundskolan bör kombinera den lokala friheten med de övergripande kraven på en gemensam grundutbildning för eleverna.

Stockholms kommun påpekar att en ökad frihet att utforma undervisningen ute på skolorna ställer höga krav på planering. Det är därför viktigt att decentraliseringen följs av en bred information och en massiv fortbildningsinsats till alla berörda.

Sollefteå och Lidingö kommuner, Kommunistisk ungdom samt *Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi* framhåller att en ökad decentralisering innebär ökade arbetsuppgifter för många grupper och därmed ökade kostnader som måste täckas.

Länsskolnämnden i Södermanlands län anser att en ökad lokal frihet bör användas till att öka de icke-teoretiska inslagen i arbetet. Därigenom bör det bli möjligt att i ökande utsträckning göra skolarbetet mera meningsfullt för alla elever.

Statskontrollkommittén förordar att de lokala skolorganens inflytande över tjänstetillsättningsfrågor avsevärt förstärks.

Svenska kyrkans utbildningsnämnd framhåller att det inte är helt oproblematiskt med en decentraliserad skola om detta samtidigt medför att en offentlig diskussion om skolans mål, innehåll och arbetssätt därigenom blir mindre intressant för massmedia.

1.10 Elevernas aktiva medverkan

Länsskolnämnden i Uppsala län anser att det inom klassens och därefter arbetsenhetens ram bör vara möjligt att åstadkomma stor variation och att ge elevers självverksamhet en reell chans. Även för vuxna är det mindre pressande att få begränsa antalet relationer till färre personer, som man mer ingående kan lära känna.

Länsskolnämnden i Blekinge län betonar att ökad konkretisering och verklighetsanknytning av skolarbetet är viktiga strävanden. När man talar om att ge eleverna tillfälle "att i arbetet med för dem angelägna frågor tillägna sig de begrepp, kunskaper, färdigheter och värderingar de behöver för fortsatt självständigt kunskapsökande" måste man enligt nämnden beakta att eleverna dock har både rätt till och behov av lärarhandledning för att hjälpas till utveckling enligt grundskolans målsättning.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län anser att det är bra att eleverna skall få medansvar. Samtidigt måste skolan också komma fram till ett sådant arbetssätt att eleven tränas att successivt ta ökat ansvar för sitt eget arbete. Skolframgången skall inte i första hand vara ett resultat av vuxnas övervakning, utan av elevens medvetenhet om studiarbetets betydelse för hans möjlighet att forma sin egen framtid.

Ludvika kommun tillstyrker att eleverna ges verklig möjlighet att påverka skolarbetets innehåll och inriktning.

Karlstads kommun påpekar att skoldemokratin utgår från elevernas eget intresse och engagemang och kan tillämpas i t. ex. elevvårdsarbete, klassråd och elevfackligt arbete. Det är enligt kommunen viktigt att skolor och kommuner ger ett ökat stöd åt det elevfackliga arbetet, samt att skolan åläggs ett ansvar för att eleverna får demokratisk träning. Formerna härför bör dock utredas vidare.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att eleverna skall vännas vid att få större ansvar allteftersom de blir äldre. Ansvaret kan börja med skolmiljön och närmiljön och kamrater. Senare kan de delta i för samhället viktiga funktioner som t. ex. vård av gamla och barn. Ansvar kan enligt förbundet aldrig läras med låtsasverksamhet.

Unga örnars riksförbund framhåller att ett ökat elevinflytande medför att elevernas ansvar för sin skolsituation ökar. Vidare tillför eleverna skolarbetet viktiga erfarenheter. Elevdemokrati måste enligt förbundet också ses som en träning och förberedelse för att eleverna i vuxenlivet skall kunna göra insatser för att demokratisera arbetslivet och det övriga samhället. Det är därför viktigt att demokratin i skolan är verklig, avgörande och meningsfull. Genom ett ökat elevinflytande fostras också barnen till hänsyn och tolerans för andras åsikter och till respekt för gemensamt fattade beslut.

Samkristna skolnämnden påpekar att det måste vara en riktning och en strävan att alla i skolan får tillfälle att uppleva den som en meningsfull arbetsplats. Många elever har i dag en attityd till skolan som präglas av främlingskap och hopplöshet. En förutsättning för en positiv utveckling är enligt nämnden att elever och skolpersonal får reella möjligheter att tillsammans lösa problem som uppstår i den dagliga arbetssituationen. Att få ta ansvar för skolmiljöns utformning, få insyn i ekonomiska frågor och få delta i planering av den egna verksamhetens innehåll och arbetssätt är några faktorer som skulle kunna bidra till ett större ansvarstagande i skolan och därmed till större motivation och tillfredsställelse.

1.11 Samband mellan utbildningsval och social bakgrund

Länsskolnämnden i Kalmar län betonar starkt att verksamheten i skolan ska bidra till att utjämna skillnader i villkor och livsbetingelser mellan individer och grupper i samhället. Lika viktigt är det att skolan har beredskap och resurser så att varje elev kan utveckla sin förmåga.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund framhåller att skolan måste satsa på alla barn. Annars kommer begåvade barn från hem utan utbildningstradition att drabbas hårt. Vi kommer då heller aldrig att få en utjämning av den sociala snedrekryteringen till högre utbildning.

Luleå kommun anser att undervisningen bör förändras så att negativa effekter för elever från vissa sociala miljöer inte uppstår. De existerande mönstren för inställningen till utbildning måste brytas. En förändring i detta avseende ökar skolans möjligheter att skapa en personlighetsutvecklande miljö. Om detta ska vara möjligt måste skolan inrikta sina ansträngningar på att i undervisningen ta in elevernas erfarenheter och utifrån dessa bygga vidare, så att undervisningen blir verklighetsanknuten och i vidare mening konkret. Utifrån detta kan då växa fram ett arbetssätt som bygger på allas erfarenheter och som leder fram till en förståelse för individernas skilda utgångspunkter och förutsättningar.

Riksförbundet Hem och Skola förmodar att det man från SÖ:s sida i första hand avser med jämlikhet är att upphäva sambandet mellan elevens sociala bakgrund och elevens skolprestation, elevens val av tillvalsämnen etc. Däremot bekymrar man sig föga om den ojämlikhet som består i att eleverna i skolan lär sig olika mycket och att de väljer skilda fortsatta utbildningsvägar som leder till livskarriärer som innebär större eller mindre social framgång. Skälet till att förbundet starkt betonar vikten av baskunskaper för alla är den allt större medvetenheten om att den mest upprörande ojämlikheten i dagens skola är, att många elever har stora och irreparabla kunskapsblottor i elementära avseenden. Detta handikapp i skolan förlängs till en social och psykologisk vanmakt under resten av livet – och bidrar till att lägga grunden till ett negativt socialt arv för nästa generation.

Länsskolnämnden i Kristianstads län noterar att begreppen jämlikhet och jämställdhet i debatten om utbildningsfrågor vidgats från sina ursprungliga betydelseområden – t.ex. ekonomiska och sociala förhållanden samt tillgång till utbildning – till att omfatta studiemässiga förutsättningar samt intellektuell och prestationsmässig kapacitet hos den enskilda individen. Den enskildes möjligheter att tillägna sig kunskaper och färdigheter framställs i populärdebatten som huvudsakligen betingad av den sociala miljön.

På punkt efter punkt i SÖ:s utredning konstaterar nämnden, hur begreppsfröskjutningar har påverkat förslagen och givit dem en utformning.

som strider mot praktiska erfarenheter av villkoren för framgångsrik utbildningsverksamhet.

1.12 Könsroller

Emmaboda kommun finner att könsrollsfrågorna beretts betydande och framträdande roll i förslaget. Kommunen vill understryka vikten av att könsrollsfrågorna behandlas i skolan men vill samtidigt med omtanke om barn i olika situationer varna för en alltför stark betoning. Man ska i skolarbetet på ett naturligt sätt motverka de könsfördomar som finns.

Folkpartiets kvinnoförbund ser det som mycket positivt att man i det nya läroplansförslaget poängterat vikten av att komma bort från det traditionella könsrollstänkandet. Här kan de obligatoriska ämnena hemkunskap, textil- samt trä- och metallslöjd, teknik och maskinskrivning spela en avgörande roll för att påverka attityder.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet är positiva till att så många av de förslag som kommit fram ur debatten om jämställdhet nu får sin konkreta lösning. Detta kommer att väsentligt bidra till jämställdhetssträvandena.

Statens personalnämnd betonar att beträffande inriktning för jämlikhet har skola och förskola ett viktigt ansvar för att påverka attityder. Det är allmänt erkänt beträffande jämställdhet mellan kvinnor och män att påverkan under de tidiga åren har stor betydelse. Enligt nämndens erfarenhet från jämställdhetsarbetet inom den statliga sektorn är det sålunda inte endast en fråga om upplysning utan om att medvetet och metodiskt organisera arbetet på ett sådant sätt att traditionellt rolltagande undviks.

Fredrika Bremerförbundet konstaterar att barn tar intryck av vad de ser i sin omgivning. Skolan bör därför göra sitt yttersta för att ge barnen goda förebilder med lika fördelning av kvinnor och män på alla nivåer och i alla ansvarsgrupper. Om skolans satsning på jämställdhet ska ge resultat, måste den baseras på det verklighetsunderlag, som skolans egen personal utgör. De lokala skolmyndigheterna bör också sträva efter att SSA-råden får en jämn könssammansättning. Förbundet förordar dessutom att samtliga blivande lärare genomgår en tvärvetenskaplig könsrollskurs på 10 poäng. Förbundet framhåller också att en effektiv och sakkunnig granskning av läromedlen från könsrollssynpunkt fortfarande är nödvändig. Så länge som en stor del av skolans lärare är omedvetna i könsrollsfrågor fungerar inte en granskning gjord av lärare och elever. Förbundet föreslår därför att den centrala granskningen av läromedlen från könsrollssynpunkt återinförs.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund finner det ytterst förnärmande att SÖ i sitt resonemang på denna punkt blandar ihop begreppen jämlikhet och jämställdhet.

Jämlikhet i skolan är ju att skapa jämlika förutsättningar för alla elever att utvecklas oberoende av var de bor i landet.

Jämställdhet mellan män och kvinnor är vad som behandlas i detta avsnitt. Skolan har givetvis en oerhört stor uppgift i att stödja och leda eleverna så att de kan välja den utvecklingsväg som synes stå i bästa samklang med deras samlade förutsättningar, oavsett deras kön.

1.13 Skolan och kulturlivet

SÖ framhåller i sitt förslag att skolarbetet bör skapa medvetenhet om det kommersiella kulturutbudet, de krafter som ligger bakom detta och de vär-

deringar som speglas i det. Eleverna bör också uppmärksammas på de alternativ som finns. *Länsskolnämnderna i Blekinge, Skaraborgs och Norrbottens län, Helsingborgs, Nybro och Lidingö kommuner samt Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting* instämmer i dessa tankegångar. *Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting* betonar att den kommersiella kulturen ödelägger mycket av skolans positiva inverkan och effekter. Nämnden anser att inom ramen för den samlade skoldagen bör ett nära samarbete med ideella organisationer och folkrörelsen utvecklas.

Helsingborgs kommun framhåller vikten av att hålla vår egen gamla traditionsrika kultur vid liv. Detta har stor betydelse för gemenskapen i samhället.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län och Nybro kommun noterar de ekonomiska svårigheterna i samband med deltagande i olika kulturaktiviteter. Nämnden påpekar dock möjligheterna att utnyttja de musik- och teatergrupper som finns på det lokala planet. Även invandrare och den äldre generationen har mycket att ge i det här sammanhanget.

Västerås kommun anser att utbudet av barn- och ungdomskultur måste diskuteras med skolans elever, deras föräldrar och de ansvariga för kulturverksamheten inom kommunen.

I läroplansförslaget betonar SÖ att barn från skilda miljöer i skolan måste få stöd att utveckla sitt eget kulturella mönster. *Länsskolnämnden i Älvsborgs län och Västerås kommun* instämmer i värdet av detta.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län framhåller dock att skolan inte kan stödja kulturella mönster som står i strid med skolans övergripande mål.

SÖ understryker också att skapande verksamhet erbjuder barn och ungdomar många tillfällen till kontakt och gemenskap och att den därför har stor betydelse för deras sociala utveckling.

Centerns ungdomsförbund delar denna uppfattning. Inte minst har skolan en viktig uppgift för att ge eleverna en ökad stimulans till läsning av skönlitteratur.

Kritiska synpunkter framförs av några instanser.

TCO anser att SÖ i sitt förslag försummat konst- och kulturområdet. Organisationen framhåller att eleverna måste få tillfälle att studera och aktivt undersöka och analysera kulturyttringar. Utbildningen ska verka för allas möjligheter till ökad kulturell aktivitet under hela livet.

Även *Emmaboda kommun* finner att SÖ för lättvindigt berört skolans kulturella utbud. Kommunen anser att förslaget bör omfatta en mer konkret anvisning om ökad satsning på olika kulturella aktiviteter i skolans vardagsliv.

Länsskolnämnden i Kalmar län och Moderata samlingspartiets kvinnoförbund reagerar mot användandet av "kommersiell" som beteckning på dålig kultur. Förbundet noterar att det är svårt att finna någon kultur med någon nämnvärd spridning som inte är kommersiell.

2 Hem-Skola-Samhälle

SÖ:s förslag om samverkan hem-skola-samhälle tillstyrks av *socialstyrelsen, länsskolnämnden i Kronobergs län, Luleå, Växjö, Linköpings och Lidingö m. fl. kommuner.*

Socialstyrelsen kräver bättre förutsättningar för föräldramedverkan i skolan, bl. a. möjlighet till ledighet från arbetet, barnpassning och tolkservice. Styrelsen betonar vikten av förbättrade relationer mellan skolan och

invandrarföräldrar. Samverkan förskola-skola-fritidshem, är viktig eftersom den ökar förutsättningarna för en helhetssyn på barnets utveckling. Slutligen vill styrelsen ha utökade och breddade samverkansformer SÖ-socialstyrelsen.

TCO, SACO/SR och *LO* understryker det positiva med föräldramedverkan i skolans verksamhet. Men *TCO* och *LO* poängterar också att föräldrarna måste ha rätt till ledighet från arbetet för att kunna delta i skolverksamheten. Även *SACO/SR* framhåller det nödvändiga i att föräldrarna får ekonomisk ersättning för det inkomstbortfall som uppkommer om de ska medverka i skolans verksamhet.

Följande instanser ställer sig helt eller delvis kritiska till SÖ:s förslag angående samverkan hem-skola-samhälle: *Länsskolnämnderna i Kronobergs och Jämtlands län, statens kulturråd, Helsingborgs, Nybro, Norrköpings och Stockholms kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, Kristen Demokratisk Ungdom, Riksförbundet Hem och Skola, Sveriges kristna ungdomsråd samt Historielärarnas riksförening.*

Länsskolnämnden i Kronobergs län konstaterar att SÖ:s förslag saknar en djupare problemanalys.

Länsskolnämnden i Jämtlands län anser att vad som uttalats i propositionen om skolans inre arbete och utskottsbetänkande har i stort sett inte kommit till uttryck i läroplansförslaget. Därför bör avsnittet omarbetas. Vidare anser man att SÖ i avsnittet om skolans samverkan med det omgivande samhället "anknyter till en föräldrad syn på skolan som institution i samhället". Avsnittet bör bl. a. relateras till den överordnade målsättningen med skolans verksamhet.

Statens kulturråd menar att det finns alltför få konkreta anvisningar om hur samarbetet med kulturlivet ska gå till. Rådet önskar tydligare anvisningar i SÖ:s kommentarer till kursplanerna.

Helsingborgs kommun och *Sveriges kristna ungdomsråd* förordar i motsats till SÖ att hemmen även i fortsättningen ska bära huvudansvaret för barnens fostran och vård. Ungdomsrådet tillägger att föräldrarna inte kan undgå detta ansvar genom att "hyra ut" dem till skolan.

Nybro kommun menar att SÖ:s förslag om tillvaratagande av föräldrarnas kunskaper och erfarenhet är en god tanke men menar att den samtidigt är svår att genomföra, utom kanske i enstaka fall.

Norrköpings kommun anser att den politiska informationen i skolan, bl. a. från de politiska ungdomsförbundens sida, har fått för litet utrymme i SÖ:s förslag. Kommunen anser det vara väsentligt att verksamheten närmare formuleras i läroplanen.

Stockholms kommun har den uppfattningen att kontakter med det övriga samhället betonas synnerligen summariskt i SÖ:s förslag.

Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting understryker att SÖ borde ha antytt hur de organ i samhället som skolan ska samarbeta med kan medverka i planeringen och utvärderingen av skolarbetet.

Kristen Demokratisk Ungdom betonar att det fattas utgångspunkter syftande till att "skolan i samarbete med eleverna skapar en medvetenhet om människans plats i ett ekologiskt system och hennes roll som en socialt och etiskt ansvarig förvaltare".

Riksförbundet Hem och Skola påpekar att SÖ:s förslag har brister i analysen av hur samarbetet hem-skola ska fungera. SÖ saknar en förmåga att sätta in samarbetet hem-skola i ett pedagogiskt-socialt sammanhang.

Man anser vidare att formerna för föräldrarnas roll vid en utvärdering av skolarbetet bör kunna vidareutvecklas. Man menar att SÖ har en bristande

analys av hur föräldrarna ska tas i anspråk som en resurs i skolarbetet.

Slutligen pekar förbundet på ett antal viktiga områden som man anser skulle ha fått en fylligare skrivning i läroplansförslaget. Bl. a. hade man velat ha en diskussion av hur man genom en decentralisering av beslutsfattande kan tillförsäkra olika grupper i skolan möjligheter att bevaka att den enskilda skolan formas till en god arbetsmiljö.

Sveriges kristna ungdomsråd menar att SÖ inte tillfredsställande har klargjort kompetensfördelningen mellan hem-skola och socialvård.

Historielärarnas riksförening har den uppfattningen att SÖ förtiger att det redan idag finns motsättningar mellan "invandrarelever" och svenska elever. Föreningen kräver en orientering om "invandrarelevernas" historia och kulturella bakgrund, samt kunskaper om den historiska utvecklingen i Sverige för att elever med utländsk bakgrund lättare ska kunna smälta in i det svenska samhället.

3 Innehållet i skolans arbete, kursplanerna

3.1 Generella förslag och kommentarer rörande innehållet i skolans arbete

Innehållet i kursplanerna avses genom översynen få en starkare verklighetsanknytning. Värdet av denna understryks av *länskolnämnderna i Kalmar, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Västmanlands, Gävleborgs, Kopparbergs, Väster-norrlands, Jämtlands och Västerbottens län, delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor, Centerpartiets kvinnoförbund, Samkristna skolnämnden* och *Sveriges skolkuratorers förening*.

Länsskolnämnden i Hallands län påpekar att man dock inte kan se något samband mellan talet om verklighetsanknytning och de konkreta förslag som sedermera framläggs.

Delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor framhåller att ett sätt att uppnå en ökad verklighetsanknytning är genom kontakt med arbetsliv och organisationer. Detta bör ges hög prioritet.

Samkristna skolnämnden menar att en stor del av människorna i vårt land har en verklighetsuppfattning som är begränsad till det som kan vägas och mätas. Nämnden önskar därför att verklighetsbegreppet i läroplanen utvidgas till att omfatta även tillvarons djupare dimension.

Verklighetsanknytningen har som konsekvens en ökad inriktning på studier av de stora samlevnads- och överlevnadsfrågorna i vårt samhälle och i världen i övrigt. Denna inriktning stöds av *länskolnämnderna i Gotlands, Blekinge, Skaraborgs, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län, Gävle och Linköpings kommuner, delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor, Elevförbundet* samt *Sveriges skolkuratorers förening*.

I läroplansförslaget framhåller SÖ vissa kunskapsområden som speciellt viktiga bl. a.

Arbetslivsfrågor

Länsskolnämnden i Skaraborgs län instämmer i SÖ:s tankegångar i detta avsnitt.

LO anser att arbetslivsfrågorna ska vara ett fortlöpande inslag i skolan. De måste därför behandlas mer utförligt i läroplanen. Arbetslivsfrågornas integrering i skolarbetet bör ges en sådan betydelse att ett särskilt huvudmoment utformas inom orienteringsämnen. Därutöver behöver övriga huvudmoment förses med en inledning om att eleverna måste aktiveras att

ta reda på vad kunskaper och färdigheter kan användas till i arbetslivet och hur man kan fördjupa dem i och efter skolan.

Internationella frågor

Dessa betonas av *folkbildningsutredningen*.

Miljö värdsfrågor

Vikten av att dessa uppmärksammas understryks av *socialstyrelsen*, *länskolnämnderna* i Älvsborgs, Skaraborgs och Västerbottens län, *folkbildningsutredningen*, *SSU*, *Centerpartiets kvinnoförbund* och av *Sveriges skolkuratorers förening*.

Socialstyrelsen ser som en angelägen uppgift att hos eleverna skapa medvetenhet om miljöns betydelse, både vad gäller naturvård och arbetsmiljöfrågor.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län påpekar att skolan aktivt ska verka för att öka barnets vilja och förmåga att arbeta för en bättre närmiljö.

Trafikundervisning

Länsskolnämnderna i Älvsborgs, Skaraborgs, Västmanlands och Västernorrlands län, *brottsförebyggande rådet*, *statens trafiksäkerhetsverk* samt *SSU* betonar trafikundervisningens betydelse.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län anser att trafikkunskapen fått en mycket undanskymd plats.

Länsskolnämnden i Västmanlands län ser övningar i verklig trafikmiljö som exempel på en sådan verklighets- och samhällsanknuten undervisning som betonas i dagens skola. Trafikmiljön, som barnet upplever den i olika roller, bör utgöra stoff för ett laborativt arbetssätt. *Länsskolnämnden i Västernorrlands län* delar denna uppfattning.

Studie- och yrkesorientering i alla ämnen

Länsskolnämnden i Gotlands län eftersträvar syo redan på låg- och mellanstadiet. Nämnden anser att en förträfflig kontakt med arbetslivet vore att olika yrkesutövare kunde komma in i skolan för att undervisa i "praktisk hemkunskap" och berätta om sin arbetssituation.

Även *SSU* önskar syo på låg- och mellanstadiet.

Länsskolnämnden i Norrbottens län relaterar till den nuvarande situationen där samarbetet mellan syo och övriga aktiviteter i skolan fungerar dåligt och uttrycker en förmodan att det kommer att göra så även i fortsättningen.

Gymnasieutredningen säger att vikten av att eleverna blir medvetna om och studerar problem i arbetslivet inte framhållits tillräckligt i målen för orienteringsämnen. Inte heller i SÖ:s kommentarer till orienteringsämnen har förhållanden i arbetslivet fått den centrala plats som är önskvärd.

Vikten av syo påpekas dessutom av *länskolnämnderna i Göteborg och Bohus* samt *Västmanlands län* och av *Gävle kommun*.

Läroplansförslaget avses ge en förstärkning av den naturvetenskapliga och tekniska inriktningen i skolans arbete. Att detta är ett lovvärt initiativ anser *länskolnämnderna i Uppsala, Blekinge, Hallands, Skaraborgs, Värmlands och Västerbottens län*, *UHÄ*, *gymnasieutredningen*, *folkbildningsutredningen*, *TCO*, *LO*, *SAF*, *Svenska kommunförbundet*, *Storumans*, *Nybro* och *Norrköpings kommuner*, *FPU*, *Centerns kvinnoförbund*, *Svenska kyrkans utbildningsnämnd*, *Samkristna skolnämnden* och *Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi*.

Länsskolnämnden i Värmlands län finner dock det sätt på vilket SÖ sökt lösa denna uppgift otillfredsställande. Att på ett par rader söka betona ämnets vikt är inte tillräckligt då det enda konkreta förslaget innebär en reduktion av antalet undervisningstimmar.

Länsskolnämnden i Västerbottens län anser att förslaget tyvärr inte fullföljs på ett konsekvent sätt. Förslaget att alla elever ska ha ett inslag av teknisk orienteringskurs är bra men däremot bör naturorientering och samhällsorientering åtskiljas. Timresursen för matematik bör inte minska och tillvalsmöjlighet alternativt fördjupningskurser av naturvetenskapligt och tekniskt innehåll ska kunna erbjudas. Utbildnings- och fortbildningsinsatser för lärare bör komplettera förslaget.

UHÄ hävdar att matematik och de naturvetenskapliga ämnena genom förslaget fått en försvagad ställning. Vidare påpekar verket att det är väsentligt att eleverna får en stimulerande naturvetenskaplig undervisning på grundskolans låg- och mellanstadium.

Gymnasieutredningen säger att en viss risk finns för att större lokal frihet kan leda till en försvagning av naturorienterande ämnen åtminstone på grundskolans låg- och mellanstadium.

TCO noterar att vissa naturvetenskapliga ämnen fått vidkännas en mindre nedskärning av timtilldelningen. Desto viktigare är det då att i kursplanerna, fortbildningen och i utvärderingen ägna dessa för framtiden fundamentala kunskaps- och färdighetsområden särskild omsorg. Ett sviktande intresse för naturvetenskapliga och tekniska ämnen är allvarligt. Den förestående tekniska och naturvetenskapliga utvecklingen får inte undandras den breda medborgerliga kontroll som krävs för framtiden.

SAF samt Nybro och Norrköpings kommuner anser att de naturvetenskapliga ämnena inte förstärkts tillräckligt. Norrköpings kommun framhåller att timmar skulle kunna överföras från SO- till NO-blocket.

Storumans kommun har svårt att frigöra sig från känslan att en viss nivellering drabbat de naturvetenskapliga ämnena i förslaget. Förutom att teknik förs till gruppen orienteringsämnen utan att timtalet ökar har matematik minskat med 60 minuter. Kommunen anser att förslaget är märkligt eftersom det finns en livlig diskussion om krisen för de naturvetenskapliga ämnena. Kommunen understryker också att regeringens uppdrag till SÖ var att undersöka möjligheterna att stärka de naturvetenskapliga ämnenas ställning i grundskolan.

Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi ifrågasätter om förslaget till intensifierad fortbildning för lärarna verkligen har någon verkan när SÖ samtidigt föreslår en minskning av timtalet för orienteringsämnen på mellanstadiet. Vad beträffar högstadiet anser föreningen att uppgiften att förstärka no-ämnenas ställning ej lösts.

I förslaget till kursplaner har massmediastudier fått ökat utrymme. Detta tillstyrks av socialstyrelsen, länsskolnämnderna i Blekinge, Skaraborgs och Västerbottens län, brottsförebyggande rådet, folkbildningsutredningen, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Elevförbundet, Svenska kyrkans utbildningsnämnd och Svenskläraryöreningen.

Länsskolnämnden i Blekinge län betonar vikten av att i betydligt högre grad än hittills lära sig förstå och motstå massmediernas och reklamens metoder för påverkan av människorna. I förslaget sägs att eleverna ska få tillfälle att själva producera texter, bilder och ljud men de behöver också få lära sig något om de psykologiska teorier och grepp som allmänt tillämpas för att påverka människor t. ex. i reklamsyfte.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund ser som skolans uppgift att klargöra skillnaden mellan verklighetsbeskrivning och fiktion i massmediala beskrivningar och dessutom att göra eleverna uppmärksamma på den begränsning i allsidighet som nästan undantagslöst vidlåder sådana beskrivningar.

Svenska kyrkans utbildningsnämnd vill förorda ett kritiskt studium av och reflekterande kring våldsinslagen i TV-programmen för att på så sätt öka medvetenheten om deras tillvänjande och avtrubbade effekt.

Svenskläraryöreningen anser att massmediastudier har en given plats i svenskundervisningen men en ökning av detta moment får ej ske på bekostnad av centrala basfärdigheter som att tala och lyssna, läsa och skriva.

Läroplansförslaget betonar vikten av att eleverna lär sig se sig själva och samhället både i ett historiskt perspektiv och i ett framtidsperspektiv. Detta understryks av *socialstyrelsen*, *länskolnämnderna i Blekinge, Kopparbergs och Västerbottens län* samt av *Linköpings kommun* och *Centerpartiets kvinnoförbund*.

I kursplanerna uttrycks kravet på att skolan ska bidra till en utveckling av både självständighet och samarbetsförmåga. *Länskolnämnderna i Gotlands, Blekinge, Hallands och Västerbottens län, delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor* och *LO* noterar detta med tillfredsställelse.

Länskolnämnden i Gotlands län betonar vikten av att man tar ställning till den motsättning som kan råda mellan fostran till självständighet och fostran till samarbetsförmåga.

SÖ anger i kursplanerna vikten av att eleverna lär känna livsmönster och kulturtraditioner i andra kulturkretsar än den egna. *Socialstyrelsen, länskolnämnderna i Blekinge, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län, folkbildningsutredningen, delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor, LO, Linköpings kommun, SSU, Centerpartiets kvinnoförbund, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, Samkristna skolnämnden, Sveriges skolkuratorers förening* och *Historieläraarnas riksförening* instämmer i detta.

Länskolnämnden i Västernorrlands län vill poängtera att bearbetningen av attitydförändringarna måste ske i samarbete med andra samhällsorgan, hemmen och massmedia, eftersom skolan ensam inte kan klara av denna viktiga arbetsuppgift.

Samkristna skolnämnden påpekar det alltmer påträngande behovet av att skapa förutsättningar för en förståelse av de många invandrarnas kultur som i de flesta fall har religiös förankring. Nämnden anser att den religionskunskap som är en förutsättning för en riktig förståelse av en religion genomsyrad kultur saknas hos de flesta.

Statens kulturråd anser att de övergripande synpunkter, kursplaneförslag och kommentarer som återges i förslaget stämmer väl överens med de kulturpolitiska målen.

TCO saknar emellertid en strukturering av kommentarerna rörande innehållet i skolans arbete som kan tjäna som vägledning i arbetet. Detta har blivit än mer angeläget nu när besluten om skolarbetet decentraliserats ytterligare. Vidare anser organisationen att den kunskap eleven ska tillägna sig i skolan ska leda till en handlingsberedskap. Med handlingsberedskap avses förmågan att klara sig inom olika områden i livet och att kunna medverka till förändring av det existerande samhället. Det handlar alltså om verklig, användbar kunskap.

Brottsförebyggande rådet anser att lag och rätt är ett viktigt kunskapsområde som borde ha en given plats i en läroplan.

Omsorgskommittén påpekar avsaknaden av undervisning om handikapp och om handikappade människor i förslagen till kursplaner för de olika ämnen. Det är i unga år som attityderna till handikappade och andra svaga i samhället grundläggs. En ny läroplan i svensk grundskola får enligt kommittén inte sakna omfattande avsnitt i handikappkunskap.

Karlstads kommun betonar att starka motsättningar i frågor som gäller grundsynen på målen för skolans verksamhet i stort har lett till ett förslag som karakteriseras av obalans och överdriven teoretisk utbildningsoptimism, vilket resulterar i kraftiga reaktioner bland på fältet verksamma personer, främst lärare, med praktisk erfarenhet av dagens grundskola.

SAF anser att kursplanerna inte är tillräckligt klara och stringenta för att kunna användas som planeringsunderlag för skolans arbete.

3.2 Baskunskaper

I läroplansförslaget anger SÖ vilka färdigheter som eleverna främst bör utveckla. Denna koncentration till baskunskaper och basfärdigheter genomförs i syfte att nå en högre grad av måluppfyllelse för alla elever.

Länsskolnämnderna i Kristianstads, Skaraborgs, Västmanlands, Jämtlands och Västernorrlands län, statens avtalsverk, Svenska kommunförbundet, Luleå, Sala, Karlstads, Norrköpings och Södertälje kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, Folkpartiets kvinnoförbund, Samkristna skolnämnden samt Svenskläraryöreningen anser dock att kravet på basfärdigheter inte tillgodosetts tillräckligt i förslaget.

RRV, länsskolnämnden i Stockholm, Blekinge, Jämtlands och Skaraborgs län, TCO, SAF, Stockholms kommun m.fl., Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting samt Folkpartiets kvinnoförbund saknar en definition av vad SÖ menar med begreppen baskunskaper och basfärdigheter.

Sala, Karlstads, Helsingborgs, Norrköpings och Södertälje kommuner m.fl. samt *Centerpartiets kvinnoförbund* understryker att en nedskärning av timtalet för ämnena svenska, engelska och matematik strider mot kravet på betoning av baskunskaper och basfärdigheter.

Länsskolnämnden i Stockholms län vill för att råda bot på den rådande begreppsförvirringen införa begreppet centrala baskunskaper och begränsa diskussionen till svenska, matematik och engelska vilka utgör fundament för praktiskt taget all annan inläring i grundskolan. De centrala baskunskaperna för dessa tre ämnen måste i framtiden definieras klarare så att alla elever genom grundskolans försorg får en likvärdig medborgerlig kompetens.

SAF menar med baskunskaper och basfärdigheter en angiven mängd kunskaper och färdigheter. Denna mängd bestäms av den utbildning som är nödvändig för att eleverna efter grundskolan ska kunna reda sig i fortsatta studier och i arbetslivet. Dessutom måste mängden relateras till vad som är möjligt för eleverna att tillägna sig under nio år.

Svenska kommunförbundet anser att begreppet baskunskaper borde ha utvecklats redan i det föreliggande förslaget. I strävan att uppnå en likvärdig utbildningsstandard blir läroplanens beskrivning av begreppet baskunskaper en viktig ram för skolans verksamhet och har därför en given plats i läroplanens huvuddel.

Riksförbundet Hem och Skola påpekar att precisering av baskunskaper och basfärdigheter måste tydligt formuleras genom utvecklingsarbete.

Länsskolnämnden i Gotlands län anser att koncentrationen till baskunskaper och basfärdigheter som ett medel att uppnå en högre grad av måluppfyllelse för alla elever förutsätter en mycket låg ambitionsnivå för dessa kunskaper och färdigheter.

TCO konstaterar att förmåga att lyssna, tala, läsa, skriva och räkna är nödvändiga förutsättningar för större delen av verksamheten i skolan och

för en människas hela liv. Diskussioner om basfärdigheter har därför i hög grad gällt ämnena svenska och matematik. Men färdigheter i dessa ämnen är inte tillräckliga, enligt skolans mål, för att ge en verklig, användbar kunskap. Att lyssna, tala, läsa, skriva och räkna lär man sig bäst genom övning i meningsfulla sammanhang. Organisationen betonar dessutom vikten av att fastställa vilken handlingsberedskap som alla elever bör få inom respektive skolform, en sorts miniminivå som ger en gemensam referensram för alla elever. Den måste givetvis vara starkt kopplad till skolans kunskapsmål som också är en del av individens och samhällets utveckling.

SACO/SR betonar att projektstudier förutsätter goda baskunskaper.

Sala kommun kräver att förslaget omprövas beträffande omfattningen av reduktionen av timtalet för svenska, matematik och engelska vilka är betydelsefulla för att upprätthålla en tillfredsställande utbildningsstandard.

Även *Norrköpings kommun* avstyrker minskningen av tiden för svenska och matematik. Kommunen påpekar vidare att individens behov av basfärdigheter inte nog kan betonas. Detta gäller alla elever men främst dem som har att kämpa mot olika svårigheter.

Svenska förbundet för specialpedagogik understryker vikten av att man när det gäller kravet på baskunskaper och basfärdigheter tar speciell hänsyn till elever med särskilt behov av stöd och stimulans.

Stockholms kommun framhåller att det inte finns utrymme för lokala beslut när det gäller innehåll i baskunskaperna. Speciellt måste elever med särskilda behov uppmärksammas. En klar definition av de moment i undervisningen som alla skall behärskas krävs. Förutom godtagbara kunskaper i att läsa, skriva, tala och räkna krävs praktiska och teoretiska grundkunskaper som ger en helhetssyn på samhället och dess funktioner och kännedom om förhållanden i hembygden m. m. Dessa grundläggande kunskaper är en förutsättning för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig ytterligare kunskaper och arbeta med projekt och temastudier. Frågorna kring baskunskaperna måste följas uppmärksamt och utvärderas.

Södertälje kommun betraktar nedskärningen av tiden för svenska och matematik som synnerligen olycklig. Frågorna kring färdighetsutvecklingen bör noggrant analyseras och särskilda anvisningar för utvecklingen av färdigheterna tala, läsa, skriva och räkna utarbetas. En otillräcklig utveckling av dessa färdigheter måste medföra ett allvarligt socialt handikapp för eleverna.

Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting konstaterar att förslaget beträffande baskunskaper brister i konkretion och utförlighet vilket försvårar tillämpningen av denna synnerligen beaktansvärda princip. Baskunskaper och basfärdigheter utgör inte bara en grund för fortsatta studier i skolan. Förutom färdigheter i att läsa, skriva och räkna m. m. måste dessutom alla elever ges grundläggande förutsättningar att klara av det som de senare kommer att möta i samhället och arbetslivet. Mot denna bakgrund vill nämnden ifrågasätta om den föreslagna minskningen av matematik och svenska är lämplig eftersom dessa ämnen är en viktig förutsättning för att man ska kunna förvärva diverse kunskaper och färdigheter. Det kan vara så att det är de sämst lottade i skolans arbete som drabbas hårdast av denna nedskärning.

Centerns ungdomsförbund understryker att grundskolans viktigaste uppgift är att ge alla elever baskunskaper och basfärdigheter. Detta är en förutsättning för att kunna tillgodogöra sig ytterligare kunskaper och erfarenheter för att kunna utveckla sin personlighet och för att aktivt kunna verka i samhällsarbetet. Dessa baskunskaper och basfärdigheter måste

framför allt ges under låg- och mellanstadiet. Förbundet betonar även att till baskunskaper måste räknas de ekologiska förutsättningarna för allt liv och all mänsklig verksamhet, förhållandena i hembygden samt samhällets organisation och historia. Viktigt är att färdighetsträningen ges en sådan utformning att eleverna ges möjlighet att tillämpa sina kunskaper i verkliga situationer. En praktisk inriktning av utbildningen är därför viktig.

Folkpartiets ungdomsförbund anser att skolan måste garantera alla elever acceptabla baskunskaper.

Folkpartiets kvinnoförbund konstaterar att en satsning på inlärandet av baskunskaper är en förutsättning för att skolans nya arbetssätt ska gå att genomföra. Förbundet anser, mot bakgrunden av de undersökningar som visat på försämrad läs- och skrivförmåga och bristande kunskaper i de naturvetenskapliga ämnena för de elever som genomgått grundskolan, det anmärkningsvärt att baskunskaper och basfärdigheter inte har blivit tillräckligt definierade och givits konkret tid och plats i det nya läroplansförslaget.

3.3 Stadiefördelningen

SÖ föreslår att de huvudmoment som är bundna till stadier slopas och ersätts med för de tre stadierna gemensamma huvudmoment. Detta förslag tillstyrks av *socialstyrelsen, länskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län, statskontrollkommittén, Luleå, Västerås, Karlstads, Malmö, Nybro, Växjö, Norrköpings, Lidingö, Södertälje m.fl. kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, Kristen Demokratisk Ungdom, SSU, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, Handikappades centralkommitté* och av *Sveriges kristna ungdomsråd*.

Socialstyrelsen påpekar att specialeleverna härigenom ges möjlighet till inläring i den takt som deras utveckling och sociala bakgrund tillåter. För de sent mogna barnen är det av största betydelse att inläringen inte forceras utan följer barnets mognadsutveckling.

Länskolnämnden i Uppsala län ser förslaget som fördelaktigt. Det ger eleverna möjlighet att arbeta i egen takt och efter intressen och förutsättningar. Innehållet kan anpassas till den lokala situationen. Lagarbetet mellan lärare förstärks och denna ökade sammanhållning inom arbetsenheten för utvecklingen åt rätt håll.

Länskolnämnden i Kronobergs län konstaterar dock att det lokala arbetet kommer att bli omfattande och tidskrävande. Om man inte anslår erforderlig tid till planering blir sannolikt de läromedel som används mer styrande än någonsin. Nämnden vill även framhålla att elever som flyttar från en skolenhet till en annan kan få betydande svårigheter om de lokala planeringarna skiljer sig avsevärt från varandra. Behov av stödinsatser kan uppkomma.

Länskolnämnden i Malmöhus län tillstyrker förslaget med viss tvekan som främst är betingad av oro för att innehållet i undervisningen både till art och omfattning kan komma att bestämmas av annat än kursplanen.

Länskolnämnden i Hallands län anser att ökade planeringsinsatser av skolledare och lärare kommer att krävas men fördelarna med förslaget är uppenbara.

Länskolnämnden i Skaraborgs län konstaterar att obligatorisk samplanering och gemensamma huvudmoment för de tre stadierna bör kunna förhindra olägenheter som upprepningar eller att delar av lärokursen ej får

tillräcklig tid och i stället leda till bättre samverkan över såväl stadiegränser som ämnesgränser. För att förhindra att svårigheter uppstår för flyttande elever anser nämnden att det är nödvändigt med centralt fastställda vertikala studieängar i svenska, matematik och främmande språk. I övriga ämnen bör stadiefördelningen kunna slopas.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län anser att förslaget ökar möjligheterna att utgå från lokala förutsättningar.

Länsskolnämnden i Jämtlands län vill peka på de svårigheter som lokalt kan uppstå särskilt i initialskedet. Gemensamma huvudmoment för alla elever kan upplevas som alltför vida ramar att planera inom. Vissa svårigheter för elever som flyttar kan också uppstå. Nämnden vill därför komplettera förslaget om gemensamma huvudmoment med synpunkten att vissa rekommendationer borde lämnas i kursplanerna på vilket åldersstadium momenten lämpligen behandlas.

Länsskolnämnden i Västerbottens län framhåller att det hittills dåligt fungerande men nödvändiga samarbetet över stadiegränserna främjas. Genom att huvudmoment som är gemensamma för tre stadier blir mindre detaljerade än stadiiebundna moment ökar möjligheterna till en mer verklighetsanknuten planering med ökad elevmedverkan.

Luleå kommun konstaterar att en strävan till ökad verklighetsanknytning och centrering kring elevens erfarenheter och förutsättningar förutsätter en mindre hårt bunden årskurs och stadietanknytning. Detta behöver inte innebära att man inte ställer krav på eleverna, krav som är anpassade till enskilda elever lika väl som till grupper av elever och som utgår från elevernas faktiska möjligheter.

Västerås kommun är av den åsikten att gemensamma huvudmoment skulle främja ett önskvärt samarbete mellan stadierna. Kommunen vill dessutom understryka att om förslaget ska kunna genomföras måste man kräva att SÖ utarbetar anvisningar och stödmaterial som underlättar planeringen för skolans personal.

Malmö kommun nämner som positiva effekter av förslaget att skolans eget planeringsarbete blir mer meningsfullt genom att större ansvar läggs på den lokala enheten. Vidare bedömer kommunen som positivt att förslaget kommer att leda till ett vidgat läromedelsbegrepp, något som bör kunna medföra en bättre verklighetsförankring av skolans arbete. En bedömning som mera inriktar sig på individens egen utveckling syns vara en naturlig följd av förslaget.

Nybro kommun är positivt inställd till förslaget då det möjliggör en mer konsekvent och sammanhängande planering över hela grundskolan. Detta förutsätter dock bättre stadiövergripande kontakter. Erfarenheter av tidigare läroplansrevisioner visade att kontakterna på skolorna mellan/inom stadierna inte blev så mycket bättre bara för att de årskursbundna kursplanerna byttes mot stadiiebundna. En verklig förändring av arbetssätt och planering på denna punkt innebär ett ganska stort steg som kräver målmedvetna insatser i fråga om fortbildning och vissa organisatoriska förändringar. En organisatorisk konsekvens borde vara att alla rektorsområden, om möjligt, får alla stadier och där detta inte är möjligt fordras fasta samverkansformer mellan rektorsområdena.

Växjö kommun anser fördelarna med förslaget vara att stadiövergripande kontakter befrämjas och att möjligheterna till fördjupning vidgas. En omfattande lokal planering och samordning torde dock bli nödvändig. Enskilda elevers intressen riskerar här att skjutas i bakgrunden. Vidare kan problem för flyttande elever uppstå. Kommunen anser att SÖ bagatellise-

rar problemen genom att hänvisa till att eleverna skall hjälpa varandra. Kommunen föreslår därför att en viss stadiindelning bibehålls åtminstone i basfärdighetsämnena svenska, matematik och engelska. Däremot torde stadiindelningen kunna slopas i orienteringsämnena. Detta skulle leda till ett ökat samarbete mellan stadierna och underlätta ett probleminriktat arbetssätt.

Norrköpings kommun anser att för stadierna gemensamma huvudmoment är en förutsättning för den anpassning av verksamheten till enskilda elever som eftersträvas. Kommunen ser det som angeläget att regering och skolöverstyrelse också undersöker förutsättningarna för ett slopande av organisationen med olika stadier. Den statusbetonade indelning som idag existerar förhindrar en utveckling mot en till eleven anpassad skolverksamhet.

Södertälje kommun understryker att förslaget kräver att anvisningar och stödmaterial utarbetas för att underlätta planeringen.

Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting anser att fördelarna med förslaget överväger men konstaterar att behovet av utvärdering och uppföljning kommer att öka.

Handikappades centralkommitté betonar att handikappade barn kan ha svårigheter att klara av de nu fastställda huvudmomenten under de stadier man lokalt avser. SÖ:s förslag möjliggör för barn med speciella behov och intressen att arbeta med moment som passar deras utveckling utan att hindras av att dessa traditionellt har behandlats på ett annat stadium.

Sveriges kristna ungdomsråd är i princip positiv till förslaget men ställer sig tveksam till om lärare och elever får det stöd och den hjälp de behöver för att få stabilitet i sin planering. Rådet anser vidare att stoff av religionskaraktär, gärna i integrerad form, måste finnas med under alla grundskolans stadier.

SÖ:s förslag avstyrks av *länskolnämnderna i Kalmar, Kristianstads, Älvsborgs och Kopparbergs län, TCO, SACO/SR, Sollefteå, Hälsingborgs, Linköpings m. fl. kommuner, Moderata ungdomsförbundet, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Samkristna skolnämnden, Biologilärarnas förening, Föreningen lärare i religionskunskap, Geografilärarnas riksförening och av Historielärarnas riksförening.*

Länsskolnämnden i Kalmar län anser det dock angeläget att den stadieövergripande planering som SÖ vill åstadkomma med sitt förslag verkligen kommer till stånd. Ansvar för detta ligger främst på den lokala skolledningen och skolstyrelsen men såväl SÖ som länsskolnämnden kan genom rådgivning och fortbildningsinsatser bidra till att bättre kontakter över stadiegränserna skapas.

Länsskolnämnden i Kristianstads län framhåller mot bakgrund av kravet på basfärdigheter att det kan bli svårt att avvara stadiindelningen av huvudmomenten för svenska, matematik och engelska. Nämnden finner inte att SÖ tillräckligt utrett konsekvenserna av förslaget och konstaterar vidare att eftersom det redan nu finns möjligheter att flytta kursmoment över stadiegränserna är det svårt att se vad utredningens förslag fyller för funktion.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län konstaterar att en stadieövergripande planering blir möjlig endast i skolor med samtliga stadier. Nämnden befarrar att svårigheter med denna planering leder till en ökad läromedelsstyrning. Nämnden anser dock att en viss uppmjukning av bestämmelserna bör kunna ske så att en ändamålsenligt lokal planering över stadiegränserna inte förhindras.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län ställer sig ytterst tveksam till förslaget. Som negativa konsekvenser uppfattar man det väsentligt ökade antalet konferenser som förslaget medför och de problem som kan uppstå för flyttande elever. Positivt med förslaget är dock att det kan ge fler tillfällen till lärarsamverkan över stadierna och minska vad som av eleverna uppfattas som upprepningar i undervisningen.

TCO anser att förutsättningar för förslagets genomförande saknas. Organisationens befarar att en slopad stadiindelning av huvudmomenten i framför allt svenska, matematik och engelska medför allvarliga problem för flyttande elever och vill därför slå vakt om en systematisk träning och en stegvis uppbyggnad av undervisningen i dessa tre ämnen inom varje stadium. Organisationen understryker också nödvändigheten av att det mottagande stadiet tillförs kunskaper om elevernas tidigare arbete och individuella kunskaps- och färdighetsnivå. Vad gäller oä-sektorn bör dock ett lokalt utvecklingsarbete i riktning mot gemensamma huvudmoment stimuleras. De erfarenheter man får av detta arbete kan senare ligga till grund för en förnyad prövning av möjligheten att införa stadieövergripande huvudmoment för alla ämnen inom grundskolan.

SACO/SR menar att nuvarande stadie- och ämnesanknutna mål och huvudmoment inte utgör något hinder för att genomföra den organisation av undervisningen som SÖ eftersträvar. Slopan det av stadieindelningen skulle enligt organisationen försvåra lärarnas och elevernas arbete bl. a. eftersom planerings- och ledningsarbetet kommer att öka på bekostnad av den tid som ägnas åt direkt undervisning. Särskilt stora problem innebär förslaget för de elever som flyttar mellan skolor. Vidare befarar organisationen en ökad läromedelsstyrning vilket inte är önskvärt. För låg- och mellanstadierna bör särskilda mål och huvudmoment föreskrivas för samhällsorienterande respektive naturorienterande ämnen. På högstadiet bör varje orienteringsämne beskrivas genom egna mål och huvudmoment. Vidare bör de enskilda orienteringsämnena få bestämt angivna timtal i timplanen för högstadiet. Dessa krav är nödvändiga för att lärarna ska kunna planera undervisningen på ett tillfredsställande sätt.

Linköpings kommun fruktar att frånvaron av centralt angivna exempel kommer att leda till en i längden ohållbar situation för lärarna. Ett ökat lokalt planeringsarbete kommer att ha negativa effekter på den direkta pedagogiska situationen. Kommunen vill betona att det så viktiga samspelet mellan stadierna kan komma att utsättas för stora påfrestningar. Den lokala planeringen skulle avsevärt underlättas om det i läroplanen gavs exempel på hur huvudmomenten kan fördelas på de skilda stadierna.

Moderata ungdomsförbundet konstaterar att förslaget leder till omotiverat merarbete, risker för kunskapsluckor och problem för de elever som byter skola.

Samkristna skolnämnden har den uppfattningen att någon form av stadienanvisning är absolut nödvändig i läroplanen. Dessa anvisningar bör åtminstone kunna ange vad som i de olika ämnena lämpligen bör komma i fråga i "lägre" respektive "högre" årskurser. Detta är också ett sätt att undvika upprepningar av stoff.

Biologilärarnas förening anser att p. g. a. elevernas olika mognad och erfarenheter på olika åldersstadier det är nödvändigt att SÖ kompletterar läroplansförslaget med en stadielaterad uppdelning av huvudmomenten. Detta skulle vara till stor hjälp vid planeringen av arbetet över stadiegränserna. Härigenom undviker man också en läromedelsstyrning av undervisningen.

Historielärarnas riksförening befarar upprepningar, kunskapsluckor för flyttande elever och läromedelsstyrning som följer av förslaget. Föreningen kan inte finna att SÖ lyckats anföra vägande skäl för sitt förslag. De nackdelar som förändringarna skulle medföra är däremot påtagliga.

3.4 Kursplanernas vidgade funktion

SÖ har strävat efter att ge kursplanerna en enkel och tydlig utformning för att dessa ska kunna vägleda inte bara lärare utan också elever, föräldrar och andra intresserade.

Länsskolnämnderna i Blekinge, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västmanlands, Kopparbergs och Västerbottens län samt Sveriges kristna ungdomsråd betraktar detta som en värdefull ambition.

Länsskolnämnden i Blekinge län hoppas att detta skall leda till att skolarbetet upplevs som mer meningsfullt för allt flera.

Sveriges kristna ungdomsråd ställer sig emellertid tveksam till om de nu föreslagna kursplanerna verkligen kan tjäna som vägledning för alla dessa grupper. Rådet anser att kursplanerna för orienteringsämnena är alltför vagt formulerade för detta.

Länsskolnämnden i Gotlands län kan inte finna annat än att de som formulerat de föreslagna kursplanerna i detta avseende inte lyckats så väl. Stora avsnitt torde vara svårtillgängliga även för lärare.

Samkristna skolnämnden bedömer att kursplanerna visserligen bör kunna förstås av de flesta kategorier intresserade men att de inte ger någon hjälp ur planeringssynpunkt.

Länsskolnämnden i Västerbottens län anser att strävan efter att ge kursplanerna en enkel och tydlig utformning bör fortsätta allt framgent, eftersom det nu framlagda förslaget inte nämnvärt avviker från de tidigare språkligt svårtillgängliga och ordrika formuleringarna.

Länsskolnämnden i Jämtlands län betraktar det som en illusion att tro, att en och samma språkliga utformning skall täcka lärarnas behov av professionellt arbetsinstrument, det behov av arbetshjälpmedel, som barn och ungdomar har för att kunna medverka i planering och utveckling av skolarbetet, som föräldrar och andra vuxna utanför skolans professionella krets har för att kunna medverka vid uppbyggandet av en positiv och öppen skolmiljö.

3.5 Förslag och kommentarer rörande kursplaner för enskilda ämnen

3.5.1 Övergripande synpunkter

Länsskolnämnderna i Göteborgs och Bohus, Värmlands och Gävleborgs län samt Sollefteå och Malmö kommuner tillstyrker i huvudsak förslagen rörande kursplaner för de enskilda ämnena.

Elexförbundet är ur jämställdhetssynpunkt positivt till de nya ämnen som föreslås bli obligatoriska, då valen av dessa varit mycket könsrolls-bundna. Förbundet tycker inte om den strikta ämnesindelning som finns idag och som föreslås i förslaget utan vill i stället ha flera blockämnen där de enskilda ämnena glider i varandra.

3.5.2 Engelska, tyska och franska

Länsskolnämnden i Blekinge län tillstyrker SÖ:s förslag rörande engelska och B-språk

UHÄ ser med oro på att tiden för den grundläggande språkundervisningen successivt har minskat i den svenska skolan. Enligt ämbetets uppfattning bör en noggrann analys av de svårigheter den föreslagna utformningen medför göras vid den omarbetning som bör komma till stånd.

Gymnasieutredningen anser att med hänsyn till behovet av internationella kontakter bör språk ha en stark ställning i ungdomsskolan. Frågan om språkets ställning i grundskolan måste relateras till utformningen av gymnasieskolan. Direktivens utformning har förhindrat SÖ att göra en förutsättningslös utredning av olika alternativ. Gymnasieutredningen kommer att analysera språkprogrammet i gymnasieskolan med utgångspunkt från alternativa utformningar av grundskolans högstadium och då räkna med ett alternativ helt utan B-språk.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län anser att skolans strävan att etablera personliga kontakter mellan elever och infödda talare av engelska, tyska och franska bör sträcka sig längre än till att ge eleverna tillfälle att "brevväxla eller byta ljudband". Personer från andra länder bör få komma till skolan och tala med eleverna på det studerade språket. Infödda språkassistenter bör härvidlag kunna göra goda insatser. Särskilt värdefullt är det om skolan kan ta kontakt med en skola i utlandet och ordna besök och svarsbesök för skolungdomarna och deras utländska kamrater.

Länsskolnämnden i Gotlands län efterlyser nya grepp i språkundervisningen. Man skulle kunna sammanföra, eventuellt under beteckningen kommunikation, ämnena svenska och engelska, samt som tillvalsämnen tyska, franska och hemspråk. Inom detta ämne skulle grundprincipen om det fria valet vara gällande. Skolan skulle erbjuda eleven en flexibel organisation dvs. fixerade veckotimtal skulle inte gälla de enskilda ämnena. Principen om en undervisning efter vars och ens intresse, behov och förmåga skulle verkligen kunna tillämpas. Elever med stort språkintresse och språkbegåvnin skulle t. ex. kunna erhålla ökad undervisningstid i ett B-språk på "bekostnad" av tiden för engelska eller svenska.

Centerns ungdomsförbund konstaterar att undervisningen i engelska på både låg- och mellanstadiet bör inriktas på att ge eleverna en grundkunskap så att de kan förstå och göra sig förstådda i såväl tal som skrift.

Moderata kvinnoförbundet anser att alternativkurser i engelska ska finnas kvar på högstadiet och att undervisningen i särskild kurs bör inriktas på att ge eleverna gedigna kunskaper om språkets uppbyggnad, vilket är en förutsättning för att eleverna ska kunna vidga sina möjligheter att förstå och använda språket. Denna inriktning står enligt förbundets mening på intet sätt i motsatsställning till den verklighetsanknytning i undervisningen som SÖ anvisar. Moderata kvinnoförbundet motsätter sig bestämt ett avskaffande av B-språken som tillvalsämne och en nedskärning av elevtimtalet för B-språken. Skolans uppgift är enligt förbundets mening inte enbart att hos eleven grundlägga internationell förståelse och medvetenhet om internationellt ansvar, såsom SÖ anger, utan också att underlätta för alla elever att utveckla kunskaper som bidrar till en ökad förmåga att delta i internationellt arbete och internationella kontakter. Språkkunskaper är i sådana sammanhang av avgörande betydelse. Ett utarmande och avskaffande av ett andra främmande språk som tillvalsämne skulle dessutom motverka grundskolans strävan till större jämlikhet i och med att barn från hem där man inte tar initiativ till internationella kontakter för barnen eller som saknar studiemotivation i språk, kommer att undanhållas denna undervisning som en dörr till utveckling.

SECO anser att B-språken redan nu ska flyttas till gymnasieskolan. En

sådan förändring skulle skapa förutsättningar för att kraftigt öka det praktiska arbetet i skolan och därmed kunna utgöra en inledning till arbetet att bryta ner det överteoretiserade högstadiet. Även om förslaget i enskildheter innehåller bra delar, anser organisationen inte att det kan ligga till grund för ett beslut. Förändringen av högstadiet genom att B-språksstudierna flyttas till gymnasiet och införandet av mer praktiskt arbete på högstadiet bör genomföras samtidigt. SECO vill instämma i skolrådet Marklunds särskilda yttrande rörande B-språksundervisningen och tillvalssystemet.

3.5.3 Hemspråk

SÖ föreslår att den nuvarande kursplanen i finska ersätts med en allmän kursplan i hemspråk. *Länsskolnämnderna i Kalmar, Blekinge och Västerbottens län, TCO, Sollefteå, Västerås, Göteborgs, Malmö, Emmaboda, Norrköpings och Lidingö kommuner m. fl. samt Kristen Demokratisk Ungdom, Elevförbundet, Riksförbundet Hem och Skola och Svenska kyrkans utbildningsnämnd* tillstyrker förslaget.

Göteborgs kommun anser det angeläget att separata och detaljerade kursplaner utarbetas för så många olika hemspråk som möjligt. Svenska som främmande språk bör ha en egen kursplan.

Lidingö kommun redovisar vissa farhågor av organisatorisk karaktär. I kommunen finns ett relativt litet antal elever som läser ett relativt stort antal hemspråk vilket medför problem för lärarekrytering och gruppansättning. En ytterligare påspädning av hemspråksundervisningen via högstadiets tillvalssystem kan leda till oöverstigliga problem. Kommunen frågar sig hur stort behovet av en utvidgad hemspråksundervisning på högstadiet är och befarar att ämnet kan bli ett nytt negativt tillval. Kommunen finner dock att ämnet kan ha förutsättningar att tillföra en växande elevkategori en värdefull stimulans varför förslaget generellt sett tillstyrks.

Kristen Demokratisk Ungdom kräver att hemspråksundervisningen ska vara obligatorisk med viss möjlighet till befrielse. Förbundet betonar hemspråksundervisningens betydelse för invandrabarnens trygghet och som en grund för inläring av andra språk än det egna, samt för deras intellektuella och sociala utveckling.

Elevförbundet anser att invandrabarn ska ha rätt till all undervisning på sitt hemspråk samtidigt som de får stödundervisning i svenska. Successivt ska sedan undervisningen föras över till svenska och hemspråksundervisningen endast finnas kvar som särskilt ämne.

Svenska kyrkans utbildningsnämnd framhåller att hemspråksundervisningen behövs för att de berörda eleverna ska kunna behålla trådarna bakåt till sin ursprungskultur.

Enligt vad *socialstyrelsen* erfarit är hemspråksundervisningen i många kommuner bristfällig eller saknas helt. Styrelsen vill därför framhålla vikten av att hemspråksläraren har en god grundutbildning och möjligheter till vidareutbildning och fortbildning. Hemspråksläraren bör inte utnyttjas till att sköta kurativa uppgifter vilka ävilar annan skolpersonal. Även den nuvarande undervisningen i svenska som främmande språk är enligt vad styrelsen erfarit bristfällig och styrelsen efterlyster därför en särskild pedagogik som kan tillämpas av de lärare som undervisar barn med andra modersmål än svenska.

Nordiska kultursekretariatet i Köpenhamn anser att det är väsentligt att granspråksundervisningen ägnas uppmärksamhet i det fortsatta läroplansarbetet och i utarbetandet av därmed sammanhängande särskilda anvisningar.

3.5.4 Kommunikation

SÖ föreslår inrättandet av ett nytt tillvalsämne med arbetsnamnet kommunikation.

Länsskolnämnden i Uppsala län anser i enlighet med en av reservationerna till läroplansförslaget att kommunikation mer är ett arbetssätt än ett ämne. Alla skolans ämnen måste bearbetas i en utvecklande kommunikation. Det vore oriktigt att låsa denna övergripande princip till tillvalstid.

Länsskolnämnden i Västerhottens län påpekar att ämnet kommunikation är diffust. Det verkar ha många dimensioner men utan struktur. Det uppfattas närmast som ett arbetssätt. Sannolikt kommer även eleverna att uppfatta ämnet på detta sätt och det blir därigenom ett negativt tillval. Det finns mer angelägna tillvalsämnen att föreslå. Kommunikationsfärdigheterna och deras betydelse bör i stället genomsyra alla ämnen och all verksamhet i grundskolan.

Göteborgs kommun anser det inte berättigat med en särskild kursplan för ämnet kommunikation. Syftet med ämnet bör i stället tillgodoses i andra ämnen och komma samtliga elever tillgodo.

Malmö kommun känner stor tveksamhet inför ämnet kommunikation. Kommunen delar skolrådet Marklunds syn på kommunikation mer som ett arbetssätt än ett ämne. Som arbetssätt är kommunikation väl skildrat och bör gott försvara sin plats i grundskolan.

Lidingö kommun konstaterar att ämnets framtoning i förslaget är mycket diffust. Innehållet synes vara både ostrukturerat och mångdimensionerat och ämnet uppfattas närmast som ett arbetssätt. Kommunen befarar att även eleverna kommer att uppfatta ämnet så och att det därigenom blir ett negativt tillval. Kommunen betonar vikten av att grundsynen på kommunikationsfärdigheterna och deras betydelse måste genomsyra arbetssättet i alla grundskolans ämnen. De goda intentioner ämnet har skulle kunna inarbetas i kursplanen för svenska.

3.5.5 Svenska

Svensklära rföreningen anser att det vidgade färdighetsbegreppet kan bidra till att stimulera svenskundervisningen och även skolarbetet i stort och därmed elevernas allsidiga utveckling. De grundläggande färdigheterna tala, lyssna, läsa och skriva borde dock ha prioriterats och fått en utförligare beskrivning i kursplanen. Att detta inte skett är en brist.

När det gäller momentet "Samtal och andra talsituationer" konstaterar föreningen att strategier för gemensam planläggning och gemensamt handlande visserligen skymtar i listan på delmoment men att de borde lyfts fram och beskrivits tydligare.

Föreningen instämmer i förslaget beträffande "Röst och talvård" men vill understryka att momentet aktualiserar ett stort fortbildningsbehov.

Även i förslaget om "Dramatisk verksamhet" instämmer föreningen. Här är dock behovet av fortbildning gigantiskt. Momentet är märkligt nog föga tillgodosett i lärarnas grundutbildning, och sedan några år tillbaka förekommer inte heller någon statlig fortbildning inom området.

Föreningen noterar vidare den motsättning som föreligger mellan nyttoaspekterna, vilka dominerar i beskrivningen av syftet med litteraturläsningen, och det faktum att tyngdpunkten i textvalet läggs på skönlitteratur. Denna motsättning bör undanröjas i en kommande läroplan.

Beträffande studiet av massmedier betonar föreningen att detta inte får inkräkta på tiden för de centrala basfärdigheterna. Det är inte heller självklart att massmediastudierna ska utgöra ett eget huvudmoment inom äm-

net eftersom det lämpar sig väl för integration med andra huvudmoment t. ex. i oä och bild. Föreningen framhåller att de "massmediaproducerande" aktiviteter som eleverna ska få möjlighet att ägna sig åt är mycket tidskrävande. Föreningen har dock intet att erinra mot förslaget i sig. Även för massmediastudier krävs omfattande fortbildning.

Vad gäller "Skrivning" konstaterar föreningen att det lönar sig väl att på mellanstadiet ("förpuberteten") låta eleverna arbeta mer med skriftlig träning än med talträning eftersom denna främjar den senare i högre grad än tvärt om. Liksom när det gäller övriga moment bör detta förses med anvisningar.

Angående "Språk och språkbruk" kan föreningen inte acceptera tanken att eleverna skulle skaffa sig kunskaper om grammatik, språkets förändringar, språksociologi m. m. uteslutande med utgångspunkt från egna iakttagelser, undersökningar och reflektioner. Föreningen noterar med viss förvåning att ordet grammatik inte nämns i förslaget. Även för detta moment är behovet av fortbildningsinsatser påtagligt. Sammanfattningsvis önskar föreningen en prioritering av basfärdigheterna tala och lyssna, läsa och skriva, en kursplan som inte enbart består av en uppräkningsmoment utan också innehåller konkreta anvisningar, att forsknings- och utvecklingsarbetet vad gäller svenskämnet kraftigt byggs ut.

Länsskolnämnden i Blekinge tillstyrker förslaget.

Länsskolnämnden i Stockholms län anser att ett mer preciserat angivande av målen för ämnet svenska, gärna i termer av mer klart sekvenserade årskursmoment, skulle vara till gagn för undervisningen i svenska och därigenom för undervisningen i en rad andra ämnen i grundskolan.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län konstaterar att svenskämnet splittring på olika moment i hög grad bidragit till svårigheterna att göra studierna meningsfulla för eleverna. Ämnet ställer stora krav på lärarnas förmåga att sovra och strukturera och bör därför ägnas särskild omsorg i fortbildningssammanhang.

Ludvika kommun anser att i svenskundervisningen bör ingå undervisning i hur man fyller i de vanligaste blanketterna, tyder skötselansvisningar o. dyl.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet betonar att man borde markera hur viktig den praktiskt orienterade svenskundervisningen kan vara för t. ex. fördjupad läsinläring. Man bör kunna hämta erfarenheter från gymnasieskolans metod att öva läsning på material som är hämtade från elevernas intresseområden.

Centerns ungdomsförbund anser att till svenskämnet på lågstadiet bör aktiviteter som musik, teckning, teater och rollspel knytas. Därigenom skapas ett kommunikationsblock som kan verka stimulerande på elevernas fantasi och ge möjligheter till självförverkligande. För mellanstadiets del påpekas att elevernas förmåga att uttrycka sig i tal och skrift måste uppmuntras. Språkläran måste ges en mer framträdande plats för att skapa en grund för en riktig språkbehandling. Vidare är det viktigt att ämnet ges en praktisk inriktning på uppgifter som barnen tvingas lösa i olika samhällsfunktioner och att lässtimulerande åtgärder sätts in.

3.5.6 Matematik

Enligt *länsskolnämndens i Stockholms län* mening bör en strukturerad genomgång av stoffet i matematik äga rum med inriktning på att tillföra ämnet fler inslag av vardagsmatematik. Grundskolan måste arbeta utifrån dess elevers förutsättningar men i samverkan med gymnasieskolan göra en

samlad långsiktig planering som gör övergången mellan skolformerna mer smidig. Detta gäller inte minst den långsiktiga stoffplaneringen i matematik.

Ludvika kommun, Centerns ungdomsförbund och Folkpartiets ungdomsförbund betonar vikten av att matematikundervisningen får en praktisk inriktning.

Centerns ungdomsförbund framhåller vidare matematikens betydelse för studier i andra ämnen och att goda grundkunskaper i ämnet krävs i samhället.

Folkpartiets ungdomsförbund förutsätter att matematiken får en väsentlig och naturlig roll i den projektinriktade arbetsmetodiken.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund delar SÖ:s uppfattning att tonvikten i undervisningen bör ligga på de enklare beräkningarna, så att dessa i första hand befästs hos eleverna. Den naturliga påbyggnaden i form av mer komplicerade beräkningar bör dock enligt förbundets bestämda uppfattning utföras av eleverna själva vilket ger förutsättningar för att eleverna ska utveckla sin matematiska förmåga efter avslutade grundskolestudier.

SECO påpekar att matematiken på högstadiet innehåller moment som knappast kan räknas till basfärdigheterna. Organisationen menar därför att det i och med den nya läroplansrevisionen ska göras hårdare satsning på att alla elever ska nå upp till vissa grundläggande färdigheter.

Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi anser att när det gäller matematik måste nivågruppering förekomma i högre grad än läroplansförslaget anger eftersom eleverna har så olika förutsättningar att förstå ämnet.

Arbetsmarknadsstyrelsen förutsätter att det bortfall i undervisningstid som föreslås för ämnet matematik kompenseras genom förändrat arbets sätt och ökade förstärkningsresurser.

Sveriges Civilingenjörers förbund betonar att matematikämnet innehåll bör koncentreras till de mest nödvändiga momenten.

Konsumentverket framhåller att matematikundervisningen bör belysa vad olika betalningsformer medför för kostnader.

3.5.7 Teknik

SÖ föreslår att teknik blir ett obligatoriskt ämne och att det förs till blocket orienteringsämnena. *Länsskolnämnderna i Jönköpings, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län, AMS, TCO, LO, SAF, Luleå, Sollefteå, Västerås, Eda, Norrköpings, Lidingö, Södertälje och Stockholms kommuner m.fl., Folkpartiets ungdomsförbund, Centerpartiets kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Fredrika Bremerförbundet och Elevförbundet* tillstyrker förslaget.

Länsskolnämnderna i Jönköpings, Blekinge, Västmanlands och Kopparbergs län, AMS, TCO, SAF, Västerås, Lidingö och Södertälje kommuner, Folkpartiets kvinnoförbund samt Elevförbundet betonar att ämnet måste bli ett praktiskt alternativ inom oä-blocket och inriktat på vardagsteknik.

Länsskolnämnden i Malmöhus län anser att ämnet teknik kommer att ge de naturvetenskapliga ämnena en förstärkning vilket är angeläget då det är av vikt att redan tidigt väcka elevernas intresse för fortsatta naturvetenskapliga studier.

Länsskolnämnden i Västmanlands län hoppas att genom en samlad un-

dervisning och bättre samverkan mellan stadierna bör teknik kunna rymmas inom ramen för orienteringsämnena och att det får till följd att den laborativa och praktiskt-experimentella inriktningen i undervisningen förstärks.

AMS framhåller att införandet av ämnet teknik i oä-blocket inte får inkräkta på en önskvärd och i direktiven begärd förstärkning av de naturvetenskapliga ämnena.

TCO betonar att grundläggande kunskaper och färdigheter i teknik bör inbegripas i ett modernt allmänbildningsbegrepp och samtidigt utgöra ett viktigt inslag i samhällets strävan mot ökad jämställdhet. Såväl flickor som pojkar bör bredda sitt tekniska kunnande, flickorna dessutom för att kunna göra ett friare yrkesval och inta en friare hållning till tekniska och naturvetenskapliga studier. Viktigt är då att innehållet i det nya ämnet utformas så att det intresserar båda könen och att de praktiska övningarna får utgöra tyngdpunkten. Organisationen framhåller vidare att införandet av teknik som obligatoriskt ämne i oä-blocket kan medföra att övriga orienteringsämnen tunnas ut. Det finns då också risk för att den önskvärda utvecklingen mot ett ökat inslag av praktiska tillämpningsuppgifter inte blir förverkligad.

SAF anser att ämnet även bör ingå i låg- och mellanstadiets undervisning. Föreningen anser att det är svårt att ur förslaget utläsa vad det nya teknikämnet kommer att få för innehåll och omfattning. Föreningen anser vidare att ämnets nära anknytning till de naturorienterande ämnena måste klargöras för alla elever och att ämnet bör kunna ges en betydande breddning utöver de ramar som antyds i läroplansförslaget – ämnen som slöjd, hemkunskap och maskinskrivning har många klara anknytningar till tekniska tillämpningar. Vidare ska teknikämnet verksamt bidra till att hos alla elever skapa förståelse för teknikens roll i vårt näringsliv och välfärdssamhälle. SÖ:s behandling av teknikämnet uppvisar samma brister som för hela blocket orienteringsämnena.

Folkpartiets ungdomsförbund varnar för att ämnet kommer att drunkna i alla teoretiska ämnena och därigenom få en mer teoretisk inriktning än i dag. Förbundet har inga större förhoppningar om att integreringen av teknik i oä-blocket medför att detta som helhet får en mer praktisk inriktning. För att inte riskera att teoretiseringen av högstadiet tilltar bör man försöka införa någon form av tekniskt-praktiskt block där t. ex. slöjd, teknik, hemkunskap, bild, musik och barnkunskap skulle ingå. Därigenom skulle en bättre balans mellan teoretiskt och praktiskt arbete skapas.

Folkpartiets kvinnoförbund betraktar förslaget som positivt ur jämställdhetssynpunkt men anser att utökandet av orienteringsämnena med ytterligare ett ämne utan att öka det sammanlagda timtalet för oä och utan att precisera minimiantalet för varje ämne kan leda till konflikter mellan de berörda lärarna vilket inte är önskvärt.

Fredrika Bremerförbundet anser att alla elever behöver en viss grundutbildning inom det tekniska fältet. Förbundet föreslår dessutom att teknik finns kvar som tillvalsämne och att skolans syo-verksamhet intensifieras, så att även flickor stimuleras att välja detta tillvalsämne.

SECO och Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi är negativa till förslaget.

SECO anser att det mesta talar mot att de avsedda målen med förändringen uppnås och att det skulle bli en bra teknikundervisning inom oä. Det allvarliga felet med det lagda förslaget är att skolan blir ännu mer teoretiserad. Organisationen önskar att ett tekniskt-praktiskt block skapas.

Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi tror inte att den föreslagna konstruktionen av ämnet är realistisk. Den leder antingen till för lågt timtal i ämnet eller till orimliga reduceringar för övriga orienteringsämnen. Föreningen anser att det med lämpliga stödinsatser, fortbildning och anvisningar borde vara möjligt att väsentligt stärka inslagen av "teknik till husbehov" utan att formellt införa ett nytt ämne.

3.5.8 Religionskunskap

SÖ föreslår att religionskunskapen inordnas i oä-blocket och att möjligheten till befrielse enligt anvisningarna till § 27 skollagen försvinner. Detta tillstyrks av *RRV, läns skolnämnderna i Kalmar, Värmlands, Västernorrlands och Blekinge län, Luleå, Sollefteå och Malmö kommuner* samt av *Socialdemokratiska kvinnoförbundet, SECO* och *Sveriges kristna ungdomsråd*.

SECO anser att borttagandet av möjligheten till befrielse från religionsundervisningen är en naturlig konsekvens av att ämnet inte längre uppfattas som stötande för andra grupper av troende. Förslaget kan karakteriseras som en anpassning av teorin till hur det redan fungerar i praktiken.

Luleå kommun understryker att utifrån den grundläggande synen på demokratins principer om tolerans, samverkan och likaberättigande stöder kommunen starkt förslaget om en ändring av tillämpningsföreskrifterna av skollagens § 27 i av utredningen redovisad omfattning.

Sveriges kristna ungdomsråd anser att religionskunskapsämnet ska byta namn till "Tros- och livsåskådning". Rådet betonar att en integration inte får leda till att ämnet försvinner. Rådet noterar de svårigheter som finns på högstadiet med ickekompetenta lärare. Rådet är positivt till att tillämpningsföreskrifterna till § 27 skollagen ändras så att principen om alla elevers rätt till en objektiv, allsidig och saklig undervisning i oä inte bryts.

Socialstyrelsen vill, beträffande huvudmomentet "Religioner och livsåskådningar", framhålla att lärare och elever bör diskutera de olika religioner som finns representerade bland landets invandrar- och minoritetsgrupper. I många av de länder som dessa kommer ifrån har religionen en långt större betydelse i familje- och samhällslivet än i dagens Sverige.

SÖ:s förslag avstyrks av *läns skolnämnderna i Stockholms och Älvsborgs län*.

Läns skolnämnden i Stockholms län menar att ett avskaffande av § 27 skollagen inte kan företas av vårt land eftersom detta står i strid med de av oss ratificerade och antagna internationella överenskommelserna om de mänskliga rättigheterna.

Läns skolnämnden i Älvsborgs län anser att religionskunskap bör utgöra ett ämne med egen kursplan eftersom det skiljer sig till art och innehåll från såväl no- som so-ämnena. Den föreslagna förändringen av § 27 skollagen blir därigenom obehövlig.

Kristen Demokratisk Ungdom befarar att religionskunskapen kommer att hamna i strykclass. Ämnet bör garanteras en minimitid inom oä-blocket och även ges en mer preciserad utformning.

Svenska kyrkans utbildningsnämnd menar att såsom ämnet religionskunskap nu är utformat bör alla elever kunna delta i undervisningen. Det bör dock skapas möjlighet till befrielse för elever som har starka skäl därtill. Idealet är om frågor om befrielse kan lösas lokalt. Detta bör i och för sig inte medföra att religionskunskapen bryts ut från övriga orienteringsämnen.

Samkristna skolnämnden förväntar sig att det lagda kursplaneförslaget

beträffande oä-blocket kompletteras med fylliga ämnesbeskrivningar och önskar vidare att religionskunskapens primära syfte att ge eleverna möjlighet till en vidgad verklighetsuppfattning och verklighetstolkning bättre framhålls. Nämnden instämmer beträffande behovet av ämnessamverkan men kan inte acceptera ett utsuddande av ämnesgränserna. Nämnden anser vidare att kursplanerna inte är tillräckligt konkreta och vägledande ur planeringssynpunkt.

Föreningen lärare i religionskunskap anser att formuleringen angående förändring av § 27 skollagen är alltför oklar för att kunna vara vägledande. Föreningen framhåller vikten av att religionskunskapen kan ingå i de samlade orienteringsämnenas kursplan och ha del i deras gemensamma timtal. Samtidigt är möjligheterna till befrielse för en enskild elev en grundläggande religionsfrihetsfråga. Föreningen önskar en tydligare skrivning av förslaget på denna punkt men vill även uttrycka sin tillfredsställelse med att ämnet tydligt fått en sådan utformning att de flesta kan delta.

3.5.9 Barnkunskap

SÖ föreslår att ämnet barnkunskap försvinner som självständigt ämne och integreras med hemkunskap och oä. *Länsskolnämnderna i Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs och Västernorrlands län, Sollefteå, Eda, Mahmö, Nybro, Norrköpings, Lidköping och Stockholms kommuner m. fl.* samt *Folkpartiets ungdomsförbund och Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* tillstyrker.

Stockholms kommun framhåller att barnkunskapen trots att den försvinner som eget ämne måste genomsyra undervisningen så att eleverna förbereds för ett kommande föräldraskap där båda har ansvar för barnen.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund finner att det finns goda skäl för att barnkunskap upphör som självständigt ämne. Förbundet vill dock framhålla att det är nödvändigt att undervisningen även i fortsättningen meddelas av lärare som är utbildad i ämnet.

Förslaget avstyrks av *societystyrelsen, länsskolnämnden i Gotlands län, omsorgskommittén, Lulea och Västerås kommuner m. fl.* samt av *Fredrika Bremerförbundet*.

Fredrika Bremerförbundet anser att barnkunskap bör finnas kvar som självständigt ämne och få utvidgad tid. Allt bör göras för att motverka dagens negativa inställning till barn, vilken bl. a. givit minskade födelsetal.

Omsorgskommittén beklagar att barnkunskapen försvinner eftersom ämnet kunde varit en lämplig utgångspunkt för undervisningen om handikappade.

Handikappades centralkommitté betonar att barnkunskap är det ämne där man undervisar om olika former av handikapp och en riktigt utformad undervisning skulle kunna leda till en positiv attitydförändring vad gäller handikappade. Kommittén önskar att handikappkunskap på ett naturligt sätt integreras i samtliga ämnen och sker med hjälp av kompetenta lärare. Om barnkunskapen försvinner måste närmare utredas hur man ska ta tillvara de betydelsefulla kunskaper och erfarenheter som barnavårds lärarna har.

TCO understryker att kunskap om barnen, deras rättigheter och behov, deras skötsel och uppfostran måste utgöra viktiga inslag i undervisningen redan i grundskolan som en första början till en föräldrautbildning. När barnkunskapen integreras i oä-blocket måste stoffet utvidgas och konkretiseras och inom blocket redovisas fristående. SÖ bör under såväl den pla-

nerade fortbildningen inför genomförandet som efter detta noga bevaka att det tidigare innehålllet i ämnet och helst ett utvidgat sådant omfattande även samlevnadsfrågor får ett utvidgat utrymme.

3.5.10 Hemkunskap

Socialstyrelsen vill framhålla att olika kulturella synsätt på jämställdhets- och samlevnadsfrågor behöver diskuteras inom hemkunskapen. Därvid bör sociala, ekonomiska och politiska skäl till varför synen på dessa frågor skiljer sig i olika kulturer belysas.

Länsskolnämnden i Uppsala län konstaterar att hemkunskap är ett ämne som i större utsträckning kunde bli ett "jämställdhetsämne". På högsta- stadiet kvarstår det som särskilt ämne men på låg- och mellanstadierna har det inte fått det utrymme det borde ha. Där borde det framför allt inom ramen för orienteringsämnena verksamt bidra till att ge eleverna kunskap om hem och familj. Det är på dessa stadier man i verkligheten bör utveckla känslan för och samhörigheten med hemmet och träningen av de sysslor som aktualiseras i en familj. Läroplansförslaget bör här kompletteras med anvisningar om konkreta hemkunsksinslag för de lägre stadierna.

Gymnasieutredningen anser att träning i att sköta sin personliga service och att hjälpa till hemma bör börja redan på lågstadiet. Hemkunskapen bör därför i likhet med ämnet bild integreras i orienteringsämnena redan på låg- och mellanstadierna. Vissa delar kan samordnas med teknik och naturorientering.

Centerpartiets kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund och Moderata samlingspartiets kvinnoförbund instämmer i SÖ:s uppfattning att hemkunskapen är väsentlig ur jämställdhetssynpunkt men anser att den borde införas redan på lågstadiet.

3.5.11 Orienteringsämnen

SÖ har i sitt förslag utarbetat en gemensam kursplan för orienteringsämnen. *Länsskolnämnderna i Jönköpings, Blekinge, Malmöhus, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län, TCO, LO, Nybro, Norrköpings och Södertälje kommuner m. fl., Folkpartiets ungdomsförbund, Kommunistisk Ungdom, SECO, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, Sveriges kristna ungdomsråd och Svenska naturskyddsföreningen* tillstyrker detta. *Folkpartiets ungdomsförbund* ställer sig mycket positiv till den föreslagna förändringen. Förhoppningsvis kommer förslaget att innebära större förutsättningar för ett projektorienterat arbete inom oä. Förbundet betonar vikten av att huvuddelen av undervisningen i oä sker genom projektarbeten. Vidare hoppas förbundet att den föreslagna integreringen blir en realitet ute i skolorna. Längre arbetspass ger ett lugnare tempo och bättre möjlighet till fördjupning.

Även *länsskolnämnden i Västmanlands län* anser att en gemensam kursplan underlättar ett projektarbete där eleverna efter intresse får välja inom givna ramar. Nämnden hoppas att arbets sättet leder till ett bättre samarbete mellan lärarna och en snabbare utveckling mot en samlad undervisning.

Länsskolnämnden i Malmöhus län konstaterar att eftersom främst den naturvetenskapliga delen av orienteringsämnena avses bli förstärkt, måste en sådan förändring inom en oförändrad tidsram ske på bekostnad av de samhällsorienterande ämnena. Då vidare anvisningar inte längre avses bli givna för vilken ungefärlig omfattning i antal lektioner varje ämne bör omfatta, finns risk för att vissa orienteringsämnen inte kommer att bli tillfredsställande tillgodosedda. Nämnden vill därför rekommendera att ra-

mar ges för undervisningen åtminstone mellan grupperna samhälls- och naturorienterande ämnen.

Nybro kommun befarar också att vissa ämnen inte kommer att bli tillräckligt tillgodosedda. Det läggs en stor börda på skolledarna för att vid den lokala planeringen se till att dessa farhågor kommer på skam. Behovet av studieledare inom arbetsenheten accentueras också genom denna förändring av läroplanen.

TCO, länskolnämnden i Blekinge och Sveriges kristna ungdomsråd framhåller vikten av att anvisningar utarbetas till hjälp för det lokala planeringsarbetet.

Länskolnämnderna i Uppsala och Västernorrlands län, SAF, Sala, Västerås och Malmö kommuner, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund samt Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi noterar att stoffet för oä ökar samtidigt som den sammanlagda tiden minskar.

Länskolnämnden i Uppsala län anser att stoffet är alltför rikhaltigt för att skolan ska kunna ge detaljerad kunskap om allt. Genom tillvalsmöjligheter skulle elever som önskar ytterligare insikt och fördjupning bli bättre tillgodosedda.

Länskolnämnderna i Kronobergs, Västernorrlands och Västerbottens län, Nybro kommun, Biologilärarnas förening och Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi önskar en uppdelning i samhälls- respektive naturorienterande ämnen på högstadiet. *Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi* konstaterar att utvecklingen mot ett undersökande probleminriktat arbetssätt enligt förslaget förutsätter en gemensam kursplan för orienteringsämnena. Detta är inte nödvändigt. Man kan mycket väl tänka sig en uppdelning av dessa ämnen i en so-del och en no-del som tidigare, med egna huvudmoment och timtal. Föreningen betonar vidare att erfarenheterna av samlad undervisning är långt ifrån goda. Om undervisningen ska lyckas, enligt SÖ:s princip, måste ett intensivt forsknings- och utvecklingsarbete först bedrivas och detta torde ta många år i anspråk. Dessutom torde ett avsevärt informationsarbete vara nödvändigt. Det gäller nämligen att åstadkomma en attitydförändring hos lärarna. Dessa får inte komma på mellanhand en gång till utan måste få konkreta, genomarbetade exempel på hur undervisningen ska kunna bedrivas.

Länskolnämnden i Västernorrlands län noterar de problem som förslaget kan komma att medföra och framhåller att ett sätt att få en mjukare övergång till en samlad undervisning vore att ha en uppdelning mellan so- och no-ämnen. Detta är fördelaktigt med tanke på den lärarsituation som föreligger idag. Vad beträffar låg- och mellanstadierna, där lärarna sällan har en naturvetenskaplig utbildning, är en kraftig satsning på fortbildning nödvändig.

Länskolnämnden i Kronobergs län anser att om en uppdelning i so- och no-ämnen ej sker finns risk för att no-sektorn kommer att försvagas i den lokala planeringen. *TCO* som tillstyrker SÖ:s förslag påpekar att en gemensam kursplan inte bör utesluta möjligheten att lokalt göra en uppdelning i no- och so-ämnen på högstadiet.

SÖ:s förslag om en gemensam kursplan för orienteringsämnena på högstadiet avstyrks av *länskolnämnderna i Kalmar och Älvsborgs län, SACO/JSR, SAF, Moderata ungdomsförbundet, Samkristna skolnämnden, Föreningen lärare i samhällskunskap, Geografilärarnas riksförening samt Historielärarnas riksförening.*

SAF anser att kravet att undervisningen ska beröra samtliga huvudmo-

ment inte är en realistisk utgångspunkt. Undervisningen i orienteringsämnen är alltför vittomfattande och viktig för att utan andra styrmedel än vagt formulerade mål, huvudmoment och kommentarer, helt överlämnas till den lokala skolan. Särskilt med tanke på den minskade tidsramen och det ökade stoffet måste prioriteringar göras. Ansvaret för dessa prioriteringar måste i så fall läggas på central nivå.

SACO/SR anser att för låg- och mellanstadierna bör särskilda mål och huvudmoment föreskrivas för de samhällsorienterande respektive naturorienterande ämnena. På högstadiet bör varje orienteringsämne beskrivas genom egna mål och huvudmoment. Vidare bör varje orienteringsämne få bestämt angivna timtal på timplanen för högstadiet. Dessa krav är nödvändiga för att lärarna ska kunna planera undervisningen på ett tillfredsställande sätt.

Föreningen lärare i samhällskunskap framhåller att med det nya läroplansförslaget föreligger fara för att eleverna inte kommer att få en verklighetsbild av hur samhället fungerar och är uppbyggt. Föreningen anser att SÖ:s kursplaneförslag inte kan antas i sin nuvarande utformning utan måste grundligt omarbetas.

Geografilärarnas riksförening vill särskilt påpeka riskerna för en försvagning av de enskilda orienteringsämnena. Föreningen anser det vara ett stort och ogenomtänkt misstag att sudda ut de enskilda orienteringsämnenas konturer till förmån för en vag integrationstanke och betonar vidare att de av SÖ utlovade kommentarerna till förslaget måste ha en helt annan stringens än nuvarande utkast. Garantier måste finnas för att ämnesspecialister medverkar.

Historielärarnas riksförening vill, vad gäller SÖ:s strävan att successivt överbygga de traditionella ämnesgränserna, anmäla avvikande uppfattning om det självklara i denna färdriktning. Föreningen anser i stället att mål och huvudmoment ska klart anges för varje (orienterings)ämne. Dessa bör dock kompletteras med förslag till "samlade" projektstudier. Föreningen frågar sig om grundskoleelever verkligen har den kunskap och abstraktionsförmåga som krävs för ett "samlat synsätt". Föreningen framhåller vidare att det är viktigt att en läroplan ger en god bild av ett ämnes förtjänster och möjligheter. Vad historieämnet kan ge kommer tyvärr dåligt fram i SÖ:s förslag.

Moderata ungdomsförbundet avvisar SÖ:s förslag trots att man delar uppfattningen att ett ökat samarbete över ämnesgränserna är önskvärt. Förbundet konstaterar att planeringen mellan lärarna försvåras och enhetligheten i undervisningen mellan olika skolor riskeras. Enskilda ämnen riskerar att behandlas styvmoderligt t. ex. religionskunskap och naturvetenskapliga ämnen. Beträffande de sistnämnda finns risk för att basfärdigheterna försvinner. Utvärdering (betygsättning) och uppföljning av de enskilda ämnena omöjliggörs av förslaget. Behovet av en samlad undervisning och samarbete över ämnesgränserna medges redan i nuvarande läroplan.

Även *Samkristna skolnämnden* instämmer i behovet av ämnessamverkan men kan inte acceptera ett utsuddande av ämnesgränserna. Nämnden yrkar på att det lagda kursplaneförslaget beträffande oä-blocket kompletteras med fullgilla ämnesbeskrivningar. På denna punkt vill nämnden starkt kritisera SÖ för oklarhet och gäller orienteringsämnena.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att för varje ämne inom oä-gruppen ska anges maximitid respektive minimitid i kursplanerna. Detta är nödvändigt för att inget ämne ska få stå tillbaka för något annat.

För låg- och mellanstadiernas del föreslår SÖ att ämnesrubrikerna hem-

byggskunskap och naturkunskap ersätts av beteckningen orienteringsämnen och får en gemensam kursplan. Detta förslag tillstyrks av *länskolnämnderna i Kalmar, Blekinge och Västerbottens län* samt *Lidingö kommun*.

Övriga kommentarer:

Centerpartiets kvinnoförbund påpekar att religionskunskap och de naturvetenskapliga ämnena betraktas som svåra av många lärare och att de därför riskerar att få mindre timtal än i ett idealläge. Därför är det viktigt att det finns ramtimplaner som ger exempel på hur timmarna för orienteringsämnena kan fördelas på de olika ämnena. Därtill behövs stora insatser av fortbildning för att hjälpa lärare att på ett bättre sätt klara undervisningen i dessa viktiga ämnen.

Kristen Demokratisk Ungdom befarar att den lösliga uppläggningsplanen medför risker för en godtycklig behandling av mindre populära ämnen och moment och att enskilda lärare och elever får alltför stora möjligheter att ägna orimligt mycket tid åt jämförelsevis mindre angeläget stoff. Vad ungdomsförbundet framför allt oroar sig för är religionskunskapens eventuella öde. Förbundet anser att samtliga orienteringsämnen bör ges en minimitid i timplanen.

Växjö kommun föreslår att den del av den tid som anslås till orienteringsämnena tas i anspråk för ämnesuppdelade grundkurser av baskunskapskaraktär. Därefter kan en gemensam del ägnas åt studier av projektkaraktär i samverkan mellan olika ämnen. Ett alltför abrupt införande av sammanslagning av olika ämnen på högstadiet kan dessutom leda till svåra samordningsproblem och få till följd att lärare undervisar i moment för vilka de saknar utbildning vilket inte är en önskvärd utveckling. Förändringen bör samordnas med en förändring av lärarutbildningen och med omfattande fortbildningsverksamhet.

Socialstyrelsen konstaterar att alkohol- och narkotikafrågorna fått en knapphändig behandling i läroplansförslaget. Mot bakgrund av detta och det faktum att framför allt alkoholmissbruket utgör ett av de största sociala problemen i dagens samhälle, vill styrelsen peka på skolans roll i arbetet att erbjuda alternativ till missbruk genom idrotts- och föreningsverksamhet och andra fritidsaktiviteter som i den nya SIA-skolan ska ges större utrymme. Styrelsen anser det angeläget att man genom upplysningsverksamhet försöker begränsa alkoholkonsumtionens omfattning hos både ungdomar och vuxna.

3.5.12 Slöjd

SÖ föreslår att obligatorisk textilslöjd och trä- och metallslöjd införs på högstadiet för alla elever. *Länskolnämnderna i Jönköpings, Blekinge, Västmanlands, Västernorrlands och Västerbottens län, TCO, Norrköpings, Lidingö och Södertälje kommuner m. fl., Folkpartiets kvinnoförbund och Socialdemokratiska kvinnoförbundet* stöder detta förslag.

TCO delar SÖ:s principiella inställning. Organisationen anser att det inte finns något annat område i skolan eller samhället i övrigt där så starka könsrollsvärderingar bestämmer valet av arbetsmateriel. För att intentionerna i förslaget ska kunna förverkligas krävs att lärarna garanteras fortbildning före genomförandet och kontinuerligt. Organisationen föreslår även att en försöksverksamhet med undervisning i båda slöjdarterna för al-

la elever påbörjas omgående. En sådan försöksverksamhet skulle på ett avgörande sätt underlätta en metodutveckling för slöjdamnens del.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län anser att ökningen av tiden för slöjd samt det förhållandet att alla elever ska möta båda slöjdarterna även på högstadiet stämmer väl överens med målen att göra skolans arbete mera praktiskt inriktat och att skolan ska verka för ökad jämlikhet mellan könen. De eventuella problemen på högstadiet med båda slöjdarterna för alla elever skulle kunna minskas om undervisningen utformades så att eleverna efter en grundkurs i båda slöjdarterna, med stark verklighetsanknytning, gavs möjlighet att arbeta med projekt som då kunde ha en mer eller mindre dragning åt endera slöjdart.

Södertälje kommun tillstyrker i princip men föreslår en övergångsperiod på tre år för att införa båda slöjdarterna som obligatoriska ämnen för alla elever.

Länsskolnämnderna i Kalmar och Malmöhus län samt *Storumans, Helsingborgs* och *Nybro kommuner* m. fl. avstyrker förslaget.

Länsskolnämnden i Malmöhus län menar att tiden ännu inte är mogen för ett obligatorium även på högstadiet.

Storumans kommun anser att syftet med obligatorisk slöjd naturligtvis uppfyller kravet på ett mer samlat och jämlikt högstadium. Kommunen befärdar dock att de praktiska svårigheterna blir alltför stora framför allt med de pojkar som tvingas ha textilslöjd.

Helsingborgs kommun menar att man med hänsyn till den disciplinära situationen på högstadiet bestämt bör avråda från ett obligatorium.

Aktiv ungdom anser att ämnet slöjd bör byta namn till "Hantverk" och att eleverna inom ämnet ska få ta del av och lära känna den hantverkstradition som har funnits och till vissa delar ännu finns i vårt land.

3.5.13 Maskinskrivning

Maskinskrivning ska enligt SÖ:s förslag bli ett obligatoriskt ämne. Förslaget tillstyrks av *länsskolnämnderna i Kalmar, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Västmanlands, Gävleborgs* och *Västernorrlands län, TCO, Sollefteå, Västerås, Malmö, Nybro, Norrköpings, Lidköping* och *Södertälje kommuner* m. fl., av *Folkpartiets ungdomsförbund, Centerpartiets kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund* samt *Socialdemokratiska kvinnoförbundet, SECO* och *Elevförbundet*.

Folkpartiets ungdomsförbund är, inte minst ur jämställdhetssynpunkt, mycket positivt till förslaget. Förbundet påpekar att maskinskrivning kan bli ett utomordentligt hjälpmedel i projektarbete och i svenskundervisningen.

Länsskolnämnden i Västmanlands län anser att elever med motoriska svårigheter kan stimuleras till ett mycket bättre resultat i svenska genom samverkan med maskinskrivning.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län anser att pedagogiska skäl talar för att maskinskrivningen förläggs till mellanstadiet i stället för högstadiet och konstaterar att statsbidrag krävs för att genomföra detta.

Förslaget avstyrks av *länsskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Gotlands, Malmöhus* och *Kopparbergs län, Storumans, Gävle* och *Linköpings kommuner* m. fl. samt av *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*.

Uppfattningen att maskinskrivning i stället bör finnas som fri aktivitet delas av *länsskolnämnderna i Uppsala, Malmöhus* och *Kopparbergs län* samt av *Linköpings kommuner* m. fl. *Storumans* och *Nybro kommuner*

framhåller att den förväntade träningen i rättstavning och ordkunskap knappast kommer att bli den verklighet förslagsställarna tänkt sig.

3.5.14 Ekonomi och konst

SÖ föreslår att tillvalsämnena ekonomi och konst inte längre ska vara självständiga ämnen. Länsskolnämnderna i Jönköpings, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län, TCO, Sollefteå, Västerås, Malmö, Norrköpings och Lidingö kommuner samt Centerpartiets kvinnoförbund tillstyrker förslaget.

Länsskolnämnden i Gotlands län avstyrker förslaget.

3.5.15 Teckning – Bild

SÖ föreslår att ämnet teckning byter namn till Bild. Detta förslag tillstyrks av länsskolnämnderna i Jönköpings, Kalmar, Västmanlands och Västernorrlands län, TCO, Eda, Nybro, Norrköpings och Lidingö kommuner m. fl., Folkpartiets kvinnoförbund och Socialdemokratiska kvinnoförbundet.

TCO anser ändringen vara motiverad på grund av den karaktär av bildkommunikation ämnet får. Bildundervisningens problem är den knappa tiden vilken nu ytterligare skärs ner.

Länsskolnämnden i Blekinge län är tveksam om den nya ämnesbeteckningen Bild är lämplig. Nämnden föredrar tills vidare beteckningen "Bild och form" trots de skäl SÖ anför mot den.

Förslaget avstyrks av länsskolnämnden i Älvsborgs län och av Södertälje kommun m. fl.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län anser inte att det finns tillräckliga skäl för en förändring. "Bild" har i vanligt språkbruk en passiv laddning, något som rimmar illa med det aktiva innehåll ämnet har. Nämnden föreslår därför beteckningen "Konst" som har internationella motsvarigheter.

Södertälje kommun anser inte att beteckningen "Bild" är heltäckande och föreslår i stället "Bild och form" som bättre svarar mot ämnets innehåll.

Aktiv ungdom anser att ämnet Bild till vissa delar bör integreras med "Hantverk" för att ge eleverna impulser och kunskap till en mer skapande egen-verksamhet.

3.5.16 Musik

Länsskolnämnden i Blekinge län tillstyrker vad SÖ säger om musik.

Socialstyrelsen framhåller att vårt eget lands äldre och nyare musik av seriöst slag bör få en framträdande plats i musikundervisningen. Inom detta ämne bör man även konkret ta vara på invandrarelevernas kultur.

Länsskolnämnden i Västmanlands län konstaterar att samverkan mellan skolan och den kommunala musikundervisningen på många håll givit ett bra resultat. Denna samverkan har framför allt förekommit på lägre stadiet. Nämnden understryker vikten av att denna samverkan fortsätter upp genom stadierna.

Linköpings kommun konstaterar att svårigheterna att genomföra musikundervisningen på ett för alla elever meningsfullt sätt i hög grad beror på bristen på utbildade lärare. Kommunen anser det viktigt att musikämnet utvecklar de naturliga kontaktmöjligheterna med t. ex. oä, svenska och gymnastik.

Centerns ungdomsförbund anser också att en samverkan svenska-musik är önskvärd.

Aktiv ungdom önskar att musik och gymnastik till vissa delar sammanförs för att ämnet dans ska få en mer framträdande position.

Samkristna skolnämnden vill framhålla vikten av att den kristna sångens och musikens betydelse som inspirationskälla pavisas liksom att skolan tar tillvara möjligheterna till integration mellan religionskunskap och musik, svenska och bild.

3.5.17 Gymnastik

Länsskolnämnden i Blekinge län tillstyrker kursplanen för gymnastik.

Centerns ungdomsförbund anser att SÖ:s förslag till utökning av gymnastikämnet underlättar möjligheten för alla elever att nå självförverkligande. Det är emellertid viktigt att skolans gymnastikundervisning inriktas på att stimulera alla elever till fysisk aktivitet i allmänhet och för hela livet. För att uppnå detta krävs att gymnastikundervisningen förändras bort från prestationskrav och konkurrensmentalitet.

Fredrika Bremerförbundet vill, starkare än SÖ gjort, understryka kravet på samgymnastik även på högstadiet.

Centerpartiets kvinnoförbund anser att gymnastik bör ha som syfte att uppmuntra till allmän friskvård och till regelbunden motion hela livet. Ett sätt att öka förståelsen mellan könen är att införa samgymnastik i alla årskurser.

Folkpartiets ungdomsförbund anser att samgymnastik är ett självklart krav ur jämställdhetssynpunkt.

Svenska gymnastiklärarsällskapet hävdar att gymnastikämnet jämfört med Lgr 69 behandlats mycket ofullständigt i förslaget. Eftersom kursplanerna inte är stadieindelade kan det uppstå svårigheter för icke fackutbildade lärare att göra en pedagogiskt riktig årskursplanering. Det är därför nödvändigt att det utarbetas översiktliga studieplaner och handledningar som kan användas vid behov. Dessa problem aktualiserar behovet av gymnastiklärare på såväl låg- som mellanstadiet liksom en utveckling av den kommunala konsulentorganisationen. Även de till länsskolnämnderna knutna fortbildningskonsulenter behöver öka i antal. Sällskapet anser vidare att ämnet ska byta namn till idrott vilket är ett bättre samlingsnamn på de aktiviteter som förekommer inom ämnet. Även *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* anser att ämnet gymnastik bör byta namn till idrott då detta är en mer adekvat benämning på vad ämnet innehåller. Förbundet anser det väsentligt att utrymme ges åt att öka elevernas förståelse för människors olika förutsättningar att delta i kroppsövningar. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt information om olika rörelsehandikapp och viktigt är då att upplysa eleverna om de många möjligheter de har att bidra till att deras rörelsehindrade kamrater kan delta i lek och idrott.

Emmaboda kommun m. fl. framhåller att gymnastikämnet bör få ett mer accentuerat ändrat innehåll än vad som framgår av SÖ:s förslag. Mera övningar av stationskaraktär bör eftersträvas. Motion av olika slag kan introduceras redan i skolan. Val av aktiviteter under gymnastiklektionerna bör vara intressestyrt.

3.5.18 Trafikundervisning

Länsskolnämnderna i Västmanlands och Västernorrlands län anser att trafikmomentet bör få större tyngd i förslaget. Övningar i verklig trafikmiljö bör ses som exempel på den verklighets- och samhällsanknutna under-

visning som betonas i dagens skola. Trafikmiljön, som barnen upplever den i olika roller, bör utgöra stoff för ett laborativt arbetssätt. Skolan ska aktivt verka för att öka barnets vilja och förmåga att arbeta för en bättre närmiljö.

4 Arbetssätt

Remissinstanserna sluter nästan enhetligt upp bakom önskemålet att utveckla arbetssättet i den av SÖ angivna riktningen. Bland de tillstyrkande finns *RRV, länskolnämnderna i Jönköpings, Gotlands, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län, UHÄ, statens kulturråd, BRÅ, gymnasieutredningen, folkbildningsutredningen, delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor, statens ungdomsråd, TCO, LO, SAF, Sollefteå, Örebro, Oskarshamns, Nybro, Växjö, Linköpings, Södertälje m. fl. kommuner, KU, SECO, Elevförbundet, Riksförbundet Hem och Skola, Sankristna skolnämnden, Sveriges kristna ungdomsråd och Sveriges skolkuratorers förening.*

Att avsnittet om arbetssätt är ett av de väsentligaste områdena i läroplansförslaget understryks av bl. a. *länskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Göteborgs och Bohus och Kopparbergs län, TCO, FPU, SECO och Elevförbundet, Länskolnämnderna i Älvsborgs, Skaraborgs och Västerbottens län, UHÄ, SACO/SR, Växjö och Linköpings kommuner m. fl.* konstaterar också att förslaget överensstämmer med den pedagogiska syn som finns i redan gällande läroplaners mål och riktlinjer.

RRV, SAF, CUF m. fl. efterlyser en precisering och konkretisering av de föreslagna arbetssätten.

Statens ungdomsråd framhåller att det nya arbetssättet ställer stora krav på lärare, elever, skolledning och övriga verksamma i skolan. Arbetssättet kan ges förutsättning att utvecklas främst genom fortbildning. Vikten av fortbildning understryks också av *länskolnämnderna i Skaraborgs, Värmlands och Jämtlands län, UHÄ, Luleå, Ludvika, Västerås, Karlstad, Helsingborg och Lidköping kommuner m. fl., Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting och SSU.*

Enligt *UHÄ:s* uppfattning är det viktigt att skolan hos eleverna utvecklar ett ansvarsmedvetande och engagemang som bör ligga till grund för all verksamhet i skolan. Det är därför angeläget att de förändringar som SÖ föreslår kan genomföras.

BRÅ anser att ett arbetssätt som utgår från elevernas verklighet och problem, bör underlätta deras möjligheter att förstå och engagera sig i samhället. Den koppling mellan praktik och teori som detta innebär är viktigt för barns sociala utveckling.

Det föreslagna arbetssättet kan enligt *TCO* leda till effektivare studier och en förbättrad arbetsmiljö för alla inom skolan verksamma. Detta kräver dock insatser på områdena fortbildning, lokaler, läromedel m. m. Sker inte detta kommer en satsning på ett förändrat arbetssätt att ställa lärare och elever inför olösliga uppgifter. Resultatet kan då bli en ytterligare försämrad arbetsmiljö. Brist på resurser i form av tid, lokaler, läromedel m. m. anser också *SACO/SR* vara det största hindret mot ett genomförande av arbetssättet.

Också *länskolnämnden i Gotlands län* biträder de uppfattningar och re-

sonemang SÖ framför. Det ger en god bild av de synsätt på undervisningen som under senare år allmer trätt i förgrunden. Det stora problemet vid en läroplansrevision är, enligt nämndens uppfattning, att utvecklingen inom skolan när det gäller arbetssätt och arbetsformer inte tillnärmelsevis har hållit takt med förändringar när det gäller framför allt kursplanernas innehåll. Det har skapat en känsla av otillräcklighet och en irritation över bristande samstämmighet mellan stoffmängd och tidsresurs. Nämnden har uppfattat läroplansförslaget så, att lärare och elever förväntas göra prioriteringar inom det stora utbudet av undervisningsstoff.

RRV pekar på svårigheterna att ute i skolarbetet få de övergripande målen överhuvud taget beaktade, eftersom planeringsinriktningen i praktiken är i stort sett ämnesorienterad. Enligt verkets mening måste det kunna krävas att den högsta skolledningen lägger ned betydande ansträngningar på att ge vägledning om hur ifrågakvarande mål skall kunna få genomslag i skolarbetet.

Länsskolnämnden i Jämtlands län poängterar att betydelsen av det arbetssätt man väljer inte får betonas så starkt, att det skymmer det faktum att även andra faktorer är viktiga i en skola, såsom innehållet i skolarbetet och skolans hela miljö. Även länsskolnämnden i Västerbottens län framhåller att förändringar i arbetssätt och metoder aldrig kan isoleras från ämnesinnehåll och målsättning i olika ämnen. Form och innehåll måste beaktas samtidigt.

De arbetssätt som SÖ föreslår underlättar den samordning mellan skolans och arbetslivets former som SAF anser vara angelägen. Dock får de angivna honnörorden inte skymma det förhållandet att arbetssättet primärt skall medverka till att förmedla kunskaper och färdigheter. Om ett mer traditionellt arbetssätt är en bättre väg att nå ett givet mål, måste detta arbetssätt givet få användas. Också länsskolnämnden i Kalmar län vill framhålla att de traditionella arbetssätten ingalunda är överspelade. När ett nytt arbetssätt föreslås gör man ofta det misstaget att man talar om det nya arbetssättet som det enda förekommande. Nämnden menar att det gamla måste leva kvar vid sidan av det nya så att variation och omväxling kan skapas i skolarbetet. Det är nödvändigt att det nya arbetssättet införs successivt då både elever och lärare måste inskolas i det föreslagna sättet att arbeta. Linköpings kommun understryker att det bl. a. måste vara det studerade problemets karaktär som avgör vilka arbetsmetoder som är möjliga och lämpliga. En konsekvent arbetsskolemetodik kan således vara lika tröttnande och olämplig som en traditionell förmedlingspedagogik.

Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi menar att någon slutsats beträffande det i förslaget skisserade arbetssättets förträfflighet inte kan dras förrän omfattande försöksverksamhet bedrivits och SÖ:s därpå baserade del 2 av läroplanen presenterats. Lgr 69:s skrivbordsteoretiska metoder var ej tillräckligt utprovade eller förankrade bland lärare, och resultatet härav är allmänt känt. Detta misstag får ej upprepas.

4.1 Undersökande och experimentellt arbete – verklighetsförankring

SÖ framhåller att det undersökande arbetssättet är tidskrävande. Länsskolnämnden i Kronobergs län betonar att tidsåtgången i ett undersökande arbetssätt gör att detta ej alltid kan användas. Det tidskrävande i arbetssättet understryks också av Växjö och Lidingö kommuner, Biologilärarnas förening m. fl. Att stoffmängden i och med detta måtte begränsas anser

länskolnämnden i Västernorrlands län vara acceptabelt med tanke på att eleverna har mer behållning av ett aktivt bearbetande av en mindre stoffmängd än av ett passivt mottagande av en större. *Samkristna skolnämnden* menar dock att en generell begränsning av stoffmängden inte är en adekvat åtgärd. Stoffmängden bör i stället anpassas till individernas intressen och förutsättningar.

Ett undersökande och experimentellt arbetssätt kommer enligt *statens ungdomsråd* troligtvis att kräva mer långtgående förändringar i kurs- och timplaner än de SÖ nu föreslår. *Länskolnämnden i Västerbottens län* menar att schemalaggningen måste förändras för att möjliggöra arbetssättet. Den nuvarande splittringen på korta pass och flera ämnen per dag är ett effektivt hinder.

LO anser att ett undersökande och experimentellt arbetssätt ger eleverna andra kunskaper än de som kan inhämtas i traditionell undervisning. De tränas att själva ta reda på orsaker och verkan i sin omgivning och inhämtar kunskaper om hur förändringar sker och varför de är nödvändiga. De aktiveras till engagemang inför förändringar istället för att vara passiva. Ett undersökande och experimentellt arbetssätt ger också ett bredare spektrum av basfärdigheter än de traditionella. Förutom att svenska och matematik kan tränas och tillämpas i alla ämnen och i olika situationer utvecklas också andra färdigheter som gäller att konkret på egen hand ta sig fram i samhället.

Länskolnämnden i Kronobergs län menar att förslaget om ett undersökande arbetssätt är det väsentligaste i hela läroplansförslaget. Under 70-talet har meningsfullheten för eleverna i skolans arbete ofta ifrågasatts, bl. a. i massmedia. Många har hävdat att lösningar på dessa problem ligger i en annorlunda undervisningsmetodik. När eleverna ställer frågorna från sin egen verklighet och lärarna hjälper eleverna dels att arbeta på ett undersökande sätt, dels att systematisera svaren på frågorna, upplever eleverna meningsfullhet i arbetet och får kunskap ur sitt eget handlande.

Eleverna möter dagligen ett stort utbud av information från tidningar, radio och television. Vissa händelser och nyheter fångar elevernas intresse och uppmärksamhet i särskilt hög grad och *länskolnämnden i Skaraborgs län* ser det som väsentligt att skolan vid sådana tillfällen fångar upp elevernas intresse för vidare bearbetning och utveckling inom näralliggande ämnesområden. Med verkligheten som utgångspunkt kan skolan skapa motivation för vidare studier och undersökningar.

Centerpartiets kvinnoförbund påpekar, att studiebesöken spelar en stor roll för anknytningen till samhället. Dessa bör öka i antal och vidareutvecklas allt efter årskurs. Därigenom får eleverna en reell introduktion i arbetslivet, och de praktiska inslagen förstärks i skolarbetet.

Stockholms kommun tror att detta arbetssätt kan göra skolarbetet mer stimulerande för eleverna och pekar särskilt på den grupp elever som har skolsvårigheter. Det undersökande arbetssättet i kombination med integrering mellan ämnena torde vara en god grogrund för ökad insikt och större överskådlighet. framhåller *Svenska kyrkans utbildningsnämnd*. Insatta i sitt sammanhang bör enkla basfakta bli meningsfulla och därmed lättare att tillägna sig.

Länskolnämnden i Blekinge län påpekar att även vid traditionell ämnesundervisning finns det ofta goda möjligheter att tillämpa ett mer verklighetsförankrat arbetssätt än vad som vanligen förekommer för närvarande.

4.2 Probleminriktning

Statens ungdomsråd instämmer i SÖ:s åsikt om att kravet på saklighet och allsidighet i skolarbetet inte får innebära att elevernas rätt att ta upp egna problem och ta ställning åsidosätts. Rådet vill i sammanhanget understryka att en ökad kontakt med samhället förutsätter att man från skolans sida tillåter att olika idéer konfronteras med varandra. Som rådet ser det är mångsidighet ett bättre uttryck än saklighet och allsidighet för vad skolan bör främja. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* vill dock för sin del understryka att det av eleverna valda stoffet hela tiden behandlas sakligt och allsidigt inom huvudmomentens ram och att arbetet i skolan skall vara målbestämt och planmässigt. Eleverna måste lära sig förstå att vissa för dem intressanta moment inte kan behandlas inom den plan och de mål som uppställts, liksom att moment måste tagas upp som för eleverna kan förefalla ointressanta och irrelevanta. Också *TCO* framhåller att arbetet måste bygga på en planering som tillgododrar de fastställda huvudmomenten. Arbets sättet får inte innebära ett planlöst kringströvande bland sådant som mer slumpmässigt räkat fångsla eleverna. Inom ramen för planeringen finns emellertid vida möjligheter till skilda intresseval, vad gäller såväl stoff som arbetsmetoder.

Påverkan från kamrater spelar, eftersom oftast båda föräldrarna arbetar, en allt större roll för barn och ungdomar menar *Förbundet Vi Unga*. Det betyder mycket vad kamraterna tycker t. ex. om mode. Detta utnyttjas av de kommersiella krafterna. Mot bakgrund av dessa tankar är det viktigt att skolan försöker påverka eleverna till att kritiskt granska även omvärlden och själva försöka ta ställning och inte alltid följa det som är modernt eller vad kamraterna tycker. Att få kritiskt tänkande elever som ifrågasätter betonas även *Elevförbundet* vikten av. Fostran till kritisk hållning bör, enligt *länsskolnämnden i Kronobergs län*, kombineras med träning i att komma med alternativa förslag och *SACO/SR* framhåller att ett sådant kritiskt synsätt har som förutsättning en grund av faktakunskaper för att kritiken skall bli väl underbyggd och meningsfull. *Samkristna skolnämnden* fruktar att, om inte den kritiska hållningen kombineras med sådana reella kunskaper, resultatet kan bli ett allmänt tyckande och en allmän skepticism.

Föreningen lärare i samhällskunskap och Historielärares riksförening befarar att det av SÖ föreslagna arbetssättet kommer att öka klyftorna mellan olika elevgrupper i skolan. De elever som kommer att ställa frågor och formulera problem blir de som kommer från en miljö där man har aktivt intresse för barnens studier, där prenumeration på en eller flera dagstidningar är en lika självklar sak som att man diskuterar aktuella politiska och kulturella frågor.

4.3 Färdighetsutveckling

Lidingö kommun finner det positivt att erfara att ett närmande har skett mellan grundskola och förskola. Den grundläggande färdighetsträningen beskrivs i termer av jaguppfattning, begreppsuppfattning och kommunikationsförmåga, vilka är termer som återfinns i förskolans arbetsplaner. Det är tydligt att SÖ tagit intryck av det omfattande pedagogiska och utvecklingspsykologiska forskningsarbete som redovisats i samband med bl. a. barnstugeutredningens arbete. *Nybro kommun* ser det som angeläget att det redan från skolstarten skapas arbetsrutiner, som sedan under elevernas hela skoltid kan vara eleverna till hjälp i dessas utveckling av sina färdigheter.

Länsskolnämnden i Blekinge län anser att en ytterligare konkretisering och exemplifiering behövs i läroplanens del 2 över hur en för alla elever angelägen färdighetsutveckling praktiskt skall stimuleras i det dagliga skolarbetet. Det handlar i detta sammanhang många gånger också om tillämpning av gemensamma normer vid umgänge och samverkan i olika former.

Länsskolnämnden i Västmanlands län vill understryka kommunikationsfärdigheternas vikt och betonar att dessa bör genomsyra alla ämnen och all undervisning i skolan. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* framhåller att varje människa använder både språkliga och icke språkliga uttrycksmedel i kommunikation med andra. Nämnden vill därför understryka vikten av att sådana moment som tränar elevens förmåga att ge och ta emot uttryck för tankar, känslor och behov med hjälp av talat och skrivet språk, gester, rörelser, ljud och bild får tillräckligt utrymme i undervisningen. De färdigheter som kommenteras i avsnittet pekar mot ett färdighetsbegrepp som, enligt *Helsingborgs kommun*, mera svarar mot vad livet har för krav på individen efter avslutad skolgång än vad högre skolor har för krav på elementära kunskaper i vissa ämnen. S. k. baskunskaper i traditionell bemärkelse har givetvis sin plats i skolan, men de får inte betraktas som ett mål i sig utan som ett medel, en handlingsberedskap, att nå vidgad kompetens. *Gävle kommun* menar att färdighetsbegreppet måste ges en vidare tolkning än enbart färdigheter som "läsa-skriva-räkna". Att eleverna tränas att klara olika situationer i alldagligt liv är viktigt och bör uppmärksammas i utvecklingsarbetet på olika nivåer i skolväsendet. *Länsskolnämnden i Kopparbergs län* anser att det vidgade färdighetsbegreppet kan stimulera skolans verksamhet och bidra till elevernas allsidiga utveckling. Nämnden vill dock lägga särskild betoning på utvecklingen av färdigheterna tala, läsa, skriva, räkna och att hjälpligt kunna kommunicera på något främmande språk. Otillräckliga färdigheter på de förstnämnda av dessa områden utgör ett svårt socialt handikapp. Nöjaktiga färdigheter på det sista är en stor personlig tillgång. En utveckling av elevernas färdigheter på olika områden är, enligt *Statens ungdomsråds* mening, en grundläggande förutsättning för att de skall kunna tillämpa det nya arbetssättet och tillgodogöra sig undervisningen. Baskunskaperna är det verktyg som eleverna har att använda för att orientera sig i verkligheten. Skolarbetet måste hela tiden inriktas på att utveckla elevernas förmåga att tala, lyssna, läsa, skriva och räkna. Behärskar inte eleverna dessa bas- och kommunikationsfärdigheter kan de inte heller utvecklas på andra områden. De elever som inte kan tillgodogöra sig skriftlig information eller uttrycka sig i tal och skrift har dåliga utgångspunkter för att aktivt på egen hand söka kunskaper, gå ut i samhället och samla information, formulera problem och hitta lösningar. Detta kan i sin tur leda till att de tappar motivationen och intresset för skolarbetet. Också *TCO* framhåller att brister i dessa hänseenden allvarligt försvårar studier under hela skoltiden och lätt skapar hopplöshet och mindervärdeskänslor.

Massmedierna har, menar *Centerpartiets kvinnoförbund*, kommit att prägla vardagsliv på många olika sätt. Av den anledningen är det naturligt att skolan använder sig av massmedierna och låter eleverna kritiskt granska dem. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* ser det som en viktig uppgift för skolan att ge insikter i hur bilder används i massmedia, reklam och propaganda. Då massmedierna är en del av elevernas vardagsvärld är det viktigt att de har en självständig och kritisk inställning till de bilder som visas i massmedia.

Socialstyrelsen vill framhålla att barnens perceptionsförmåga och begreppsbildning skiljer sig i olika kulturer. Hittills har man föga uppmärk-

sammatt detta och ofta dragit fel slutsatser angående elevernas begåvnings- och mognadsnivå.

4.4 Individualisering och samarbete

Under denna rubrik är det nästan genomgående avsnitten om varierande gruppammansättningar och nivågruppering som berörs av instanserna.

TCO ansluter sig till principen om en allsidig klassammansättning och principen om heterogena grupper. Invändningen att de "svagare" eleverna ständigt upplever sitt misslyckande då de jämför sig med de "bästa" eleverna måste avvisas. Vid ett förändrat arbetssätt inriktas uppmärksamheten på själva den arbetsuppgift som eleven varit med om att välja och planera. Alla kan här få differentierade uppgifter. Frågan om individuella resultat och prestationsjämförelser står då inte i centrum. För träning av speciella moment bör dock, anser organisationen, mer homogena men tidsbegränsade grupper kunna bildas. På så sätt kan man ibland påskynda utvecklingen av baskunskaper. Homogena grupper för speciella moment anser även *De handikappades riksförbund* och *länskolnämnden i Västmanland* vara värdefullt men instanserna betonar att den heterogena gruppen skall vara grunden. Att nivågruppering inte får göras permanent understryks av flertalet instanser. *Länskolnämnden i Västernorrlands län* befarrar att gruppstillhörigheten annars av eleverna i de svagare grupperna kan bli ett tecken på personligt misslyckande och *Malmö kommun* betonar risken av en utslagningsprocess vid permanent nivågruppering. *LO* föreslår att ett förbud mot permanent nivågruppering införs i skolstadgan. *Socialstyrelsen* framhåller att tillgänglig forskning visar, att missgynnade elever kan lära sig åtskilligt mer än vad de nu gör. Man anser att de lär sig mer i sammansatta klasser. Nivågruppering är alltså ingen lösning. *Elevförbundet* säger nej till nivågruppering över huvud taget, då detta lätt leder till att grupperna blir bestående trots att de upphör inom klassrummets väggar.

Länskolnämnden i Kronobergs län påpekar att de negativa sidorna med nivågruppering betonas i förslagets skrivning, medan några positiva sidor ej redovisas. Nämnden erinrar om utskottsbetänkandet angående SIA-propositionen, vari utskottet konstaterar att "nivågruppering kan vara motiverad för att ge tillfälle till systematisk träning i därför lämpade delar av olika ämnen". Nämnden finner det märkligt med förslagets negativa skrivning. Principen att ge alla elever i skolan en studiegång som är avpassad för dem skall naturligtvis gälla även de teoretiskt begåvade eleverna. Om nivågruppering därvid bedömes lämplig inom ramen för riksdagens beslut och skolförordningens bestämmelser, måste detta accepteras. *Sala kommun* anser att förslaget har hamnat i en svåröslig konflikt mellan kravet på individualisering av undervisningen och rädslan för varje form av nivågruppering. Den välmenande omtanken om de svagpresterande eleverna får inte gå ut över de studiemotiverade elevernas krav på en stimulerande och meningsfull undervisning. Varje elev skall, menar *Folkpartiets kvinnoförbund*, ha möjlighet att utveckla sina anlag och möjligheter. Skall denna grundsyn om allas rätt att få undervisningen tillrättalagd efter sina förutsättningar bli verklighet måste möjlighet finnas att gruppdifferentiera undervisningen inom arbetsenhetens ram. Förbundet anser att ett av skälen till skolans problem idag är just att det ställs alltför lika krav på elever med olika förutsättningar. Skolan får aldrig mera döma någon elev till att i många år alltid var sämst och bli utslagen.

BRÅ anser att SÖ tydligare än i förslaget skall betona värdet av kollektivt arbete. Eleverna måste få träna sig i att ta ett kollektivt ansvar för gemensamma värden, t. ex. skolans närmiljö. Ett sådant engagemang kan bidra till att bryta ett idag vanligt förekommande främlingskap mellan människor, som ofta tar sig uttryck i skadegörelse och mobbning av svaga och annorlunda barn. Arbete i grupp är en förutsättning för en långt gående individualisering, skriver SÖ. I detta instämmer *länskolnämnden i Väster-norrlands län*, och betonar desutom vikten av varierande grupsammansättningar. Också *De handikappades riksförening* förordar en varierande grupsammansättning. Både för icke handikappade elever och för elever med handikapp kan det vara speciellt viktigt att öva sig i att samarbeta med kamrater med olika erfarenheter och värderingar. Under hela lag-, mellan- och högstadiet bör, anser *länskolnämnden i Västmanlands län*, eleverna få vänja sig vid att arbeta tillsammans med och lära känna alla i klassen. Oftast blir det framför allt på högre stadier endast ett intrasse- och kamratval. Även *länskolnämnden i Älvsborgs län* delar i princip uppfattningen om varierande grupper. Nämnden vill dock varna för ett alltför lösligt system med "flex- och flaxgrupper".

För utvecklandet av individualisering och samarbete bör, framhåller *länskolnämnderna i Västmanlands och Västerbottens län*, skolpersonalen föregå med gott exempel.

Frågorna om individualisering och samarbete bör utredas ytterligare menar *länskolnämnden i Blekinge län*. Bl. a. gäller det att klargöra hur långt man kan gå med integrering i vanliga klasser/grupper av psykiskt och fysiskt handikappade elever och hur man bättre skall klara individualiseringen så att varje elev får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar och intressen.

Länskolnämnden i Hallands län ansluter sig till den grundsyn som redovisas i kapitlet. Vad som för nämnden känns besvärande är emellertid att ansvaret för att eleverna blir delaktiga i ett individualiserat arbetssätt läggs helt och hållet på lärarna, samtidigt som de konkreta förslagen till förändringar av läroplanen har en inriktning som ger rakt motsatt effekt.

4.5 Medinflytande och medansvar

Så gott som samtliga instanser instämmer i SÖ:s syn på ett vidgat medinflytande och medansvar för eleverna.

En planerad träning i beslutsfattande och samråd efterlyses av ett stort antal instanser. *Länskolnämnden i Gotlands län* har den erfarenheten att snart sagt varje pedagogiskt försök som baseras på ett ökat elevinflytande redovisar som det kanske största problemet elevernas ovana vid eller oförmåga att fatta beslut. Många lärare har i den situationen dragit den förhastade slutsatsen att elever inte är mogna eller förmögna att ta ett ansvar. *Länskolnämnden i Västerbottens län* menar att träningen bör intensifieras redan i förskolan så att eleverna redan på lågstadiet får ta ansvar för beslut och handlingar och också får se resultat av fattade beslut. En träning på lågstadiet förordas av *Luleå kommun, Förbundet Vi Unga m. fl. Länskolnämnden i Blekinge län* framhåller att skolan under låg- och mellanstadierna successivt skall bereda eleverna tillfälle att lära sig tillämpa medinflytande och medansvar vid skolarbetets planering och genomförande så att de under högstadiet blir i stånd till och finner det naturligt att mera aktivt fungera enligt dessa ambitioner. *Sveriges skolkuratorers förening* frå-

gar sig, om inte schemalagd tid för samråd behövs. Ansvaret för att det ges tid till sådana samrådsformer läggs nu på läraren. Det finns här en stor risk att denna tid inte kommer till stånd i den omfattning som man kan önska, då det helt vilar på lärarens godtycke om ett klassråd skall äga rum eller ej. LO ser det som självfallet att skolan åläggs att ansvara för att tid anslås för elevrådsarbete. Men också för att det bedrivs på sådant sätt att det ger en verklig träning i hur den demokratiska beslutsprocessen fungerar. Det är lika självklart att skolledare och lärare åläggs ett ansvar för att eleverna också får delta i planeringen och utformningen av skolarbetet genom klassråden liksom av utformningen av skolmiljön i dess helhet. *Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting* vill med skärpa betona vikten av att tid verkligen anslås till elevrådsarbete i framtiden.

Länsskolnämnden i Kronobergs län delar förslagets synpunkter på medinflytande och medansvar, men nämnden vill peka på vissa problem i samband härmed. De elever som erbjuds omfattande elevrådsarbete, får ofta anledning att överväga om elevrådsarbetet eller det egentliga skolarbetet och betygsergebnaten skall prioriteras. Skolan bör vid bedömningar ta hänsyn till elevens omfattande elevrådsarbete. Man kan heller inte förutsätta att viljan till medinflytande och medansvar är stor hos alla elever. Också *Storumans kommun* menar att problemet är att kunna engagera så många elever att den demokratiska process som beskrivs i utredningen verkligen kommer till stånd.

Skolan är elevernas och personalens gemensamma arbetsplats och ett vidgat inflytande för eleverna ser *länsskolnämnden i Kopparbergs län* som en nödvändig träning till ett större engagemang och intresse för såväl skolarbetet som arbetslivet.

BRÅ menar att ett ökat inflytande över och ansvarstagande för delvis nya funktioner borde för många elever innebära att de upplever skolan meningsfullare än i dag. Detta kan enligt rådet bidra till att minska utslagningen som idag sker i skolan. *Omsorgskommittén* betonar angelägenheten av att se till att inte svaga elever ställs åt sidan eller får en ytterligare försvagad situation med ett sådant arbetssätt. *Socialstyrelsen* påpekar att invandrar- och minoritetselever ofta kommer från en ålders- och könsstyrd kultur. Ett arbetssätt byggt på elevernas medinflytande och medansvar kan därför vara svårt att förstå för dessa elever. Lärarna och de övriga eleverna bör därför ge dessa elever erforderligt stöd.

Enligt *Folkpartiets ungdomsförbunds* mening underlättas uppfyllandet av målsättningarna i det nya läroplansförslaget, om en decentralisering av beslutsfattandet sker ner till den enskilda skolan, och att skolans beslutsfunktioner överförs från rektor till demokratiska skolråd. För att detta skall kunna fungera krävs att tillräcklig tid anslås till elevfacklig verksamhet, samt att elevernas fackliga organisationer ges ett utökad stöd. Dessa bör jämföras med löntagarnas organisationer och därmed bl. a. ha rätten att utse skyddsombud.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län vill betona att samråd inte behöver vara formaliserade utan även bör ingå som naturliga inslag i undervisningen. Övning av dessa färdigheter leder på ett naturligt sätt fram till en mer organiserad och formaliserad form i klassråd och elevråd.

Genom att eleverna är med om att fatta beslut om planering av såväl innehåll, läromedel som arbetssätt ökar, framhåller *Centerpartiets kvinnoförbund*, kravet på dem att leva upp till de fattade besluten. Kraven och förväntningarna är en hjälp för eleverna att utvecklas till självständiga och ansvarskännande medborgare. Behovet av att det ställs krav på eleverna

bör, anser *Aktiv ungdom*, ytterligare förstärkas för att göra dem bättre rustade att möta arbetslivet. Eleverna bör även få ansvar för sin "arbetsplats" och sitt arbetsmaterial. I skolan liksom i övriga samhället måste det hela tiden vara fråga om ett ömsesidigt ansvar.

5 Skolans stödjande arbete

5.1 Elevvården

Till SÖ:s syn på elevvården som den framförs i förslaget ansluter sig *socialstyrelsen, länskolnämnderna i Jönköpings, Kronobergs, Hallands och Kopparbergs län, UHÄ, BRÅ, TCO, Tidaholms, Götene, Båstads, Olofströms, Växjö, Eksjö, Gislaveds, Norrköpings, Linköpings, Ydres, Södertälje och Haninge kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, De handikappades riksförbund m. fl.*

Vikten av att all personal deltar i elevvårdsarbete påpekas av bl. a. *länskolnämnderna i Jönköpings, Skaraborgs och Jämtlands län, delegationen för ungdomens sysselsättningsfrågor, Skellefteå, Malmö, och Nybro kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting och SSU.*

Socialstyrelsen vill, liksom *länskolnämnden i Älvsborgs län* och *Historielärarnas riksförening*, betona vikten av att de stödjande åtgärderna inte utnyttjas på ett sådant sätt, att eleven slutar årskurs 9 med bristfälliga kunskaper i t. ex. basämnena.

Länskolnämnden i Kalmar län instämmer i SÖ:s uppfattning att den viktigaste utvecklingslinjen för elever med handikapp av något slag är att sträva efter att göra dessa elevers skolsituation så lite avvikande från andra elevers som möjligt. Det viktigaste stödet skolan kan ge eleverna är att deras skolprestationer inte är avgörande för om de accepteras eller inte. Samma åsikt uttalas även av *länskolnämnderna i Jönköpings och Blekinge län, LO och Luleå kommun.*

Länskolnämnden i Hallands län vill framhålla vikten av att ingående personutredningar som gäller elev alltid görs i samråd med föräldrarna. Vikten av föräldrakontakt konstateras också av *länskolnämnden i Kalmar, SACO/SR, Helsingborgs kommun m. fl.*

BRÅ understryker särskilt de förebyggande elevvårdsåtgärderna. En prioritering av de förebyggande åtgärderna önskas också av bl. a. *länskolnämnderna i Västmanlands, Gävleborgs och Västerbottens län, SACO/SR och Helsingborgs kommun.*

Omsorgskommittén förväntar sig att den pågående integreringen av handikappade kommer att utvecklas ytterligare och att barn främdeles endast undantagsvis kommer att behöva undervisas och vårdas segregerat. Denna utveckling kräver av den vanliga skolan dels att den anpassar sin egen verksamhet så att den kan ta emot handikappade elever, dels att den ger alla elever en gedigen undervisning om handikapp. I båda dessa hänseenden anser kommittén att förslaget behöver kompletteras.

TCO vill betona att skolans stödjande arbete främst kan ske genom enskilda lärare och arbetslag. Experter behövs i vissa fall, men kan som regel inte hjälpa direkt i vardagsarbetet. Detta innebär att fortbildning, ekonomiska och materiella resurser i huvudsak skall riktas mot enskilda lärare och arbetslag. Organisationen anser därför att specialpedagogisk fortbildning/vidareutbildning bör förstärkas för alla lärargrupper.

LO menar att de föreslagna förändringarna i läroplanen är utformade så att de svaga elevernas behov bättre kan tillgodogöras.

SACO/SR efterlyser konkreta förslag på förebyggande åtgärder. Man är dessutom tveksam till SÖ:s åsikt att varje enskild skola själv skall komma fram till hur man bör utnyttja resurserna. Bland annat de enskilda elevvårdsfunktionärerna. Även om det är riktigt att elevvården bör engagera alla bör den speciella elevvårdspersonalen, kurator, psykolog och skolhälsovårdspersonal som har specialkunskaper på området utnyttjas för just detta arbetsområde. SÖ bör därför i sina anvisningar precisera dessa grupper arbetsuppgifter och vilka insatser andra personalkategorier kan räkna med av dem.

CUF framhåller att eleverna endast i mycket speciella fall bör avskiljas från den egna gruppen för specialpedagogiska insatser. Istället måste resurserna för specialpedagogik sättas in i den normala undervisningen.

SSU:s uppfattning är att alla de orsaker som skapar irritation och konkurrens i skolan – t. ex. betygen – måste undanröjas. Många av de problem skolan står inför idag bottnar i den konkurrens- och effektivitetsfilosofi, som utbreder sig allt starkare i samhället.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet vill påpeka vikten av att alla elevvårdande åtgärder diskuteras med respektive elev och förälder på ett öppet sätt. Ju äldre elever, desto större hänsyn måste tas till elevens egna synpunkter och förslag. Här instämmer också *länskolnämnderna i Jönköpings och Jämtlands län, Lidingö kommun* m. fl.

De Handikappades riksförbund delar SÖ:s uppfattning att arbetsenheten bör utgöra basen för elevvårdsarbetet och att specialpedagogiska insatser i största möjliga utsträckning skall integreras inom arbetsenheten. Samma mening uttrycker bl. a. *länskolnämnderna i Kalmar och Göteborgs och Bohus län, Eslövs och Linköpings kommuner*.

Handikappades centralkommitté befarar att kommunerna i sin skolverksamhet erbjuder olika förutsättningar för de handikappade barnen. Kommittén kräver därför att SÖ utreder hur man skall garantera handikappade barns rätt till att, oberoende av boendeort, få bästa tänkbara möjligheter till gemenskap med skolkamrater och fullständig delaktighet i skolans verksamhet.

Svenska förbundet för specialpedagogik är starkt kritiskt mot att detta område fått ett så pass begränsat utrymme i läroplansförslaget. Framför allt anser förbundet att det är angeläget att läroplanen ger vägledning beträffande val av arbetssätt och arbetsformer för de lärare som huvudsakligen undervisar elever med särskilt behov av stöd och stimulans.

Även *länskolnämnden i Kronobergs län, UHÄ, BRÅ, omsorgskommittén, Jokkmokks, Vilhelmina, Årjängs, Falköpings, Skövde och Uddevalla kommuner, Sveriges skolkuratorers förening* och *Svenska förbundet för specialpedagogik* menar att frågan borde ägnats större utrymme i förslaget.

Kritiska mot avsnittet om skolans stödjande arbete är bl. a. *SECO, Elevförbundet* och *Historielärarnas riksförening*. Delvis kritiska ställer sig också *Sveriges skolkuratorers förening*.

SECO befarar att utslagningen av de svagpresterande snarast kan förväntas accelerera om det föreliggande förslaget genomförs. Dessa farhågor delas av *Historielärarnas riksförening*.

Elevförbundet ställer sig helt bakom SÖ:s uttalande om att undvika symptomtänkande. Förbundet finner det inkonsekvent att SÖ trots denna målsättning föreslår att OBS-kliniker och stödundervisning på traditionellt sätt bör finnas kvar.

Sveriges skolkuratorers förening har funnit kapitlet motsägelsefullt och efterlyser en fylligare och mer konkret beskrivning av de olika elevvårdsfunktionärernas arbete.

5.2 Invandrareleverna

I översynsarbetet har SÖ utgått från de övergripande målen för den svenska invandrar- och minoritetspolitiken. Dessa har sammanfattats i begreppen jämlikhet, valfrihet och samverkan. En huvudprincip är att alla som bor i Sverige behandlas likvärdigt. Barnen, som ofta snabbare växer in i det svenska samhället än föräldrarna, behöver bl. a. hjälp att förebygga och mildra lojalitetskonflikter som därigenom kan uppstå. Det krävs stöd av olika slag från förskola, skola och fritidsverksamhet för att barnen skall kunna klara mötet mellan olika kulturer.

Socialstyrelsen ser det som angeläget att skolan till diskussion tar upp konflikter och frågor som underlättar invandrarbarnens anpassning till det svenska samhället.

Länsskolnämnden i Jönköpings län finner det värdefullt att det i förslaget framhålls att skolan skall ge invandrareleverna inte bara den undervisning de behöver utan även arbeta för att mildra svårigheter som uppstår för eleverna när de möter en helt ny kultur. Skolan bör också enligt länsskolnämnden mer intensivt än hittills sträva efter att skapa en positiv attityd till invandrareleverna och inlemma dem i gemenskapsgrupper av olika slag och att aktivt ta till vara deras kulturarv.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län menar att uppmärksamheten på invandrarbarns behov och tillgodoseendet av dessa kan och bör hänföres till förebyggande elevvård och inte nog mycket kan betonas.

Länsskolnämnden i Västmanlands län anser att målet bör vara att i varje kommun åstadkomma ett handlings- och utvecklingsprogram för invandrarbarn där också skolans del ingår. Speciellt bör läromedelsfrågor, informationsfrågor och fortbildningsfrågor beaktas. Skolans program bör utformas i samarbete mellan personal, elever och föräldrar.

BRÅ föreslår ett kraftigare stöd för att förebygga och mildra lojalitetskonflikter än vad SÖ:s förslag innebär, eftersom det visat sig att det främst är andragenerationen som får sociala anpassningssvårigheter.

Statens invandrarverk konstaterar att avsnittet innehåller många goda förslag ur invandrar synpunkt, men i några fall hade verket önskat radikala grepp t. ex. beträffande tillvalet. Att eleverna kan välja sitt hemspråk som tillval anser verket vara ett utmärkt förslag, men menar att även de svenska eleverna borde få samma rätt att välja till invandrar språk som t. ex. finska eller serbokroatiska. Vad gäller läromedelssektorn framhåller verket vikten av ett varierat utbud för invandrareleverna. Barnen lever i Sverige och känner bäst till svenska förhållanden. Det är därför olämpligt att i hög grad förlita sig på import av läromedel till hemspråksundervisningen eller undervisningen i enspråkiga klasser. Verket efterlyser också referenslitteratur på åtminstone de större gruppernas hemspråk. Inom studie- och yrkeslivsorienteringen krävs enligt verket kraftfulla insatser för elever med invandrarbakgrund. Dessa elever har hittills alltför lite utnyttjat sådana alternativ som t. ex. folkhögskola och kommunal vuxenutbildning. Kravet på flexibilitet och nytänkande gäller också engelska språket. Enligt verket bör engelska läras på hemspråket, åtminstone av de större språkliga minoriteterna. Man har stora krav på den elev som i tioårsåldern förväntas inhämta två främmande språk.

Riksföreningen *Hem och Skola* anser att det i läroplanen bör finnas anvisningar om vilken utsträckning *invandrarföräldrar* har rätt att erhålla tolkhjälp vid inskrivning, elevvårdsinsatser, klassmöten, linjeval etc. Man framhåller vidare att försummelser vad gäller *invandrarundervisningen* kan få allvarliga konsekvenser på lång sikt.

Flera instanser, bland dem *Västerås* och *Emmaboda kommuner* understryker *hemspråksundervisningens* betydelse för *invandrarbarnens* trygghet och möjligheter till inläring av andra språk.

6 Skola-Arbetsliv

SÖ:s förslag ang. arbetslivsorientering tillstyrks av *länsskolnämnderna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län, AMS, gymnasieutredningen, TCO, SACO/SR, SAF, Kommunförbundet, Skellefteå, Storumans, Sollefteå, Gävle, Ludvika, Västerås, Göteborgs, Malmö, Nybro, Växjö, Norrköpings, Finspångs, Lidingö och Södertälje m. fl. kommuner, Landstingsförbundet, Fredrika Bremerförbundet samt Riksförbundet Hem och Skola.*

Länsskolnämnden i Norrbottens län, AMS, SACO/SR samt *Nybro kommun* framhåller att *SSA-råden* har en viktig roll samt att de behöver ökade resurser.

AMS, gymnasieutredningen, Storumans, Finspångs, Lidingö och Södertälje kommuner understryker *syö-verksamhetens* viktiga roll samt att denna behöver förstärkas.

Länsskolnämnden i Västerbottens län samt *Malmö kommun* konstaterar att skolan måste samråda med förvaltningar, näringsliv samt fackliga organisationer för att kunna tillhandahålla praktikplatser.

AMS noterar att antalet praktikplatser kommer att öka minst tre-fyra gånger i förhållande till nuläget. Om detta inte kan ske på bekostnad av andra insatser så krävs bl. a. utökade personalresurser. Man anser även att den utökade arbetslivsorienteringen måste ses i relation till andra studerandegruppers krav på praktikplatser. Man tillägger därför att organisatoriska och praktiska problem måste vara lösta innan den nya läroplanen träder i kraft. *TCO* anser att *SÖ* inte tillräckligt har analyserat effekterna av ett intensifierat samarbete skola-arbetsliv för de elever som lämnar skolan utan fullständig gymnasieutbildning. Man pekar även på att det speciellt i glesbygdsområdena kan uppstå problem att tillgodose olika skolformers och elevgruppers efterfrågan på praktik och arbetslivsorientering.

Slutligen anser man att tiden för den praktiska arbetslivsorienteringen ska ökas ytterligare om *SÖ:s* förslag ska få de avsedda effekterna.

SACO/SR framhåller att ett genomförande av förslaget förutsätter ökade kommunala eller statliga anslag. Man poängterar även att arbetsmiljölagstiftningen kan motverka strävan att ge eleverna en allsidig arbetslivsorientering.

SAF har delvis dåliga erfarenheter av *syö*, och vill därför ha en skärpt uppmärksamhet på hur skolan förbereder och följer upp *syö:n*. Man är positiv till utökade kontakter näringsliv-grundskola. Man anser dessutom att inriktningen och omfattningen av den enskilde elevens arbetslivskontakter bör få variera. Även om man är positiv till *SÖ:s* förslag att de ska styras mot tre olika sektorer av arbetslivet. Slutligen understryker *SAF* att en av

grundskolans viktigaste uppgifter är att utveckla elevens "sociala kompetens" dvs. förmåga att fungera på en arbetsplats. *Kommunförbundet* och *Landstingsförbundet* har den uppfattningen att de direkta arbetslivskontakterna i förslaget har en sådan volym (6–10 veckor/elev) att det kan uppstå praktiska svårigheter för företag och förvaltningar. Dessutom påpekar *Kommunförbundet* att även elever från många yrkesutbildningslinjer på gymnasie- och högskolenivå har behov av praktik. Man anser även att det i första hand ska vara den egna kommunens arbetsliv som ska studeras.

Landstingsförbundet vill även avvakta den försöksverksamhet som pågår i ett antal kommuner innan man tar ställning till omfattningen av den praktiska arbetslivsorienteringen.

SÖ:s förslag ang. praktisk arbetslivsorientering tillstyrks delvis eller under vissa förutsättningar av *länskolnämnderna i Hallands och Norrbottens län* samt av *LO*.

Länskolnämnden i Hallands län tillstyrker SÖ:s förslag vad gäller utvidgad tidsram samt skolstyrelsens uppgifter.

Länskolnämnden i Norrbottens län samt *LO* tillstyrker SÖ:s förslag med följande förbehåll. Dels krävs det utbildning/fortbildning av lärare, dels studiebesök och integrering av arbetslivsfrågor även på låg- och mellanstadiet samt slutligen ökade resurser till SSA-råden. Förutom dessa gemensamma förbehåll så framhåller *länskolnämnden i Norrbottens län* dels att handledarna inte ska ha något inkomstbortfall samt att man vill ha intensifierade överläggningar med näringslivets organisationer.

LO understryker dels att man ska kunna utnyttja fler arbetsplatser i kommunen, dels att skolan ska se till att det blir en facklig medverkan. Vidare vill man ha fastställda krav på vad som är en fullgod arbetsplats ur skolans och elevens synvinkel. Slutligen ska studierna ske i nära samverkan med de anställda.

LO tillstyrker den utökade arbetslivsorienteringen för alla elever i grundskolan endast under följande förutsättningar:

- att lärarna får fortbildning så att arbetslivsfrågorna kan integreras i undervisningen
- att studiebesök och integrering av arbetslivsfrågorna i undervisningen kan ske även på låg- och mellanstadierna
- att allt fler arbetsplatser i kommunen kan utnyttjas
- att det kan klarläggas på vilket sätt tillräckligt med arbetsplatser skall kunna tillgodoses
- att skolan medverkar till att inplaneringen på arbetsplatserna sker så att de fackliga organisationerna också deltar i denna och bereds tillfälle att medverka
- att krav fastlägges för vad som bör uppfyllas för att en arbetsplats skall anses fullgod ur skolans och elevens synpunkt
- att elevernas studier sker i nära kontakt med de anställda och
- att SSA-råden ges ökade resurser för handläggning av dessa frågor.

7 Tillval på högstadiet

7.1 Föreslagen tid för tillvalsblocket

Bl. a. följande remissinstanser tillstyrker SÖ:s förslag att minska tiden för tillvalsblocket från nuvarande 11 veckotimmar till 9 veckotimmar, nämligen *länskolnämnderna i Göteborgs och Bohus* samt *Västerbottens län, Sollefteå och Malmö kommuner* samt *TCO*.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län stöder SÖ:s förslag vad gäller tiden för tillvalsblocket men anser att SÖ:s modell två, dvs. 9 vtr för tillvalsämnena och 6 vtr för fördjupning inom något obligatoriskt ämne "vore en mer tilltalande variant i strävan att minska antalet tillvalstimmar".

TCO förordar en minskning av antalet undervisningstimmar för tillvalsämnen eftersom man i ett annat sammanhang har tillstyrkt SÖ:s förslag att teknik och maskinskrivning skall bli obligatoriska ämnen.

Bl. a. följande remissinstanser anser att tiden för tillvalet skall vara oförändrat dvs. 11 veckotimmar nämligen, *länsskolnämnderna i Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Hallands och Skaraborgs län, Karlstads kommun, MUF* samt *Moderata Samlingspartiets kvinnoförbund*.

Länsskolnämnden i Jönköpings län konstaterar att förslaget till en minskning av tiden för tillvalet kan skapa svårigheter för undervisningen i B-språk.

Länsskolnämnden i Hallands län anser att minskningen av timtalen för tillval är ett led i "strävan mot ett mer sammanhållet högstadium och därmed en minskning av varje elevs möjligheter att påverka inriktningen av sin egen utbildning".

Bl. a. följande remissinstanser har den uppfattningen att tiden för tillvalsblocket borde ökas nämligen *UHÄ, länsskolnämnderna i Stockholms och Värmlands län, Eda och Helsingborgs kommuner* samt *SACO/SR*.

Länsskolnämnden i Stockholms län föreslår att tiden för tillvalsämnena ska öka till ca. 13 vtr dvs. till samma nivå som i 1962 års läroplan för grundskolan.

Länsskolnämnden i Värmlands län har ett eget förslag vilket innebär att tillvalsblocket ska utgöra en tredjedel av det totala antalet undervisningstimmar per vecka dvs. totalt 35 veckotimmar.

SACO/SR hävdar att man bör pröva möjligheterna att öka tiden för tillval, bl. a. därför att man anser att grundläggande kunskaper i tyska och franska, dvs. B-språk, är nödvändiga för fortsatta studier och i arbetslivet.

Helsingborgs kommun pekar på det faktum att "den ökade internationaliseringen i vårt samhälle kommer att ställa ökade krav på landets medborgare vad gäller bl. a. språkfärdigheter". Därför är man orolig för SÖ:s förslag att reducera timtalet för B-språken. Man vill istället utöka detta.

Enligt *UHÄ:s* uppfattning bör förslaget till tillvalssystem omarbetas. I ett omarbetat förslag bör man överväga om inte den totala tiden för tillvalsämnen skall ökas. Det bör enligt *UHÄ:s* uppfattning också var möjligt att finna fler öppningar i ett nytt tillvalssystem. Ett mer flexibelt tillvalssystem skulle också kunna öka engagemanget hos eleverna. Den ökning av tiden i timplanen som detta måste medföra bedömer *UHÄ* bör ske genom att högstadiets timplan omfattar en något större totalram.

7.2 Föreslaget tillvalssystem

SÖ:s förslag till nytt tillvalssystem på grundskolans högstadium tillstyrks med undantag för det föreslagna ämnet kommunikation av *länsskolnämnderna i Västmanlands och Kopparbergs län, Luleå, Sollefteå, Gävle, Lidingö och Södertälje m. fl. kommuner* samt *Utbildningsnämnden i Östergötlands läns landsting*.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län tillstyrker förslaget, men vill inte på kort sikt ha ett sammanhållet högstadium. Man vill utveckla principen

om det fria valet och pröva den direkt i undervisningen genom olika individualiseringsmetoder inom klassens ram.

Positiva till förslaget till nytt tillvalssystem på grundskolans högstadium, med undantag för ämnet kommunikationer, är *länskolnämnderna i Gävleborgs och Älvsborgs län, statens kulturråd, Västerås kommun* samt *Socialdemokratiska kvinnoförbundet*.

Länskolnämnden i Gävleborgs län accepterar att man övergångsvis koncentrerar tillvalet till en språklig sektor.

Statens kulturråd har inget emot ett tillval inom en språklig-kommunikativ sektor under förutsättning att man tillämpar ett projektinriktat arbetsätt inom övriga ämnen.

Västerås kommun anser att det föreslagna tillvalssystemet kan vara acceptabelt med tanke på direktiven för läroplansöversynen.

Socialdemokratiska kvinnoförbundet har den åsikten att SÖ i valet mellan B-språk, kommunikation och hemspråk har "funnit en acceptabel kompromiss mellan de krav som ställs i den politiska debatten".

Länskolnämnden i Älvsborgs län tillstyrker att tillvalssystemet skall begränsas till ett språkligt tillval. Men man vill ha tillvalsämnen uppdelade på en större kurs på 4 veckotimmar, samt en mindre kurs på 2 veckotimmar. Man vill även ha fler språk än SÖ. Samt förutom språken även en rad andra ämnen vilka man anser innehålla en språklig träning som t. ex. sammanträdesteknik.

Förslaget till nytt tillvalssystem avstyrks av *länskolnämnderna i Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs och Blekinge län, TCO, SAF* samt *SACO/SR*.

TCO avvisar förslaget samt "föreslår att ett nytt förslag skyndsamt utarbetas." Det bör ha ett innehåll som så långt det är möjligt svarar mot alla elevers intressen och önskemål.

SACO/SR avstyrker förslaget till nytt tillvalssystem. Man framför istället vissa krav som organisationen anser bör kunna ställas på ett tillvalssystem. Dels ska tillvalet vara utformat så att ingen elev tvingas till ett negativt val, dvs. inget av de ämnen eleven har att välja på upplevs som attraktivt. Detta leder till att eleven väljer det ämne som upplevs som minst dåligt. Tillvalet bör ha ett samband med ämnesindelningen på högstadiet. Slutligen ska tillvalet upplevas som meningsfullt inför gymnasiestudierna.

Även följande remissinstanser är negativa till SÖ:s förslag till nytt tillvalssystem: *länskolnämnderna i Stockholms, Kalmar, Gotlands, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Jämtlands och Västerbottens län, UHÄ, gymnasieutredningen* samt *LO*.

Länskolnämnden i Stockholms län föreslår att franska, tyska, ekonomi och teknik finns kvar som fasta tillvalsämnen.

Därutöver ska det finns möjlighet att lokalt ta med andra tillvalsämnen där det finns förutsättningar för det.

Länskolnämnderna i Kalmar, Skaraborgs och Västerbottens län, UHÄ samt *gymnasieutredningen* förordar att regeringen ger SÖ i uppdrag att utarbeta ett nytt förslag till tillvalssystem, eller att det föreliggande förslaget överarbetas.

Länskolnämnden i Gotlands län föreslår sex tillvalsämnen, nämligen tyska, franska, hemspråk, konst, maskinskrivning och hemkunskap. Man vill även att valet av tillvalsämne ska ske först i årskurs 7, efter en "orienteringskurs".

Länskolnämnden i Kristianstads län noterar att SÖ:s förslag stämmer dåligt överens med målsättningen att ge de naturorienterade ämnena en

starkare ställning. Dessutom anser man att förslaget innebär att principen om det fria tillvalet avskaffas.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län anser att SÖ:s modell 2 vilken innebär dels 6 veckotimmar språkstudier och dels 4 veckotimmar fördjupningsstudier inom något obligatoriskt ämne, är ett bättre alternativ om man vill minska tillvalstimmarna.

Länsskolnämnden i Värmlands län har ett eget förslag innebärande att två tredjedelar av en arbetsvecka ska utgöras av obligatoriska ämnen och den sista tredjedelen av tillval. Detta ska i första hand utgöras av fördjupning inom några obligatoriska ämnen. Men även andra ämnen kan komma i fråga.

Länsskolnämnden i Västerbottens län föreslår att SÖ utreder ett alternativ vilket innebär en fördjupning av projekt- eller temakarakter i olika ämnessektorer. De sektorer som föreslås är en språksektor, en samhällsorienterande sektor, en naturorienterande sektor samt en praktisk-estetisk sektor.

LO vill ha ett tillvalssystem så utformat att tillvalen sker under den gemensamma beteckningen kommunikation. Inom ämnet görs sedan ett intresseval med olika inriktningar. Det kan vara språklig inriktning (hemspråk, tyska, franska), en social inriktning (kontakt med gamla, vuxna eller barn). Även andra inriktningar kan förekomma t. ex. konsumtion, massmedia, kultur, geografi, historia osv.

7.3 Praktiskt tillval

Flera remissinstanser understryker vikten av att tillvalssystemet på grundskolans högstadium till skillnad från SÖ:s förslag även omfattar ett eller flera praktiska alternativ bl. a. *länsskolnämnderna i Kronobergs, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs, Gävleborgs och Jämtlands län, TCO, Luleå, Skellefteå, Eda, Helsingborgs, Oskarshamns, Växjö, Norrköpings, Lidingö, Södertälje och Stockholms m. fl. kommuner, MUF, Centerpartiets kvinnoförbund, Riksförbundet Hem och Skola, Samkristna skolnämnden, Sveriges kristna ungdomsråd samt Riksföreningen för lärare i moderna språk.*

Länsskolnämnden i Kristianstads län understryker att det mot bakgrund av erfarenheterna av arbetsförhållandena på högstadiet är nödvändigt att vidga tillvalsmöjligheterna till att gälla både teoretiska och praktiska ämnen.

Länsskolnämnden i Malmöhus län menar att skolan ska erbjuda olika möjligheter till tillval bl. a. sådana som stimulerar praktiskt inriktade elever till aktivt skolarbete för att därmed motverka vantrivsel och tendenser till skolk.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län tycker inte att bristen på praktiska valalternativ är den rätta metoden att höja de praktiska ämnernas status och utjämna den obalans som i praktiken finns mellan teori och praktik i skolan.

TCO har den uppfattningen att grundskolan i allmänhet och högstadiet i synnerhet är i traditionell mening alltför teoretisk. Därför anser man att balanspunkten mellan teoretiska och praktiska inslag i skolarbetet måste flyttas. Organisationen önskar flera tillvalsmöjligheter med praktiska inslag.

Helsingborgs kommun konstaterar att erfarenheten visar att de elever som är mindre motiverade för skolarbetet måste få möjlighet att ägna sig åt ett eller flera ämnen med helt praktisk eller praktisk-estetisk inriktning för att få stimulans i skolarbetet.

Stockholms kommun föreslår inrättandet av ett ämne med praktiska och konstnärliga inslag, vilket man vill kalla för "hantverk".

Detta ämne ska både innehålla olika typer av konsthantverk och fördjupningsstudier i teknik.

MUF menar att grundskolan är alltför teoretisk och att SÖ vill tvinga elever som är trötta på teoretiska ämnen att läsa kommunikation. Istället vill *MUF* ha någon form av praktisk tillvalssektor.

Samkristna skolnämnden förordar dels att samtliga elever får syssla med praktisk verksamhet i de obligatoriska ämnena, dels att det erbjuds ett praktiskt tillvalsalternativ.

7.4 B-språk

Följande remissinstanser tillstyrker SÖ:s förslag att den sittande gymnasieutredningen får i uppdrag att utreda "förutsättningarna för och konsekvenserna av en gymnasieskola där eleverna i grundskolan inte läst B-språk", nämligen *länskolnämnderna i Södermanlands och Göteborgs och Bohus län, Malmö och Lidingö m.fl. kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, CUF, Socialdemokratiska kvinnoförbundet samt Elevförbundet*.

Länsskolnämnden i Södermanlands län menar att flera av de påtalade nackdelarna i det nuvarande tillvalssystemet inte går att komma till rätta med utan att man först tar ställning till B-språkens roll i grund- och gymnasieskola.

Malmö kommun vill att gymnasieutredningen ska få det uppdrag SÖ föreslår med den motiveringen att den är först när eleverna har en så gemensam referensram som möjligt som ett tillval i verkligheten kan bli friare.

Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting understryker att nedskärningen av timtalet för B-språken samt det föreslagna avskaffandet av alternativkurserna i dessa medför en ytterligare försvagning av B-språkens ställning. De konsekvenser detta kan få för våra internationella handelsförbindelser, vårt kulturella utbyte med andra länder samt våra möjligheter att ta emot turister osv. måste enligt utbildningsnämnden klarare belysas. Därför tillstyrker man SÖ:s förslag angående uppdraget till gymnasieutredningen.

Följande remissinstanser avstyrker SÖ:s förslag ang. uppdraget till gymnasieutredningen, nämligen *länskolnämnderna i Blekinge och Älvsborgs län, TCO, Växjö och Linköpings m.fl. kommuner, MUF* samt *Riksförbundet för lärare i moderna språk*.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län avvisar bestämt SÖ:s förslag ang. B-språken. Som skäl för sin uppfattning anför man att det har visat sig vara stimulerande för många elever att börja lära sig ett andra främmande språk i årskurs 7. B-språken är de populäraste tillvalen. Förmågan att lära sig språkkuttal är större före än efter puberteten.

Forskning vid Göteborgs universitet har visat att studerande som läst särskild kurs i B-språk på högstadiet har bättre kunskaper än studerande som börjat läsa dessa språk i gymnasieskolan.

En sänkt kunskapsstandard skulle leda till sämre möjligheter att få kontakt med tysk- och franskspråkiga länder. Dessutom skulle privatundervisning troligen bli en vanlig ersättning för skolundervisningen.

TCO vill slå vakt om B-språkens ställning i grundskolan i avvaktan på en mera övergripande utredning omfattande både grund- och gymnasieskola.

Riksföreningen för lärare i moderna språk framhåller bl. a. att vi svenskar ofta gör oss en överdriven uppfattning om engelskans användbarhet. Eftersom vi enligt Riksföreningen har för få människor som behärskar bl. a. tyska och franska så leder detta till att vi inte kan utnyttja våra möjligheter till internationellt samarbete. Dessutom gör näringslivet stora förluster.

SACO/SR avstyrker bestämt minskad tid för B-språk.

UHÄ hävdar att språkstudier bör få ökat utrymme i grundskolan. Inte heller *SAF* kan biträda minskad tid för B-språk.

7.5 Alternativkurser i franska/tyska

Följande remissinstanser tillstyrker SÖ:s förslag att avskaffa alternativkurserna i B-språken tyska och franska på grundskolans högstadium: *statskontoret, länskolnämnderna i Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Hallands, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, TCO, LO, SAF, Luleå, Skellefteå, Storumans, Sollefteå, Gävle, Västerås, Helsingborgs, Malmö, Oskarshamns, Nybro, Emmaboda, Växjö, Norrköpings, Linköpings och Stockholms m. fl. kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, CUF, FPU, Kommunistisk Ungdom, SSU, Elevförbundet, Svenska kyrkans utbildningsnämnd.*

Länskolnämnden i Kopparbergs län stöder SÖ:s förslag att avskaffa alternativkurserna i tyska/franska, men endast på villkor att skolan genom fortbildning och andra särskilda åtgärder skapar nödvändiga förutsättningar för en individualisering av undervisningen så att inte elevernas färdighetsnivå sänks.

Länskolnämnden i Västerbottens län anser att frågan om alternativkurser är en pedagogisk fråga som man löser genom en individualisering av undervisningen och inte genom administrativa åtgärder.

TCO har den uppfattningen att gränserna mellan allmän och särskild kurs i tyska och franska är flytande. Dessutom är det få som väljer allmän kurs i dessa båda ämnen. Därför tillstyrker *TCO* SÖ:s förslag. Man vill samtidigt att de resurser som går till dessa ämnen ska användas för att bilda mindre grupper än vad som nu är möjligt för att därmed öka förutsättningarna för en individualiserad undervisning. *SAF* konstaterar att den friare disponering av undervisningsresurserna som SÖ föreslår är principiellt riktig. Samtidigt poängterar man att detta inte får innebära en försämring av möjligheterna att bedriva alternativa och parallella former av språkutbildning.

Luleå och Skellefteå kommuner, CUF samt *FPU* understryker att nivågruppgruppering, dvs. en indelning av eleverna efter kunskapsnivå, inte bör förekomma permanent i grundskolan.

Därför tillstyrker man förslaget om ett avskaffande av alternativkurserna i tyska/franska.

FPU har dessutom den uppfattningen att en permanent gruppering av elever efter förmåga lätt kan leda till negativa förväntningar på eleverna vilket påverkar deras skolresultat samt självuppfattning. Dessutom anser man det vara viktigt att eleverna redan från början får träning i att lära sig samarbeta, hjälpa svagare elever osv. *Elevförbundet* poängterar att valen av alternativkurs har varit mycket beroende av social bakgrund. De har även försvårat schemaläggning och gruppindelningar. Även om man stöder förslaget att ta bort alternativkurserna så vill man inte att detta ska resultera i en ökning av gruppernas storlek i dessa ämnen.

Flera remissinstanser avstyrker SÖ:s förslag att avskaffa alternativkurserna i B-språken tyska och franska på grundskolans högstadium, bland andra *RRV, länskolnämnderna i Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Skaraborgs län, AMS, SACO/SR, Sala, Örebro, Göteborgs och Lidingö m.fl. kommuner, Kristen Demokratisk Ungdom, MUF, Centerpartiets Kvinnoförbund, Moderata Samlingspartiets Kvinnoförbund, Riksförbundet Hem och Skola, Förbundet Vi Unga, Samkristna skolnämnden, Riksföreningen för lärare i moderna språk och Föreningen Svenska Läromedelsproducenter.*

Länskolnämnden i Jönköpings län har den principiella uppfattningen att alternativkurserna kan avskaffas, men vill för närvarande inte tillstyrka ett tidsbestämt avskaffande. Därför föreslår man att frågan tas upp till förnyad prövning. Skolorna bör under tiden med bibehållna resurser ges rätt att pröva olika metoder för gruppundervisning.

Länskolnämnden i Malmöhus län anser att en individanpassad skola innebär att skolan anpassar sig till individerna och inte tvärt om. Detta förutsätter differentiering. Därför vill länskolnämnden ha kvar alternativkurserna.

SACO/SR framhåller att det viktigaste skälet för ett bibehållande av alternativkurserna är kravet att varje elev ska ha en undervisning som dels är så effektiv som möjligt, dels maximalt tillvaratar möjligheterna till inläring. Enligt organisationen är ett alternativkurssystem en förutsättning för att kunna behålla nuvarande nivå på undervisningen.

Sala kommun tycker att "den välmenande omtanken om de svagpresterande eleverna inte får gå ut över de studiemotiverade elevernas krav på en stimulerande och meningsfull undervisning". Därför anser kommunen att alternativkurserna ska vara kvar.

Lidingö kommun hänvisar till forskningsresultat vilka visar att studierna i sammanhållna, heterogena grupper brukar närma sig en medelnivå där de svagare höjer sin prestationsnivå och de starkare sänker sin. Vidare framhålls att man knappast får självförtroende och studielust om man alltid känner sig vara bland de sämsta. Dessutom visar erfarenheten att det är nästan omöjligt att få en individualiserad undervisning i klasser med 30 elever. Man har istället fått skolk, vantrivsel och ett avtagande studieintresse, vilket går allt längre ner i åldrarna. Därför vill inte kommunen ha kollektivistiska lösningar för elever med olika begåvningsprofiler utan istället ett bibehållande av alternativkurserna.

MUF understryker att ett avskaffande av alternativkurserna innebär att man förlorar en viktig möjlighet till individualisering. Resultatet blir bara att vissa elever lär sig mindre än de annars skulle göra, samtidigt som andra tvingas läsa i en takt, som de inte klarar av.

Riksförbundet Hem och Skola är principiellt motståndare till alternativkurser men anser det vara olämpligt att avskaffa dessa innan "man hunnit utarbeta ett system där man kan introducera baskunskapskravet inom centrala ämnesområden".

7.6 Alternativkurser i engelska/matematik

Följande remissinstanser tillstyrker SÖ:s förslag att successivt under en femårsperiod avskaffa alternativkurserna i engelska och matematik på grundskolans högstadium: *länskolnämnderna i Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Hallands, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Väster-norrlands, Västerbottens och Norrbottens län, LO, SAF, Luleå, Skellef-*

teå, Storumans, Sollefteå, Gävle, Västerås, Helsingborgs, Malmö, Växjö, Norrköpings, Linköpings, Södertälje och Stockholms m.fl. kommuner, Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting, CUF, FPU, Kommunistisk Ungdom, SSU, Elevförbundet, Förbundet Vi Unga samt Svenska kyrkans utbildningsnämnd.

Länsskolnämnden i Gotlands län är endast beredd att tillstyrka ett avskaffande av alternativkursen i engelska.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län förutsätter att de resurser som idag går till alternativkurserna överförs till förstärkningsresursen för att användas till befästande av baskunskaper i bl. a. engelska och matematik.

Länsskolnämnden i Norrbottens län samt Utbildningsnämnden i Värmlands läns landsting anser att alternativkurserna i engelska och matematik kan avskaffas omedelbart, när den nya läroplanen träder i kraft.

LO har den uppfattningen att det inte finns några skäl till att ha kvar alternativkurserna i engelska och matematik.

Västerås kommun tillstyrker SÖ:s förslag under förutsättning dels att en omfattande försöksverksamhet kommer till stånd, dels att man stimulerar utvecklingen på läromedelsområdet. Slutligen bör kommunerna få ha bibehållna resurser för att kunna genomföra den nödvändiga individualiseringen.

Helsingborgs kommun stöder SÖ:s förslag under förutsättning att resurstid för mindre undervisningsgrupper ställs till förfogande, samt att man bedriver och utvärderar en försöksverksamhet med olika gruppindelningar innan slutligt beslut fattas.

Södertälje kommun poängterar vikten av att den femåriga övergångstiden blir en aktiv tid, där man ska utarbeta samt utvärdera nya arbetsätt och anpassade läromedel.

CUF menar att det finns problem med att undervisa en hel klass i t. ex. matematik eftersom kunskapsnivån är mycket olika. Detta problem kan enligt CUF lösas genom ytterligare en lärare per klass i basämnena. För att minska problemen vid en övergång till sammanhållna klasser vill man att kommunerna själva, med bibehållande av minst nuvarande resurser ska få besluta om tidpunkten för alternativkursernas avskaffande.

Följande remissinstanser avstyrker SÖ:s förslag att successivt under en femårsperiod avskaffa alternativkurserna i engelska och matematik på grundskolans högstadium: RRV, länsskolnämnderna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Älvsborgs, Skaraborgs och Jämtlands län, AMS, TCO, SACOJSR, Storumans, Sala, Örebro, Göteborgs, Oskarshamns, Nybro, Emmaboda samt Lidköping m.fl. kommuner, Kristen Demokratisk Ungdom, MUF, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Centerpartiets kvinnoförbund, Riksförbundet Hem och Skola, Samkristna skolnämnden, Riksföreningen för lärare i moderna språk, Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi samt Föreningen Svenska Läromedelsproducenter.

RRV konstaterar att man saknar tillräckliga kunskaper om effekten av ett avskaffande av alternativkurserna, även om det kan vara önskvärt. Ett slopande av alternativkurserna kan öka behovet av bl. a. specialundervisning vilket snarare ökar än minskar skillnaderna mellan eleverna.

Länsskolnämnden i Kronobergs län anser att alternativkurserna i matematik och engelska ska behållas. Därigenom får elever med olika förutsättningar för studier möjlighet att studera på olika svårighetsnivåer. Alla elever kan då få undervisning på sin egen färdighetsnivå. Engelska och matematik ger också viktiga basfärdigheter.

Länsskolnämnden i Kristianstads län tycker att alternativkurserna innebär en garanti för mindre och mer homogena undervisningsgrupper. Man anser dessutom att SÖ "genom organisatorisk likriktning försöker dölja de skillnader i begåvnings- och prestationshänseende, som ändå alltid kommer att finnas i verkligheten".

Länsskolnämnderna i Älvsborgs och Jämtlands län understryker att eleverna och deras föräldrar även i fortsättningen måste ha möjlighet att välja studiekurs i engelska och matematik. Man avstyrker således SÖ:s förslag att skolan ska få ansvaret för hur eleverna grupperas i dessa båda ämnen.

TCO poängterar det olämpliga i att avskaffa alternativkurserna i engelska och matematik inom en fastställd tidsperiod utan att ta hänsyn till resultaten av en omfattande försöksverksamhet. Man är dock positiv till en verksamhet som innebär att läromedel och undervisningsmetoder är fullt utvecklade vid den tidpunkt frågan om avveckling behandlas på nytt.

Göteborgs och Oskarshamns kommuner har den uppfattningen att alternativkurserna i engelska och matematik ska finnas enbart i årskurserna 8 och 9.

Dessutom föreslår *Oskarshamns kommun* att den femåriga avvecklingsperioden ska bli en försöksperiod, vilken ska ligga till grund för ett senare slutligt ställningstagande.

Föreningen Svenska Läromedelsproducenter konstaterar att det är betydligt svårare att utforma läromedel för sammanhållna kurser än för alternativkurser. Dessutom måste man räkna med en påtaglig kostnadsökning för dessa läromedel.

8 Grundskolans utformning – skoldag – timplan

8.1 Skoldagen

I SÖ:s syn på den samlade skoldagen instämmer bl. a. *socialstyrelsen*, *länsskolnämnderna i Uppsala, Kalmar, Gotlands, Kopparbergs, Väster-norrlands och Jämtlands län*, *BRÅ*, *statens ungdomsråd*, *Västerås, Malmö, Nybro, Växjö, Norrköpings och Linköpings kommuner m. fl.* och *SSU*.

Den samlade skoldagen är av stor betydelse för elevernas sociala utveckling anser *socialstyrelsen* och *BRÅ*, som särskilt vill framhålla betydelsen av meningsfull verksamhet och ökad omsorg under icke lektionstid.

Länsskolnämnderna i Uppsala och Kopparbergs län betonar vikten av att aktiviteterna inte samlas till vissa slutpass under någon enstaka skoldag utan verkligen blir utspridda under veckans dagar.

Länsskolnämnden i Kalmar län menar att möjligheten att lyckas med skolans sociala och personlighetsutvecklande uppgifter ökar genom att en samlad skoldag införs. Nämnden ser den samlade skoldagen som ett led i skolans strävan att få en bättre samverkan med föräldrar och samhället i övrigt.

Skellefteå kommun framhåller vikten av att omfattningen av den samlade skoldagen verkligen blir anpassad till lokala behov och förutsättningar och *Svenska kommunförbundet* riktar här uppmärksamheten mot lokal-svårigheterna.

Norrköpings kommun vill understryka angelägenheten av att det skapas möjlighet för genomförande av samlad skoldag rakt över alla stadier.

Enligt *SSU* måste SIA:s intentioner om den samlade skoldagen snarast

genomföras i samtliga grundskolor. Samhället har, menar ungdomsförbundet, i uppgift att svara för och erbjuda eleverna omsorg och meningsfull verksamhet också under fritid.

Nybro kommun menar att SÖ:s resonemang sannolikt är riktigt under förutsättning att det går att upprätthålla en sådan kvalitet på de fria aktiviteterna att dessa stimulerar eleverna till intresse och deltagande. På högre stadier kan detta, enligt kommunens erfarenhet, vålla svårigheter.

Malmö kommun finner det vara av avsevärd vikt att planeringen för **samlad skoldag** görs med sikte på att åstadkomma en utökad barn- och elevomsorg. Skoldagsbegreppet får inte bli enbart en teknisk fråga som avser minuter och bidrag. Det måste i läroplanen också ägnas stort utrymme åt de icke timplanebundna aktiviteternas innehåll.

Samkristna skolnämnden anser det, på grund av den kommunalekonomiska utvecklingen på senare tid, vara tveksamt när den samlade skoldagen kan genomföras.

8.2 Elevtimtal

En stor majoritet av instanserna tillstyrker SÖ:s förslag beträffande angivandet av elevernas undervisningstid i timmar om 60 minuter, bland dem *länskolnämnderna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinges, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Västmanlands, Gävleborgs och Väster-norrlands län, Svenska kommunförbundet, Askersunds, Hallsbergs, Trollhättans, Vänersborgs, Uddevalla, Helsingborgs, Malmö, Nybro, Växjö, Eksjö, Vetlanda, Jönköpings, Gislaveds, Norrköpings och Lidingö kommuner m. fl., FPU, SECO* och *Sveriges kristna ungdomsråd*.

Länskolnämnden i Jönköpings län anser det vara naturligt att använda den normala måttenheten för tid eftersom kontakterna med övriga samhället förhoppningsvis kommer att bli ännu intensivare än vad de nu är och eftersom timplanen ännu mer än nu kommer att vara ett tidsmått för elevernas undervisningstid.

Länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län ser förändringen som positiv och ägnad att medverka till en resursfördelning efter föreliggande behov. Elevernas undervisningstid är en del av det större tidsmått som den samlade skoldagen utgör och detta talar också för att tidsangivelse bör anges i timmar bestående av 60 minuter.

Svenska kommunförbundet konstaterar att det inte längre finns anledning för skolan att i sitt organisatoriska system skilja sig från vad som är brukligt inom andra sektorer.

SECO och *FPU* menar att övergången till klocktimmar ökar friheten att avgöra arbetspassens längd utifrån vad olika ämnen kräver.

Oskarshamns kommun ansluter sig till förslaget men förutsätter att ett nytt arbetstidsavtal träffas med lärarna. Häri instämmer även *Tidaholms, Melleruds, Dals-Eds* och *Tranås kommuner*. Vikten av att inte arbeta med två parallella system framhålls också av *länskolnämnderna i Uppsala* och *Kopparbergs län*, vilka dock inte ser detta som någon huvudfråga.

Länskolnämnden i Stockholms län är positiv till den förenklande åtgärd, som innebär att resurstilldelningen till ämnen genomgående anges i elevtimtid. Däremot anser man förslaget om klocktimmar administrativt ohanterligt med tanke på arbetstidsavtalet och avstyrker därför bestämt den delen av förslaget. De administrativa nackdelarna påpekas även av *Sollefteå kommun* som inte finner några påtagliga praktiska fördelar med ett nytt system men däremot ett mycket besvärligt administrativt hante-

rande av undervisningstimmar och klocktimmar med onödiga omräkningsprocedurer, eftersom för närvarande lärarnas och skolledarnas undervisningsskyldighet, statsbidragsresurser liksom hela det nya statsbidragssystemet räknas i undervisningstimmar.

Enligt TCO har SÖ inte framlagt tillräckligt bärande skäl för en övergång till 60-minuterstimme. Frågan hör också nära samman med lärarnas arbetstid som i sin tur regleras i avtal. På dessa grunder avstyrker organisationen förslaget. Även *länskolnämnden i Älvsborgs län* ifrågasätter om det finns tillräckliga skäl för en ändring, men anser frågan vara av mindre betydelse.

SACO/SR menar att konsekvenserna för detta förslag för konstruktionen av lärarnas arbetstidsavtal måste prövas ytterligare innan ställning tas till en förändring.

8.3 Möjligheter till lokala variationer

Till SÖ:s förslag gällande de lokala variationsmöjligheterna ansluter sig en klar majoritet av instanserna, bland andra *statskontoret, länskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västmanlands och Jämtlands län, statskontrollkommittén, Sollefteå, Hallsbergs, Malmö, Nybro, Emmaboda, Norrköpings, Linköpings, Oxelösunds, Lidingö, Nacka och Haninge kommuner, FPU, SSU, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, Riksförbundet Hem och Skola och De handikappades riksförbund.*

Länskolnämnderna i Jönköpings och Norrbottens län förordar timplaner som anger den sammanlagda tiden per ämne under hela grundskoletiden.

Svenska kommunförbundet anser att timplanen i sig själv utgör en starkt begränsande faktor på skolstyrelsernas möjligheter att anpassa skolan till enskilda elevs och elevgruppers behov. Visserligen får skolstyrelsen möjlighet genom det nya förslaget att flytta undervisningstid mellan årskurserna, men den totala undervisningstiden i ett visst ämne inom hela grundskolan blir lika för alla elever med några smärre undantag. Kunskaperna om de enskilda elevernas skiftande behov finns hos den personal som arbetar med eleverna och det är denna personal som måste ha möjlighet att anpassa skolans verksamhet till eleverna. I begreppet likvärdig utbildningsstandard får inte bara de kvantitativa insatserna räknas utan också de kvalitativa. Förbundet förordar en ökad flexibilitet genom t. ex. ramtimplaner där en maximi- och minimitid anges för varje ämne. Det föreliggande förslaget har inte, enligt förbundets mening, i tillräcklig grad tagit hänsyn till det lokala behovet att inom timplanens ram anpassa skolan till eleverna. Även *Riksförbundet Hem och Skola* ser timplanen som ett grundläggande hinder för ett lokalt ansvarstagande. Förslaget att timplanen skall flyta fritt mellan årskurserna innebär onekligen en lättnad mot nu gällande system, men inte större än att det bara blir en ökad töjman i tvångströjan. Skolan måste få en möjlighet att utvecklas lokalt såväl i pedagogiskt som organisatoriskt hänseende. Den decentraliserade skolan är en förutsättning för att människor inom skolan och med anknytning till skolan skall finna mötespunkter där det verkligen finns något att samarbeta omkring.

Länskolnämnden i Skaraborgs län finner att ramtimplaner för stadierna medger möjligheter till koncentrationsläsning i vissa ämnen och de underlättar också arbetslagens planering och genomförande av större projekt. I

ämnena svenska, matematik och språk menar dock nämnden, liksom *länskolnämnden i Blekinge län*, bör det dock finnas centralt fastställda timplaner.

Till följd av den samlade skoldagen måste timplanen ha lokal rörlighet och kunna förändras under läsåret med hänsyn till aktuella inslag och omplanering av aktiviteterna anser *länskolnämnden i Uppsala län*. Det bör enligt nämndens mening ankomma på skolstyrelserna att bestämma om den lokala beslutsrätten kan förflyttas till rektorsområdena även då det gäller jämkningar mellan årskurserna. Jämkningar mellan stadierna bör däremot vara en beslutsangelägenhet för skolstyrelserna.

TCO menar att en timplan som anger undervisningstid per stadium i stället för som för närvarande per årskurs i vissa fall kan medverka till en önskvärd vidgad möjlighet till lokal planering. Enligt organisationen har dock *SÖ* underskattat nackdelarna för flyttande elever och överskattat möjligheterna till individuell studiegång. Om fördelningen varierar mellan skolorna inom samma kommun berörs ett stort antal elever eftersom flyttning inom kommun är mycket vanlig. Alla ämnen måste erhålla resurser för stödundervisning om *SÖ*'s förslag vinner gehör. Med tanke på flyttande elever föreslår *Emmaboda kommun* tillskapandet av en ny resurs som kan hjälpa dessa att överlappa de glapp som kan uppstå vid en friare turordning vid schemalaggingen av i läroplanen föreskrivna huvudmoment.

SAF stöder i princip förslaget att timplanerna ges ramkaraktär med möjligheter för den lokala skolan att själv disponera sin undervisningstid. En förutsättning är dock att undervisningens resultat uppfyller kraven på en över hela landets likvärdig utbildningsstandard.

Länskolnämnden i Värmlands län fruktar att *SÖ* övervärderar effekterna av sitt förslag. Skillnaden i möjligheter till lokala variationer jämfört med vad som nu gäller är förhållandevis små. Lika viktigt som att skapa större möjligheter i dessa avseenden är emellertid att utbilda och fortbilda skolans personal om hur man skall utnyttja de möjligheter som redan finns.

SACO/SR ser inte några skäl att jämkningar i timtalen mellan stadierna skall medges.

Helsingborgs kommun framhåller att omflyttningar av elever mellan skolor inom en och samma kommun och mellan olika kommuner kan betyda att eleverna får luckor i kunskapsinhämtandet. Vidare måste varje kommun fastställa timplanerna för varje årskurs, vilket kan synas vara ett omständligt och onödigt arbete. Nuvarande system med årskursvisa centralt fastställda timplaner är rationellt och är inte heller till större nackdel för skolarbetet, varför kommunen anser att nuvarande timplanesystem inte bör ändras. Däremot tillstyrker kommunen förslaget om att jämkningar som innebär förskjutning av undervisningstid mellan stadier undantagsvis kan förekomma och då beslutas av skolstyrelsen.

8.4 Anpassad studiegång

Länskolnämnderna i Jönköpings och Kronobergs län, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, Handikappades centralkommitté m. fl. ser positivt på att möjligheterna till anpassad studiegång föreslås ökad.

Länskolnämnden i Stockholms län framhåller att utgångspunkten för grundskolans läroplansarbete måste vara att skapa en organisation och ett kursutbud som kraftigt minskar efterfrågan på anpassad studiegång och andra säråtgärder, men som samtidigt rymmer möjlighet att inom organisationens ram möta efterfrågan på anpassad studiegång och i huvudsak be-

driva denna undervisning inom skolan. Anpassad studiegång utom skolan skall utgöra undantag.

Anpassad studiegång kan, om den planeras väl, för vissa elever vara ett alternativ till ett avhopp från grundskolan menar *SSU*. Det får dock inte bli en väg att "bli av med" besvärliga elever. Även *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* poängterar att det är elevens och inte skolans behov som skall styra. Det är dock bättre, anser förbundet, med beslut som individuellt anpassas till de enskilda elevernas behov än med de bakvägar med sjukskrivning av elever och annat som nu förekommer alltför ofta.

Handikappades centralkommitté anser att det kan vara lämpligt att t. ex. handikappade barn som ibland inte orkar med skolarbetet får möjligheter att varva skolarbetet med arbetslivssysselsättning och/eller skolarbete med hemundervisning, rekreationsresor m. m. Kommittén ställer sig därför positiv till tankegångarna bakom anpassad studiegång.

Emmaboda kommun förordar ett ökat utnyttjande av anpassad studiegång för att underlätta skolgången för ej studiemotiverade elever.

Gymnasieutredningen understryker att om en elev vantrivs i skolan bör detta i första hand leda till en omprövning av skolans sätt att fungera när det gäller sociala kontakter, arbetssätt och innehåll. För vissa elever måste dock individuellt anpassade studiegångar kunna utformas men detta bör endast komma ifråga i rena undantagsfall och då endast för kortare tidsperioder.

En elev med skolsvårigheter är ett bevis på att något är fel konstaterar *Elevförbundet* och menar att det kanske är skolan det är fel på. Förbundet avstyrker användandet av anpassad studiegång.

LO har erfarenheter som visar att bestämmelserna om anpassad studiegång utnyttjas av skolan på fel sätt och uttalar farhågor för att anpassad studiegång i stället för att ge stöd och hjälp blir ett instrument för ökad utslagning av vissa elever om inte *SÖ:s* föreskrifter om restriktivitet och syftet att snarast återföra eleven till normal skolgång iakttas. Samma synpunkter framläggs även av *länskolnämnden i Norrbottens län*.

8.5 Probleminriktade studier av projektkaraktär

Övervägande positiva är instanserna gentemot *SÖ:s* förslag om projektstudier. Till dem som tillstyrker hör *länskolnämnderna i Jönköpings, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Västmanlands, Jämtlands och Västerbottens län, LO, Haparanda, Bollnäs, Malmö, Nybro, Vetlanda, Boxholms och Lidings kommuner, CUF, SSU, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, De handikappades riksförbund* och *Sveriges kristna ungdomsråd*.

TCO stöder förslaget att tid anslås för probleminriktade studier av projektkaraktär utan angivande av hur lång tid denna skall vara. Projektarbete över ämnesgränserna är en av de viktigaste delarna i en förändrad grundskola. Troligen spills mycket tid i onödan i dagens skola, när samma eller likartat stoff behandlas isolerat i olika ämnen. Under förutsättning att lärarlaget i ett projektarbete består av lärare från olika ämnesområden kan studier av detta slag bli mycket variationsrika både vad gäller innehåll och arbetssätt. Det är emellertid inte tillräckligt att göra en anmärkning i läroplanen om att projektarbete skall förekomma. Lärare och elever behöver stöd i form av läromedel, lokaler, utrustning, fortbildning m. m. om projektet skall kunna igångsättas och genomföras. Organisationen anser att *SÖ* bör få i uppdrag att ytterligare utreda förutsättningar och resursbehov för projektstudiers genomförande.

Enligt LO:s mening bör ett projektinriktat arbete stimulera till ett mer elevaktivt och probleminriktat arbete, ofta utfört i grupp och över ämnesgränserna med utomstående medverkande och med studier förlagda utanför skolan. Organisationen hävdar att om i läroplanen föreskrivs att projektarbete skall bedrivas endast under viss tid föreligger ett allvarligt hinder för att därutöver få till stånd ett förändrat arbetssätt. Att inte SÖ skall ange några tidsramar för projektstudierna framhåller också *länsskolnämnderna i Jönköpings, Kalmar och Gotlands län, Nybro kommun m. fl.* Önskemål om att en viss minimitid anges framförs dock av *länsskolnämnden i Blekinge län, Gävle kommun* och *Sveriges kristna ungdomsråd*.

Länsskolnämnden i Gotlands län liksom *länsskolnämnderna i Blekinge och Västmanlands län* understryker betydelsen av att elever från olika klasser och årskurser samarbetar inom projekten.

Statens ungdomsråd anser detta var ett område där föreningslivet har möjlighet att fylla en viktig uppgift. De arbetssätt som tillämpas i föreningsverksamheten är väl lämpade att användas i projektarbete. Föreningarna kan t. ex. samla elever i grupper och arbeta med projekt som ligger respektive förenings ordinarie verksamhet nära. Rådet efterlyser, i likhet med *länsskolnämnden i Jämtlands län*, en konkretisering och exemplifiering av begreppet projektstudier.

CUF framhåller att förslaget bör innebära att alla elevers olika förutsättningar kan tas till vara och att elevernas intresseinriktning också får större inverkan på utbildningens inriktning.

Malmö kommun vill i detta sammanhang peka på goda erfarenheter av temastudier och temadagar redan inom nuvarande grundskolans ram och anser att en utvidgning av dessa arbetsmodeller bör eftersträvas.

Boxholms kommun ser positivt på förslaget men förordar kompletterande föreskrifter om praktiskt inriktat projektarbete.

Länsskolnämnden i Jönköpings län föreslår en förenkling av namnet på arbetsmetoden.

Negativa mot projektinriktade studier som ett obligatoriskt inslag i undervisningen är *länsskolnämnderna i Stockholms och Malmöhus län, SACOISR, Riksföreningen Hem och Skola, Föreningen lärare i samhällskunskap* och *Historieläraarnas riksförening*.

SACOISR menar att ett åläggande om att genomföra projektstudier skulle strida mot den pedagogiska friheten för lärarna och dessutom troligen motverka den positiva inställningen till projektstudier som idag finns hos många lärare och elever. Projektstudier förutsätter goda baskunskaper och kan därför inte i något avseende ersätta inhämtande av sådana kunskaper. Däremot är det en fördel att lära sig tillämpa sina kunskaper i olika projekt. Det är angeläget att stödja en utveckling av projektarbete genom metodisk fortbildning av lärare. Nödvändigheten av fortbildning understryks också av *länsskolnämnden i Blekinge, Emmaboda kommun* och *Riksföreningen Hem och Skola*.

Länsskolnämnderna i Stockholms och Skaraborgs län finner det knappast rimligt att föreskriva projektinriktade studier. Sådan verksamhet bör naturligt växa fram genom att de organisatoriska förutsättningarna för detta slags studier skapas.

Riksföreningen Hem och Skola anser att det föreslagna arbetssättet har stora förtjänster, men att det tillhör den typ av pedagogiska reformer som svårigen kan kommenderas fram. Ännu har elever och lärare rätt liten erfarenhet på detta område. När väl arbetslag blir intrimnade på de lokala skolorna bör möjligheterna för denna undervisningsform successivt öka.

Vissa undervisningsmoment där det är lämpligt att genomföra större projekt bör föregås av gemensamma diskussioner mellan lärarna, eleverna och föräldrarna. Det är också utmärkt att göra en redovisning av ett större projektarbete med ett klassmöte.

Historielärarnas riksförening betecknar förslaget som ett avsteg från den tidigare konsekvent fasthållna principen om lärarens frihet att välja metod, en princip som uttryckligen fastslås ännu i SÖ:s riktlinjer för översynen. Föreningen finner ingen anledning varför man nu skulle frångå denna viktiga princip utan föreslår en rekommendation, ej ett åläggande, att bedriva projektstudier.

Geografilärarnas riksförening framhåller att all erfarenhet visar, att dessa arbetssätt är mer tidskrävande än de s. k. traditionella. Föreningen fruktar därför att andra områden blir lidande.

8.6 Lågstadiet

Till förslaget om timplanen för grundskolans lågstadium ansluter sig *länskolnämnderna i Malmöhus, Hallands och Västmanlands län, decentraliseringsutredningen, TCO, Skellefteå, Västerås, Nybro, Linköpings och Lidköping kommuner* m. fl.

Ändringarna blir genom förslaget relativt små. Vad instanserna främst har uttalat sig om gäller ämnena gymnastik och engelska.

Att gymnastik skall tilldelas ytterligare en veckotimme i lågstadiet tillstyrks av bl. a. *länskolnämnderna i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Kalmar, Skaraborgs, Västmanlands och Jämtlands län, statens kulturråd, Västerås, Malmö, Oskarshamns, Norrköpings och Linköpings kommuner* och *Svenska gymnastiklärarsällskapet*. Ett fåtal instanser avstyrker förslaget, däribland *länskolnämnderna i Kronobergs och Blekinge län*. Nämnderna anser att tiden hellre bör användas till s. k. läroämnen.

Att engelska normalt skall påbörjas i lågstadiet men att kommunerna lokalt kan besluta om att förlägga starten av engelskundervisningen till mellanstadiet tillstyrks av *länskolnämnderna i Uppsala, Blekinge och Västmanlands län, TCO, Västerås och Lunds kommuner*. Att beslutet bör fattas centralt hävdar *Värgårda, Burlövs, Staffanstorps, Hässleholms, Oskarshamns, Mönsterås* m. fl. *kommuner*, medan *länskolnämnderna i Uppsala, Västmanlands och Västerbottens län, TCO, Södertälje kommun* m. fl. framhåller den lokala beslutanderätten. Engelskundervisningen bör börja först i mellanstadiet anser *länskolnämnderna i Stockholms och Kalmar län* samt en stor del av kommunerna, bland dem *Kiruna, Kumla, Hallsbergs och Göteborgs kommuner*. Remissopinionen synes vara helt splittrad vad gäller engelskundervisningens start.

TCO föreslår införandet avslöjd redan i årskurserna 1 och 2. Grundskoleleverna framför allt i de lägre åldrarna är för sin begreppsbildning beroende av att handskas med konkreta föremål. Att skapa i olika material är därför mycket lämpligt ur utvecklingssynpunkt. Den skapande verksamhet som utgör en stor del av innehållet i förskolan får inte brytas i grundskolan.

Svenska gymnastiklärarsällskapet framhåller önskvärdheten av obligatorisk simundervisning på lågstadiet.

8.7 Mellanstadiets timplan

En majoritet av instanserna instämmer i nödvändigheten av en minskning av undervisningstiden på mellanstadiet. Att detta skall ske enligt SÖ:s modell tillstyrks av *länskolnämnderna i Uppsala, Kronobergs, Gotlands, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västmanlands, Kopparbergs och Jämtlands län, decentraliseringsutredningen, TCO, Skellefteå, Västerås, Malmö, Nybro, Växjö, m. fl. kommuner, Socialdemokratiska kvinnoförbundet och SECO.*

Länskolnämnden i Skaraborgs län anser att förutsättningarna för att eleverna på mellanstadiet skall få möjlighet att utöva någon form av icke timplanebunden verksamhet är att mellanstadiets timplan minskar i omfång. Stadieövergripande kursplaner möjliggör bättre samplanering med högstadiet och därmed samordnat stoffurval. Detta bör liksom ett förändrat arbetssätt minska effekterna av timtalsreduceringen. Dessutom bör förstärkningsresursen medföra ökade möjligheter till indelning i mindre grupper även på mellanstadiet.

Då *TCO* tillmäter ämnena svenska och matematik mycket stor betydelse, finner organisationen det i och för sig beklagligt att nedskärningen medför minskning i dessa ämnen. En samlad bedömning leder dock till att skolöverstyrelsens förslag får anses innebära en rimlig avvägning och att minskningen i elevtimtal har fått en god spridning över ämnena i timplanen. En gruppindelning av eleverna i dessa ämnen för speciella insatser med utnyttjande av de frigjorda resurserna bör också kunna få en positiv effekt.

Enligt *Nybro kommun* är minskningen av undervisningstiden på mellanstadiet en av de mest angelägna förändringarna i hela läroplansförslaget. Denna är nödvändig för att skapa utrymme för en samlad skoldag med sikte på att lätta på de orimligt tunga och kompakta skoldagar, som mellanstadiets elever enligt nuvarande läroplan har.

En stor del av instanserna är i princip positiva till minskningen av undervisningstiden men avvisar att nedskärning skall drabba ämnena svenska och matematik. Till denna grupp hör *länskolnämnderna i Stockholms, Malmöhus och Älvsborgs län, SACO/SR, Sala, Norrköpings m. fl. kommuner, Utbildningsnämnden i Stockholms läns landsting m. fl.*

Länskolnämnden i Värmlands län, Sveriges kristna ungdomsråd m. fl. beklagar att nedskärningen i så hög grad drabbat orienteringsämnena.

Statens kulturråd kan inte acceptera minskningen av ämnena musik och svenska.

SAF avstyrker förslaget. Föreningen finner de föreslagna inskränkningarna av utrymmet för basämnena svenska och matematik oacceptabla.

Enligt *MUF* är undervisningstiden den bästa resursen. Förbundet avvisar därför en minskning av denna. Även *Göteborgs kommun, Samkristna skolnämnden* och *Historieläraarnas riksförening* betvivlar nödvändigheten av en så kraftig reducering.

8.8 Högstadiets timplan

8.8.1 Hemkunskap

En majoritet av instanserna stöder förslaget om det utökade ämnet hemkunskap, däribland *länskolnämnderna i Stockholms, Gotlands, Blekinge, Hallands och Västmanlands län, TCO, Ämås, Vänersborgs, Lunds och Simrishamns kommuner, Utbildningsnämnden i Östergötlands läns landsting och FPU.*

Hemkunskapsundervisning redan på låg- och mellanstadiet föreslås av TCO. Eleverna på dessa stadier har som regel en mycket hög motivation för de aktiviteter och ämnesmoment som förekommer i hemkunskap. Konkretiseringskravet för låg- och mellanstadiets elever är högt, och den motoriska träningen är viktig de första åren. Dessa moment blir enligt organisationen tillgodosedda genom ämnet hemkunskap. Även *Folkpartiets kvinnoförbund* och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* vill införa hemkunskap på låg- och mellanstadierna.

Centerpartiets kvinnoförbund godtar inte SÖ:s förslag. I ämnet hemkunskap kommer delar av ekonomi och barnkunskap att ingå. Den resursökning som ges i förslaget är därför helt skenbar. I praktiken får inte ämnet någon förstärkt tid. Hemkunskapen utgör ett viktigt led i jämställdhetsarbetet varför även detta förbund förordar ett införande redan på låg- och mellanstadierna.

8.8.2 Barnkunskap

Att barnkunskapsmomenten förs över till orienteringsämnena och det vidgade ämnet hemkunskap tillstyrks av flertalet instanser, bland dem *länskolnämnderna i Stockholms, Uppsala, Kalmar, Blekinge, Hallands, Västmanlands, Koppurbergs* och *Västerbottens län, Piteå, Jokkmokks, Bräcke* m. fl. *kommuner, Utbildningsnämnden i Östergötlands läns landsting, FPU, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* och *SECO*.

Länskolnämnden i Skaraborgs län menar att en sådan integrering av ämnet i främst hemkunskap, biologi och samhällskunskap kan ha positiva effekter. Ämnets olika moment kan därvid komma in i naturliga sammanhang. Som ett alternativ föreslår nämnden ett nytt ämne, familjekunskap, vari förutom barnkunskap även sexual- och samlevnadsfrågor, könsrollsfrågor, hemmets ekonomi m. m. skulle ingå.

Länskolnämnden i Västmanlands län m. fl. instanser tillstyrker förslaget under förutsättning av en tydlig markering av barnkunskapsmomenten i kursplanerna.

TCO anser att när ämnet barnkunskap enligt förslaget bl. a. integreras i oä-blocket är det nödvändigt att stoffet utvidgas och konkretiseras. Det bör inom blocket redovisas fristående. SÖ bör noga bevaka att det tidigare innehållet i ämnet får ett utökat utrymme.

Länskolnämnden i Jönköpings län menar att barnkunskapen bör överföras till hemkunskapen. Vissa huvudmoment finns redan i andra ämnen och bör vara kvar där. Den samverkan som nu finns bör utvecklas. Ett markerat ansvar för barnkunskapen bör kunna leda till en samlad verksamhet i ämnet.

Utbildningsnämnden i Stockholms läns landsting ställer sig dock tvekan till att låta ämnesbeteckningen försvinna med risk att ämnets olika moment ges låg prioritet och helt eller delvis tappas bort. Fördelen med nuvarande uppläggning, som önskas bibehållen, är att lärare med utbildning i barn- och familjefrågor bevakar att väsentliga moment i barn- och ungdomskunskap tas upp i undervisningen.

Omsorgskommittén beklagar att barnkunskap föreslås utgå som särskilt ämne när just barnkunskapen kunde varit en lämplig utgångspunkt för undervisningen om handikappade barn och senare om handikappade vuxna.

Enligt *Fredrika Bremerförbundet* bör barnkunskap vara kvar som ett självständigt ämne med utökad tid. Allt bör göras för att motverka dagens negativa inställning till barn, vilken bl. a. givit minskade födelsetal.

Socialstyrelsen hade gärna sett att ämnet barnkunskap i förslaget hade

kvarstått som eget ämne eller utvidgats till barn- och ungdomskunskap och erhållit ett större antal timmar än tidigare.

Även länskolnämnden i *Gotlands län, Göteborgs, Halmstads m. fl. kommuner* förordar ett behållande av barnkunskapen.

8.8.3 Teknik

Att teknik skall vara ett obligatoriskt ämne på högstadiet tillstyrks av *UHÄ, länskolnämnderna i Kalmar, Blekinge, Skaraborgs, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens m. fl. län, AMS, TCO, LO, SAF*, en stark majoritet av kommunerna, bland dem *Luleå, Skellefteå, Sollefteå, Gävle, Sala* och *Västerås kommuner, Folkpartiets kvinnoförbund, Fredrika Bremerförbundet m. fl.*

Om teknik blir obligatoriskt och förs till de naturorienterande ämnena kan, enligt *LO*, de naturliga beröringspunkter dessa ämnen har bättre utnyttjas. Att ämnet blir obligatoriskt bör också kunna medverka till att bryta traditionella könsrollsmönster.

TCO anser att grundläggande kunskaper och färdigheter i teknik bör inbegripas i ett modernt allmänbildningsbegrepp och samtidigt utgöra ett viktigt inslag i samhällets strävan mot ökad jämlikhet. Såväl flickor som pojkar bör bredda sitt tekniska kunnande, flickorna dessutom för att göra ett friare yrkesval och inta en friare hållning till tekniska och naturvetenskapliga studier.

Södertälje kommun konstaterar att tekniken får en allt större betydelse i samhället och den enskilda människans vardag. Hittills har tillvalsämnet teknik nästan uteslutande valts av pojkar: genom att ämnet blir obligatoriskt får även flickorna del av den kunskap som bör vara varje människas egendom.

SAF ser positivt på tanken att göra teknikämnet obligatoriskt för alla elever. Ämnet bör också ingå i låg- och mellanstadiets undervisning. Som särskilda problem i samband med utvecklingen av ett teknikämne omfattande alla stadier vill föreningen peka på behovet av utbildning och fortbildning av lärare, frågan om lokaler och utrustning och frågan om speciella läromedel. Även *länskolnämnden i Kalmar län* framhåller betydelsen av att lokal- och lärarfrågorna löses.

Också *länskolnämnden i Gotlands län* finner det önskvärt att alla elever blir delaktiga av teknikundervisningen. En fördel vore om ämnet huvudsakligen kunde inrymmas i det projektarbete som förhoppningsvis kommer att präglade undervisningen i orienteringsämnena.

Tveksamma till förslaget är bl. a. *FPU, SECO* och *Elevförbundet*, vilka fruktar att ämnet "drunknar" i oä-blocket och bli alltför teoretiskt.

Riksföreningen för lärarna i matematik, fysik och kemi avstyrker förslaget och anser att en bättre lösning vore att teknik läggs som ett fristående ämne med egen tidsresurs som inte kopplas till orienteringsämnena. Samarbetet kan ändå fortsätta på det lokala planet. Även *MUF* avstyrker förslaget.

Svenska naturskyddsföreningen konstaterar att införandet av teknik som obligatoriskt ämne tveklöst kommer att innebära en total försämring av de övriga naturorienterande ämnenas ställning.

8.8.4 Maskinskrivning

SÖ föreslår att maskinskrivning blir ett obligatoriskt ämne på högstadiet. Förslaget tillstyrks av majoriteten av kommunerna. I övrigt är remissopinionen splittrad. Bland dem som tillstyrker är *RRV, länskolnämnderna*

i Stockholms, Kalmar, Blekinge, Skaraborgs, Västmanlands och Västerbottens län, TCO, Utbildningsnämnden i Stockholms läns landsting, FPU, Centerpartiets kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, och SECO.

Jämställdhetsmotivet understryks av RRV, FPU, SECO och en stor del av de övriga instanserna.

Länsskolnämnden i Västmanlands län framhåller att elever med stora motoriska svårigheter kan stimuleras till bättre resultat i svenska genom samverkan med maskinskrivning.

Att skriva maskin bör, enligt Folkpartiets kvinnoförbund, tillhöra de elementära kunskaperna i dagens teknokratiska samhälle. Genom att göra ämnet obligatoriskt kan man också skapa förutsättningar för en annorlunda arbetsfördelning mellan könen inom vissa yrkeskategorier.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län anför att en timme under högstadiet kan verka alltför lite, men elverna bör ges tillfälle att som verksamhet under den samlade skoldagen uppöva sina färdigheter i maskinskrivning.

Länsskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Malmöhus, Kopparbergs, Västernorrlands och Jämtlands län, SACO/SR, en minoritet av kommunerna, bland dem Storumans, Helsingborgs och Malmö kommuner, MUF, Moderata Samlingspartiets kvinnoförbund, Riksföreningen Hem och Skola m. fl. avstyrker förslaget.

Länsskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Kopparbergs och Jämtlands län framhåller att maskinskrivning bör behålla sin frivilliga karaktär och hänföras till fria aktiviteter. Att ämnet bibehålls som tillval förordas av länsskolnämnden i Gotlands län och SACO/SR.

Länsskolnämnden i Kronobergs län framhåller att antingen bör en rimlig tid tilldelas ämnet, annars bör det utgå. Även länsskolnämnden i Hallands län ifrågasätter vilka kunskaper som kan ges under en så kort kurs och vilka möjligheter eleverna har att befästa de kunskaper de fått.

Målsättningen jämställdhet påverkas, enligt Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, endast marginellt genom införande av maskinskrivning som enskilt ämne. Den tid som ämnet har till sitt förfogande bör reserveras för annan verksamhet.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län anser att pedagogiska skäl talar för att ämnet placeras på mellanstadiet och finner det därför olyckligt att SÖ förlägger det på högstadiet. Där kan eleverna sedan tillämpa sina färdigheter, t. ex. vid redovisningar.

8.8.5 Slöjd

Remissopinionen är helt splittrad i fråga om undervisning i båda slöjdarterna för alla elever på högstadiet. Positiva till förslaget ställer sig RRV, länsskolnämnderna i Jönköpings, Kronobergs, Blekinge, Skaraborgs, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län, TCO, Luleå, Skellefteå, Karlstads, Malmö, Oskarshamns m. fl. kommuner, FPU, Folkpartiets kvinnoförbund, Socialdemokratiska kvinnoförbundet, SECO, Elevförbundet m. fl.

Länsskolnämnden i Västmanlands län anser att förslaget medverkar till en nedtoning av könsrollstänkandet. Även Kiruna kommun m. fl. instanser betonar förslagets betydelse i jämställdhetsarbetet. Enligt TCO finns det inget område i skolan eller i samhället i stort med så fasta könsrollsvärderingar som när det gäller arbete med mjuka – textila – och hårda – trämaterial.

Länsskolnämnden i Blekinge län tillstyrker förslaget i princip, men ser

hellre att en viss del av den för slöjd angivna tiden på högstadiet skall avse båda slöjdarterna, medan återstoden av tiden får ägnas åt den slöjdart som eleven är mest intresserad av. En liknande synpunkt framförs av *länskolnämnden i Västernorrlands län*, som föreslår att efter en grundkurs i båda slöjdarterna eleverna ges möjlighet att arbeta med projekt som har en mer eller mindre stark dragning åt endera slöjdarten.

Bland dem som avstyrker förslaget finns *länskolnämnderna i Stockholm, Kalmar, Malmöhus, Hallands och Jämtlands län, Storumans, Helsingborgs, Nybro* och en knapp majoritet av övriga *kommuner*.

Att både manliga och kvinnliga elever erhåller elementär färdighetsträning i båda slöjdarterna är enligt *länskolnämnen i Stockholms län* av största värde. Emellertid uppnår eleverna i olika takt en nivå, då en fördjupning i en slöjdart upplevs som mycket angelägen. När eleverna uppnått denna nivå, och med en ständigt pågående fördjupning av kunskaper om verktyg och material och förfining av tekniker berikar sin skolvardag med vad de finner vara meningsfyllt arbete inom en slöjdart, bör de enligt nämndens mening inte tvingas att fullgöra vissa lektioner i en annan slöjdart. Om grundskolans elever under fyra skolar undervisas i båda slöjdarterna som obligatoriska ämnen, bör man under dessa år kunna skapa intresse för båda slöjdarterna, så att man får en önskvärd spridning i årskurserna 7–9.

När eleverna nått högstadiet skall skolan enligt nämndens mening acceptera deras val av slöjdart likaväl som man accepterar deras val av ämnen och kurser. Också *länskolnämnden i Jämtlands län* framhåller elevens rätt att välja utifrån sina intressen. Denna rätt är, enligt nämndens mening, här viktigare än eventuella jämställdhetsmotiv.

Ur lärarnas och elevernas synvinkel är förslaget knappast godtagbart, hävdar *länskolnämnden i Hallands län*. Redan i årskurs 6 kan man märka en stor motvilja mot att valfrihet ej finns i fråga om ämnet slöjd. Detta resulterar i oro, skolk och vantrivsel. Man kan förmoda att motsvarande reaktioner kommer att ge sig till känna även på högstadiet om valfriheten där försvinner.

Tveksamma inför förslaget ställer sig bl. a. *länskolnämnden i Gotlands län* och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*.

8.9 Sammanfattande synpunkter på timplansförslaget

En stor del av instanserna motsätter sig nedskärningen i timtilldelning för ämnena svenska och matematik. Till dem hör *länskolnämnden i Västernorrlands län, SAF, Svenska kommunförbundet, Sollefteå, Växsjö* och *Stockholms kommuner, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* och *Riksförbundet Hem och Skola*.

UHÅ ser med oro att undervisningstiden för den grundläggande språkundervisningen successivt har minskat i den svenska skolan. I detta instämmer bl. a. *Riksförbundet Hem och Skola*.

Att orienteringsämnenas timtid reduceras anser SACO/SR vara oacceptabelt. Negativa till nedskärningen ställer sig också *SAF, Riksförbundet Hem och Skola, Historielärarnas riksförening* m. fl.

9 Planering, resursanvändning och utvärdering

Avsnittet i SÖ:s förslag angående planering, resursanvändning och utvärdering mottas i huvudsak positivt av flertalet instanser, bland dem *länskolnämnderna i Älvsborgs, Värmlands och Västerbottens län, statens ungdomsråd, LO, Haparanda, Luleå, Norsjö, Gävle, Heby och Helsingborgs kommuner, SSU och Sveriges kristna ungdomsråd.*

Vikten av en samlad kommunal planering understryks av *länskolnämnderna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus samt i Västmanlands län, SACO/SR, Helsingborgs kommun, De handikappades riksförbund m. fl.*

Att SÖ inte skall auktorisera modeller för utvärdering och resursanvändning tillstyrks av bl. a. *länskolnämnderna i Uppsala och Jönköpings län, LO och Svenska kommunförbundet*, medan däremot *RRV* anser att det måste vara både möjligt och självklart att centralt ta fram modeller om sådana behövs.

En rad instanser, t. ex. *länskolnämnderna i Göteborgs och Bohus, Västmanlands och Norrbottens län, statens ungdomsråd, LO och Lidingö kommun* påpekar betydelsen av elevernas medinflytande på detta område.

Länskolnämnden i Uppsala län framhåller liksom *länskolnämnden i Västmanlands län* att den väsentligaste delen av planeringen är den som utförs i arbetsenheten. Den planering som sker i skolstyrelsen bör vara av övergripande natur. Nämnden anser det värdefullt att det i läroplansförslaget betonas att den lokalt beslutade timfördelningen regelbundet skall diskuteras och omprövas. Där i instämmer också *länskolnämnden i Kronobergs län.*

Länskolnämnden i Västmanlands län anser att lokala initiativ för utveckling inom skolans område bör uppmuntras och idéer och resultat vidarebefordras för att stimulera andra att finna de för varje skola och arbetsenhet lämpliga arbetsformerna.

Svenska kommunförbundet påpekar att ett utökat lokalt administrativt arbete uppstår till följd av förslaget, samtidigt som statens behov av administration minskar. Under en övergångstid, menar förbundet, måste man räkna med en stor anspänning på kommunens resurser för planering, resursfördelning och utvärdering till dess nya rutiner och anpassning till de nya förutsättningarna skett. Staten borde med hänsyn härtill tillföra kommunerna medel för administrativ förstärkning.

Luleå kommun anser att beslutsprocessen måste leda fram till att såväl elever som personal får ett påtagligt ansvar för verksamheten i skolan. Inte bara för undervisningens innehåll och genomförande utan också för den egentliga driften av verksamheten. Konkreta uppgifter som att delta i fastighetsskötseln, vård och reparation av arbetsmaterial och inventarier, yttre och inre renhållning och liknande uppgifter måste i viss utsträckning kunna åläggas elever. Görs inte detta, menar kommunen, hindras de att känna samhörigheten med den verksamhet skolan bedriver.

Nybro kommun poängterar vikten av systematisering och metodutveckling vad gäller utvärderingen. Annars finns risk för att utvärdering blir ett mycket tidskrävande inslag i skolarbetet utan att leda fram mot en utveckling av arbetet inom skolan.

En mer kritisk inställning till SÖ:s tankegångar har *RRV*, som menar att SÖ tilldelat sig själv en alltför passiv roll i en rad frågor. Det finns enligt verkets mening anledning att misstro möjligheterna att genom decentralisering öka rättvisan i skoltjänsternas fördelning, t. ex. när det gäller att lösa problemen med ett styra resurser till fördel för missgynnade elever. De

problem som följer vid en decentralisering gäller upprätthållande av centrala mål, likvärdig utbildningsstandard o. d. Om genomförandeansvaret decentraliseras uppstår krav på överblick och eventuella korrigeringsåtgärder centralt. Verket förordar en aktivering och precisering av SÖ:s centrala roll i fråga om planering, uppföljning och utvärdering av det lokala skolväsendet. I övrigt delar verket SÖ:s uppfattning att central styrning av resursanvändning i örligaste mån bör undvikas.

SAF konstaterar att en decentraliserad skola med frihet i metodval ställer särskilda krav på att läroplanen innehåller kurs- och timplaner som åstadkommer en samordning mot vissa grundläggande, gemensamma resultat. SÖ har enligt förbundet, på ett oacceptabelt sätt ensidigt beaktat förutsättningarna för att skapa frihet både vad gäller metod och resultat.

10 Lärarbehov

SÖ:s uppfattning att förändringarna av lärarbehovet på framför allt lågstadiet blir marginella delas av *länsskolnämnderna i Jönköpings, Kalmar, Hallands, Göteborgs och Bohus och Älvsborgs län* och av *Västerås, Nybro och Norrköpings kommuner*.

RRV uppfattar SÖ:s bedömning av lärarbehovet som dåligt underbyggd.

TCO anser att de samlade konsekvenserna av förslaget kan bli betydande.

SACO/SR efterlyser en mer ingående beräkning av behovsförändringarna.

Helsingborgs kommun påtalar att konsekvenserna av förslaget måste utredas ytterligare och eventuella övertalighetsproblem lösas genom utbildning och fortbildning innan reformen genomförs.

Länsskolnämnden i Uppsala län betonar det skriande lärarbehovet i framför allt glesbygdskommunerna. Nämnden anser därför att den undervisande personalens antal bör vidmakthållas och helst öka som en konsekvens av läroplansförslaget. Därigenom skapas en realistisk möjlighet att genomföra arbetssättet.

SACO/SR menar att SÖ:s läroplansförslag förutsätter betydligt mindre undervisningsgrupper vilket kräver ökad lärartäthet.

Länsskolnämnden i Hallands län anser att utvecklingen mot ett mindre antal lärare per klass på högstadiet bör få fortsätta då den utgör en förutsättning för att högstadieelevernas situation ska kunna förbättras.

Länsskolnämnden i Kalmar län konstaterar att minskningen av timantalet i ett ämne kan motsverkas av att detta ämne får del av förstärkningsresursen. Nämnden finner det dock olämpligt att utnyttja förstärkningsresursen för att i vissa fall lösa sysselsättningsproblem för lärare. Den bör i första hand användas till pedagogiska och elevvårdande åtgärder. Denna uppfattning delas av *Storumans* och *Nybro kommuner*. *Nybro kommun* säger att man därför måste sätta in andra resurser för att tillgodose den numera självklara sysselsättningsstryggheten. Vad beträffar högstadiet tror kommunen att det p. g. a. den rådande lärarbristen framför allt blir omflyttningsproblem.

Länsskolnämnden i Hallands län anser vidare att större frihet i ämneskombinationer för lärare på högstadiet borde tillåtas och även att flerämneskombinationer bör medges. En breddning av ämnesstudierna borde prioriteras framför en fördjupning varigenom tjänstgöring över stadierna underlättas. Nämnden menar att man i samband med en mer genomgående

översyn av högstadiet bör analysera lärarbehovet och i samband därmed föreslå de åtgärder som behövs för att anpassa lärarkårens utbildning till skolans behov.

CUF vill påpeka att basämnena genom borttagandet av alternativkurserna behöver tillföras ytterligare lärarresurs för att tillgodose alla elevers behov.

11 Vissa personalkonsekvenser

Länsskolnämnden i Uppsala län stöder i huvudsak de förslag som framförs av SÖ i detta avsnitt. Nämnden konstaterar vidare att konstundervisningen i läroplansförslaget får beröm för metoder och arbetssätt. Denna omständighet bör föranleda snabba fortbildningsinsatser för överspridning till skolans alla ämnen.

Länsskolnämnden i Västerbottens län noterar med tillfredsställelse att personalkonsekvenserna av förslaget kan betraktas som marginella medan *Norrköpings kommun* anser att konsekvenserna kan bli marginella om förstärkningsresursen kan användas som regulator. Övergångsbestämmelser måste dock till för att klara av de svårigheter som kan komma att uppstå för enskilda lärare.

Nybro kommun konstaterar att förslaget kan medföra sysselsättningsproblem för mellanstadielärarna och sänkt tjänstgöringsunderlag för lärare på högstadiet.

Gävle kommun påtalar att förslagets konsekvenser behöver utredas och att övertalighetsfrågan måste lösas före reformens genomförande.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län har uppfattningen att eventuella svårigheter kommer att kunna lösas lokalt genom det lokala medinflytandet och utökad decentralisering.

Länsskolnämnden i Västerbottens län anmärker att avvägningen mellan den enskildes anställningstrygghet och skolans behov av förändringar kan leda till besvärliga problem både för den anställde och för samhället.

Statens avtalsverk påpekar att p. g. a. ändrade ämnesbegrepp, nytillkomna eller borttagna ämnen och p. g. a. att veckotimtalerna i de nya timplanerna uttrycks i timmar om 60 minuter och genom att undervisningen i arbetsenheten blir stadieövergripande relativt omfattande förändringar i vissa avsnitt i gällande avtal för grundskolans lärare måst göras.

TCO konstaterar att läroplansförslaget vad gäller konsekvenser för personalen är att betrakta som en rationaliseringsåtgärd. Enligt det nyligen träffade medbestämmandeavtalet för skolområdet (MBA-L) kan lokala avtal träffas mellan berörda fackliga organisationer och SÖ om personalorganisationernas medverkan i rationaliseringsarbete. Förbunden inom *TCO* har för avsikt att påkalla förhandlingar om träffande av sådant avtal. Inom ramen för ett partsarbete kommer förbunden därefter att precisera sina yrkanden vad gäller personalkonsekvenserna av läroplansförslaget.

Statens personalnämnd påtalar vikten av att förebygga att lärare slås ut i dagens skola. En större del av de ekonomiska resurserna bör därför sannolikt läggas på personalutveckling eventuellt på bekostnad av förändrade lokaler, ny materiel etc.

Historielärarnas riksförening framhåller att varje ämne bör tillförsäkras en viss minimitid för att trygga lärarnas anställning.

Länsskolnämnden i Blekinge län betonar vikten av både ämnesutbildning och metodiskt-praktiskt utbildning.

Länsskolnämnden i Hallands län, SACO/SR och Nybro kommun understryker betydelsen av komplettering av lärarnas utbildning bl. a. för att komma till rätta med ett minskat tjänstgöringsunderlag. SACO/SR påpekar vidare att organisationen inte kan acceptera att lärare är skyldiga att undervisa i ämnen för vilka de ej har formell behörighet.

Statens personalnämnd konstaterar att en utveckling av lärarrollen är nödvändig för att möta de förändringar som läroplanen medför i allmänhet. Det är viktigt att lärarna känner sig trygga i yrkesrollen.

En liknande uppfattning uttrycks av statens kulturråd som poängterar nödvändigheten av en god grundutbildning och att lärarna måste ges bättre förutsättningar att klara de krav som ställs på dem.

CUF påpekar också att en förändring av lärarutbildningen krävs och Förbundet Vi Unga noterar att man saknar "den nya skolan" i lärarutbildningen.

Storumans kommun befarar att svårigheter kommer att uppstå för tekniklärarna, att dessa kommer att bli "hjälpgummor" inom NO-blocket, och föreslår därför att de placeras i en "skolverkstad" dit eleverna hänvisas i till 1.5 timmar i veckan. Detta skulle bli av betydelse vid en successiv övergång till projektarbete där eleverna då skulle kunna utnyttja sina teknikkunskaper.

Vad beträffar utbildningen av lärare för tillvalsämnet "kommunikation" hävdar Statens personalnämnd att både ämnesutbildning och fortbildning behövs. LO påpekar att denna undervisning bör bedrivas som ett lagarbete där olika personalgrupper, även utomstående, kan ingå. Avgörande bör vara intresse och personliga förutsättningar.

Sveriges kristna ungdomsråd önskar en utförlig utbildning i tros- och livsåskådningsfrågor vid lärarhögskolan.

12 Fortbildning

I SÖ:s förslag om fortbildningen som helhet instämmer länsskolnämnderna i Malmöhus, Hallands och Jämtlands län, UHÅ och Storumans och Malmö kommuner.

Vikten av de fortbildningsinsatser som ingick i SIA-programmet poängteras av länsskolnämnderna i Kronobergs, Gotlands, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs, Jämtlands och Västerbottens län, TCO, Svenska kommunförbundet, Luleå, Gävle, Helsingborgs, Lidköping, Södertälje och Stockholms kommuner och av De handikappades riksförbund.

Fortbildningens betydelse i allmänhet framhålls dessutom av länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, statens kulturråd, LO, SACO/SR, Linköpings och Järfälla kommuner, CUF, SSU, Sveriges skolkuratorers förening, Svenska gymnastiklärarsällskapet och Svenskläraryrkeförbundet.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län och Lidköping kommun konstaterar dock att SIA-programmets intentioner inte uppfyllts.

Länsskolnämnderna i Älvsborgs, Skaraborgs och Jämtlands län önskar lagutbildning för all skolpersonal.

Fortbildningens allmänna inriktning baseras på de tre grundläggande principerna i SIA-reformen och avgörande för fortbildningens inriktning och utformning bör vara den lokala utvecklingsaspekten. Betydelsen av detta framhålls av länsskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Blekinge, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs

och Västerbottens län, TCO, LO, Storumans, Västerås, Norrköping och Linköpings kommuner.

Länsskolnämnderna i Uppsala och Kopparbergs län och Norrköpings kommun betonar särskilt vikten av att fortbildningen decentraliseras och länsskolnämnderna i Kronobergs och Värmlands län det lokala utvecklingsarbetet.

Länsskolnämnderna i Uppsala, Kronobergs, Skaraborgs och Kopparbergs län anser att länsskolnämnderna bör ha ansvaret för fortbildningen. Länsskolnämnden i Kronobergs län konstaterar att all forskning om ledarrollen ger klart besked om att effekten av utbildningen ofta blir ringa på hemmaplan om endast en eller ett par personer sänds till utbildning med uppgiften att därefter initiera ett lokalt utvecklingsarbete, t. ex. i det egna rektorsområdet. Effekten blir betydligt större om skolledarna har ett personallag med i utbildningen. En sammankoppling av utbildningarna skulle även ge behövlig utbildningstid för attitydpåverkan. Uppföljningen skulle vid en regionalisering kunna effektiviseras.

I SÖ:s förslag uttrycks behovet av att stärka och vidareutveckla SSA-verksamheten. Länsskolnämnderna i Jönköpings, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Jämtlands och Västerbottens län, TCO, LO, och De handikappades riksförbund instämmer i detta.

SÖ förordar också i sitt förslag en samverkan mellan fortbildning och pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete (FoU). I detta instämmer länsskolnämnderna i Kalmar, Kristianstads, Skaraborgs, Värmlands och Västerbottens län och vidare UHÄ, TCO och Nybro kommun.

Länsskolnämnderna i Kalmar och Skaraborgs län framhåller att denna samverkan måste utgå från det lokala utvecklingsarbetet.

Länsskolnämnderna i Gotlands, Älvsborgs, Kopparbergs, Västernorrlands och Jämtlands län, TCO, Svenska kommunförbundet, Luleå, Storumans, Nybro och Växjö kommuner, Sveriges kristna ungdomsråd och Historieläraarnas riksförening konstaterar att fortbildningsarbetet bör inriktas på det nya arbetssättet.

Länsskolnämnden i Blekinge län ifrågasätter om inte en betydande del av målen för läroplansarbetet kunde nås med ökade insatser inom fortbildningen. Redan den nuvarande läroplanen och det nya statsbidragssystemet ger betydande möjligheter till förändring av skolans inre arbete, inte minst vad gäller arbetsformen.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län menar att om av ekonomiska skäl en tillräcklig satsning på fortbildning inte är möjlig man i de kommuner som så önskar skulle kunna bedriva en utökad försöksverksamhet på Lgr 69:s grund med ramtimplaner kompletterade med fritt val av projektstudier.

Vikten av fortbildning inom vissa ämnen som hemkunskap, slöjd, teknik och oä påtalas av länsskolnämnderna i Gotlands, Blekinge, Västmanlands, Västernorrlands och Jämtlands län och vidare av TCO, Historieläraarnas riksförening och Svenska gymnastiklärarsällskapet.

UHÄ betonar vikten av fortbildning bl. a. inom den naturvetenskapliga sektorn. Handikappades centralkommitté framhåller behovet av att handikappkunskap ingår i fortbildningen och Svenska kyrkans utbildningsnämnd betonar religionskunskapens betydelse.

Svenska gymnastiklärarsällskapet anser att alla lärare bör få utbildning i friluftsverksamhet.

Länsskolnämnderna i Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Västerbottens län, TCO, SACO/SR, Svenska kommunförbundet, Luleå, Storumans, Västerås, Göteborgs, Nybro, Norrköpings, Linköpings, Lidingö och Södertälje kommuner, Kristen demokratisk ungdom och SECO konstaterar liksom SÖ att ökade resurser för fortbildningen krävs.

Svenska kommunförbundet framhåller att man vid knapphet på tillgångar hellre bör lägga ner pengar på de personella resurserna för att bättre tillgodose elevernas behov än på materiell och yttre funktionell standard. Det bör vara möjligt att starta med det nya arbetssättet i mindre skala och under yttre förhållanden som kanske inte är idealiska, om blott den "inre" standarden – personellt och utrustningsmässigt – är tillfredsställande. Läroplans- och framför allt timplaneförändringarna får inte leda till så stora materiella konsekvenser att utrymme för en utveckling av människorna i skolan inte ges.

13 Lokaler och läromedel

13.1 Lokaler

Länsskolnämnderna i Uppsala, Kalmar, Kristianstads och Västerbottens län, utredningen om den kommunala vuxenutbildningen, TCO, SACO/SR, Skellefteå, Gävle, Sala, Västerås, Helsingborgs, Nybro, Växjö och Lidingö kommuner anser, i likhet med SÖ, att SIA-reformen och läroplansöversynen medför förändrade lokalbehov. Förändringarna av kurs- och timplanerna och det nya arbetssättet kommer att, tillsammans med aktiviteterna inom den samlade skoldagen, leda till en ökning av lokalbehovet.

TCO noterar att SÖ utgår från att de lokaler som finns i dag i stort sett är anpassade till den verksamhet som ska bedrivas enligt Lgr 69 och SIA. Verkligheten är en annan. Standarden på lokalbeståndet varierar men är på många håll sådan att intentionerna i Lgr 69 inte kan genomföras, än mindre de förändringar som nu föreslås.

Linköpings kommun anser att om anpassningen till nya, mer undersökande och praktiska arbetssätt i skolan kräver nya lokalresurser i nivå med vad som sägs i förslaget, kommer med största säkerhet den kommunala ekonomin att sätta stopp för läroplanens förverkligande. Kommunens knappa resurser måste i första hand koncentreras till lokaler för de fria aktiviteterna under den samlade skoldagen.

Utredningen om den kommunala vuxenutbildningen påpekar att eftersom komvux i många kommuner är hänvisad till att använda grundskolans lokaler, kommer införandet av den nya läroplanen att innebära problem för komvux, särskilt för dess undervisning på dagtid, vilken utgör huvuddelen av undervisningen på grundskolenivå.

Länsskolnämnden i Norrbottens län och SECO betonar vikten av att man inför s. k. hemrum även på högstadiet.

DIIR och Handikappades centralkommitté vill hävda att i läroplanen bör framhållas vikten av att man på lokal nivå strävar efter att tillgodose behovet av lokaler som är tillgängliga även för olika handikappgrupper.

Statens ungdomsråd anser att förläggandet av en del av skolarbetet till lokaler utanför själva skolan är ett sätt att lära eleverna gå ut och studera

samhället i samhället. Det är också viktigt att företrädare för samhällsorgan, organisationer, föreningar o. s. v. som kommer till skolan får möjlighet att disponera skolans lokaler samt även när så behövs använda den utrustning som finns där.

Länsskolnämnden i Kalmar län föreslår att byggnationen för grundskolan prioriteras, att varje län tilldelas en resurs för denna byggnation och att länsskolnämnden får i uppdrag att besluta i hithörande frågor.

Länsskolnämnderna i Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads och Västmanlands län samt TCO och Västerås kommun anser att förslagets lokalkonsekvenser ej utretts tillräckligt av SÖ.

13.2 Läromedel

SÖ föreslår att 2 kap. 27 § skolförordningen kompletteras i första stycket därhän att eleverna ska tillhandahållas läromedel och annan materiel samt utan egen kostnad beredas tillfälle till verklighetsstudier i natur och samhälle i den utsträckning som fordras för en tidsenlig undervisning. Detta förslag tillstyrks av *länsskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Blekinge, Värmlands och Norrbottens län, LO, Luleå, Sollefteå, och Södertälje kommuner* samt av *Centerns ungdomsförbund*.

Svenska kommunförbundet anser att förslaget redan är tillgodosett genom att undervisningen i grundskolan är kostnadsfri.

SÖ föreslår vidare att, i samma paragraf, stadgandet om att vissa läromedel ska tillhandahållas som gåvoläromedel utgår. *Länsskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Värmlands, Västmanlands och Jämtlands län, statens kulturråd, statens institut för läromedelsinformation, Svenska kommunförbundet, Luleå, Sollefteå, Västerås, Göteborgs, Oskarshamns, Nybro, Emmaboda, Norrköpings, Linköpings, Lidingsö och Södertälje kommuner* samt *Centerns ungdomsförbund* tillstyrker förslaget.

Svenska kommunförbundet, LO, samt Nybro och Emmaboda kommuner anser att vissa gåvoläromedel bör finnas kvar och då sådana som är värdefulla för framtida bruk. *Sveriges kristna ungdomsråd*, som är tveksam till förslaget, anser att eleverna bör kunna få välja ett visst antal skönlitterära böcker och fackböcker som gåvoläromedel.

TCO, SACO/SR och Historielärarnas riksförening avstyrker förslaget. *TCO* anser att vissa läromedel alljämt bör tillfalla eleverna som gåva. Organisationen vill framhålla det orimliga i att motivet för ett slopande av gåvoläromedlen skulle vara minskade kommunala kostnader för läromedel. Det nya arbetssättet kräver ju fler läromedel och mer rörliga resurser än vad som hittills utgått.

Föreningen Svenska läromedelsproducenter framhåller att "andan" i gåvoläromedelsparagrafen bör finnas kvar, inte minst av social-politiska motiv.

Länsskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Blekinge och Värmlands län, statens institut för läromedelsinformation, statens ungdomsråd, Luleå, Sollefteå, Göteborgs, Oskarshamns och Södertälje kommuner m. fl. Centerns Ungdomsförbund, Aktiv Ungdom och Föreningen Svenska Läromedelsproducenter tillstyrker SÖ:s förslag att i 5 kap. 13 § skolförordningen införs att skolstyrelsen antar läromedel och avgör hur dessa ska ställas till elevernas förfogande efter samråd med personal och elever.

Svenska kommunförbundet menar att bestämmelsen bör lyda: "Skolstyrelsen avgör vem som beslutar om antagande av läromedel samt om for-

merna härför." Lärare ska dock självklart som hittills ha rätt att själv framställa läromedel som behövs till komplettering av de läromedel som antagits.

SÖ föreslår även att de bestämmelser i ovan nämnda paragraf vilka avser centrala läromedel utgår. Detta förslag tillstyrks av *länskolnämnderna i Uppsala, Jönköpings, Blekinge, Värmlands, Västmanlands och Jämtlands län, statens institut för läromedelsinformation, Svenska kommunförbundet, Luleå, Sollefteå, Västerås, Oskarshamn, Norrköpings, Lidköping och Södertälje kommuner* samt av *Centerns ungdomsförbund, Sveriges kristna ungdomsråd* och *Föreningen Svenska Läromedelsproducenter*.

Länskolnämnden i Uppsala, statens kulturråd, Statens ungdomsråd, Norrköpings och Stockholms kommuner, Centerns ungdomsförbund, Sveriges kristna ungdomsråd och *Föreningen Svenska Läromedelsproducenter* betraktar vidgången av läromedelsbegreppet som positiv.

Statens ungdomsråd påpekar att den är en förutsättning för utvecklingen av arbetssättet och samhällskontaktarna.

Länskolnämnderna i Kristianstads och Älvsborgs län samt *Historielärarnas riksförening* understryker faran av en läromedelsstyrd undervisning och det negativa i detta.

Länskolnämnden i Kristianstads län, statens handikappråd och *statens institut för läromedelsinformation* önskar en mer ingående behandling av läromedelsfrågorna.

Statens handikappråd framhåller att förslagets konsekvenser för elever med särskilt behov av stöd och stimulans bör beaktas.

Statens institut för läromedelsinformation betonar att de ekonomiska konsekvenserna av förslaget måste utredas.

Bl. a. *länskolnämnderna i Uppsala och Kronobergs län* och *statens institut för läromedelsinformation* anser att ökade resurser kommer att krävas för förändringarna på läromedelssidan.

14 Vissa kostnader

I förslagstexten säger SÖ att en utgångspunkt för översynsarbetet varit att ökade kostnader inte ska behöva uppstå. Förslaget avses alltså kunna genomföras i stort sett inom ramen för befintliga resurser. Det kan dock finnas behov av vissa omfördelningar inom denna resursram. Styrelsen konstaterar att de största kostnadsförändringarna är de som rör timplanen och att en ökning av fortbildningsanslaget under alla förhållanden är ofrånkomlig.

I överlämnandeskrivelsen påpekar SÖ däremot att det föreliggande läroplansförslaget jämte redan fattade riksdagsbeslut om förändringar av skolans arbetssätt m. m. både medför behov av investering och leder till ökade driftskostnader, i sådan omfattning att det mot bakgrund av det aktuella samhällsekonomiska läget finns anledning att särskilt påpeka detta förhållande.

RRV anser att det troligen finns vissa brister i skolans resursanvändning och att skolans verksamhet därför bör underkastas en budgetrestriktion och att beslut om resursanvändning bör decentraliseras så långt möjligt. Verket påpekar vidare att de samhällsekonomiska konsekvenserna av förslaget i stort bör utredas.

Nybro kommun förmodar att decentraliseringen kan leda till vinster.

Även *Landstingsförbundet* betonar att reformen måste ske inom ramen för det totala resursutrymmet och ej får ske på bekostnad av kommunala insatser på övriga områden. En omstrukturering av nuvarande resurser är därför nödvändig.

Statens kulturråd hoppas att de ökade kostnader som kommer att krävas inte leder till att resurser tas från den "rena" kultursektorn.

Länsskolnämnden i Blekinge län påpekar att ett sjunkande elevantal under 80-talet kommer att leda till att resurser frigörs.

Statskontoret, länsskolnämnderna i Kalmar, Blekinge, Västmanlands, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län, statens institut för läromedelsinformation, Svenska kommunförbundet, TCO, Luleå, Storumans, Sollefteå, Örebro, Helsingborgs, Malmö, Oskarshamns, Nybro, Södertälje och Järfälla kommuner, Utbildningsnämnden i Stockholms läns landsting, Kommunistisk ungdom, Kristen demokratisk ungdom, SSU, Folkpartiets kvinnoförbund, Föreningen lärare i samhällskunskap och Historieläraarnas riksförening konstaterar att förslaget kommer att leda till betydande kostnader för bl. a. administration, arbetsätt, lokaler och läromedel.

Svenska kommunförbundet påpekar att det är de samlade kostnaderna som är intressanta för den som betalar men tror dock att vissa förändringar kan ske inom de ramar som finns. Förbundet anser att läroplanen bör betraktas som ett utvecklat måldokument. Vidare noterar förbundet motsättningen mellan förslagets ambitioner och statens direktiv till SÖ. Förbundets uppfattning delas av *Luleå och Södertälje kommuner*. *TCO* noterar vad som sagts av kommunförbundets representanter angående kostnaderna för genomförandet och även vad SÖ säger i sin skrivelse till regeringen. Enligt organisationen erfordras betydande resurstillskott i genomförandefasen. Vidare kommer den framtida driftkostnaden för grundskolan att ligga på en betydligt högre nivå än hittills. Organisationen påpekar att det särskilt bör varnas för att man lätt leds till att överskatta läroplansförslagets rationaliseringsvinster i en iver att genomföra en angelägen reform. Organisationen säger dock att under perioder då nya resurstillskott är knappa eller inga alls bör planeringen för en bättre skola likväl fortgå. Därigenom kan väl förberedda reformplaner snabbare genomföras med bättre tiders större resurser.

Karlstads kommun noterar också vad som sägs i SÖ:s skrivelse till regeringen.

Statens institut för läromedelsinformation konstaterar att förslaget medför ökade kostnader för kommunerna för bl. a. anpassade läromedel, kommunala läromedelscentraler, ökad kopiering, materielförbrukning och studiebesök (det senare framför allt i glesbygdskommunerna). Staten och SIL kommer att åsamkas ökade kostnader för information, produktionsstöd och produktutveckling speciellt med avseende på små målgrupper.

Järfälla kommun anmärker att Lgr 69 kostade mer pengar än som sagts och att SÖ:s bedömning ej håller p. g. a. den eftersläpning som finns i kommunerna när det gäller läromedel, lokaler och utrustning.

Länsskolnämnden i Västmanlands län och *Oskarshamns kommun* påpekar att SYO, PRYO och samhällskontakt kommer att leda till ökade kostnader för bl. a. resor.

Länsskolnämnden i Norrbottens län pekar på att ersättning för extern personal kräver ökade resurser och likaså krävs en resursökning för SSA-råden.

Örebro kommun framhåller att driftkostnaderna för administration och lokaler blir bestående.

Att de ekonomiska konsekvenserna av förslaget är ofullständigt utredda och att ytterligare utredning behövs anser *RRV, statskontoret, länskolnämnderna i Uppsala och Kronobergs län, decentraliseringsutredningen, SACO/SR, Sollefteå, Gävle, Karlstads, Göteborgs, Nybro och Stockholms kommuner, Kommunistisk ungdom och Historielärarnas riksförening.*

Sollefteå kommun noterar att förslaget ej kan genomföras förrän de statliga och kommunala kostnadskonsekvenserna utretts. Först därefter kan kommunerna ta ställning till tidpunkten för genomförandet.

Historielärarnas riksförening anser att förslaget bör omarbetas och anpassas till ordinära elever och lärare. Föreningen understryker behovet av stöd till flyttande elever. Vidare anser föreningen att det genomgående blir kommunerna som får betala merkostnaden. Föreningen betonar vidare att ekonomiska möjligheter måste finnas före förverkligandet.

Decentraliseringsutredningen hävdar att det faktum att förslaget innehåller ytterst få kostnadsberäkningar försvårar ett genomförande av det samma. Utredningen anser det därför ytterst angeläget att kostnadsbildens belyses bättre än vad SÖ gjort i förslaget. Utredningen kan inte godta att SÖ hänvisar till att den inte centralt kan beräkna kostnader eftersom beslutet om den organisatoriska utformningen fattas lokalt. Enligt utredningens mening är SÖ:s attityd förlegad. SÖ måste när den utarbetar ett så viktigt förslag – även om den inte har det direkta kostnadsansvaret – söka bedöma vilka kostnader som kommer att förändras för kommunen och/eller staten.

Det är SÖ:s uppgift som central myndighet att samla och förmedla erfarenheter, utveckla metoder, samordna och rent allmänt inspirera till en ändamålsenlig verksamhet. Utredningen ger också exempel på hur läroplansförslaget kan komma att medföra minskade i stället för ökade befogenheter för kommunerna därför att kostnadsanalyser saknas.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län samt Storumans, Gävle, Göteborgs, Helsingborgs, Växjö, Norrköpings, Linköpings, Stockholms och Järfälla kommuner betonar att staten måste bära sin del av kostnadsansvaret.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län anser det självklart att de ökade kostnader som beror på förändring i timplanen helt ska täckas av statsbidrag. Minskningen av basresurstimmarna på mellanstadiet måste kompenseras genom motsvarande ökning av förstärkningsresursen. Extra resurser måste tillföras maskinskrivning, teknik och hemspråk.

Storumans kommun anser det vara fel att gåvoläromedlens slopande leder till någon kostnadsbesparing. Vidare konstaterar kommunen att statliga pengar behövs för den omfattande fortbildning som krävs och att kommunernas ansträngda ekonomi ej kan belastas ytterligare.

Göteborgs kommun instämmer i att kommunernas ekonomi inte får belastas mer.

Kommunistisk ungdom förordar att man ej bör ta bort gåvoläromedlen.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län betraktar som väsentligt att medel för förändringen anslås inom överskådlig tid.

Länsskolnämnden i Jämtlands län önskar fortsatt anslag till fritidsverksamhet i statsbudgeten.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län anser att förändringens ambitionsnivå bör få bli vad varje kommun anser sig klara av.

15 Genomförandet

SÖ:s förslag att läroplanen ska träda i kraft vid en och samma tidpunkt för hela grundskolan och att tiden mellan beslut och genomförande bör bli två år bifalls av *läns skolnämnderna i Västmanlands och Gävleborgs län, statens avtalsverk, TCO, Luleå, Skellefteå, Gävle, Sala, Helsingborgs, Malmö, Nybro och Lidingö kommuner. Skellefteå kommun* understryker att det är angeläget att de val som elever och föräldrar seriöst tagit ställning till får bestå. Kommunen förordar därför att förändringarna avseende alternativkurser och val av slöjdart genomförs successivt genom högstadiet.

Nybro kommun konstaterar att vissa övergångsbestämmelser sannolikt är nödvändiga för de årskullar som börjat på högstadiet under nu gällande tillvalssystem – under förutsättning att en förändring av tillvalssystemet ska genomföras.

Statskontoret, läns skolnämnden i Kristianstads län, SACO/SR och Linköpings kommun förordar ett successivt ikraftträdande.

Läns skolnämnden i Västerbotten, SACO/SR och Skellefteå kommun anser att två år är för kort tid.

Läns skolnämnden i Göteborgs och Bohus län och Svenska kommunförbundet önskar tre år och *Föreningen Svenska Läromedelsproducenter* minst tre år.

SACO/SR påpekar att en ny läroplan bör införas successivt då övergångsbestämmelser kommer att bli nödvändiga. Eftersom det kommer att krävas tid för planering och genomförande av fortbildning och utbildningskomplettering, nya avtal ska slutas och ändringar i skolförordningen genomföras anser organisationen att två år för genomförandet är för kort tid.

Föreningen Svenska Läromedelsproducenter vill betona vikten av att övergångsbestämmelser utfärdas i god tid. Producenterna kan inte förväntas klara de speciella läromedelsbehov, t. ex. läromedel utformande för hela stadier, som kan finnas under en så begränsad tidsperiod som 1–2 år.

Läns skolnämnden i Västmanlands län förutsätter att vissa övergångsmässiga åtgärder bör övervägas för elever i åk 9 det år läroplanen träder i kraft. Dessutom understryker nämnden vikten av att gymnasieskolans läroplan anpassas till den nu föreslagna läroplanen för grundskolan. Nämnden vill också framhålla att den del i förslaget som avser det förändrade arbetssättet i skolan bör stimuleras att omsättas, oberoende av om andra delar av förslaget inte kan förverkligas p. g. a. brist på ekonomiska resurser, personal och lokaler.

Behovet av övergångsbestämmelser påtalas också av *utredningen om den kommunala vuxenutbildningen*.

Statens avtalsverk vill framhålla vikten av att tid finns för förhandlingar och beslut som behöver fattas både på lokal och central nivå.

Växjö kommun understryker vikten av att SÖ:s supplement med praktiska anvisningar utkommer snarast möjligt. I vissa avsnitt borde det redan ha förelegat eftersom ett ställningstagande till många av de tankar läroplansförslaget innehåller i stor utsträckning är beroende av en bedömning av de praktiska möjligheterna att genomföra föreslagna förändringar.

Även *TCO* betonar att SÖ snarast bör framlägga sitt förslag till del 2 av läroplanen för att det ska vara möjligt att få en fullständig bild av vilka bestämmelser, riktlinjer, rekommendationer och hjälpmedel som kommer att stå till förfogande. Organisationer delar vidare SÖ:s uppfattning att det är väsentligt att den berörda personalen inte oroas av att beslut och avtal om

bl. a. anställnings- och tjänstgöringsförhållanden inte föreligger och är väl kända i god tid före reformens genomförande. Tiden mellan riksdagsbeslut och ikraftträdandet måste därför utnyttjas effektivt. Centrala instanser måste vara beredda att omedelbart efter beslut sätta igång med information, fortbildning och förhandlingar.

*Länsskolnämnden i Kalmar, Svenska kommunförbundet, Sollefteå, Gävle, Ludvika, Helsingborgs och Järfälla kommuner och Historielära-
nas riksförening* anmärker att reformen ej kan genomföras förrän de ekonomiska konsekvenserna utretts och resurser finns.

Länsskolnämnden i Blekinge län säger att att om det visar sig att när erforderliga beslut och avtal föreligger de ekonomisk förutsättningarna saknas för ett omedelbart genomförande ett successivt ikraftträdande bör kunna ifrågakomma. Om läroplanen p. g. a. ytterligare utredningar och överväganden eller på grund av ekonomiska faktorer inte kan genomföras i sin helhet i början av 80-talet, bör det vara möjligt att genomföra delar av detsamma för att undvika förseningar vid förverkligandet av SIA-beslutets grundtankar. Vissa av förslagen är ju för övrigt redan nu genomförda som tillägg och ändringar till Lgr 69 konstaterar nämnden.

*Bilaga 3***1 Sammanfattning av 1973 års betygsutrednings förslag (SOU 1977: 9) Betygen i skolan**

BU 73 vill slå fast att bedömning av elevernas prestationer är nödvändig dels därför att i första hand elev, föräldrar och lärare skall kunna få reda på hur eleven klarar sitt skolarbete och utvecklas, dels därför att bedömning stimulerar eleven i hans studier.

BU 73 anser att enighet råder om att bedömning av eleverna behövs för att ge information och motivation. Däremot har man delvis olika meningar om hur bedömningen skall göras och hur den skall meddelas.

Alla ledamöterna är överens om att en individrelaterad bedömning av eleverna skall göras. Den skall meddelas varje termin i form av samtal. Till detta skall fogas en betygsättning i gymnasieskolan.

Delade meningar råder om formen för bedömningen i grundskolan. I det följande ges en utförlig beskrivning av utredningsmajoritetens förslag. Till sist redogörs för de synpunkter som reservanterna framför på vissa punkter där de anmäler en från majoriteten avvikande uppfattning.

1.1 Allmänna överväganden

Man kan se av betygen hur eleven klarat sig i olika ämnen. De anger kunskaperna men säger ingenting om hur eleven är för övrigt.

BU 73 använder av praktiska skäl orden kunskaper eller kunskapsmål, t. ex. att eleven skall lära sig att tänka självständigt och konstruktivt i avslutning till det som han lärt sig, att han skall kunna överblicka och kritiskt bedöma det, att han skall kunna använda kunskaperna för att lösa problem i en vidare mening.

Skolan skall inte bara ge kunskaper. Den har också andra viktiga mål för att eleverna skall utvecklas till harmoniska och ansvarskännande samhällsmedborgare. De målen är beskrivna i läroplanerna.

I skolans vardag försöker man välja arbetssätt och innehåll i undervisningen som stämmer överens med målen. Hur bidrar då betygsättning till att eleverna lär sig att tänka kritiskt, samarbeta, hjälpa varandra, ta hänsyn till varandra och annat som ingår i skolans mål?

Många elever inriktar sig på vad som betygsätts. De anser att det är viktigast att få bra betyg. Sådant som de menar inte är matnyttigt för deras fortsatta verksamhet ägnar de mindre uppmärksamhet åt.

Betygen ger information om elevens kunskaper. De lämnar emellertid andra delar av elevernas prestationer utanför. Sådant information, som också kan vara av värde t. ex. för fortsatt utbildning, kommer inte fram, därför att den inte tas med i betygen. I åtskilliga utbildningar är det andra kvalifikationer än kunskaper i skolans ämnen som är viktiga eller kanske viktigare för att eleven skall lyckas.

BU 73 menar därför att betyg ger en ensidig information om eleven med tonvikten lagd på kunskaperna.

BU 73 diskuterar frågan om betygen motiverar eleverna. Slutsatsen av den diskussionen är att elever som får bra betyg känner sig stimulerade. De som får låga betyg känner sig närmast missmodiga och nedslagna. Men antag då att man slopar betyg med hänsyn till den som har svårt att hävda sig. Vilken verkan får det för de övriga?

BU 73 anser som tidigare sagts att det är nödvändigt med en bedömning i skolan. Den skall ske och sker fortlöpande i skolarbetet. Eleverna får reda på hur de klarat av olika arbetsuppgifter och prov. Sådana upplysningar verkar självfallet stimulerande. Eleven behöver inte betyg för att finna det meningsfullt att arbeta i skolan på låg- och mellanstadiet. Man har goda erfarenheter av att betygen i stort har slopats på dessa stadier. Därför har man i ett flertal kommuner tagit bort betygen i årskurs 3 och på sina ställen också i årskurs 6.

BU 73 anser att det inte är troligt att elever på andra stadier skulle reagera annorlunda, om betyg inte gavs åt dem. Det kan vara besvärligt i tonåren för många och vissa kan känna vantrivsel och skoltrötthet. Betyg torde emellertid inte vara nödvändiga för att tonåringar skall finna skolan meningsfull. En annan form av bedömning kan stämma bättre överens med skolans mål och vara eleverna till hjälp i arbetet och vid val av fortsatt verksamhet. Därför behöver man troligen inte vara rädd för att eleverna på högre stadier skulle prestera mindre i skolan, om sedvanliga betyg inte ges.

BU 73 menar att betyg har vissa nackdelar både för undervisningen och för eleven. Betyg bör därför användas bara när man inte kan undvara dem.

Hur skall då en bedömning göras? Enligt BU 73 talar starka skäl för att elevens prestationer inte bedöms i jämförelse med kamraternas. I stället bör hans prestationer jämföras med vad han tidigare gjort och med hans egna förutsättningar. En sådan bedömning kallas individrelaterad.

Lärare och elever kan diskutera ett förestående undervisningsavsnitt med varandra. De kan planlägga, välja arbetssätt osv. gemensamt. Läraren kanske använder diagnostiska prov för att komma underfund med vad eleverna kan och vad som brister. Under arbetets gång hjälper och uppmuntrar han dem. Han ser vad de klarar av och vad de måste ha hjälp med. När avsnittet är färdigt kan de resonera med varandra om uppläggningsen av arbetet, om arbetssättet och om resultaten man nått. I undervisningen sker således hela tiden bedömningar.

De bedömningar som gäller den enskilde eleven inriktas på hur han lyckats med sitt arbete i förhållande till vad han kan klara av. Har han utnyttjat sina krafter för att nå de mål som satts upp? Kan han gå vidare eller behöver han speciell hjälp? Intresset är i alla frågor som kan ställas riktat mot elevens prestationer i jämförelse med hans förutsättningar. En sådan bedömning ger underlag för information till både skola och hem.

En fortlöpande individrelaterad bedömning ger också motivation. Den ställer krav inom läroplanens ram på eleven efter måttet av hans förmåga och jämför honom inte med vad andra kan prestera. På så sätt verkar den motiverande också på de elever som inte har så goda förutsättningar.

BU 73 anser att en individrelaterad bedömning fyller uppgiften att ge både en allsidig nyanserad information och en motivation åt alla elever. Därför bör bedömningen i skolan ske enligt individrelaterad metod. I vilken utsträckning en individrelaterad bedömning behöver kompletteras med andra bedömningar skall BU 73 diskutera i det följande. Situationen blir i viss mån en annan i gymnasieskolan än i grundskolan.

En individrelaterad bedömning kan vanligen inte uttryckas med en enkla symbol som siffror eller bokstäver. Den behöver en utförligare beskrivning och sker därför i regel bäst i muntlig form. I ett samtal mellan lärare, elev och föräldrar kan fylliga och väsentliga upplysningar ges om elevens prestationer i vid mening.

1.2 BU 73:s förslag till bedömning i grundskolan

Betyg ges nu inte så ofta i den obligatoriska skolan som förr. Det är huvudsakligen på högstadiet som man utdelar betyg.

Kraven på eleverna har för den sakens skull inte minskats. Undervisningen rättas efter de mål och anvisningar som finns i läroplanen. Att man meddelar resultaten av elevernas prestationer på annat sätt än med betyg innebär alltså inga förändringar av de anspråk läroplanen ställer på eleverna.

Behövs då betyg över huvud taget i grundskolan?

BU 73 har diskuterat deras värde för information och motivation och menar att en individrelaterad bedömning är bättre. Betyg i grundskolan är som framgår av skolöverstyrelsens undersökning till föga nytta för arbetsgivarna, när de skall anställa någon. Ibland sägs emellertid i betygsdiskussioner att betyg behövs som ett påtryckningsmedel. Utan betyg kommer eleven inte att göra någonting.

Betygen är enligt en sådan uppfattning ett medel att påverka till arbete och arbetet kan leda till en belöning, "moroten", i form av bra betyg. BU 73 kan inte finna att ett sådant synsätt är förenligt med målen för skolans verksamhet. Betyg kan inte försvaras som ett disciplinmedel.

En individrelaterad bedömning är inte jämförbar. Man behöver inte heller göra några jämförelser mellan eleverna under grundskoletiden. I vissa fall kan det bli nödvändigt, när eleverna skall gå över från grundskolan till gymnasieskolan. Övergången kan emellertid lösas på annat sätt än med betyg. Hur det kan ske beskriver BU 73 i fortsättningen.

BU 73 finner därför att traditionella jämförande betyg inte behövs i grundskolan och föreslår att de ersätts med en individrelaterad bedömning.

Läroplanen säger i ett avsnitt om utvärdering att bedömning ofta kan "komma att göras i nära anslutning till vad den direkta undervisningen avhandlat och inte till det uppsatta målet. Man prövar vidare vad som är lätt att pröva men avstår från att söka kontrollera mera svårnätta funktioner. Skrivningar och frågor av verbal karaktär får sålunda ofta ett otillbörligt utrymme i utvärderingen."

Dessa vanliga fel vid bedömningen av elevernas resultat har enligt läroplanen medfört att kunskaper och färdigheter i skolans ämnen blivit det alltigenom dominerande i undervisningen. Man har ofta bortsett från andra klart uttalade syften med undervisningen.

BU 73 anser att olika slag av skrivningar och prov ofta är alltför många. Det är emellertid naturligt att det blivit så, eftersom lärarna vill skapa en rättvisa vid betygsättning. Sådana "betygsprov" behövs inte i samma utsträckning, när lärarna inte behöver jämföra elevernas prestationer. Det blir i stället de diagnostiska proven som blir viktiga.

Diagnostiska prov används för att läraren skall få veta vad eleven klarar av och var han har sina svagheter. De kan användas innan ett nytt avsnitt påbörjas. Då är de till hjälp för att lägga upp undervisningen. De kan användas under och efter undervisningsavsnittet. Då kan provet visa om eleverna lärt sig tillräckligt för att man skall kunna gå vidare. Syftet med diagnostiska prov är alltså ett annat än med sådana som ges för att vara underlag för betygsättning. Diagnostiska prov finns i många läromedel. Skolöverstyrelsen ställer också i viss utsträckning sådana till lärarnas förfogande.

Standardprov behövs inte för sin ursprungliga uppgift att vara en hjälp vid betygsättning. BU 73 menar emellertid att de också i fortsättningen bör

finnas. De anger mera i detalj målet och innehållet i ämnena. Inte minst därför har de uppskattats som ett hjälpmedel i undervisningen.

I den dagliga undervisningen ger läraren beröm åt eleverna och påtalar brister efter deras förmåga att prestera. Det är naturligt att läraren gör på samma sätt när han bedömer prov. Betyg på prov bör därför inte sättas. Inte heller bör andra sätt användas som medför att elevernas prestationer jämförs.

Läraren kan behöva tala med eleven efter ett prov. Det är oftast lättare att i ett samtal förklara förtjänster och brister, reda upp missförstånd osv. än att skriva en kommentar till eleven. Så görs också, i synnerhet vid prov som inte består av frågor med kortfattade svar. Det bör ske ofta vid en individrelaterad bedömning. Lärarna brukar också ta upp samtal med eleven, om de i den mera fotlöpande bedömningen märker förändringar i hans prestationer.

Vad som sagts mellan lärare och elev i olika samtal under terminens lopp behöver samlas upp. Tillsammans med föräldrarna bör därför lärare och elev ha ett mera ingående samtal vid terminens slut.

Samtal mellan skola och hem

En muntlig information om elevs skolsituation i vid mening bör ges i form av ett samtal mellan klassföreståndare, föräldrar och elev och syfta till en i möjligaste mån allsidig och nyanserad bild av eleven. Elevens framsteg och svårigheter skall sättas i relation till hans aktuella förutsättningar och hans möjligheter att utnyttja dem samt till hans tidigare prestationer.

För att samtalet skall nå sitt syfte bör klassföreståndaren ha en så god kännedom som möjligt om varje enskild elev. Samtalet kring elevens prestationer i form av kunskaper och färdigheter i olika ämnen bör ske med utgångspunkt i konkreta underlag: resultat på prov av olika slag, muntliga och skriftliga redovisningar, prestationer i samband med grupparbeten, elevarbeten i olika ämnen osv.

Under samtalets gång bör man även ta upp andra förhållanden än elevens kunskapsprestationer. Nedan anges några aspekter som kan bli föremål för överläggningar.

- Trivsel i skolan
- Förhållande till kamrater och personal
- Samarbetsförmåga
- Självständighet i arbetet
- Noggrannhet
- Arbetstakt
- Koncentrationsförmåga
- Uthållighet
- Ambition
- Intressen

Att diskutera elevens personlighetsmässiga egenskaper är en uppgift som kräver takt och hänsyn. Skolans uppfattning bör därför endast komma föräldrar och elev till del. Läraren bör vara medveten om att dylik information grundar sig på egna och kollegers subjektiva omdömen. Dessa kan ibland stå i strid med de uppfattningar och värderingar som gäller i hemmet och kamratkretsen.

Nedanstående rekommendationer torde kunna vara vägledande för hur samtalet kan utformas.

a) Samtalet bör inledas med något som upplevs som positivt av föräldrar och elev, t. ex. elevens fritidsintressen, trivsel i skolan eller ett lyckat provresultat.

b) Klassföreståndaren bör uppmuntra både föräldrar och elev att delta aktivt i samtalet.

c) Informationen bör ges på ett klart och enkelt språk med utgångspunkt i ett representativt konkret underlag.

d) Särskild hänsyn bör tas till lågpresterande elever och elever med dåligt utvecklad självuppfattning. En alltför negativ, kritisk genomgång kan likaväl som en alltför positiv skada eleven.

e) Klassföreståndaren bör vara medveten om de risker för missuppfattningar och vantolkningar som ligger i samtalsituationen.

f) Informationen bör användas i konstruktivt syfte. Om man under samtalets gång stöter på problem bör orsakerna till dessa diskuteras och förslag till lösningar övervägas.

g) Samtalet bör spänna över elevens totala situation: hem-skola-fritid. Orsakerna till framgångar eller misslyckanden i skolan kan också finnas i elevens hem eller kamratkrets.

Samtalens längd kan självfallet variera. I vissa fall kan det behövas ett längre samtal för att ingående diskutera en elevs skolsituation, i andra finns inte anledning att uppehålla sig vid förhållanden som man bedömer vara problemfria. Man torde därför lokalt bäst finna former för en anpassning av samtalets längd. Vad som sagts under samtalet och ev. blanketter som använts som stöd vid samtalet bör inte i någon form införas i dokument för arkivering på skolan.

Rektor ansvarar för att samtal kommer till stånd i varje årskurs varje termin. Klassföreståndaren inbjuder elev och föräldrar till samtalen.

Intyg efter avslutad grundskola

Vid skolgångens avslutning bör eleverna erhålla ett intyg om genomgången grundskola, vilket således utgör ett bevis på fullgjord skolplikt. Detta intyg skall ge upplysning om den årskurs eleven genomgått, om tiden för avgången och om ämnen, kurs i ämne och tillvalsämne. Av intyget skall framgå, om eleven i något eller några ämnen på grund av längre frånvaro eller annat skäl inte deltagit i undervisningen. Det skall inte innehålla några värderingar av elevens prestationer.

I den kommunala och statliga vuxenutbildningen bör intyget utformas med hänsyn till vad studierna omfattat. Intyg tilldelas elev som på ett tillfredsställande sätt tillgodogjort sig undervisningen.

Sammanfattning

BU 73 föreslår

att sedvanliga betyg i grundskolan ersätts med en individrelaterad bedömning i form av samtal

att en samlad information om elevens skolsituation meddelas elev och föräldrar i slutet av varje termin

att skolan åläggs att inbjuda till samtal varje termin

att eleven vid skolgångens avslutning erhåller intyg om fullgjord skolplikt.

1.3 BU 73:s förslag vad gäller övergången till gymnasieskolan

Gymnasieskolan består av ett tjugotal olika linjer och ett stort antal specialkurser. Den kan ta emot i stort sett alla sökande. De flesta sökande kan tas in på de utbildningar de söker till i första hand. Vissa linjer och kurser har ett överskott av sökande. Därför kan inte alla som vill tas in på dessa

och därför måste man göra ett urval bland de sökande, då det inte alltid går att öka antalet utbildningsplatser.

Valet av utbildning bygger till stor del på upplysningar som ungdomarna får i hemmet och i skolan, framför allt genom syo-verksamheten, men också på erfarenheter som de skaffar sig efter grundskolans slut. En del ungdomar är redan under skoltiden på det klara med vilken utbildning de skall välja och somliga också med vad de framdeles skall ägna sig åt. Många är emellertid villrådiga om vilken utbildning de skall söka till. Av dessa behöver vissa även en tid i arbetslivet för att bli klara över vilken utbildning de skall välja. Valet av fortsatt verksamhet efter grundskolan är för den enskilde oftast en tämligen långvarig process.

BU 73 menar därför att intagningen bör ordnas så att man tar hänsyn både till den sökandes prestationer i grundskolan och till sådant som ligger efter grundskolans slut.

BU 73 har beskrivit hur man i dag gör intagningen till gymnasieskolan. De sökande delas in i grupper efter den skolunderbyggnad de har. Antalet platser fördelas i proportion till antalet sökande i varje grupp.

BU 73 föreslår ett system utan indelning i grupper. En sökande får poäng för olika saker, som urvalet grundas på. Sådana urvalsgrunder är t. ex. arbetslivserfarenhet och förutbildning.

Varje urvalsgrund ger poäng. Den sökandes sammanlagda poäng är hans meritpoäng. De sökande ordnas och tas in efter meritpoäng.

BU 73 har diskuterat och beskrivit olika urvalsgrunder. BU 73 föreslår att följande används.

Intresse för sökt utbildning

Den sökande får poäng för de tre utbildningar som den sökande främst önskar komma in på.

En sökande får poäng för förnyat val vid närmast följande ansöknings-tillfälle till en utbildning som han tidigare avvisats från. En sökande blir inte antagen exempelvis till musiklinjen. Om den sökande närmast följande gång söker till musiklinjen på nytt, får han poäng för detta.

Arbetslivserfarenhet

BU 73 föreslår att man skall få poäng för arbetslivserfarenhet med arbete på minst halvtid nästan på samma sätt som nu.

a) En sökande måste ha minst 6 månaders arbetslivserfarenhet för att den skall få räknas. Till vissa kurser krävs en bestämd arbetslivserfarenhet för att man skall vara behörig. Sådant arbetslivserfarenhet ger inte poäng:

b) Kortaste arbetsperiod som räknas är 1 månad.

c) Den sökande får poäng för högst 36 månaders arbete.

d) Bara det arbete ger poäng som den sökande haft efter det han slutat grundskolan dvs. i regel det år då den sökande fyller 16 år. Feriearbete t. ex. mellan årskurserna 8 och 9 ger alltså inte poäng.

Den som söker från gymnasieskolan till högskolan kan få poäng inte bara för arbetslivserfarenhet utan också för föreningsarbete. Har han t. ex. varit med i styrelsen för en förening i minst 2 år får han poäng för detta. BU 73 menar att man skall kunna ta hänsyn till föreningsfarenhet också för en sökande till gymnasieskolan. Den skall emellertid inte ge någon poäng. Men om två sökande har samma sammanlagda poäng, skall den gå före som har föreningsfarenhet från högstadietiden eller senare.

Förutbildning

Den sökande får poäng för avslutad förutbildning.

- a) Utbildningen måste omfatta minst 1 månad.
- b) Den sökande får poäng för högst 36 månaders utbildning.
- c) Utbildningen skall vara påbörjad efter grundskolans slut.

En sökande kan ha både arbetslivserfarenhet och förutbildning. Sammanlagt får poäng räknas för en tid av högst 36 månader.

Könstillhörighet

En sökande får poäng om han söker till en utbildning, där det kön han tillhör är i minoritet. Med minoritet menas att det i utbildningen antogs i hela landet vid senaste intagningen mindre än 30 % av det kön som den sökande tillhör.

En flicka söker exempelvis till tvåårig verkstadsteknisk linje. Om det vid senaste intagningen togs in mindre än 30 % flickor på den linjen i hela landet, får hon poäng för sitt val.

Skolans omdöme

Ett omdöme från skolans sida skall syfta till en helhetsbedömning av den sökandes förutsättningar att genomföra den utbildning som han sökt. Skolan skall därvid ta hänsyn till hans ämnesprestationer och till andra kvalifikationer som bedöms väsentliga för hans möjligheter att klara av den sökta utbildningen. På samma sätt som övriga urvalsgrunder bör ett sådant omdöme om hans förutsättningar att klara av den sökta utbildningen uttryckas i poäng. Med omdöme avses således en graderad beteckning som visar hur skolan bedömt den sökandes förutsättningar att genomföra den utbildning som han sökt. Omdömet hänför sig alltså direkt till den sökta utbildningen. Det kan komma i fråga bara för direktsökande. Omdömet bör ges i en tregradig skala på följande sätt:

3 poäng = eleven har mycket goda förutsättningar att genomföra sökt utbildning

2 poäng = eleven har goda förutsättningar att genomföra sökt utbildning

1 poäng = eleven har mindre goda förutsättningar att genomföra sökt utbildning.

Beträffande skolans omdöme vill BU 73 bl. a. peka på följande.

I och med att omdömet är inriktat på den önskade utbildningen, får det en annan karaktär än sedvanlig betygsättning. En betygsättning grundas helt på kunskaps- och färdighetsmässiga jämförelser mellan eleverna. Det är inte fallet, när ett omdöme bestäms. Då jämförs elevens förutsättningar, hans kunskapsprestationer och övriga kvalifikationer med de krav den utbildning ställer som han är intresserad av. Omdömet kan därför inte leda till en konkurrens i likhet med betyg.

Omdömet bör bestämmas gemensamt av elevens lärare i årskurs 9 och övrig personal, som haft kontakt med eleven. Det kan ske i en konferens, där ev. representant för elevkår och föräldraförening kan närvara.

Omdömet bestäms efter det att den sökande lämnat in sin ansökan. Meddelande om vilket omdöme eleven fått lämnas till intagningsnämnd och elev.

Vad är det då skolans personal skall ta fasta på när de bestämmer omdömet?

Lärarna känner till elevens kunskaper i olika ämnen. I vissa ämnen visar sig också andra sidor, t. ex. elevens praktiska händighet och tekniska färdighet. I mera fria aktiviteter kan andra sidor hos eleven komma fram än i

klassrummet. Inte bara lärarna kan observera elevens intressen och fallenhet utöver det rent kunskapsmässiga. Syo-funktionärer, skolpsykolog, kurator och skolsköterska kan ha erfarenheter om eleven som inte lärarna känner till men som kan vara viktiga att ta hänsyn till. Tillsammans har skolans personal en god och allsidig kännedom om eleven. Den kännedomen skall ligga till grund när man bedömer elevens möjligheter att klara den utbildning han söker till. Några exempel kan belysa detta.

En elev söker i första hand treårig humanistisk linje. Denna utbildning är av allmän karaktär och teoretiskt krävande med stort inslag av språk. Ungefär en tredjedel av studietiden ägnas åt språkstudier. Matematik läses bara under första årskursen och eleven kan välja mellan alternativa kurser. Naturvetenskapliga ämnen är samlade i ämnet naturkunskap som läses under första och andra årskursen.

När skolan skall ta ställning till elevens förutsättningar att klara av utbildningen på humanistisk linje, måste den ta särskild hänsyn till elevens prestationer i språk. Anser elevens språklärare att elevens språkkunskaper och språkfärdigheter är utmärkta finns det anledning att ge beskedet att eleven har mycket goda förutsättningar att genomföra utbildningen. Ett sådant omdöme kan vara motiverat även om lärarna i naturvetenskapliga ämnen menar att elevens prestationer i deras ämnen varit mindre framstående.

Har eleven en mera jämn prestationsprofil kan ett annat omdöme övervägas. Är eleven i stort genomsnittlig, ligger kanske ett genomsnittsomdöme (= goda förutsättningar) närmare till hands. Däremot är högsta omdöme motiverat om eleven överlag har gjort mycket goda prestationer. Skulle en elev med svaga språkliga grundkunskaper i strid med skolans inrädan i syo-arbetet hålla fast vid ett val till humanistisk linje, bör skolan ange att hans förutsättningar är mindre goda. Sådana fall torde dock endast undantagsvis inträffa.

Självfallet kommer åsikterna i synnerhet hos språklärarna att väga tungt, när omdömet vid val till humanistisk linje skall bestämmas. Deras uppfattning om elevens grundläggande kunskaper i språk blir vägledande. Men i vissa fall kan den samlade uppfattningen om elevens benägenhet att ta vara på sina förutsättningar spela en roll. En klart visad ambition och ett ådagalagt intresse att nå goda resultat från elevens sida kan vara skäl till att man i tvekan mellan olika omdömen ger eleven det högre.

I det ovan diskuterade exemplet gäller valet en utbildning som är av allmän och teoretisk karaktär. Det är därför naturligt att stor hänsyn måste tas till elevens förkunskaper och fallenhet för teoretiska studier när omdömet bestäms. Gäller elevens val en annan utbildning, kan andra utgångspunkter vara aktuella för bestämningen av omdömet.

I tvåårig fordonsteknisk linje är ämnet fordonsteknik karaktärsämnet och helt dominerande under båda årskurserna. Majoriteten av lektionerna i detta ägnas åt arbetsteknik och övriga åt fackteori. Linjen ger en grundutbildning för yrken inom motorbranschen och vikt läggs i undervisningen bl. a. vid att eleverna lär sig hur fordon och maskiner är konstruerade, hur de fungerar och verkar, hur service och reparationer görs.

I stort skiljer sig fordonsteknisk linje inte från åtskilliga andra linjer i teoretiskt avseende. Den präglas närmast av att eleven bör ha läggning åt och intresse för teknik. Han bör dessutom ha ett praktiskt handlag för att kunna klara de arbetsuppgifter som han kommer att utföra i utbildningen.

I några ämnen i grundskolan kan eleven ha visat prov på sådana kvalifikationer som kan vara av betydelse i en fordonsteknisk utbildning. I labo-

rativa ämnen kan sådana kvalifikationer visa sig. Intresset för teknik kan också ha kommit fram i syo-verksamheten. Likaså torde ämnet teknik, i de fall eleven har detta ämne som tillval, kunna erbjuda tillfällen att observera elevens handlag och tekniska fallenhet.

Stor vikt bör därför tillmätas sådana observationer, som avser elevens tekniska fallenhet, praktiska händighet och skicklighet att finna lösningar på praktiska problem. De bör väga tyngre än goda allmänteoretiska kunskaper som inte är parade med en praktisk färdighet. Omdömet från skolan bör därför till stor del grundas på erfarenheter från de lärare och den personal som haft möjligheter att göra observationer som kan anses betydelsefulla för att bedöma elevens förutsättningar att klara en fordonsteknisk utbildning.

Självfallet spelar också andra faktorer en roll, när omdömet skall bestämmas. För att lyckas väl i utbildningen kan personlighetsfaktorer som exempelvis noggrannhet, uthållighet, en allmän villighet att ta itu med arbetsuppgifter och en skapande fantasi vara av värde – faktorer som naturligt nog också är betydelsefulla för att med framgång klara av andra utbildningar. Fordonsteknisk linje är i samma grad som andra utbildningar i gymnasieskolan inte särpräglad i det avscendet att vissa allmänna personlighetsdrag skulle kunna anses särskilt betydelsefulla.

Det förhåller sig närmast så att en allmänt visad vilja att göra sitt bästa kan vara en god förutsättning för att lyckas väl i en utbildning.

Ett omdöme från skolan med det innehåll och den användning som angetts i det föregående skiljer sig på väsentliga punkter från graderad betygsättning. Omdömet är en mycket bredare skattning av elevens förutsättningar än betyg, som bara avser kunskaper. Poängvärdet kan för den enskilde eleven växla beroende på vilken utbildning i gymnasieskolan det avser. Därför rangordnar omdömet inte eleverna såsom betyg gör. Omdömet används bara vid ansökan till gymnasieskolan och då endast för de direkt-sökande.

Alla dessa skäl talar för att omdömet inte får de ogynnsamma effekter på skolsituationen som inte kan undvikas med sedvanliga betyg oavsett efter vilken metod de sätts.

Urvalsgrunderna

Poäng ges för varje urvalsgrund. Summan poäng utgör den sökandes meritpoäng till önskad utbildning. Då BU 73 anser det vara en fördel att undvika att indela de sökande i olika grupper, föreslås att de icke-direktsökande tilldelas grundpoängen 2,0 att addera till poäng i urvalsgrunderna. Med hjälp av meritpoängen rangordnas och intas de sökande.

<i>Urvalsgrund</i>	<i>Poäng</i>
omdöme	1–3
valalternativ	0,2 för de tre först angivna utbildningarna
ansökningsgång	0,1 för andra ansökningstillfället 0,1 för tredje ansökningstillfället
arbetslivserfarenhet	0–0,72
förutbildning	0–0,72
könstillhörighet	0,5 för minoritetskönet

Arbete under 1 månad ger 0,02 poäng. Avslutad utbildning under 1 månad ger likaså 0,02 poäng.

Arbetslivserfarenhet eller avslutad utbildning ger alltså för

1 år 0,24 poäng

2 år 0,48 poäng

3 år 0,72 poäng

En sökande kan antas till gymnasieskolan direkt efter avslutad grundskola eller efter en tid i yrkeslivet eller i fortsatt utbildning. Intagningen grundas för den första kategorin – de direktsökande – på poäng för omdöme, valalternativ och könstillhörighet. För den andra kategorin – de icke-direktsökande – används samtliga urvalsgrunder utom omdöme vid intagningen.

Konsekvenser av poängsättningen av olika urvalsgrunder framgår av följande jämförelse, bortsett från det poängtillägg som hänsyn till kön kan medföra.

Poängsumman för direktsökande kan variera från 1 (lägsta omdöme) till 3,2 (högsta omdöme, första- eller tredjehandsval). Genomsnittligt omdöme för ett första- till tredjehandsval ger 2,2 poäng.

Poängsumman för en icke-direktsökande kan variera från 2,0 (grundpoäng) till 3,12 (grundpoäng 2,0, första- till tredjehandsval 0,2, tredje ansökan till samma utbildning 0,2, 3 års arbetslivserfarenhet eller förutbildning 0,72).

Som framgår av jämförelsen kan en icke-direktsökande uppnå högst 3,12 poäng. Han kan således inte slå ut en elev med högsta omdöme, bortsett från den inverkan poäng för könstillhörighet kan innebära. Samtidigt som det slagits vakt om de direktsökandes möjligheter att tas in, har grundpoängen jämte poäng i de för de icke-direktsökande specifika urvalsgrunderna gett dessa elever goda chanser till intagning i konkurrens med direktsökande med genomsnittligt omdöme.

Intagningen

I betänkandet beskrivs hur intagningen f. n. fungerar. Det framgår bl. a. att det är en nackdel att de sökande inte får besked om intagningen förrän efter den 10 juli.

BU 73 föreslog därför 1974 skolöverstyrelsen att man skulle pröva att ge preliminära besked redan under vårterminen. Det har man gjort på försök i ett femtiotal kommuner under några år. Erfarenheterna har varit goda.

BU 73 anser att intagningen av direktsökande till gymnasieskolan i framtiden skall ske medan eleverna går kvar i årskurs 9. Då har de chans att på olika sätt få hjälp med sina studie- och yrkesvalsfrågor för att bli klara över vad de skall fortsätta med efter grundskolans slut.

Ansökningstiden bör flyttas till december vid höstterminens slut. Intagningen bör under vårterminen ske fortlöpande. De sökande bör efter hand få besked om att de tagits in. Sådana besked skall kunna betraktas som slutgiltiga.

Intagningen kommer att ställa i vissa avseenden andra krav. BU 73 föreslår därför att intagningsnämnden skall bestå av en skolledare från gymnasieskolan, en skolledare från grundskolan, en representant för skolans syo-verksamhet och tre lekmanrepresentanter, bland vilka ordföranden utses.

Vilken roll kommer syo-verksamheten att ha?

Syo-verksamheten avses följa de riktlinjer som gäller för nuvarande organisation. En förstärkning föreslås till form och omfattning. Åtgärderna avser huvudsakligen högstadiet. Bl. a. föreslås utökning av studiebesöken och den praktiska arbetslivsorienteringen.

Det är vidare viktigt att följa eleverna efter grundskolans slut. Det gäller inte bara dem som inte tagits in eller som inte sökt till gymnasieskolan. De bör lotsas in på någon form av utbildning eller i något arbete. Också vissa av dem som tagits in behöver ett stöd i början av gymnasieskolestudierna.

Sammanfattning

BU 73 föreslår

att samma bestämmelser som f. n. skall gälla för behörighet att tas in i gymnasieskolan

att intagning sker med hjälp av urvalsgrunderna omdöme från skolan, valalternativ, ansökningsgång, arbetslivserfarenhet, förutbildning och könstillhörighet

att ansökningstiden till gymnasieskolan utgår vid höstterminens slut

att intagningsnämndens sammansättning och arbetsrutiner ändras på så sätt som ovan beskrivits

att syo-verksamheten utformas enligt ovan beskrivna riktlinjer.

1.4 BU 73:s förslag till bedömning i gymnasieskolan

BU 73 anser att betyg inte är till fördel för arbetsklimatet i gymnasieskolan.

Övergången från gymnasieskolan till fortsatt utbildning grundas enligt riksdagens beslut 1975 huvudsakligen på betyg. För överskådlig tid framöver får man räkna med att det kommer att vara så. Det är därför nödvändigt att ha en jämförbar, graderad betygsättning i gymnasieskolan.

Metod att sätta betyg

BU 73 anser att betyg bör sättas efter en kursrelaterad metod.

BU 73 menar att det i praktiken är liten skillnad mellan olika metoder. Med kursrelaterade betyg kan det emellertid inte bli sådana missförstånd, när det gäller betygens fördelning i klassen, som ibland förekommit i fråga om relativa betyg.

Antal steg i betygsskalan

BU 73 föreslår en tregradig skala av följande skäl:

a) Det är vanligen utan betydelse om man kan skilja mellan elever som har de lägre betygen. Varken vid urval till utbildning eller vid anställning spelar skillnader i den delen av betygsskalan någon större roll. Man behöver således inte gradera skillnader under mittbetyget i olika steg.

b) På vissa utbildningar i gymnasieskolan har eleverna praktik. Av olika skäl är det svårt att gradera elevernas prestationer i många steg i praktikämnen.

c) En kursrelaterad betygsättning har en bristande jämförbarhet. Den blir mindre bristfällig, om man använder ett fåtal skalsteg. Man måste emellertid ha så många betygssteg att man kan särskilja sökande till högskolan på ett tillfredsställande sätt.

BU 73 föreslår därför att betygsskalan i gymnasieskolan skall vara tregradig. Betygen skall vara 1, 2 och 3. Högsta betyg är 3. Betyget 2 avser en genomsnittlig prestation i ämnet. Betyget 1 anger godkänd prestation.

De principer som föreslås för bedömning och betygsättning i gymnasieskolan bör också tillämpas i de enstaka skolformer på det gymnasiala stadiet som drivs med kommunala eller statliga bidrag och som organisatoriskt är jämförbara med gymnasieskolan.

BU 73 anser att centrala prov bör behållas. Någon utökning är dock inte angelägen.

En riktning för normering av centrala prov bör vara att ca hälften av eleverna tilldelas mittbetyg och att övriga fördelas i ungefär lika delar på lägre och högre betyg.

BU 73 är medveten om svårigheterna vid betygsättning i främst praktikutbildning, särskilt vårdutbildningar. Motsvarande problem finns i högskoleutbildningar. BU 73 finner det därför inte lämpligt att separat lösa frågan för gymnasieskolans utbildningar utan menar att en samfäll lösning för utbildningar med likartade betygsättningsproblem bör eftersträvas.

Innehållsbegränsade betyg

Betyget 1 är lägsta godkända betyg. Elev som inte gjort tillfredsställande prestationer bör liksom nu erhålla X i ämnet. Innehållsbegränsat betyg bör kunna ges i ämnen som avser yrkeskunnande i inskränkt mening. Det bör kunna anges i vilka delar av ämnet eleven har en godtagbar yrkesfärdighet. På betygsblanketten bör ges information om innehållet i de studier betyget gäller.

Betygstillfällen

Lärarna har efter bara en termins undervisning, t. ex. efter första terminen i årskurs 1, i allmänhet inte tillräckligt underlag för att sätta graderade betyg. Det skulle därför vara en fördel att inte ge betyg så ofta. Prov och skrivningar behövde då inte heller förekomma i samma utsträckning som nu.

Terminsbetygen används f. n. för att fördela eleverna på olika grenar om elevplatserna är begränsade. Att man i några utbildningar vid ett visst tillfälle behöver betyg av den här anledningen, bör inte föranleda att man då ger betyg i andra. Betyg bör ges då de anses ha en väsentlig uppgift.

BU 73 anser det angeläget att skolöverstyrelsens förslag om lokal rätt att inskränka antalet betygstillfällen prövas. En sådan lokal inskränkning av övriga betygstillfällen bör enligt BU 73:s uppfattning ha karaktären av försöksverksamhet. Skolöverstyrelsen bör samla in och vidarebefordra vunnna erfarenheter.

BU 73 föreslår därför att betyg ges varje termin i gymnasieskolan utom på hösten i årskurs 1, bortsett från sådan utbildning där man önskar använda betyg som hjälp vid grenval. Lokala skolmyndigheter bör ha rätt att på försök ytterligare inskränka antalet betygstillfällen med hänsyn till lokala förhållanden. Avgångsbetyg skall dock alltid ges.

Samtal i gymnasieskolan

Den fortlöpande bedömning och de återkommande samtal om elevens prestationer som äger rum i gymnasieskolan bör följas upp med samtal vid slutet av varje termin mellan klassföreståndare och elev. Föräldrar kan delta om eleven är omyndig. De terminer då betyg ges bör lärarna i olika ämnen i god tid före terminens slut delge eleven preliminära betyg.

Innehållet i samtalen bör i stort sett stämma överens med vad som sagts beträffande grundskolan.

Överklagning av betyg

Ett en gång satt betyg kan inte ändras. Det har sagts att en elev skulle ha rätt att överklaga ett betyg liksom man på andra områden har möjlighet att överklaga vad en myndighet har beslutat.

Frågan om rätt att överklaga betyg bör ses i relation till BU 73:s förslag i betygsfrågan. Betygens vikt kommer enligt dessa att tonas ned. De nya reglerna för urval bland sökande till högskolan medför att betygen inte får samma avgörande betydelse för den enskildes fortsatta verksamhet.

BU 73:s förslag om muntlig delgivning av betyg i god tid före betygsättningsstillfället ger möjlighet till diskussion mellan lärare och elev före den definitiva betygsättningen. Eleven kan få reda på motiven till betyget och lägga fram sina synpunkter. En sådan diskussion kan undanröja riskerna för att uppenbart oriktiga betyg sätts.

BU 73 anser att med de föreslagna förändringarna vid betygsättningen i gymnasieskolan m. m., blir behovet av en besvärsmått väsentligt mindre. Till detta kommer de stora praktiska svarigheterna med ett besvärsinstitut.

BU 73 föreslår därför att nuvarande praxis inte ändras. Ett betygsbeslut skall ha vunnit laga kraft och vara definitivt i den meningen att det inte kan överklagas, när betyget införts i betygskatalog och denna justerats. Endast i sådana fall då betyg på grund av skrivfel eller annat liknande misstag blivit oriktigt, skall rättelse liksom f. n. ske och i förekommande fall nytt terminsbetyg eller avgångsbetyg utfärdas.

Sammanfattning

BU föreslår

att betygsättning i gymnasieskolan bör ske enligt en kursrelaterad princip och avse elevens kunskaper och färdigheter i de av läroplanens ämnen, i vilka betyg f. n. ges

att betygen skall vara 1, 2 och 3 som högsta betyg

att i ämnen som avser yrkeskunnande skall innehållsbegränsade betyg kunna bestämmas

att betyg skall ges varje termin utom på hösten i årskurs 1, bortsett från sådan utbildning där man önskar använda betyg som hjälp vid grenval

att lokal skolmyndighet skall ha rätt att på försök inskränka antalet betygstillfällen med hänsyn till lokala förhållanden men att avgångsbetyg dock alltid skall ges

att muntlig information om elevs skolsituation skall äga rum i slutet av varje termin

att lärarna i olika ämnen i god tid före terminens slut skall delge eleven preliminära betyg vid de terminer då betyg ges

att betyg inte skall kunna överklagas.

1.5 BU 73:s förslag till tidpunkt för genomförandet av förslaget

BU 73 anser att det behövs en jämförelsevis lång tid för diskussion av BU 73:s förslag. En bred remissomgång med möjlighet bl. a. för berörda organisationer att föra ut diskussionen på fältet medför att riksdagsbeslut troligen inte kan fattas förrän i slutet av 1978.

En förberedelseperiod krävs före övergången till ett nytt bedömningssystem. Arbetet med målbeskrivningar bör inriktas mot en måttlig ambitionsnivå. Även om detta inte är i sin helhet avslutat, bör ett genomförande i årskurserna 4 och 7 i grundskolan och i årskurs 1 i gymnasieskolan kunna ske läsåret 1979/80. Intagning till gymnasieskolan enligt nytt förfarande tillämpas för första gången för de sökande som börjar gymnasieskolan hösten 1982.

1.6 BU 73:s bedömning av kostnaderna

BU 73 har beräknat vad information, utbildning och utökning av syo-verksamheten kommer att kosta. Sådana kostnader som kan bli följder av förhandlingar har BU 73 inte upptagit.

Information och utbildning

Information och utbildning av skolpersonal bör kunna ske på studiedagar. Samverkan bör kunna ske med SIA-utbildningen.

Därutöver krävs särskilda insatser för intagningsnämndernas ledamöter och kanslier, skolledare och syo-funktionärer. BU 73 föreslår för dessa regionsvis anordnade kurser.

I samarbete bl. a. med elev- och hem och skola-föreningar bör information ges till elever, föräldrar och övriga intresserade.

Sammanlagda kostnader beräknas uppgå till 4 milj. kronor.

Syo-verksamhet

BU 73 anser att med hänsyn till de insatser som föreslås på låg- och mellanstadiet också elever i årskurserna 1–5 får utgöra underlag för beräkning av statsbidrag. I jämförelsetalet bör ingå det tal som erhålls om 0,2 multipliceras med antalet elever i årskurserna 1–5.

Efter BU 73:s överväganden behöver en förstärkning ske framför allt i de större kommunerna, som har jämförelsetalet 3001 och däröver. Delnings-talet 750 bör tillämpas för dessa kommuner.

Riksdagens beslut 1976 om skolans inre arbete innebar bl. a. särskilda insatser inom syo. Förslag till åtgärder inom syo-området har också lämnats bl. a. av en arbetsgrupp inom utbildningsdepartementet och av sysselsättningsutredningen. I många avseenden utgör dessa åtgärder och förslag till åtgärder förutsättningar för ett förändrat intagningsförfarande. Då det är svårt att specificera de kostnader som föranleds av förslag från BU 73, har beräkningen av kostnaderna grundats på en bedömning av det samlade behovet av en förstärkt syo-organisation, som alla de angivna förslagen medför.

Totalt innebär förstärkningen i jämförelse med 1975/76 en ökning med ca 185 grundbelopp, dvs. ca 14 milj. kronor enligt grundbeloppets storlek 1975/76.

2 Reservanternas mening

2.1 Claes Elmstedt och Linnéa Hörlén

Inledningsvis anför reservanterna att betygen i skolan från informations-synpunkt är en värdefull tillgång. Rätt utformade ger de både föräldrar och elever en uppfattning om hur det går i skolan. De utgör också tillsammans med andra faktorer en nödvändig grund för att bedöma lämpligheten för fortsatta studier. Ett skriftligt betyg som grundas på noggranna överväganden från lärarens sida innebär vidare större rättssäkerhet för den enskilde eleven än t. ex. enbart ett muntligt omdöme.

Emellertid finns det också nackdelar med betyg. Nackdelarna är särskilt påtagliga med det nuvarande relativa betygssystemet som dessutom visat sig svårt att genomföra i enlighet med de ursprungliga intentionerna.

En förändring av betygssystemet och en minskning av betygens roll framstår som nödvändig.

Reservanterna instämmer därefter på en rad viktiga punkter med majoriteten, bl. a. i fråga om att en individrelaterad bedömning i form av samtal mellan föräldrar, lärare och elev är önskvärd genom hela skolan.

Skolans i samtalsform framförda bedömning skall kompletteras med formaliserade betyg från och med grundskolans högstadium och inte först i gymnasieskolan. Betyg bör ges vid följande tillfällen: årskurs 7 vårterminen, årskurs 8 vårterminen, årskurs 9 höstterminen och vårterminen.

Betygen skall vara kursrelaterade och ges i en tregradig skala.

Avgörande för reservanternas ställningstagande är att det bl. a. av rätts-säkerhetsskäl inte är möjligt att ersätta betygen med någon annan form av omdömen som urvalsgrund för fortsatt utbildning.

Då betygen utgör ett mått på elevens kunskaper och färdigheter, men lämnar utanför andra kvaliteter hos eleven som kan vara av betydelse för dennes fortsatta verksamhet, menar reservanterna att en del av dessa kvaliteter bör kunna nås genom omdömen som avser elevens förutsättningar att klara studierna på vald linje.

2.2 Per-Olof Strindberg

Reservanten anför att det relativa betygssystemet bör ersättas med ett system som blir så rättvisande som möjligt och som utvisar den enskilde elevens prestation i förhållande till klart definierade mål. Vidare menar reservanten att det i en betygslös skola ligger nära till hands att informationen blir suddig och att kunskapskraven skjuts i bakgrunden. Risk finns för att subjektiva värderingar ges spelrum, ett förhållande som bäddar för orättvisor.

Reservanten säger vidare att betygssystemet skall ha en sådan utformning att eleven konkurrerar med sig själv och han förordar därför en kursrelaterad metod för betygsättning. Eleven bör få upplysningar om sina prestationer så ofta som det är rimligt. Någon inskränkning i antalet betygstillfällen i jämförelse med nuläget bör därför inte ske. Inte heller bör en minskning av antalet steg i betygsskalan göras.

Samtalen mellan skola och hem bör ses som ett komplement till betygen.

Beträffande beräkning av poäng för intagning till gymnasieskolan ansluter sig reservanten till utredningens majoritet med undantag för faktorn 'konstillhörighet'.

Remissyttranden över 1973 års betygsutrednings förslag (SOU 1977: 9) Betygen i skolan

1 Grundskolan

Betygsutredningen föreslår, att sedvanliga betyg i grundskolan ersätts med en individrelaterad bedömning i form av samtal, att en samlad information om elevens skolsituation meddelas elev och föräldrar i slutet av varje termin, att skolan åläggs att inbjuda till samtal varje termin, att eleven vid skolgångens avslutning erhåller intyg om fullgjord skolplikt.

Inledningsvis kan noteras att opinionen bland remissinstanserna är splittrad vad gäller betygs avskaffande och införandet av individrelaterad bedömning. En majoritet tillstyrker dock utredningens förslag. – Rörande *länskolnämndernas* ställningstagande i denna fråga kan konstateras att tretton nämnder anser att betyg även i fortsättningen bör förekomma.

1.1 Traditionella betyg – individrelaterad bedömning

Av synpunkter på ovanstående del av ärendet må följande anföras:

Oxelösunds kommun anser att grundskolan ska vara helt betygsfri. Betygen torde ha mycket litet informationsvärde beträffande de elever som söker sig direkt ut på arbetsmarknaden. Övergången till gymnasieskolan kan klaras utan att betyg används. En betygsfri grundskola ger lärare och elever större möjlighet att lägga upp undervisningen själva. Koncentrationen på mätbara kunskaper och färdigheter minskar och eleverna får en positiv inställning till skolan.

SÖ anser att betyg inte kan försvaras i en för alla gemensam och obligatorisk skola som syftar till den enskildes självförverkligande som individ och samhällsmedborgare. *SÖ* framhåller dock att elever och föräldrar har ett självklart och legitimt behov av information om hur studierna fortlöper. *SÖ* påpekar att en individrelaterad bedömning ofta innehåller inslag av relativ bedömning, men att den kan göras allsidigare än den bedömning som har betygsättning som huvudsakligt syfte. En allsidig individrelaterad bedömning kan verksamt bidra till att arbetet fortlöpande påverkas så att det motsvarar elevernas behov och förutsättningar. Den individrelaterade bedömningen kan, enligt överstyrelsen, inte undvaras även om formaliserade betyg ges. *SÖ* delar vidare utredningens uppfattning att man bör ha preciserade underlag för samtalen om elevens utveckling och att föräldrar och elever bör medverka vid utformningen av detta underlag. *SÖ* framhåller att bedömningen inte bör begränsas till i förväg bestämda samtalstillfällen eller ensidigt knytas till prov eller skrivningar, utan ges kontinuerligt under

skolarbetet. För högstadiets del hoppas överstyrelsen att behovet av betyg som studiemotiverande faktor kommer att minska som en följd av den nya läroplanen och lärarutbildningsutredningens förslag.

Landstingsförbundet påpekar att varken arbetet i skolan eller övergången från grundskola till arbetsliv gagnas av att betyg sätts. Problem uppstår först i samband med urvalet vid övergången till gymnasieskolan.

Norrköpings kommun förordar att grundskolans låg- och mellanstadier skall var betygsfria och att starka skäl talar för ett betygsfritt högstadium. Grundskolan är en obligatorisk skola för alla elever och i en sådan bör samma principer för bedömning gälla på samtliga stadier. Kommunen kan inte finna att argumentet för betyg i årskurs 9 som urvalsinstrument har någon relevans.

LUT 74 anser att utvecklingen av grundskolan och de uppgifter som alltmer kommit att falla på lärarna är svåra att förena med betygsättning av eleverna. Både den relativa och den kursrelaterade betygsättningen utgör hinder för de utvecklingstendenser som bl. a. lärarutbildningsutredningen förordar. Den utvärdering som måste ske bör därför avse skolans egna åtgärder och själva utbildningsprocessen, inte hur elevernas studieprestationer skall inplaceras i en bestämd värdeskala. *LUT 74* framhåller vidare att personlighetsutveckling inte kan betygsättas. En liknande uppfattning redovisar *Jönköpings kommun* som anser att grundskolans målsättning ej kan förverkligas förrän betygen avskaffas och ersatts med en individrelaterad bedömning.

Botkyrka kommun framhåller att de krav på skolplikt för eleven som ställs i skollagen inte förutsätter någon betygsättning.

Samhällets krav på fullgjord skolplikt kan styrkas på annat sätt. Det nuvarande betygssystemet redovisar inte något om elevens sociala utveckling, utan stimulerar enbart individerna till ett prestationstänkande som enbart gynnar vissa elever. Med det nuvarande betygssystemet finns risk för att skolans verksamhet koncentreras till de områden som kan mätas/betygsättas på bekostnad av elevernas utveckling till harmoniska människor och dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar. Denna prioritering överensstämmer inte med de mål för skolans verksamhet som regering och riksdag bestämt. Eftersom skolans verksamhet skall anpassas till den enskilde eleven och till lokala förutsättningar är det angeläget att finna andra former för utvärdering än den nuvarande betygsättningen.

Örebro kommun betonar vikten av att arbetet i skolan sker för individens skull. En bedömning som fortlöpande görs av lärare och elev tillsammans och som har till syfte att informera hur eleven lyckas och trivs i skolarbetet förutsätter att målen för arbetet är accepterade av eleven. Bedömningen blir annars något som sker utifrån någon annans värderingar och kan då inte med säkerhet ge eleven den stimulans och känsla av ansvar för den egna prestationen som är önskvärd. Kommunen understryker vidare att eleven bör tränas att granska sina egna prestationer utifrån en för ho-

nom själv meningsfull måttstock utan att känna att jämförelsen med andra är huvudsaken. Detta skulle kunna utgöra en stimulansfaktor för eleven. Vad gäller föräldrarna kan inte deras krav på information behandlas löst ryckt från frågan om den allmänna roll föräldrarna bör ha i skolarbetet i framtiden. Som det nu är synes de flesta föräldrar nöjda med information, t. ex. via betyg, om deras barn är "bättre" eller "sämre" än de övriga i klassen. Detta informationsbehov är förstäeligt under nuvarande förhållanden, men hör enligt kommunen inte framtiden till. Föräldrarna bör i stället få en mer total bild av elevens situation i skolan. Detta förutsätter aktivare samverkan mellan hem och skola än vad som i dag förekommer. En sådan utveckling skulle göra föräldrarnas intresse för en bedömning via betyg ointressant.

Statens ungdområd vill understryka att den individrelaterade bedömningen i form av samtal innehåller många osäkerhetsfaktorer vilka kan leda till att svårigheter uppstår. Rådet är tveksamt till om samtalen kommer att fungera enligt de riktlinjer som ges för samtalsens utformning. Rådet betraktar det dock som värdefullt att ett informationsutbyte kommer till stånd mellan skola och föräldrar.

Malmö kommun framhåller att diskussionen kring kursrelaterade betyg för grundskolans del behöver utvidgas. Kommunen pekar på svårigheterna med att bestämma kraven för kursrelaterade betyg i dagens situation då grundskolans läroplan innehåller stadietvise mål och huvudmoment. Det nya läroplansförslaget innehåller dessutom gemensamma mål och huvudmoment för hela grundskolan vilket gör svårigheterna med ett kursrelaterat betygssystem ännu större. Dessutom skulle en kursrelaterad bedömning kunna leda till en stark centralstyrning av skolarbetet och härigenom begränsa den lokala friheten. Dessa synpunkter framhåller även *Trelleborgs kommun*.

Samtidigt som *Karlskrona kommun* tillstyrker utredningens förslag, understryker kommunen, att bedömning av elever är en central uppgift för skolan oberoende av betygssystem, eftersom bedömning är en förutsättning för att inläring skall kunna ske. Bedömning är och förblir en väsentlig del i den dagliga undervisningsprocessen.

Folkpartiets ungdomsförbund avvisar såväl utredningens majoritetsförslag som reservationerna. Förbundet anser att omdömen visserligen är ett steg i rätt riktning. Men eftersom dessa omdömen skall fungera som en prognos för framtiden, ges här även utrymme för fullständigt godtycke.

Centerns ungdomsförbund anser att alla betyg skall avskaffas och avvisar även förslaget om omdöme.

En från utredningen avvikande uppfattning redovisas av nedanstående instanser som alltså önskar att betyg blir kvar i en eller annan form:

Riksförbundet Hem och Skola, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Moderata ungdomsförbundet, Malmöhus läns landsting, Stockholms, Solna, Uppsala, Linköpings, Ljungby, Växjö, Gotlands, Kristian-

stads, Halmstads, Vänersborgs, Skövde och Umeå kommuner, SACO/SR, SAF, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Centerns kvinnoförbund och Folkpartiets kvinnoförbund.

Följande synpunkter må därvid anföras:

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund vill ha kursrelaterade betyg i grundskolan. Skriftliga betyg i varje ämne är enligt förbundets mening det enda slag av bedömning som ger elever och föräldrar en godtagbar rättssäkerhet.

Moderata ungdomsförbundet anser att utredningens majoritetsförslag på många punkter är dåligt och saknar verklighetsförankring.

Därför bör förslaget inte ligga till grund för en förändring av grundskolans betygssystem. Förbundet föreslår kurs- eller målrelaterade betyg för grundskolan.

Riksförbundet Hem och Skola är emot att betygan avskaffas men understryker att den individrelaterade bedömningen och syo-verksamheten måste utvecklas och ges förstärkta resurser.

Umeå kommun föreslår kursrelaterade betyg för högstadiets del. Kommunen anser att bedömningen i grundskolan inte kan ses isolerad från de svårigheter som man möter vid övergången till gymnasieskolan. Samhället kan f. n. ej anpassa utbildningskapaciteten i gymnasieskolan så att den tillgodoser samtliga sökandes förstagångsval.

Uppsala och Kristianstads kommuner förordar en kombination av kursrelaterade betyg och individrelaterad bedömning. *Uppsala kommun* för både mellan- och högstadiet, medan *Kristianstads kommun* föreslår denna kombination fr. o. m. årskurs 6. *Kristianstads kommun* påpekar, att det av rättssäkerhetsskäl inte är möjligt att helt ersätta betygen med någon annan form av bedömning som urvalsinstrument för fortsatt utbildning.

Malmöhus läns landstingskommun, Solna, Stockholms, Linköpings, Växjö, Gotlands, Halmstads, Vänersborgs, Skövde och Härnösands kommuner, SACO/SR, SAF, Husmodersförbundet Hem och Samhälle samt Centerns kvinnoförbund önskar även en kombination av kursrelaterade betyg och individrelaterad bedömning på högstadiet.

Även *Folkpartiets kvinnoförbund* anser att betygen behövs på högstadiet de närmaste åren.

Skövde kommun delar även uppfattningen att betyg innebär vida större rättssäkerhet för den enskilde eleven än vad enbart muntligt omdöme gör.

Vänersborgs kommun framhåller vikten av att betyg utdelas på högstadiet som instrument för elevernas val av ämnen och utbildningsvägar. Men eftersom det inte föreligger någon konkurrenssituation vid övergången från låg- till mellanstadiet, saknas anledning att här utdela skriftliga betyg. Kommunen påpekar faran av ett ensidigt muntligt system med uppenbar risk för missuppfattningar. Även *Malmöhus läns landstingskommun* poängterar de problem som uppstår vid övergången till gymnasieskolan men framhåller dock att en betygsfri skola innebär vissa fördelar. En individre-

laterad bedömning i form av samtal kan ge en mer nyanserad bild av skolans uppfattning om elevens prestationer och förutsättningar än den traditionella betygsättningen. Samtalen måste dock genomföras i god tid före varje betygstillfälle för att ge möjligheter att sätta in stödåtgärder.

SAF understryker att bedömningens betydelse för att motivera eleven till fortsatt arbete inte får underskattas. Grunden för den individrelaterade bedömningen bör enligt föreningen utgöras av elevernas prestationer, som de kommit till uttryck i återkommande diagnostiska prov, standardprov, etc. Föreningen diskuterar vidare begreppet "godkänd" och anser att det bör återinföras och avse de kunskaper som behövs för att kunna tillgodogöra sig undervisningen i nästa årskurs. Härigenom får alla elever en möjlighet att dokumentera sina framsteg. Ingen blir predestinerad till en icke-godkänd nivå, utan det blir naturligt för eleverna att samarbeta och hjälpa varandra till godkänt resultat. I lågstadiet bör godkänt ges för hela kursen, på mellanstadiet för vissa basfärdigheter och på högstadiet för varje ämne.

Solna, Stockholms, Växjö, Kristianstads, Vänersborgs och Umeå kommuner, SACO/SR, Centerns kvinnoförbund samt Folkpartiets kvinnoförbund förordar en tregradig betygsskala.

SACO/SR accepterar en minskning av antalet steg i betygsskalan till tre men påpekar, att denna minskning leder till svårigheter vid urvalet till vidare studier och minskar elevernas möjligheter att genom egna ansträngningar påverka sina möjligheter att bli antagna till den utbildning de eftersträvar. Med en femgradig kursrelaterad skala ökar dock svårigheterna att fastställa nivågränserna och relatera dem till kunskaper och färdigheter inom kursmoment. Organisationen föreslår därför att kunskapskraven för en basnivå, motsvarande betyget 1, fastställs och anger godkänd prestation. Betygen 2 och 3 anger överbetyg, medan X innebär att underlag för betygssättning saknas.

Uppsala, Halmstads och Skövde kommuner samt Moderata samlingspartiets kvinnoförbund föreslår fem skalsteg.

Av SÖ:s sammanställning av länsskolnämndernas remissvar framgår nämndernas ställningstagande enligt följande. De nämnder som föreslår betygfrihet i grundskolan anser att betygen kan vara ett hinder för att uppnå skolans övergripande mål likaväl som ett hinder att utveckla skolan i den riktning som SIA-reformen förutsätter. Ett borttagande av betygen skulle leda till större möjligheter att planera undervisningen efter elevens behov och intresse, leda till bättre arbetsklimat, större elevaktivitet, allsidigare bedömning.

Flera av nämnderna som föreslår att betygen skall vara kvar anser att arbetsmiljön skulle påverkas i positiv riktning om betygen slopades. Betygen föreslås ändå vara kvar med hänsyn till urvalet.

SÖ:s sammanställning ger också vid handen, att av länsskolnämnderna föreslår tolv nämnder kursrelaterade betyg, medan en nämnd förordar relativa. Vad gäller skalstegen föreslår elva nämnder tre skalsteg, två nämnder fem skalsteg.

1.2 Samtalstillfällena

Betygsutredningen föreslår att informationssamtal hålls en gång per termin. *SÖ, Landstingsförbundet, Örebro läns landstingskommun, Solna, Finspångs, Norrköpings, Jönköpings, Karlskrona, Malmö, Trelleborgs, Halmstads, Vänersborgs, Hallsbergs, Västerås, Gävle, Härnösands och Luleå kommuner, Riksförbundet Hem och Skola, Husmodersförbundet Hem och Samhälle samt Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* instämmer i förslaget. Följande synpunkter må därvid anföras:

Malmöhus läns landstingskommun och Uppsala kommun föreslår att samtalen äger rum före varje betygstillfälle.

Umeå kommun vill ha samtal i slutet av varje termin på låg- och mellanstadierna.

Elevförbundet förordar tätare och mindre formella samtal.

Centerns kvinnoförbund önskar fortlöpande samtal.

Linköpings kommun betonar att samtalen är speciellt viktiga när betyg ej ges.

1.3 Betygstillfällena

Att betyg skall ges vårterminen i årskurs 7 och 8 samt både höstterminen och vårterminen i årskurs 9 föreslår *Solna, Stockholms, Gotlands, Vänersborgs, Härnösands och Umeå kommuner* samt *SACO/SR* och *Centerns kvinnoförbund*.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att betyg skall ges första gången terminen före den termin då eleven skall välja studieväg i grundskolan. Betygens viktigaste funktion är ju att ge elever och föräldrar information och det är då väsentligt att informationen ges i god tid före studieval. Betyg bör sedan ges alla terminer utom den första på högstadiet.

Förutom de ovan nämnda instanserna föreslår *Uppsala, Linköpings, Växjö, Kristianstads och Halmstads kommuner* att betyg ges båda terminerna i årskurs 9.

Dessutom föreslår

Uppsala kommun att betyg ges höstterminen i årskurs 6, vårterminen i årskurs 7 samt höst- och vårterminen i årskurs 8.

Ljunghby kommun att betyg ges vårterminen i årskurs 6, 7, 8 och 9.

Kristianstads kommun att betyg ges vårterminen i årskurs 6, 7 och 8.

Halmstads kommun att betyg ges båda terminerna i årskurs 8.

Linköpings och Växjö kommuner att betyg ges vårterminen i årskurs 8.

Skövde kommun förordar att betyg ges som nu men att betyget på vårterminen i årskurs 6 ändras till höstterminen och att betyget på höstterminen i årskurs 8 slopas.

Moderata ungdomsförbundet föreslår att betyg ges vårterminen i årskurs 3 och 6 samt hela högstadiet.

Husmodersförbundet Hem och Samhälle önskar betyg varje årskurs på högstadiet.

SÖ redovisar *länsskolnämndernas* förslag vad gäller betygstillfällen enligt följande:

åk	6 vt	7 ht	8 ht	8 vt	9 ht	9 vt
antal nämnder	3	—	10	3	11	13

1.4 Om samtalen

Betygsutredningen föreslår att skolan skall ansvara för att samtalen kommer till stånd. *Karlskrona, Malmö, Trelleborgs, Vänersborgs, Örebro, Västerås, Gävle och Vilhelmina kommuner, TCO, Centerns kvinnoförbund* samt *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* betraktar förslaget som positivt.

Följande synpunkter kan noteras dels av vissa härovan nämnda instanser, dels av vissa andra.

Centerns kvinnoförbund anser att till samtalet vid slutet av höstterminen i årskurs 6 skall kallas all personal som eleven haft kontakt med i skolan, t. ex. skolsköterska, kurator, yrkesvalslärare m. fl. Under höstterminen i årskurs 6 skall yrkesvalsläraren lämna information till elever och föräldrar om yrkesliv och ämnesval samt bereda enskild rådgivning till de föräldrar och elever som önskar detta för att kunna undvika att studietrötta elever väljer mer pressande tillvalsämnen än de orkar med.

Riksförbundet Hem och Skola anser att det är nödvändigt att i skolförordningen skriva in att skolan är skyldig att varje termin kalla föräldrar och elever till samtal om elevens studiesituation. En sådan i förordning reglerad skyldighet för skolan skulle också utgöra den bästa grunden för överläggningar om vad förändringen kan komma att kosta samhället.

Karlskrona kommun framhåller att elevens deltagande i samtalen är väsentligt. Formalisering av samtalen bör undvikas, och kommunen finner beteckningen "kvartssamtal" otillfredsställande. Skolan måste noggrant uppmärksamma behovet av växlande samtalslängd och förläggning av samtalen till en tid som ej utestänger någon av föräldrarna från att delta. Kommunen förmodar att förslaget kommer att medföra en markerad utbildningsinsats, och det förutsätter uppföljning från skolledningens sida, så att lokal anpassning och utveckling kan ske.

SACO/SR påpekar att organisationen tidigare framhållit, att särskild vikt borde fästas vid muntlig information. Denna måste på ett naturligt sätt införas i skolans utvärderingsverksamhet och samtalen äga rum fortlöpande under hela skoltiden. Genom samtalen kan både föräldrar och lärare få större kunskap och förståelse för elevens totala situation. Detta kan bidra till elevens utveckling både emotionellt och socialt. Organisationen före-

slår att skolans elevvårdspersonal deltar i samtalen, när lärare, föräldrar eller elev så önskar.

Stockholms läns landstingskommun och *Landstingsförbundet* framhåller vikten av förbättrade kontakter mellan hem och skola och anser, att samtalen därvid kan komma att spela en viktig roll. De är vidare väsentliga för att eleven skall utveckla sina intressen och förutsättningar och få den utbildning som passar.

LO anser att det är viktigt att samtalen utformas så att alla parter synpunkter verkligen tas till vara, vilket är en förutsättning för att man skall få den allsidiga belysning av elevens utveckling som samtalen syftar till.

Gotlands kommun finner, att innehåll och former för skolans fortlöpande utvärdering och kontakt med elever och föräldrar ytterligare bearbetas och standardiseras i form av rekommendationer och anvisningar.

Växjö kommun anser att för högstadiets del klassföreståndaren inte sällan måste grunda väsentliga inslag i sin information på uppfattningar, som han inte själv kan stå för. Ett sådant informationssamtal kan kanske ibland bli både konstlat och missvisande. Risken finns att samtalet i varje fall under ett antal år kommer att få formen av muntlig betygsättning i mycket opreciserad terminologi.

Vilhelmina kommun betonar de svårigheter som uppstår vid genomförandet av samtalen i en kommun, där avstånden mellan hem och skola är stora. Kommunen misstänker att besöksfrekvensen inte kommer att bli hög. Det är emellertid viktigt att de kommer till stånd och inte ersätts av skriftliga meddelanden eller telefonkontakt mellan lärare och föräldrar. Som kommunen ser det, är det väsentligt att eleven och i förekommande fall elevvårdspersonal deltar. I vissa fall kan det vara nödvändigt, att läraren reser till föräldrarna och för samtalen hos dem. Detta kommer att medföra ökade kostnader och stor tidsåtgång. Den tidsåtgång som krävs för klassföreståndarna, måste leda till mindre tid för andra uppgifter, om förslaget skall kunna genomföras. Ytterligare anledning till att förlägga samtalen till annan plats än skolan är att skolmiljön verkar hämmande på många, vilket troligen är orsaken till att en del föräldrar i dag inte infinner sig i skolan. En fördel med bedömningen i form av samtal är att den blir "ostrukturerad". Under samtalets gång kan man under denna förutsättning uppnå sådant som upplevs som väsentligt av alla parter. Kommunen vill i detta sammanhang påpeka faran för att man i effektivitetens namn så hart strukturerar samtal och omdömen att man på sätt bakvägen inför ett nytt betygssystem. För att skolan skall få den bästa förståelsen för elevens situation anser kommunen, att samtal bör äga rum redan i början av läsåret.

SAF föreslår att de nuvarande "kvartssamtalen" utvecklas, så att de blir ett för alla parter meningsfullt tillfälle att utbyta information om den enskilde elevens skolarbete och förutsättningar. Ett sätt att göra detta på, anser föreningen, vore att t. ex. läraren, föräldrarna och eleven träffades t. ex. två gånger per termin. Före mötet har alla parter gjort en skriftlig be-

uomning av elevens kunskaper, intresse, arbetsvillighet m. m. i vissa ämnen. Dessa skriftliga bedömningar utgör diskussionsunderlag. En stor fördel med detta system är, att eleven kan öva sig i att själv bedöma sina egna prestationer. Denna grund för ökad självinsikt kan var mycket värdefull vid såväl kommande studie- och yrkesval som vid förvärvsarbetet.

Elevförbundet önskar att de föreslagna samtalen inte skall ses som en bedömning utan som en diskussion mellan lärare och elever. Denna diskussion skall gälla såväl den enskilde eleven som en kollektiv utvärdering av den undervisning som bedrivits. Ständigt återkommande klassamtal, där elever och lärare planerar och utvärderar undervisningen bör därför vara den viktigaste formen av samtal. Förbundet tar avstånd från utredningens förslag om "samlad information om elevens skolsituation", eftersom den lätt kan utformas till en standardiserad betygsättning.

1.5 Behov av utbildning och fortbildning för lärarna

Behovet av utbildning och fortbildning för att lärarna skall kunna göra den allsidiga bedömning som informationssamtalen är avsedda att ge och för att kunna förmedla denna bedömning på ett tillfredsställande sätt framhålls av *socialstyrelsen*, *statens ungdomsråd*, *Karlskrona*, *Hallsbergs*, *Vilhelmina* och *Luleå kommuner* samt av *Riksförbundet Hem och Skola*.

Följande synpunkter må här anföras:

Hallsbergs kommun poängterar, att ett avskaffande av betygen kräver grundlig information om det nya systemet. Om föräldrarna under terminen besöker skolan, där de får en bild av sina barns framsteg och eventuella svårigheter, bör systemet ge ett bra underlag för att samtalen per termin mellan föräldrar och lärare skall bli mer informativa än betygen.

Luleå kommun framhåller att samtliga lärare bör erhålla tillräcklig utbildning om den individrelaterade bedömningen och därvid ges tillfälle att samtala med varandra och med elever och målsmän om innebörden i och avsikten med den individrelaterade bedömningen.

Vilhelmina kommun understryker att förslagets genomförande kräver utbildning av lärarna. Inte minst behövs träning i att använda ett språk som fungerar som kommunikation och inte som en spärr mellan olika grupper. Kommunen noterar att utredningen antyder denna svårighet och konstaterar samtidigt, att insatser här måste göras framför allt inom lärarutbildningen.

Enligt *Riksförbundet Hem och Skolas* mening beror den individrelaterade bedömningens utvecklingsmöjligheter främst på lärarnas inställning och förmåga. Föreningen förutsätter därför, att det i lärarnas utbildning och fortbildning tas hänsyn till de ökade krav som kommer att ställas på lärarna i sammanhanget. Utredningen har, anser förbundet, underskattat de svårigheter som föreligger på högstadiet, när det gäller att vidareutveckla

den individrelaterade bedömningen. Det är föreningens uppfattning, att denna vidareutveckling inte kan ske utan resurstillskott. Framför allt måste klassföreståndarna ges utökad tid för sina uppgifter.

1.6 Intyg om fullgjord skolplikt

Betygsutredningen föreslår att eleven vid avslutat skolgång erhåller intyg om fullgjord skolplikt. Förslaget tillstyrks av SÖ, AMS, Landstingsförbundet, Stockholms läns landstingskommun, Finspångs, Jönköpings, Kalmar, Karlskrona, Malmö, Trelleborgs, Västerås, Gävle och Umeå kommuner samt Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund.

Följande synpunkter må därvid anföras:

Stockholms läns landstingskommun föreslår att det utbildningsbevis eleven får efter anslutad grundskola skall innehålla en beskrivning av den utbildning som studeranden genomgått samt dess innehåll och omfattning.

Landstingsförbundet anser att för de elever som går direkt ut i arbetslivet bör det vara tillräckligt med ett intyg om genomgången grundskola. Förbundet framhåller att de krav som arbetslivet ställer i regel har ett svagt samband med studieinnehållet i grundskolan. Betyg blir då mindre intressanta som underlag vid rekrytering. Förbundet påpekar vidare att många av de elever, som inte fortsätter på någon utbildning, är skoltrötta. Det är den kategorin som återfinns i den växande gruppen ungdomsarbetslösa. Samhället har ett ansvar för att dessa ungdomar kan få fötfaeste på arbetsmarknaden. Även i det perspektivet är det mindre lämpligt att betygen från grundskolan vägs in i bedömningen. AMS framhåller också att ett intyg om fullgjord skolplikt är till fyllest som behörighetsvisande instrument. Det bör även – kompletterat med övrig information som normalt ingår i en förmedlings- eller anställningsprocedur – kunna användas för arbetssökande. Styrelsen noterar att erfarenheten visar att betygens roll är störst vid den första anställningen, medan arbetslivserfarenheten och därvid förvärvade yrkeskunskaper utgör en viktigare faktor vid senare tillfällen.

I ärendet avvikande uppfattning kan noteras av:

Vänersborgs kommun samt SACO/SR och SAF som avstyrker förslaget.

Vänersborgs kommun anser att avgångsbetyg skall ges efter avslutad skolgång.

SACO/SR föreslår att det betyg som ges på vårterminen i årskurs 9 skall vara slutbetyg.

SAF anser att alla elever vid utgången av årskurs 9 bör få ett avgångsbetyg från grundskolan. Av betyget bör framgå, i vilka ämnen eleven fått godkänt. I de ämnen som inte var godkända i årskurs 9 skall man i stället ange den närmast lägre årskurs ämnena var godkända. Av betyget skall också elevens närvaro framgå. Som komplement till betygen föreslår föreningen en beskrivning av elevens "kunskapsprofil". Därigenom kan elevens intresseinriktning och förutsättningar för olika utbildningar ytterligare preciseras.

1.7 Diagnostiska prov – Standardprov

Betygsutredningen konstaterar att diagnostiska prov, förhör etc. förutsetts användas även i fortsättningen. Tonvikten kommer dock att läggas på prov av evaluerande och diagnostisk art i den fortlöpande bedömningen och inte som nu inriktade på jämförelser mellan elevernas prestationer och dokumentation av dessa. Utredningen anser vidare att även om standardprov inte längre behövs för sin ursprungliga betygsnormerande uppgift, bör sådana prov erbjudas lärarna. Dessa bör ha möjlighet att använda sådana prov som en hjälp för att t. ex. mera i detalj tolka ämnenas mål och utröna, hur klassens totala prestation förhåller sig till övriga klassers.

Följande synpunkter må därvid anföras:

Linköpings kommun tillstyrker användandet av standardprov i grundskolan.

SAF anser att genom återkommande diagnostiska prov, standardprov och bedömningar av muntlig framställning under hela högstadiet och främst i årskurserna 8 och 9 kan såväl elever, lärare som föräldrar få en uppfattning om elevens kunskaper i resp. ämne. Proven tillsammans med intensifierad syo-verksamhet under hösten i årskurs 9 skall ge eleverna möjlighet att göra ett realistiskt val av linje till gymnasieskolan.

Ljungby kommun föreslår att betygsättningen samordnas med standardprov som kompletteras och förnyas kontinuerligt.

SÖ anser att prov och redovisningar behövs och även i fortsättningen kommer att vara återkommande inslag i arbetet. Det är då viktigt att framhålla att proven bara är ett inslag i den individrelaterade bedömningen. Den information dessa prov kan ge måste vägas mot den arbetsinsats de kräver och den styrning av undervisningen de ibland ger.

Enligt *Vilhelmina kommuns* uppfattning bör klarare sägas ifrån, att dessa (skriftliga) provtyper har ett ytterst begränsat värde i den bedömning som skolan skall utföra. Risken finns i annat fall att antalet provtillfällen – framför allt på grundskolans högstadium – ej minskar. Liksom man i dag anser det oundgängligen nödvändigt med många prov för att utröna elevens kunskapsstatus i årskursen, kan man i fortsättningen anse det nödvändigt med ofta återkommande provtillfällen för att fastslå elevens individrelaterade utveckling. Kommunen anser vidare att frivilligheten för läraren att delta i standardproven bör betonas. Denna senare uppfattning har också *Umeå kommun*, som även föreslår att läraren frivilligt i samråd med elever och föräldrar kan utnyttja standardprov utgivna av en central provbank.

Elevförbundet tar avstånd från utredningens uppfattning om standardprov. Förbundet anser att dessa prov har en starkt centralstyrande effekt på undervisningen. De friare arbetsformer som en betygsfri grundskola skulle medföra får inte saboteras av den omständigheten att antalet standardprov bibehålls eller ökas.

1.8 Elever med speciellt behov av stöd

SÖ påpekar att när det gäller invandrarelever bör särskild omsorg läggas på att skapa en förtroendefull kontakt för att minska risken för motsättningar och anpassningssvårigheter. Hemspråksläraren bör vid behov överätta inbjudan till samtal och själv delta i samtalen.

Botkyrka kommun konstaterar att för kommunens del skapar den nuvarande betygsättningen problem speciellt för den stora andelen invandrarelever i grundskolan. På grund av språksvårigheter och ovana vid den svenska skolsituationen kan inte alla elever erhålla betyg. I andra fall, när betyg ges, är risken stor för att dessa blir för låga på grund av de språkliga hindren. Dessa förhållanden talar för att nuvarande betygssystem bör ersättas med en annan form av utvärdering av skolarbetet.

Örebro kommun anför att arbetarklassens barn liksom invandrarbarn och barn som har en intellektuell utrustning som inte passar den måttstock betygen utgör, kommer till korta i en skola präglad av krav på prestationer utifrån medelklassens språk och värderingar. Det finns särskild anledning att påpeka det svåra underläge som invandrarbarn hamnar i när de skall få sina prestationer uppmätta i en poängskala, när de kanske inte förrän mot slutet av sin skolgång hjälpligt klarar det svenska språket.

Socialstyrelsen vill betona angelägenheten av att det studiestöd som ges i skolan för att kompensera funktionshinder och hjälpa handikappade elever, utgår i erforderlig omfattning. Reducering av kursinnehåll och andra inskränkningar i undervisningen får inte bli en följd av att tillräckligt stöd till handikappade elever uteblivit eller att pedagogiska hjälpmedel saknas.

Vänersborgs kommun föreslår att betygen ej skall justeras uppåt för elever med exempelvis läs- och skrivsvårigheter.

Malmöhus läns landstingskommun betonar vikten av att samtal hålls i god tid före varje betygstillfälle för att stödåtgärder skall kunna sättas in och få effekt.

1.9 Lokala beslut

Umeå kommun föreslår att den lokala ämneskonferensen beslutar om kraven för mittbetyget 2 efter centrala riktlinjer och rekommendationer. Kommunen föreslår vidare att den lokala skolmyndigheten efter framställan från elever, föräldrar och lärare ges rätt att besluta om fler eller färre betygstillfällen, dock ej om betygstillfället vid höstterminen i årskurs 9.

2 Övergången från grundskola till gymnasieskola

2.1 Bestämmelser för behörighet

BU 73:s förslag att samma bestämmelser som för närvarande skall gälla för behörighet att tas in i gymnasieskolan tillstyrks nästan enhälligt av de instanser som vidrört frågan. Till dessa hör *Finspångs, Jönköpings, Karlskrona, Malmö, Halmstads, Vänersborgs* och *Gävle kommuner*.

SAF föreslår en alternativ modell för behörighet: Allmän behörighet kräver godkänt i alla ämnen i grundskolan. Särskilda omständigheter att motverka utslagningen från grundskolan kan ge anledning till enstaka undantag från denna regel.

Som komplement till den allmänna behörigheten föreslår föreningen en särskild behörighet enligt följande: varje gymnasielinje eller specialkurs skall ha en kunskapsprofil över de minimikunskaper som krävs för att påbörja studier på den aktuella linjen. Profilen grundas på ett antal moduler i vart och ett av grundskolans ämnen. Innehållet i dessa moduler skall fastställas centralt. I basen till varje kunskapsprofil ligger det allmänna behörighetskravet på godkänd nivå för samtliga ämnen. Kunskapsmodulerna är i princip stapelbara, dvs. den som har alla moduler i ett ämne skall ha klarat hela kursen.

2.2 Urvalsgrunderna

2.2.1 Omdöme

Majoriteten av instanserna avvisar omdöme som urvalsgrund. Bland dessa återfinns *statens ungdomsråd, Malmöhus läns landstingskommun, Hallsbergs, Örebro, Gävle, Umeå* och *Luleå kommuner, SACO/SR, Riksförbundet Hem och Skola, Elevförbundet, SECO, Svenska kvinnors västerförbundet, Folkpartiets kvinnoförbund, Centerpartiets ungdomsförbund, Moderata ungdomsförbundet, SSU* och *Sveriges förenade studentkårer*.

Utredningsförslaget ställer enligt SACO/SR en rad frågor som inte kan sägas få ett tillfredsställande svar. Kommer t.ex. omdömen från olika högstadier i en gymnasierregion att vara jämförbara? Vilka värderingar kommer att ligga till grund för omdömet i varje enskilt fall? Hur påverkar lärarens subjektiva värderingar omdömet? Hur vägs elevens kunskaper och personliga egenskaper samman? Osäkerheten i dessa avseenden gör att det finns risk för att elevens rättssäkerhet sätts ur spel. Denna senare farhåga delas även av *Sveriges förenade studentkårer* som befarar att resultatet blir ett mer eller mindre löst tyckande, där lärarnas antipatier kan spela en mycket större roll än vid traditionell betygsättning. *Elevförbundet* menar att omdömet i de flesta fall måste bli mycket slumpartat, eftersom riktlinjerna för hur omdömet skall sättas är mycket lösa. En annan fara med omdömet är enligt förbundet att de kan bli ett hot mot elevernas in-

tegritet, eftersom man i praktiken kommer att betygsätta elevens hela personlighet. Om lärarna tvingas till en ingående persongranskning och bedömning för det framtida omdömet kan det antas att relationerna mellan lärare och elever ytterligare försämrats. Förbundet uppfattar det som en uppenbar risk att lärare kommer att göra ingående registrering av eleverna för att kunna sätta omdömet i sista årskursen.

Statens ungdomsråd betonar svårigheten i att ge ett heltäckande och rättvisande omdöme om en elev. *SACO/SR* menar att det inte är rimligt att kräva av grundskolans lärare att dessa skall ha den detaljerade kännedom om utbildningssystemet ovanför grundskolan som erfordras för att omdömen skall kunna sättas på ett invändningsfritt sätt. *Svenska kvinnors vänsterförbund* pekar på det stora antal elever de flesta högstadielärarna har att bedöma. Dålig personkännedom kan komma att medföra, att många kan tvingas att göra en bedömning av eleverna som innebär en betygsättning i traditionell mening.

Luleå kommun framhåller att skolans omdöme blir en ny form av betygsättning. Liknande synpunkter framförs av *Örebro, Gävle och Luleå kommuner, SECO, Sveriges förenade studentkårer* m. fl. *Riksförbundet Hem och Skola* ser omdömet som ett totalbetyg för alla ämnen i grundskolan.

Att subjektiviteten i omdömet bäddar för orättvisor påtalas av *Umeå kommun, SECO, Svenska kvinnors vänsterförbund* m. fl. Risk finns, menar *Moderata samlingspartiets ungdomsförbund*, att det inte blir de faktiska kunskaperna och färdigheterna som värdesätts, utan i stället uppgifter som att eleven är nervös, flitig, artig eller orolig.

AMS, Stockholms, Växjö och Ronneby kommuner, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund m. fl. ställer sig tveksamma inför förslaget. *LO* betvivlar lärarnas förutsättningar att avge ett sådant omdöme. *Oxelösunds kommun* framhåller att omdömet kräver att lärarna får en större kännedom om kraven från utbildningslinjer och arbete. Enligt *TCO* torde inte förutsättningarna för rättvisa vara särskilt stora med ett sådant system.

Statistiska centralbyrån konstaterar att en direktsökande med högsta studieomdöme (3) vid nästa ansökningstillfälle får en lägre meritpoäng att konkurrera med och aldrig kommer att få samma höga meritpoäng som direkt efter grundskolan, eftersom studieomdömet endast gäller för direktsökande och ersätts för icke direktsökande med grundpoängen 2.

Socialstyrelsen, Botkyrka, Finspängs, Jönköpings, Gotlands, Karlskrona, Malmö och Torsby kommuner m. fl. tillstyrker att skolans omdöme används som urvalsgrund vid intagning.

Malmö kommun anser oron över omdömet vara obefogat. Kommunen pekar på de positiva erfarenheter som intagningsnämnden i Malmö har av de omdömen som lämnas av folkhögskolor för sökande till gymnasium.

Gotlands kommun förordar att poängsummorna för omdömet halveras och *Botkyrka kommun* föreslår poängfördelningen 2.0, 1.5, och 1.0. Detta för att öka betydelsen av de övriga urvalsgrunderna.

Emmaboda kommun accepterar omdömet under en övergångstid. Målet bör dock vara en helt intressestyrd skola.

Linköpings, Kristianstads, Halmstads, Vänersborgs och Karlstads kommuner samt *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* tillstyrker omdömet som ett komplement till betyget.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att betygen bör kompletteras med ett positivt omdöme. Alla elever kan inte vara lika duktiga på alla områden, men alla har områden som de är duktiga på. Eleverna kan förledas att tro att studieprestationer är det enda som är viktigt i vuxenlivet om bara dessa prestationer bedöms. Förbundet anser, att det bör åligga klasskonferensen att som komplement till betygen ange 3–5 positiva förmågor eller egenskaper hos varje elev t.ex. samarbetsförmåga, förmåga till självständigt arbete etc.

Systemet har, menar *Landstingsförbundet*, den fördelen att andra omständigheter än tidigare skolprestationer kan vägas in i bedömningen. De yrken som gymnasieskolans värddlinje leder till är i stort behov av att fånga upp sådana egenskaper som intresse för människor och fallenhet för omvårdnadsarbete. Med nuvarande urvalsgrupper får ungdomar med den läggningen aldrig någon reell chans. De stängs ute av höga betygskrav. Å andra sidan kan man inte bortse från de risker, som ligger i det system betänkandet förordar. Om skolpersonalens arbete inte skall bli orimligt tungrott, måste det normalt bli så att en eller ett par personer svarar för bedömningen av den sökande. Uppgiften är lika svår som grannlaga. Modellen ger alltför stort utrymme för subjektivitet och godtycke.

SÖ:s sammanställning av *länskolnämndernas* synpunkter visar att fyra nämnder är mer eller mindre positiva till omdömet som urvalskriterium, medan tjugu nämnder avvisar eller är starkt kritiska till förslaget. Bland skälen till avstyrkandet kan nämnas bedömningssvårigheter, eftersom personalen saknar kunskap om utbildningsvägarna och det har ej angetts vad som skall bedömas. Vidare kan omdömet bli en subjektiv bedömning och det kommer ej att differentiera. Eleven vet ej heller vilka krav som gäller. Risk föreligger för bristande rättssäkerhet.

2.2.2 Valalternativ och ansökningsgång

Att intresset för den sökta utbildningen bör tillmätas betydelse vid intagningen förordas av så gott som samtliga instanser, bland andra *SÖ, Statens ungdomsråd, Stockholms läns landstingskommun, Botkyrka, Stockholms, Oxelösunds, Vänersborgs, Örebro, Luleå m. fl. kommuner, LO, TCO, SECO, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Svenska kvinnors vänsterförbund, Centerns kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund* och *SSU*.

Grundläggande för *Luleå kommuns* ställningstagande har varit att skolan måste möta ett uttalat intresse från elevens sida med att så långt som

möjligt skapa förutsättningar för att varje individ får möjligheter att utveckla sin egen förmåga i skilda avseenden. Kommunen hyser den uppfattningen att intressestyrkta ställningstaganden från elevens sida måste vara en i många avseenden god grund att bygga sin utbildning på. Undersökningar har, framhåller *Vilhelmina kommun*, visat hur elevens besvikelse över att inte ha kommit in på sitt förstahandsval i många fall kan orsaka hans misslyckande i gymnasieskolan. I många fall är inriktningen mot en bestämd linje hos de sökande så stor att de överhuvud inte kan tänka sig någon annan utbildning. Detta pekar enligt kommunens mening på att man bör ta hänsyn till och på något sätt poängmässigt tillgodose förstahandsvalen. *SACO/SR* anser att förstahandsvalet bör premieras högre än andra och tredjehandsvalet. Samma synpunkt framförs också av *statens ungdomsråd*, *TCO*, *Vänerns kommun* m. fl. *SÖ* framhåller att ett sådant system kräver att förstahandsvalen är väl grundade. Detta i sin tur kräver en intensifierad syo-verksamhet.

AMS påpekar att det för närvarande saknas praktiska erfarenheter av hur ett intagningsystem baserat på intresseval bör utformas för att fungera väl även vid intagning till linjer med hög konkurrens. Det bör också beaktas att stabiliteten i intresset hos ungdomar i den ålder det här är fråga om ofta är låg. Intresseintagning bör därför ha mer ingående prövats (ev. som fiktiv intagning) i någon eller några former innan slutlig ställning tas.

Den som söker en utbildning för andra gången bör enligt *SÖ* gå före den som söker för första gången osv. Detta leder till en köordning, där tiden i kön avgör. Även *Centerns ungdomsförbund* vill prioritera dem som sökt utbildningen tidigare. Eleven bör enligt ungdomsförbundet få tillgodoräkna sig högst tre förstahandsansökningar, vilka ej behöver vara i följd.

Socialstyrelsen och *SACO/SR*, vilka förordar poäng för valalternativ, ställer sig tveksamma till förslaget om ansökningsgång. En sådan urvalsgrund kan, framhåller *SACO/SR*, påverka eleven att hålla fast vid ett tidigare val – ett val som han/hon kanske senare kommit underfund med är olämpligt. *Moderata samlingspartiets ungdomsförbund* jämför förslaget med kösystem. Urvalet kommer inte att bygga på lämplighet och förutsättningar. Köerna till eftersökta utbildningar kommer att öka, något som sannolikt kommer att avskräcka många sökande.

Sjutton av länskolnämnderna tillstyrker enligt *SÖ*:s sammanställning intresse som urvalsgrund, tre nämnder avstyrker. Farhågor för spekulationsval har uttryckts av några nämnder.

2.2.3 Arbetslivserfarenhet

Att arbetslivserfarenhet bör meritvärderas anser en stor majoritet av instanserna. Till dessa hör *socialstyrelsen*, *SÖ*, *statens ungdomsråd*, *Stockholms läns landstingskommun*, *Botkyrka*, *Uppsala*, *Oxelösunds*, *Finspångs*, *Linköpings*, *Norrköpings*, *Jönköpings*, *Växjö*, *Gotlands*, *Karlskrona*, *Halmstads*, *Vänerns kommun*, *Torsby*, *Gävle*, *Vilhelmina*, *Umeå* och

Luleå kommuner, LO, TCO, SACO/SR, Elevförbundet, SECO, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Svenska kvinnors vänsterförbund, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund och SSU.

LO anser det vara riktigt att arbetslivserfarenhet skall vara meriterande vid urval till gymnasielinje. Det är dock viktigt att åtgärder planeras så att detta i sig inte bidrar till social snedrekrytering till gymnasieskolan. Om inte speciella åtgärder i form av uppsökande syo genomförs, kan det bli så att vissa grupper blir mindre benägna att återvända till studier efter en tid på arbetsmarknaden. Liknande synpunkter framförs även av *gymnasieutredningen*. *Stockholms läns landstingskommun* förordar, att arbetslivserfarenhet införs som huvudsaklig urvalsgrund för intagning till antagningsbegränsade gymnasielinjer. *Centerns ungdomsförbund* föreslår att de som söker den aktuella utbildningen för första gången men som har tidigare arbetslivserfarenhet, skall antas till utbildningen före förstagångssökande utan arbetslivserfarenhet. För att få räkna arbetslivserfarenhet anser ungdomsförbundet att denna bör omfatta minst 6 månader. Även värnpliktstjänstgöring, föräldraledighet, hemarbete, beredskapsarbete, registrerad arbetslöshet och liknande bör enligt ungdomsförbundet räknas som arbetslivserfarenhet. *SÖ* menar att arbetslöshet i undantagsfall kan meritvärderas som arbete.

Som en nackdel med förslaget ser *SACO/SR* det faktum att en direktsökande från grundskolan kan få högre meritpoäng än en i övrigt likvärdig icke direktsökande. Om utredningsförslaget skulle följas, skulle skoltrötta elever som vill göra ett uppehåll mellan grundskola och gymnasieskola, få alltför stora svårigheter att göra sig gällande, då de vid ett senare tillfälle söker till gymnasieskolan. *Elevförbundet* anser det orimligt att en elev som får omdömet 3 i urvalshänseende skulle förlora på att arbeta, innan han/hon söker vidare till gymnasiet. *Vänersborgs kommun* vill öka arbetslivserfarenhetens betydelse genom ett högre poängtal och även *Centerns kvinnoförbund* menar att arbetslivserfarenhet värderas för lågt. *Kvinnoförbundet* föreslår en annan poängberäkning, som ger 0.04 poäng/månad första året, 0.02 poäng/månad för andra och tredje året. På två år i arbetslivet uppnås härigenom 0.72 poäng och för tre år ges 0.96 poäng. *Vilhelmina kommun* förordar att även längre arbetsperioder än de BU 73 föreslår bör poängvärderas och tillgodoräknas vid intagning.

Statens ungdomsråd framhåller att speciell hänsyn skall tas till elever som på grund av fysiska eller psykiska handikapp har svårt att skaffa sig erforderlig arbetslivserfarenhet. I första hand skall samhället naturligtvis verka för att även dessa elever skall kunna få arbete, men även vid urval till vidareutbildning måste dessa elevers svårigheter speciellt beaktas.

Umeå kommun betonar att poängen bör avvägas så att den inte lockar ungdomar att i stället för att gå direkt in i gymnasieskolan söka sig till en

trång arbetsmarknad. *Moderata samlingspartiets ungdomsförbund* framhåller att arbetslivserfarenhetsvärderingen inte får ges en sådan utformning att övergången mellan grund- och gymnasieskola försvåras och att många elever som söker populära utbildningsalternativ tvingas ut på en för ungdomar redan svår arbetsmarknad. Dessutom anser ungdomsförbundet att arbetslivserfarenheten bör vara relevant för den sökta utbildningen.

SÖ redovisar att nitton *länskolnämnder* anser att arbetslivserfarenhet bör ge poäng vid urval, de flesta enligt BU 73:s beräkningsprinciper. Övriga nämnder har ej svarat. De anser att utprovning bör göras eller att nuvarande system behålls. Några nämnder påpekar att värderingen av arbetslivserfarenhet leder till att icke direktsökande inte har någon reell chans att konkurrera.

2.2.4 Förutbildning

Förslaget om meritpoäng för förutbildning mottas positivt av de allra flesta av de instanser som berört frågan, bland dem *Stockholms läns landstingskommun*, *Oxelösunds*, *Finspångs*, *Linköpings*, *Växjö*, *Vänersborgs*, *Torsby* m. fl. *kommuner*, *TCO*, *SACO/ISR*, *Elevförbundet*, *SECO*, *Centerns kvinnoförbund*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, *Centerns ungdomsförbund* och *SSU*.

Vänersborgs kommun finner att poäng för förutbildning är naturligt, så att valet för en elev inte behöver ske mellan meritgivande arbete och icke-meritgivande utbildning. Ett skäl till poäng för förutbildning anser *Luleå kommun* det vara, att många ungdomar ej lyckats erhålla arbete utan måste sysselsättas genom mer eller mindre yrkesinriktade studier. *Centerns kvinnoförbund* menar att utbildningen skall ha omfattat minst 1 månad för att poängsättas.

Centerns ungdomsförbund ställer sig tveksamt till att göra förutbildning meriterande. De som redan fått en gymnasieutbildning bör avstå ytterligare studier till förmån för de ungdomar som inte fått sådan utbildning. En liknande synpunkt framförs även av *SÖ*.

SÖ:s sammanställning visar att nitton *länskolnämnder* är positiva till poäng för förutbildning.

2.2.5 Könstillhörighet

Till utredningens förslag om poäng för könstillhörighet vid ansökan till vissa linjer ansluter sig *SÖ*, *gymnasieutredningen*, *Oxelösunds*, *Finspångs*, *Jönköpings*, *Kristianstads*, *Torsby*, *Örebro*, *Gävle* och *Luleå kommuner*, *LO*, *Elevförbundet*, *SECO*, *Fredrika Bremerförbundet*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* och *SSU*.

Fredrika Bremerförbundet har redan tidigare förespråkat, att metoden med poäng för minoritetskönet skall användas. Det system BU 73 föreslår har, menar förbundet, flera fördelar. Det kan tillämpas vid alla utbildning-

ar och i alla åldrar. Det upphör att verka när syftet – en viss balans mellan könen – har uppnåtts. Enligt *Folkpartiets kvinnoförbund* bör förslaget bidra till att minska det könsbundna yrkesvalet.

Gymnasieutredningen betonar vikten av att inte bara studera fördelningen mellan män och kvinnor i olika utbildningar utan också i gymnasieskolan som helhet. Vissa erfarenheter tyder på att det är lättare att stimulera män att söka till utbildningar, som har många kvinnliga sökanden än omvänt. Skulle detta bli fallet även i framtiden finns det risk för att andelen kvinnliga studerande i gymnasieskolan åter kan komma att sjunka. Detta skulle vara beklagligt med tanke på kvinnors svaga ställning på arbetsmarknaden, som snarare skulle motivera högre andel kvinnliga än manliga studerande i gymnasial utbildning. Man bör därför, anser utredningen, inte bara använda sig av poäng för okonventionellt studieval vid intagningen utan också vidta sådana åtgärder att det totala antalet kvinnliga studerande i gymnasieskolan på lokal nivå inte blir lägre än det totala antalet manliga. Även *SSU* framhåller vikten av att balans uppnås på alla linjer mellan manliga och kvinnliga sökanden. Ett sätt att lösa problemet är, enligt förbundet, att ge kvinnor som söker till typiskt manliga linjer högre könstillhörighetspoäng än män som söker till typiskt kvinnliga linjer. *SÖ* förordar att maximitalet för antagning bör sättas vid 50%, då ju minoritetsskönet nått jämställdhet.

Centerns kvinnoförbund och *Skövde kommun* kan under en övergångstid tänka sig poäng för könstillhörighet, men på sikt är andra medel att nå jämställdhet att föredra.

Kristianstads kommun anför, att poäng visserligen bör ges, men efter en avtrappad skala i förhållande till antalet sökande av olika kön.

0.5 anses som en alltför hög könstillhörighetspoäng av *Stockholms, Uppsala, Norrköpings, Trelleborgs* och *Torsby kommuner*.

Ett så högt poängvärde kan, enligt *Uppsala kommun*, medföra taktiska val för att vinna inträde i gymnasieskolan, så att intresseinriktningen skjuts åt sidan till förmån för en utbildning som ger poäng för könstillhörighet. Inom *Norrköpings kommun* har man närmare studerat, hur utfallet skulle ha blivit, om principen tillämpats vid vårens intagning till vårdlinjen. Tilläggs-poängen 0.5 hade då resulterat i att nästan samtliga platser besatts av pojkar. Det kan ifrågasättas, om så starka effekter är önskvärda. Storleken av den föreslagna tilläggs-poängen bör därför noga prövas på ett större material, innan den fastställs.

Socialstyrelsen samt *Linköpings* och *Växjö kommuner* är tveksamma inför förslaget om könstillhörighetspoäng.

Malmö kommun anser att frågan först bör bli föremål för analyser. Först därefter bör ställningstagande till utredningens förslag göras.

Statens ungdomsråd, Ljungby, Gotlands, Karlskrona, Halmstad, Vänersborgs och *Umeå kommuner, TCO, SACO/RSR, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Centerns*

ungdomsförbund, *Moderata ungdomsförbundet* och *Sveriges förenade studentkårer* avvisar BU 73:s förslag.

För alla slag av urval till utbildning eller anställning skall, menar *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*, meritvärderas endast sådana kvalifikationer som är relevanta för den sökta verksamheten. Könstillhörighet kan enligt förbundets mening, aldrig vara en relevant merit vid urval i skolan. Könskvotering är ett djupt kränkande av den enskilde elevens demokratiska rättigheter, då den ger värde till en egenskap som individen inte själv råder över.

Centerns ungdomsförbund anser att problemen med könsbundna val måste lösas med ökad studie- och yrkesvägledning, med varvad utbildning, där skolarbetet varvas med praktik och med en bättre kontakt mellan skola och samhälle. Liknande synpunkter framförs av *statens ungdomsråd* m. fl. Ökad information framhåller *Trelleborgs* och *Umeå kommuner* m. fl. som ett medel att bryta de könsbundna valen.

TCO tar avstånd från generell könskvotering. Under en viss övergångsperiod torde man dock kunna använda t. ex. en förtursprincip vid lika eller nästan lika meriter eller viss begränsad fri kvot vid intagning till viss utbildning. BU:s förslag ligger dock enligt organisationen alltför nära en generell könskvotering för att kunna ingå i ett urvalssystem till fortsatt utbildning.

Enligt SÖ avstyrker majoriteten av *länskolnämnderna* förslaget. Fjorton nämnder avstyrker, sex har ej svarat. Av de fyra nämnderna som har tillstyrkt har en föreslagit ytterligare övervägande och en nämnd har tillstyrkt i princip.

2.2.6 Andra alternativ

Poäng för föreningsverksamhet föreslås av *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Botkyrka* och *Vilhelmina kommuner* m. fl. *Vilhelmina kommun* ser aktiv föreningsverksamhet som lika meriterande som förstahandsval av utbildning och anser således att även föreningsverksamhet skall poängvärderas. En lämplig poängvärdering menar *Botkyrka kommun* vara 0.1 poäng för den som kan styrka aktivt föreningsmedlemskap under minst 12 månader och 0.2 poäng för den som haft förtroendeuppdrag. *Folkpartiets kvinnoförbund* vill kräva tyngre uppdrag under minst ett år för extra poäng.

Ett beaktande av föreningsverksamhet för att särskilja sökanden med lika poäng förordas av *statens ungdomsråd*, *Vänersborgs* och *Luleå kommuner*, *LO* m. fl.

Skövde kommun anser möjligheten till föreningslivserfarenhet alltför chansartad för det stora flertalet elever för att kunna utgöra urvalsgrund. *Centerns ungdomsförbund* framhåller att föreningslivserfarenhet kan vara mångskiftande och svår att bedöma. Mätning av aktivitetsgraden är i det närmaste omöjlig. Förslaget med tilläggs-poäng bör enligt *TCO* utredas yt-

terligare och konsekvenserna av förslaget prövas noga, innan definitiv ställning tas.

Moderata ungdomsförbundet ser föreningslivserfarenhet som ett helt oacceptabelt kriterium för intagning på gymnasieskolan. Intyg om föreningslivserfarenhet ger inga garantier för att engagemanget varit omfattande eller aktivt. Med sådana poängar riskerar man bara att skapa "luftföreningar" och mygel. *Husmodersförbundet Hem och Samhälle* avvisar också poäng för föreningsarbete. Kampen om föreningsuppdrag kan medföra att samarbete och goda kontakter mellan eleverna försämras och att kontrollen över föreningsfloran kan bli svår. Även *Linköpings kommun* motsätter sig att hänsyn tas till föreningsverksamhet vid intagning till gymnasieskola. *Gymnasieutredningen, Ronneby, Vilhelmina* och *Umeå kommuner* samt *SACO/SR* vill aktualisera frågan om en fri kvot vid intagningen.

I samband med uppfattningen att en framtida gymnasieskola bör kunna ta emot samtliga ungdomar, anser *gymnasieutredningen*, att ungdomar med särskilda behov i så stor utsträckning som möjligt bör kunna tas in i reguljär utbildning i gymnasieskolan. I de utbildningar, där urval tills vidare måste ske, bör platser avsättas för sådana elever. Antalet platser bör inte fastställas centralt utan bör kunna variera mellan olika utbildningar och med hänsyn till förhållandena i olika kommuner. Genom frikvotssystemet kan enligt *SACO/SR* intagningsnämnden ta hänsyn till sådana sökande, vilkas betyg och övriga meriter inte räcker till, men som av nämnden och den avlämnande skolan ändå bedöms vara lämpade för den aktuella utbildningen. *Vilhelmina kommun* framhåller, att kvoten skulle kunna användas till att garantera ett visst minimiantal icke direktsökande plats vid utbildningar inom gymnasieskolan.

Någon sorts lottningssystem kan i sista hand accepteras av en stor del instanser, t. ex *SÖ, Landstingsförbundet, Linköpings, Vänersborgs, Skövde, Gävle* och *Luleå kommuner, TCO, SECO, Centerns ungdomsförbund* och *Folkpartiets ungdomsförbund*.

Gymnasieutredningen, Hallsbergs och *Örebro kommuner* samt *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* pekar på den försöksverksamhet med betygfri intagning som begärts i Örebro län. *Gymnasieutredningen* anser att den föreslagna försöksverksamheten skulle kunna ge värdefulla informationer om vilka åtgärder som krävs för att åstadkomma mer genomtänkta studie- och yrkesval och bättre anpassning av den gymnasiala organisationen till de sökandes önskemål och förutsättningar. *Hallsbergs kommun* menar, att ett intagningssystem enligt den föreslagna försöksverksamhetens riktlinjer först bör prövas, innan det av BU 73 föreslagna urvalssystemet mellan grundskola och gymnasieskola genomförs.

2.2.7 Övrigt

Med en mera flexibel gymnasieorganisation torde enligt *SÖ* den andel sökanden som får sitt förstahandsval tillgodosett kunna öka av-
19 *Riksdagen 1978/79. I saml. Nr 180*

sevärt. Detta kräver, att gymnasieskolorna får sig tilldelade en mindre specificerad ram av intagningsplatser. Med ramar per län eller gymnasierregion tilldelade för längre perioder än ett budgetår bör man på lokal nivå lättare kunna anpassa platsfördelningen till de sökandes val och därmed minska behovet av urval och rangordning. *Gymnasieutredningen, Stockholms, Oxelösunds och Karlskrona kommuner, TCO, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, SSU* m. fl. framför liknande synpunkter.

Skövde kommun är tveksam till möjligheterna att väsentligt utöka antalet elevplatser på en linje, som för tillfället lockat många sökande. Lokalsituationen, kommunens ekonomiska möjligheter till nya investeringar och framför allt möjligheterna för eleverna att erhålla arbete efter utbildningen försvårar denna flexibilitet mellan olika läsår.

Gymnasieutredningen konstaterar att antalet 16-åringar ökar starkt fram till 1980–1981. Mellan 1981 och 1983 är antalet 16-åringar oförändrat för att därefter i stort sett kontinuerligt minska. Om organisationen för gymnasial utbildning expanderar starkt i början av 1980-talet med hänsyn till det ökade antalet 16-åringar, blir det därefter möjligt att ta emot praktiskt taget samtliga elever utan att ytterligare öka kapaciteten. Samma tankegångar framförs även av *Oxelösunds kommun*.

2.3 När skall intagning ske?

Utredningens förslag möter ett starkt positivt gensvar från de instanser som berör frågan. Till dem som tillstyrker hör *Uppsala, Finspångs, Norrköpings, Jönköpings, Växjö, Karlskrona, Vänersborgs* och *Härnösands kommuner, LO, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund* och *Folkpartiets ungdomsförbund*.

Det är av väsentlig betydelse, menar *Norrköpings kommun*, att undervisningen i årskurs 9 kan anpassas till de individuella behoven inför valt yrke eller sökt utbildning. En väl planerad och genomförd vårtermin för varje elev bör kunna starkt nedbringa antalet avhopp från gymnasieskolan under det första läsåret. *Centerns ungdomsförbund* framhåller att förslagets genomförande underlättar förberedelserna för alternativ sysselsättning för de sökande, som inte kommer in på de linjer de prioriterat.

Uppsala kommun påpekar att om syo-åtgärder skall sättas in och möjliggöra eventuella om- och nyval, bör intagningsbesked dock inte utgå utan föregående preliminär intagning.

Ur statistisk synpunkt kan enligt *Statistiska centralbyrån* omläggningen vara positiv. Under förutsättningen att studieomdömena fastställs i januari och ansökningsmaterialet kan överlämnas till byrån i början av februari, skulle sökandestatistiken kunna presenteras i god tid före vårterminens slut. Denna statistik skulle vara preliminär, eftersom den inte tar hänsyn till den modifierade intagningen. Den skulle vara ett bättre underlag för förslag till organisationsbeslut, än det som den nuvarande preliminärintag-

ningen ger, eftersom statistiken även skulle innehålla uppgifter om andra och tredjehandsval, könsfördelning och urvals-poängfördelning. Underlag skulle också finnas för regionala redovisningar.

Svenska kommunförbundet vill förordna, att utredningens förslag prövas i försöksverksamhet, innan slutgiltigt beslut tas.

Vilhelmina kommun ställer sig tveksam till att ansökningstiden föreslås utgå redan vid slutet av höstterminen. Detta kommer att innebära komplikationer för icke direktsökande, som säkerligen behöver tid efter nyår för att kunna fatta ett realistiskt beslut om eventuell vidareutbildning.

SSU anser att intagningsnämnden bör redovisa vilka som har kommit in på olika utbildningslinjer redan vid vårterminens start.

2.4 Intagningsnämnd

Av de instanser som uttalat sig i frågan stöder en majoritet BU 73:s förslag rörande intagningsnämnderna. Bland dessa finns *SÖ*, *AMS*, *Fin-spängs*, *Jönköpings*, *Vänersborgs* och *Umeå kommuner*, *LO* och *SSU*.

AMS anser en förändring av intagningsnämndernas sammansättning vara motiverad, även om nuvarande intagningsystem tills vidare bibehålls. Det bör därvid övervägas, om inte även arbetsförmedlingsorganen bör företrädas, bl. a. med hänsyn till behovet av kontakt med arbetsmarknaden för sökande till återkommande utbildning.

Svenska kommunförbundet vill förstärka förtroendemannarepresentationen i utredningens förslag. Intagningsnämndens beslut kan inte ses isolerat från andra frågor, t. ex. ungdomsarbetslöshetsproblem, lokaliseringsåtgärder etc. Kommunförbundet vill därför föreslå att ytterligare en lekman (förtroendevald) knyts till intagningsnämnden. Också *Karlskrona kommun* ifrågasätter om förslaget tillförsäkrar förtroendemännen det verkliga inflytande som utredningen avser.

Centerns ungdomsförbund finner förslaget om intagningsnämndens sammansättning i huvudsak tillfredsställande. Man bör dock ge representation till eleverna både från grundskolan och gymnasieskolan. Elevernas delaktighet i intagningsförfarandet måste markeras genom rätt att utse ledamöter. *Karlstads kommun* vill framhålla vikten av att i varje fall den person inom varje kommun, som handlägger frågor om gymnasiets dimensionering, bör ingå som ledamot i nämnden.

Många intagningsnämnder fungerar som gemensam nämnd för ett helt län och landstingskommun. I dessa nämnder bör ingå en representant från varje skolstyrelse respektive utbildningsnämnd. Enligt *Uppsala kommuns* mening skulle en sådan intagningsnämnd bli alltför stor, om tre lekmanrepresentanter därutöver skulle ingå i nämnden. Kommunen anser, att intagningsnämnden bör ha samma sammansättning som tidigare samt att dessutom en representant från skolans syo-verksamhet och två lekmanrepresentanter bör ingå.

Karlskrona kommun förutser, att utredningens förslag beträffande övergången från grundskola till gymnasieskola kommer att ställa ökade krav på intagningsnämnderna och deras funktioner. Intagningen till vissa linjer och kurser kommer att kräva stora arbetsinsatser och tidsödande samrådsförfaranden, för att intagningsnämnderna med större säkerhet skall kunna medverka till att de sökande, som har de bästa förutsättningarna, också får möjlighet att vinna inträde till utbildningen ifråga. Kommunen anser det väsentligt, att särskilt statsbidrag för intagningsnämndernas arbete i fortsättningen utgår och att syo-resurs för nämnderna blir obligatorisk. Det poängsystem utredningen föreslår kommer enligt *Svenska kommunförbundet* att medföra svårigheter för ett manuellt arbetande kansli. Det är kommunförbundets uppfattning, att det föreslagna systemet påskyndar en

Genom en ökad syo-verksamhet kan man, betonar *Örebro läns landstingskommun*, ge eleverna bättre kunskaper om olika yrken och utbildningars krav och framtidsmöjligheter. Man kan också ge eleverna bättre möjligheter att realistiskt bedöma sina egna förutsättningar att klara olika utbildningar. Liknande synpunkter redovisas av *Stockholms kommun* m. fl. Endast av den som äger korrekt information kan man kräva, att han väljer rationellt och utifrån självkännedom, framhåller *Norrköpings kommun*.

LO anser att en förbättrad studie- och yrkesorientering som löper som en röd tråd under hela skoltiden i sig är motiverande för hela skolarbetet. *SACO/SR* noterar med tillfredsställelse förslaget, att även eleverna i årskurserna 1–5 skall räknas in i statsbidragsunderlaget för kommunens syo-verksamhet. Faktorer av stor betydelse för elevernas framtida studie- och yrkesval inverkar redan tidigt under skolgången. Så bestäms t. ex. valet av gymnasial utbildning med stor sannolikhet redan före högstadiet. Det är därför väsentligt, att syo-funktionären har ansvaret för syo-verksamheten på låg- och mellanstadiet. *Vänersborgs kommun* anser det vara av mycket stort värde, att eleverna så objektivt som möjligt kan bedöma sina förutsättningar för olika studier och yrken. För detta krävs, att eleverna får en så allsidig, aktuell och så långt möjligt uttömmande bild av samhällets utbildningsvägar och olika yrken. Det hade av den anledningen varit av stort värde, att syo-verksamheten hade byggts ut mer på grundskolans låg- och mellanstadier än vad som föreslås ske. Även *gymnasieutredningen* poängterar vikten av att syo-moment integreras i olika ämnen redan från första årskursen i grundskolan.

övergång till datarutiner. Uppgifter måste lagras år från år. Ett särskilt datasystem behöver utarbetas. För att intagningsnämnderna skall få tid och möjlighet att ägna sig huvudsakligen åt elever, som har problem med sitt studie- och yrkesval, bör rutiner begränsas till ett minimum. Till kostnaderna för en sådan utveckling kan inte enbart gymnasiekommunerna bidra. Staten måste här ta ett medansvar.

TCO betonar angelägenheten av att intagningsnämndernas arbete sker

öppet och med fri insyn för dem som önskar ta del av intagningsarbetet. Detta är enligt organisationen viktigt, för att intagningsförfarandet skall vinna allmän anslutning och tilltro.

2.5 Syo-verksamhet

Kravet på en intensifierad och förstärkt syo-verksamhet stöds enhälligt av instanserna.

Stockholms läns landstingskommun understryker, att en intensifierad syo-verksamhet är mycket angelägen och i sig bör kunna skapa förutsättningar för en grundskola utan betyg eller andra skriftliga bedömningar. Den individuella rådgivning och uppföljning som föreslås kräver, framhåller *Svenska kommunförbundet*, en mycket större insats av syo-funktionären än vad som med tanke på nuvarande statsbidrags storlek är möjligt. Förbundet vill därför med kraft understryka, att kommunernas syo-resurs måste förstärkas. Utan en sådan förstärkning är det tveksamt, om man kan nå de mål som utredningen avser.

Socialstyrelsen understryker angelägenheten av att den uppföljande verksamheten byggs ut till att omfatta alla elever efter grundskolans slut, såväl elever som påbörjat gymnasial utbildning som elever, vilka inte tagits in eller inte sökt till gymnasieskolan. Som en av de viktigaste delarna av syo-verksamheten ser *Vilhelmina kommun* den del som sysslar med ungdomar som gått ut årskurs 9 och efter ett eller två år inte sökt vidare utbildning. Det kan i många fall vara lämpligt att göra erfarenheter utanför skolan under några år, men det är viktigt att man följer de ungdomar som inte valt studier och undersöker, hur de har det ställt med sin sysselsättning. Med hänsyn till att skolan bör känna ansvar för alla 16–19-åringar, inte bara dem som befinner sig i utbildning, anser *gymnasieutredningen* att resurstilldelningen för uppföljande syo bör ökas avsevärt, så att de ungdomar som lämnar grundskolan utan att övergå till annan utbildning, i praktiken kan följas under en längre tid än hittills. Utredningen framhåller vidare, i likhet med bl. a. *Vilhelmina kommun* och *SSU*, att samarbetet mellan skola och arbetsförmedling bör förbättras, och erforderliga resurser ges för detta.

Genom en utvidgad och över hela grundskolan utlagd syo-insats, som integreras i alla ämnen och aktiviteter, bör det enligt *TCO* vara möjligt att dels motverka yrkesval efter kön och social bakgrund, dels göra eleverna mer medvetna om sambandet mellan val av utbildning och förhållanden på arbetsmarknaden och fackligt och politiskt arbete och därigenom medverka till att eleverna gör mer realistiska och utifrån egna intressen gående utbildningsval.

Elevförbundet och *Moderata ungdomsförbundet* anser att en förbättrad syo-verksamhet är ett sätt att komma till rätta med det stora antal felval, som leder till att elever hoppar av utbildningslinjer efter bara några månader.

Att öka antalet syo-funktionärer i skolan är visserligen önskvärt i sig, men att begränsa sig till detta menar *Sveriges förenade studentkårer* bara vara att uppfylla en nödvändig förutsättning för en bättre fungerande syo. Syo måste på ett handfast sätt in i alla ämnen i skolan, något som naturligtvis förutsätter att lärarna får syo-utbildning och att de blir medvetna om sin stora betydelse i skolans totala syo-verksamhet.

AMS vill, liksom LO m. fl., betona att behovet av förstärkt syo föreligger, oavsett vilken ställning statsmakterna tar till utredningens förslag i övrigt.

Riksförbundet Hem och Skola pekar på den risk, som kan ligga i att många elever under hand accepterar skolans rådgivning som avgörande. Processen, där yttre rekommendationer förvandlas till elevens eget val måste uppmärksammas. Syo-verksamheten måste därför i sin grundsyn utformas så, att den understödjer de positiva erfarenheter som eleven själv gjort av studierna i skolan och av intrycken från kontakterna med arbetslivet. Förbundet har den uppfattningen, att syo-verksamheten har mycket goda förutsättningar att förverkliga en sådan målsättning.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om ändring i skollagen (1962:319)	4
1 Inledning	5
2 Grundskolans utveckling	8
2. 1 Utgångspunkt	8
2. 2 Sambandet mellan grundskola och gymnasieskola	11
2. 3 Jämlikhet – en rätt till goda kunskaper och färdigheter	12
2. 4 Det fria studievalet	13
2. 5 Decentralisering av ansvar och befogenheter	14
2. 6 Skolan – ett kulturellt centrum	16
2. 7 Ökad jämställdhet mellan pojkar och flickor	17
2. 8 Skolans internationalisering	19
2. 9 Samverkan mellan skolan och samhället i övrigt	20
2.10 Hjälp till elever med svårigheter	21
2.11 Elevernas aktiva medverkan	22
3 Läroplan för grundskolan	23
3. 1 Läroplanens roll	23
3. 2 Läroplanens utformning	24
3. 3 Förändringar av läroplanen	26
4 Grundskolans utformning – skoldag – timplan	28
4. 1 Skoldagen	28
4. 2 Elevtimtiden	29
4. 3 Möjligheter till lokala variationer av timplanen	30
4. 4 Anpassad studiegång	33
4. 5 Samverkan mellan förskola och lågstadium	34
4. 6 Lågstadiet och mellanstadiet	37
4. 7 Högstadiets utformning	42
4.7. 1 Olika valmöjligheter	43
4.7. 2 Valfrihet – sammanhållning	43
4.7. 3 Det fria studievalet	46
4.7. 4 Hemspråk som tillvalsalternativ	53
4.7. 5 Alternativkurser	54
4.7. 6 Slöjdens utformning	56
4. 8 Högstadiets timplan	58
5 Innehållet i skolans arbete. Kursplanerna	62
5. 1 Kunskaper och färdigheter	62
5. 2 Mål och huvudmoment	66
5. 3 Stoffurvalet	69
5. 4 Kursplanernas vidgade funktion	70
5. 5 Stadiindelning av kursplanerna	71
5. 6 Kursplaner för enskilda ämnen	72
5.6. 1 Idrott	72
5.6. 2 Hemkunskap	73
5.6. 3 Slöjd	73
5.6. 4 Maskinskrivning	73
5.6. 5 Matematik	73
5.6. 6 Orienteringsämnen	74
5.6. 7 Svenska	77
5.6. 8 Bild	78
5.6. 9 Musik	78
5.6.10 Allmänt	78

6	Arbetsätt	79
6. 1	Huvudlinjer	79
6. 2	Temastudier och projektarbeten	82
6. 3	Läromedel för grundskolan	85
6. 4	Några förutsättningar för att utveckla arbetsätten	88
7	Betygsättning i grundskolan m. m.	89
7. 1	Inledning	89
7. 2	Betygen i grundskolan	89
7. 3	Urval till fortsatt utbildning	96
7. 4	Intagningsförfarande	97
7. 5	Övriga frågor som gäller betygsättning i grundskolan	98
7. 6	Rätt till vissa slutbetyg	98
8	Skola – arbetsliv	100
9	Kostnader, personalkonsekvenser, lokalkonsekvenser	103
9. 1	Kostnader	103
9. 2	Personalkonsekvenser	106
9. 3	Konsekvenser för kommunerna	108
10	Genomförande och uppföljning	110
10. 1	Tonvikt på det inre arbetet	110
10. 2	Uppföljning och utvärdering av tidigare läroplansreformer	112
10. 3	Den nya läroplanen och det lokala ansvarstagandet	113
10. 4	Åtgärder i samband med genomförandet	116
10.4. 1	Lokal genomföranderesurs	116
10.4. 2	Fortbildning	117
10.4. 3	Information m. m.	118
10. 5	Utvärdering i skolan	119
10. 6	Den fortsatta läroplansutvecklingen	120
10. 7	Tidpunkt för läroplanens införande	123
11	Hemställan	123
12	Beslut	124
Bilaga 1	Sammanfattning av skolöverstyrelsens förslag till förändring av grundskolans läroplan	125
Bilaga 2	Remissyttranden över skolöverstyrelsens förslag till förändring av grundskolans läroplan	164
Bilaga 3	Sammanfattning av 1973 års betygsutrednings förslag (SOU 1977: 9) Betygen i skolan	254
Bilaga 4	Remissyttranden över 1973 års betygsutrednings förslag (SOU 1977: 9) Betygen i skolan	269